

STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY

NO. 10731

MENDELES EPOKHE

I. I Akhinson

THE MAX PALEVSKY
YIDDISH LITERATURE COLLECTION

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified.

If you hold an active copyright to this work – or if you know who does – please contact us by phone at 413-256-4900 x153, or by email at digitallibrary@bikher.org

מענדעלעס עפאכע

אנטאלאגיע

צונויפגעשטעלט פון מענדעלע-מייכער-ספאָרימס ווערק

י. יאָכינסאָן

קאָפּעראַטיווער פּאַרלאַג „קולטור-ליגע“

קיעוו — 1927

מעלונכע - טרעסט "קיעוו - דרוק"
4-טע דרוקעריי, יואַרְאַַיִוסקע 42
באָסט, 785 №. געדרוקט 3000
אקטויז 3663.

פאָרוואָרט.

אונזער מיין איז — געבן אונזער לעזער, דעם יונגן דאָר, די מעגלעכקייט זיך באַקאַנען מיטן ערשטן אירישן קלאַסיקער. דופען דערופ, אַז ער וועט דורכשטודירן מענדעלען אינגאַנצן, איז שווער. אַ גרויסער טייל פון זיינע ווערק זיינען הען לויט דער פּאַרם, הען לויטן אינהאַלט ווייט פון זיי אינטערעסן און געשמאַקן פון אונ-זער צייט. נאָר דאָך פאַרבלייבן זיי אַדאַיעם ווערק, וואָס זיינען אויסערסט וויכטיק באַם באַקאַנען זיך מיט דער פּריערדיקער צייט, מיט דער נאָענטסטער פּאַר-גאַנגענהייט, וואָס האָט געפונען איר העכסטן קינסטלערישן אויסדרוק אין מענדעלע מויכער ספּאַרים. האָבן מיר זיך דעריבער געפלייסט געבן אין אַט דער אנטאָלאָגיע דעם קולטור-געשיכטלעכן, עטנאָגראַפּישן און אויך ליטעראַרישן טאַמזיס פון מען-דעלעס ווערק, וואָס זאָל כאַראַקטעריזירן די עפּאָכע זיינע און אויך זיין ליטעראַרישע מאַניר. גיבן אַריס צו גיבן פון ווערק, זיי זאָלן דערביי נישט אָנווערן דעם טאַם און זאָלן גיבן אַ פּאַר שטעלונג וועגן גאַנצן, איז ביכלאַל זייער אַ פאַראַנטוואָרטלעכע אַרבעט. צום גליק, איז צעגלידערן מענדעלעס ווערק און אַריסקלייבן די נייטיקע ערטער געווען נישט איבעריקס שווער, מאַכמעס, „מענדעלעס ווערק, באַזונדערס, די גרעסערע, זיינען ס'דאָו אַ מאַיסע איבער אַ מאַיסע און אַ מאַיסע אין אַ מאַיסע. מע קאָן זיי זייער גרינג צעטיילן, און יעדער מאַיסע, יעדער בילד איז פאַר זיך אַ זאַך, אייניגעם זיינען זיי באַ-העפט, צונויפגעקלעפט מיט קונצן“ (1). אזוי אַרום איז אונזער צעגלידער-אַרבעט פאַרגרינגערט געוואָרן. שווערער איז געווען גרופירן די אויסצוגן. מיר האַלטן, אַז דער טיידער, וועלכן מיר האָבן געגעבן, איז נישט דער איינציק-מעגלעכער. דאָך רעכענען מיר, אַז ער איז באַזונדערס צוועקמעסיק באַם וועלן פאַנעמען מענדע-לעס עפּאָכע, אלס אַ טאַציאַל-היסטאָרישן קאַמפּלעקס. האַבנדיק פאַר זיך דעם גענויען אינהאַלט, קאָן דער לעזער, דער לערער, וואָס מאַכט באַקאַנט מיט מענדעלען די שול-יונגט, דער טאַלמיד, וואָס זוכט מאַטעריאַל צו דער פאַרגעבענער טעמע, געפינען דאָס, וואָס ער האָט נייטיק. די קעפלעך האָבן מיר זיך גע-פלייסט אַרויסגעמען פון מענדעלעס טעקסט גומע. אַרויסגעלאָזטע ערטער זיינען באַ-צייכנט מיט דריי שטריכעלעך (— — —), אריינגעשטעלטע ווערטער מיט קוואַד-ראַט-קלאַמערן. אינם אינהאַלט איז אָנגעגעבן די עפּאָכע, צו וועלכער סע באַצייט זיך אַנערעך די שילדערונג, קעדיי צו פאַרלייכטערן דעם לעזער אַנעמען דעם מאַטעריאַל, איינפאַסן אים אין אַ קאָנקרעטער היסטאָרישער סוויוע. מיט דעם-זעליקן צוועק איז אויך צוגעגעבן דער איינפיר.

(1) מענדעלע-מויכער-ספּאַרים. אלע ווערק. באַנד XIII. ז. 137.

מענדעלע און זיין צייט

(אריינפיר)

1.

הונדערט יאָר צוריק קימאַט, אין קאַפּוליע, — א קליין ליטוויש שטעטעלע פון א פּאָר טויזנט נעפּאַשעס, צווישן סלוצק און נעסוויזש, — איז באַם פּאַרנעמסטן באַלעבאַס אין שטעטל, אַ אידן א לאַמדן, וואָס האָט געהאַלטן די טאַקסע, גע- בירן געוואָרן אַ זון. ער באקומט א געוויינלעכע פּאָר יענער צייט אידישע דערציאונג: כּומעש, געמאָרע מיט מעפּאַרשים. נאָר א כּוצדעם נאָך: א קאַפיטל טאנאַך, — דעמאָלט אַ זעלטענע זאַך. און אַכּוצדעם: דאָס פּאַרצייטישע פּאַרשטוי- טענע שטעטעלע מיט זיין רעליגיעזן פּאָלקלאָר און פּאַנטאַסטישן וועלטבאַנעם, — וואָס לאָזט אַלץ א רוישעם אָפּן פּייאיקן טעמפּעראמענטפולן אינגל. גלייך נאָך באַרמיצווע ווערט ער אַ יאַסעם, — די מאַמע האָט כאַסענע פּאַר אַן אנדערן און דער באַכער דאַרף זיך נעמען צו אַ טאַכלעס. דער טאַכלעס איז ווערן אַ לאמדן, אַ ראָוו, דער וועג — די יעשיווע, די קליוז. נאָך עטלעכע יאָרן פּאַרבראַכטע אין יעשיוועס און קליוזן (טימקעוויטש—וילנע—סלוצק), לאָזט ער זיך מיטאַמאַל אַוועק מיט איינעם אַ שנאַרער, אַוורעמל דער הינקענדיקן, קיין אוקראינע (וואָלין פלעג מען עס רופן), שלעפּנדיק זיך מיט דער פּור איבער שטעט און דערפּער, נעכטיקנדיק אין העקדעשס און בעטלענדיק ניט זעלטן א נעדאַווע. אין קאַ- מענעץ-פּאַדאָלער טרעפט אַן אַף אַ כאַווער און פּאַרבלייבט שוין דאָרטן. דאָ ווערט ער אַן אריינגייער אין שטוב צו גאַטלאַבּערן, א דעמאָלטיקן העברייאישן שרייבער, לערנט זיך דאָרט אויס רוסיש, דייטש און מאַטעמאַטיק, גיט אַפּ עק- זאַמען און ווערט לערער אין דער היגער אידישער רעגירונג שול (1856). אין אַ יאָר ארום ווערט אָפּגעדרוקט זיין ערשטער אַרטיקל „וועגן דערציאונג“ אינם העברייאישן „המגיד“. אין די נאָענטסטע צען יאָר, וועלכע ער פּאַרבריינגט אין באַרדיטשעוו, אַנטוויקלט ער אַ גאַנץ ברייטע ליטעראריש-געזעלשאַפּטלעכע ארבעט, וואָס איז דורכויס דורכגעדרונגען מיט פּר טע ס ט: 1) קעגן דער אַלטמאָדישער דערציאונג (דערמאָנטער אַרטיקל אין „האבות והבנים“), 2) קעגן די אָפּגעלעבטע ליטעראַרישע-פּאַרמען (קריטיש-פּובליציסטי- שע זאַמליכער — „משפט שלום“ און „עין משפט“), 3) קעגן דעם סאַ- ציאַלן דרוק פון דער אויבערשטער קנפּיע שטאַט-באַלעטויוועס („דאָס קליינע מענטשעלע“ און די „טאַקסע“). די לעצטע אַרויסטרעטונג („די טאַקסע“) צווינגט אים מאַכן פלייטע פון באַרדיטשעוו קיין זשיטאָמיר, וואו ער פּאַרבריינגט דאָס צווייטע יאָרצענדליק, אַנערעך, פון זיין ליטעראַרישער טעטיקייט. דאָ

שרייבט ער שוין קימאט אויסשליסלעך אידיש (ער פארעפנטלעכט נאָר דעם דעם דריטן באַנד פון זיין העברייאישער נאַטורגעשיכטע — תולדות הטבע, וועלכע ער האָט נאָך אָנגעהויבן אין באַרדיטשעוו) און שיינקט אונז „די קליאַטשע“ און „מסעות בנימין השלישי“. דער זשיטאַמירער פּעריאָד פון מעג-דעלעט שאַפונג איז דורכגעדרונגען מיט פּראָטעסט דעריקער קעגן דער „אי-דישער טאַרבע“ און דער אידישער רעכטלאָזיקייט. טכילעס אַכציקער יאָרן פאַרט מענדעלע אַריבער קיין אָדעס, וואו ער ווערט פאַרוואַלטער פון טאַלמוד-טורע. אינם אָדעסער פּעריאָד לאָזט ער ארויס די צייטיקסטע זאַכן זיינע, „פּישקע דעם קרומען“, „דאָס ווינשפינגערל“ (די ערשטע וואַריאַנטן פון אָט די ווערק, וואָס ער האָט אָנגעשריבן נאָך אין זשיטאַמיר און באַרדי-טשעוו, זיינען בלויז סכעמעס, אָף אַזויפיל אומגעענדערטע דערנאָך, אַז אין זיי איז נאָר דער נאָמען געבליבן), „שלויםע רעב כאַימס“ און א ריי קלענערע דער-ציילונגען.

2.

מענדעלע מויכער ספּאָרים איז דער ערשטער, דער אָנהייב פון דער נייער אידישער ליטעראַטור. ער שטייט אָף דער גרענעץ צווישן דעם פּאַרגעשיכטלעכן פּעריאָד אירן, וועלכער איז אַצינד שוין בלויז שטאַף פאַר „ליטעראַטור-געשיכטע“, פאַר אַקאַדעמישע פּאַרשונגען, און יענעם לעבעדיקן ליטעראַרישן קאַפיטאַל, וואָס איז נאָך אַדאַיעם אַ סאַציאַל-קולטורעלער פּאַקטאָר אין אונזער לעבן. ער איז דער ווענד-פונקט אין אונזער ליטעראַטור-געשיכטע, וואָס פירט פון דער ווייטער פאַר-שטיינערטער ליטעראַרישער יערושע צום לעבעדיקן ליטעראַרישן אַקטיוו פון אונזערן דאָר.

שטייענדיק אָפן שידוועג פון צוויי ליטעראַרישע עפּאָכן, איז מענדעלע גופע דעריבער אַ קאָמפּליצירטער קולטור-פענאָמען. מיט איין פּאַנים, — מיט די עלטערע ווערק זיינע, — איז ער נאָך אויסגעקערעוועט צו דער מאַסקיליש-די-דאַקטישער פאַרגאַנגענהייט, פאַר וועלכער די קינסטלערישע פּאַרם איז מער ניט, ווי אַ אויספורעם פון אַגעוויסער „אידיע“. אַ צווייטער מענדעלע אָבער — דער שעפּער פון „מסעות“, „ווינשפינגערל“ און „שלויםע רעב כאַימס“ — געהער שוין אין אַ גרויסער מאַס צו דעם שאַלעם-אַלייכעם-פּערעצישער עפּאָכע פון אונזער ליטעראַטור. און האַגאַם „דער זידע“ האָט נאָך אין דערמיט פון די אַכציקער יאָרן געשריבן צו זיין „אייניקל“: „איך האָב ליב, אַז כּוץ דעם שיינעם פענימל זאָל אין אַ קאַרטינקע אויך (קורסיוו אונזערער — י. י.) זיין לעבן, סיכל און געדאַנק ווי אין אַ לעבעדיקן מענטשן; אַ קאַרטינקע באַדאַרף, כּוץ שיינע מעליצע, אויך מיך לאָזן עפעס הערן“⁽¹⁾, פונדעסטוועגן איז טאַקע פון אָט דער, אַזוי צו זאָגן „ליטעראַרישער דעקלעראַציע“ גופע צו זען, ווי ווייט „מענדעלע פּונם ווינשפינגערל“ איז אַוועק פון מענדעלען, דעם מעכאַבער

(1) זע שאַלעם-אַלייכעם האַקראַמע צו „סטעמפּעניר“.

פון „דער טאקטע“ און „קליינעם מענטשעלע“. מאַכמעס דאָ פּאָדערט מענ-
 דעלע סאַכאַקל, אַז די „קאַרטינקע“ זאָל אין זיך האָבן אַ געדאַנק אויך,
 בעשאַס אין די ערשטע ווערק זיינע שטייט דער טראָפּ אָפּן געדאַנק, און
 די מייסטערהאַפטע נאַטור און טיפּן-שילדערונגען קומען דאָרט אומגעריכט, ווי
 אַ בייזאַך, ביבלינעס „אויך“. דאָס האָט די רייכע קינסטלערישע פּערזענלעכקייט
 דורכגעריסן די האַסקאַלע-שאַלעכץ און געקומען צום וואָרט, אומבאַוואוסטזיניק
 פאַרן קינסטלער גופע. אַזוי, בעהאַדראַגע, האָט מענדעלעס קינסטלערישע אינ-
 טואַציע בייגעקומען אין אים דעם „מאַי קאַמאַשמע לאַן“ (וואָס לאַזט עס מיך
 צו הערן, — וואָס איז דערפון געדרונגען), — זי האָט איבערגעשטעלט דעם „אויך“, —
 פון דעם „געדאַנק“ אָף דער „קאַרטינקע“. און אָט אין דעם איבערשטעל באַ-
 שטייט די גאַנצע עוואָלוציע מענדעלעס, זיין קפיצאַס האַדערעך, זיין פּאַלג
 מיך אַ גאַנג פון גאָטלאָבערן צו שאַלעם-אַלייכעמען, פונם „האַבות והבנים“
 צו „מיין לעבן“.

אָט דעם קינסטלעריש-אידעאָלאָגישן גילגל זיינעם האָט מענדעלע מויכער-
 ספּאַרים, פאַרשטייט זיך, דורכגעמאַכט אָפּן פּאָן פון די פּאַרוויקלטע געזעל-
 שאַפטלעכע פּראָצעסן, וואָס האָבן זיך אָפּגעשפּילט אין דער אַרומיקער סוויוע אינם
 פּאַרלויף פון מענדעלעס לעבן, פון „מענדעלעס עפּאָכע“.

3

מענדעלעס לעבן פאַרשפּרייט זיך אָף די לעצטע צוויי דריטל פונם ניינצנטן
 יאָרהונדערט און טכילעס צוואַנציקסטן (1830 אַנערעך—1917). דער שעפע-
 רישער פּעריאָד זיינער פּאַלט צונויף דעריקער מיטן דריטן דריטל
 פונם ניינצנטן יאָרהונדערט און אָנהייב צוואַנציקסטן. נאָר אויב מירן פאַר-
 שטיין אונטערן וואָרט „מענדעלעס עפּאָכע“ יענע צייט, אין וועלכער ער האָט
 פּראָצעדירט זיינע טיפּן און קאַמפּאָזיציעס, יענע היסטאָרישע עפּאָכע, פון
 וועלכער ער האָט געשעפּט זיינע פּערסאָנאַזשן, וועלכע האָט אים דעריקער
 באַגייסטערט און געהאַדעוועט זיין קינסטלערישע אינטואַציע, דעמאָלט פּאַלט
 מענדעלעס עפּאָכע צונויף ניט מיט דער צווייטער העלפט און מיטן סאָף פון
 זיין לעבן, נאָר מיט דער ערשטער העלפט פון זיין לעבן. מענדעלע
 רעפּראָדוצירט אין דער צווייטער פּראָדוקטיווערער העלפט פון זיין שעפּערישן
 לעבנסוועג די איינדרוקן, עמאַציעס, טיפּן און סיטואַציעס, וואָס האָבן זיך אָפּ-
 געזעצט, איינגעשטעלט באַ אים אין זיין ערשטער לעבנס-העלפט. דאָס נייע
 אופּגעקומענע קלאַסן-דיפּערענצירטע אידישע לעבן פון סאָף ניינצנטן און טכילעס
 צוואַנציקסטן יאָרהונדערט האָט שוין מענדעלעס מוזע לאַכלוטן ניט באַרירט. פאַר-
 קערט, וואָס נעענטער צום סאָף פון זיין שעפּערישן פּעריאָד, אַלץ מער קערט זיך
 מענדעלע אום צו דער ווייטער פאַרגאַנגענהייט, אַלץ ווייטער פאַרקלייבט ער זיך
 צוריק, צו די ערשטע יאַרצענדליקער פונם פאַרגאַנגענעם יאָרהונדערט. און
 טכילעס צוואַנציקסטן יאָרהונדערט איז ער אינגאַנצן פאַרטון אין דער
 קינסטלערישער רעסטאָוראַציע פון טכילעס ניינצנטן יאָרהונדערט.
 דעמאָלט שרייבט ער אָן זיין „אַנטדעקונג פון וואָלין“, וואָס באַצייט זיך צו

דער צייט נאָך קימאָט פון פאַר מענדעלען (צו די צוואַנציקער—דרייסיקער יאָרן פון XIX י"ה) און אויך זיין ניט פאַרענדיקטע קלאַסישע אווטאָביאָגראַף פישע קאָמפּאָזיציע „שלוּמע רעב כאַימס“, וואָס שפּרייזט ניט אַריבער די ערשטע העלפט פון פאַריקן יאָרהונדערט.

ביכלאַל איז דער היסטאָרישער פּלאַצדאַרם פון מענדעלעס גאַלערייע באַ-גרענעצט קימאָט אויסשליסלעך מיט די צוויי מיטלסטע פּערטלען פונם ניינצנטן יאָרהונדערט (1825—1875 אַנערען). די לעצטע סאַציאַלע געשעענישן, אַף וועלכע מענדעלע רעאַגירט נאָך מיט ליטעראַרישע ווערק, זיינען די פּאַראַמאַן פון די אַכציקער יאָרן און די נאַציאָנאַליסטיש-ציאָניסטישע רעאַקציע אַפן אַנטיסעמיטיזם („אַין אַ שטורעם-צייט“, „צוריק אַהיים“). נאָר אָט די ווערק זיינען שוין טאַקע אַ בעפּיירעשער באַווייז, אַז מענדעלע איז דאָ שוין אַרויס לעגאַמרי פון די גרענעצן פון זיין „עפּאָכע“, אַז ער איז דאָ, אַזוי צו זאָגן, אַ גאַסט, אַן „עמיגראַנט“ פון אַן אַנדער היסטאָרישן פּעריאָד. דעריבער פאַרקערעוועט ער טאַקע גלייך צוריק צו זיין „היסטאָרישער היים“, צו דער ערשטער העלפט ניינצנטן יאָרהונדערט, צו „שלוּמע רעב כאַימס“ און „ווינשפּינגערל“.

4.

מענדעלעס עפּאָכע פּאַלט צונויף מיטן צעפּאַל פון דער לייבאַייגנ-טימערלישער עקאָנאָמיק און מיטן אומקום און קומען צו זיך פונם אינדוסטריעלן קאַפיטאַליזם אין רוסלאַנד. פּאָליטיש איז דאָס די צייט פון דער שוואַרצער ניקאָלאיעווער רעאַקציע און דערנאָך די „עפּאָכע פון די גרויסע רעפּאָרמען“, וועלכע די נייע אינדוסטריעלע בורזשאַזיע האָט אַרויס-געצוואונגען באַ דער קאָנסערוואַטיווער ביוראָקראַטיש-פּאָליצייאַישער מעלוכע. ווי האָט זיך אָט די עקאָנאָמישע און פּאָליטישע סיטואַציע אָפּגערופן אַף דער אידישער גאַס, אַף קאַפּוליע און קאַבצאַנסק?

די אידישע אַרענדאַריש-שיינקער-מעקלערישע עקאָנאָמיק, וואָס איז געווען איינגעפּלאַכטן אין דער פּעאַדאַל-פּריצישער ווירטשאַפּט-סיסטעם, האָט ניט גע-קאָנט בלייבן אומבאַרירט, ווען דאָס לייב-אַייגנטום האָט גענומען אונטערגיין. די אידן, וואָס לעבן פונם פאַרעץ און פונם לייב-אַייגענעם פויער, וואָס פאַר-גיסט זיינע צאַרעס מיטן „ביטערן טראַפּן“ אינם דאַרפישן שיינק, מוזן איבערגיין אַף אַנדערע עקאָנאָמישע פּאָזיציעס. דאָס אַרויסטרייבן די אידן פון די דער-פּער פאַרשנעלערט נאָך אָט דעם פּראַצעס פון עקאָנאָמישער איבערגרופּירונג. דאָס טרייבן אידן פון די דערפּער איז באַ דער רוסלענדישער רעגירונג געווען דעמאָלט, ווי אויך שפּעטער, אַ מין טרופּע קעגן אלע פּראַנעסן, וואָס דער צעפּולטער רעזשים פון פּאַנשטשינע האָט גוירעם געווען. טרעפט אַ הונגער, אַ עפּידעמיע, אַדער טאַמער הייבט אָן צופּיל זיך וואַרפן אין די אויגן דער שרעקלעכער דאַלעס פון די פויערשע מאַסן, שווייגט כאַטוועשאַלעם ניט די רעגירונג: זי נעמט גלייך אָן די „געהעריקע“ מיטלען קעדיי צו „פאַרבעסערן“ די לאַגע פונם פויערטום, — זי טרייבט אַרויס די אידן פון די דערפּער! און

דערמיט דערגרייכט זי איר ציל: זי ווענדט אָפּ די אופמערקזאמקייט פונם פאַרשקלאַפּטן פּויער אין אַ זייט פון זיינע ווירקלעכע סאַציאַלע אינטערעסן און דאָס גאַנצע אַכראיעס פאַרן באַלעבאַטעווען פון די פּריצים און צאַרישע באַאַמטע וואַרפט זיך אַרוף אָף די אידישע אַרענדאַרעס, שיינקערס און קרע- מער, וואָס זיינען געווען מער ניט, ווי איין רינגעלע אינם גרויסן מעכאַניזם פון דער פּריציז-ביוראָקראַטישער מעלוכע. די אַרויסגעטריבענע און אָן פאַרנאָסע געבליבענע מאַסן קאַנצענטרירן זיך אין די שטעטלעך. די איבער- באַפּעלקערטע שטעטלעך לעבן איבער אַ שווערן עקאָנאָמישן קריזיס. די אַל- געמיינע האַכנאָסע פון שטעטל האָט ניט פון וואַנען צו וואַקסן: דאָס דאָרף איז נאָך אין די פענטעס פון פאַנשטשינע, די קויף-פּייאיקייט פון פּויער איז נאָך באַגרענעצט, די צאָל סאָכרימלעך און מעקלערס וואַקסט אָבער אָן אַ שיר. דער שטעטלשער מיסכער נעמט אָן מאַמעש קאַריקאַטורישע פאַרמען, ווען די צאָל הענדלער און טענדלער האָט אַ טענדענץ אויסצוגלייכן זיך מיט דער צאָל קוינים («נאָכפּרעג און אָנבאַט אין שטעטל»). אָט דער קריזיס רופט אַרויס פון צייט צו צייט עמיגראַציאָנס-שטראָמען קיין אוקראַינע («אַנטדעקונג פון וואַלין», «די אלטע מאַיסע») און דעם אופקום פון אַ ריי אידישע קאָלאָניעס אין געווי. ניי רוסלאַנד («ליפע דער קאָלאָניסט» פון «שלויע רעב כאַמיס»).

נאָר די קאָלאָניאַציע קאָן זיך ניט אַנטוויקלען אין אַזאַ מאַס, אַז זי זאָל מאַמאַשעסדיק פאַרגרינגערן דעם קריזיס. די בעדאַלעס-געשטעלטע מאַסן זיינען ניט בעקויעך עמיגרירן אָף זייערע אייגענע מיטלעך. די מעלוכע וויל זיך ניט לאָזן קאָסטן און לייגט אַרוף דעם כויוו העלפן די נויטבאַדערפטיקע, וואָס ווילן עמיגרירן אין די דאָרעמדיקע קאָלאָניעס אריין, אָף קאָהאַל. דער קאָהאַל אָבער, וואָס געפינט זיך אין די הענט פון די «פּניי», איז פאַרינטערעסירט, אַז די צאָל פון זיינע שטייער-צאָלער זאָל ניט געמינערט ווערן. היינט מיט דער אויסוואַנדערונג פון שטעטל איז דעם קאָהאַל שווערער צוזושטעלן צום «נאַבאָר» די צאָל רעקרואַטן, וואָס סע קומט פון אים. אויב די אַרעמעלייט וועלן אויס- וואַנדערן, וועלן דאַרפן גיין דינען די קינדער פון די «שיינע אידן». דעריבער טאָרמאַזירט דער קאָהאַל די אויסוואַנדערונג («רעב יאַנקעו דער פּריציזשער באַל-האַלוואַע» — «אַלטע מאַיסע»). נאָך אויך אין די קאָלאָניעס גופע, וואָס קאָנען זיך ניט שטעלן אָף די פּיס מיט די אייגענע קויכעס, איז די לאַגע אַ קלאַגע-דיקע. די קלאַנגען וועגן «כערסאָן, וואָס רינט מיט מילך און האַניק», פאַרלירן אינגיכן זייער צויבער, מאַכמעס סע דערטראָגן זיך פונדאָרטן די יעדיעס וועגן דער ווירקלעכער עקאָנאָמישער לאַגע זייערער. בלייבן ווידערמאַל די אידישע מאַסן אופגעפרעסט אין די שטעט און שטעטלעך. די שטייגנדיקע קאַנקורענץ רופט אַרויס צוויי פּראָצעסן, וואָס געפינען זייער פולע אָפּשפיגלונג אין מענדעלעס שאַפּונג. דער ערשטער פּראָצעס — דאָס איז די פּויפּעריאַציע פונם מיסכער: די הענדלערשע פאַרנאָסע ווערט אַדאַנק דעם אומגעהייערן צופלוס פון «סאָכריס», פאַרמיטלער און מעקלערלעך צעברעקלט. ס'ווערט געשאַפן אַ «מיי הענדלערשער לומפּפּראָלעטאַריאַט» («גלופסקער מוראַשקעס»). זיין גאַנץ «פּראָדוציר-פאַרמעגן» און «אומזאַץ-קאַפיטאַל» באַשטייט אינם שטע-

קעלע, מיט וועלכן מע דרייט זיך אַרום אין מאַרק, אַרויסקוקנדיק אַף אַ פּאַר-
דינסט, און אין דער אידישער נאָז, מיט וועלכער מע דערפילט, מע דער-
שמעקט אַ געשעפטל אַף אַ מעהאַלעך. „באווייזט זיך אין גלופסק אַ נייער
נעפעש, ווערט אַ טומל, אַ קאַכעניש. מע לויפט זיך צונויף, מע שטעלט זיך
אים אַרום פון אלע זייטן, מע באַשמעקט אים, מע באַטאַפט אים, וואָס איז ער
פאַר אַ בריע. מע טאַנצט און מע שפּרינגט פאַר אים אין איין אַטעם, אַף איין
שטיקל ברויט וואַרפן זיך גאַנצע כאַפטעס מוראַשקעס, פאַר איין קערנדל האַלטן
זיך מיט די ציין אַ גאַנצע איידע“. מענדעלע איז דער דיכטער און מאַיטער-
האַפּטער מאלער פון אַט די „גלופסקער מוראַשקעס“. ער גופע „מענדעלע
מויכער ספּאַרים“ (וואָס איז די טייטש אַף אידיש: דער פאַרקויפּער פון ספּאַרים, —
און אַגעוו אויך „כומאַשים, סידורים, מאַכזיירים, סליכעס, קינעס, טכינעס,
בענטשערלעך, בערשאדער טאַלעסקאַטנס, דובראַוונער טאַליסיס, קאַפּלשמוינע-
דיקע ציצעס, רעצועס, שויפּערס, מזוועלעך, וואַלפּצינדלעך, מויערקעפּלעך,
קאַמייעלעך, קינדערשע בליטשקענע שיכלעך, יאַרמולקעלעך, און אמאַל מעש און
קופּערוואַרג...) האָט דאָך אין זיין פּסעוודאָנים גופע „מויכער ספּאַרים“ פאַר-
קערפּערט זיין אַנגעהערקייט און צוגעבונדנקייט צו אַט דעם אויסוועגלאָזן
קאַבצאַנישן קליינבירגערטום.

5

דער צווייטער עקאָנאָמישער גרונט־פּראָצעס פון מענדעלעס עפּאָכע—דאָס
איז דער וואָוקס פונם באַלמעלאַכישן „קלאַס“ און פון זיין ספּעציפּישן וואָג
אינם אידישן געוועלשאַפטלעכן לעבן, יענער „קלאַס“, וואָס האָט סאָפּקאַלסאָף
אונטערגעריסן און אוּפּגעריסן די מאַכט פון קאָהאַל. אַט די שטייגנדי-
קע — אָבער דעמאָלט נאָך גאַנץ באַ זיך געפּאַלענע—סאַציאַלע קאַטעגאָריע גע-
פינט אין מענדעלען איר טרייען מאַלער („לייזער דער שניידער“, „אייזיק דער
שמיד“, „הערצל קיילעס דער סטאַליער“, „די פּויאַלים באַ דער אַרבעט“) און
אויך איר אידעאָלאָגישן פאַרטיידיקער. און ניט בלויז אידעאָלאָגישן, נאָר אויך
קינסטלערישן אפּאָלאָגעט. מאַכמעט געפּריידיקט מעלאַכע און ערד־אַר-
בעט האָבן אַלע פאַרשטייער פון דער האַסקאַלע אויך ביז מענדעלען, באַזונ-
דערס רייַבל און זיק. מענדעלע אָבער אַנטפּלעקט, ווי אַ קינסטלער, די
פּאָזיטיווע ראַלע פון דער אַרבעט אַף דער פּסיכאָ-אידעאָלאָגיע פונם מענטשן,
וואָס מאַכט דעם אַרבעטמאַן באַזונדערס ווערטפול פאַר דער סאַציאַלער סוויוע.
לייזקע דער געוועזענער אַרענדאַר שפּאַרט זיך קעסידער מיט אייזיק
דעם שמיד: „לייזקע פאַרופט זיך אלץ אַף אנדערע כאַרקאָנים, אַף אַריס-
טון, אַף דעם „סייפּער האַבריס“ אויכדויעמע נאָך אַזעלכע, און ער אַליין איז
נישט אַזאַ באלמויעך. אייזיק דער שמיד אַקעגן שטעלט נאָר
אַף זיין סייכל, ווייסט נישט פון אַריסטו און גייט אין כקירע אַף זיין
אייגענעם דערעך“. דער באַלמעלאַכע דער אַמאָרעץ האָט נישט אין
זיין רעשוּס די קולטור פון דער פאַרגאַנגענהייט. ער איז רוי. ער האָט אָבער
דערפאַר אויך ניט די פענטעס פון דער טראַדיציע, און זיין מאַרך רעפּלעקסירט

אף דער ווירקלעכקייט, פרישער און געזונטער. דאָ זעט שוין מענדלעך מיט זיין שארף אויג, ניט בלויז אויסערלעכע פאקטן, נאָר אויך באַהאַלטענע פאָר טענצן. ער זעט אין דער „אַרבעט“, ניט בלויז די פאַרמעלע נוצלעכקייט אירע, נאָר אויך דעם סאָציאַל-באַפֿרוכפערישן מאַמענט אירן.

6.

אין זיינע שפּעטערדיקע ווערק גייט מענדלעך אויך אַוועק ווייט פאַרויס אין פאַרגלייך מיט זיינע צייט-לייט בענויגייע דעם אָפּשאַצן די סיבעס פון דער שווערער לאַגע פון די אידישע מאַסן. דאָ ווייזט ער אויך אַרויס אַ רעאַ-ליסטישן צוגאַנג. די אלטע מאַסקילים האָבן איינגעזעען אף דער אידישער גאַס דעריקער איין צאָרע—דאָס, וואָס אידן זיינען „ניט געבילדעט“, און בלויז איין קאַמף: צווישן די געבילדעטע „מאַסקילים“ („נאָריים“) און די פרומע רעאַקציאָנערן „פאַרפינצטערער“ („מורדי אור“). און די טייטש פון בילדונג איז געווען: דיקדעק, טאַנאַך און דעריקער רוסיש—די שפת המדינה, די לאַנדסשפּראַך וואָלטן זיך אידן אויסגעלערנט גוט רוסיש, זיך אָנגעהויבן קליידן „דייטש“, וואָלט די „געדיקע רעגירונג“ זיי גלייך געשאַנקען אַלע פּראַוועס און סע וואָלט געוואָרן ליכטיק אין אַלע ווינקלעך פון טכום. דער-בער זיינען די מאַסקילים, די קינדער פון די פאַרמעגלעכע אידישע קלאַסן, וואָס פלעגן קומען אין באַריר מיטן רוסישן סויכער און קאַנצעלאַריע-אַ-אַמטן, געגאַנגען האַנט באַ האַנט מיט דער צאַרישער רעגירונג אין אירע „אופקלערונגס-גזירעס“: די גזירע פון שקאַלעס, פון קליידער א. א. וו. איט-לעכער מאַסקילישער מעכאַבער האָט זיין ווערק—אַ בינטל לידער אָדער מאַ-מאָרים לעקאָווער דער בילדונג—„די טאַכטער פון הימל“—אומבאַדינגט גע-ווידמעט אָדער דעם קייסער אַליין, אָדער איינעם פון זיינע מיניסטאַרן, די „כסידי אומעס האַוילעם“—לייטישע גאַים, הייסט עס. די גאַנצע אַריענ-טאַציע פונם דענסטמאָלידיקן דאָר איז געווען אף דער עקזיסטירנדיקער מאַכט. פרומע אידן האָבן געבעטן אף א „גוטן קייסער“ („מלך של חסד“) אָדער דערוף, אַז דער ריבונישעלילאָם זאָל „אים“ אַריינגעבן די גוטע מאַכ-שאַוועס. מאַסקילים האָבן געהאַלטן, אז קעדיי צו זויכע זיין „פּראַוועס“ דאָרף מען פריער נויסעכנין זיין באַ דער רעגירונג מיט בילדן זיך און אריבערגיין פון האַנדל צו מעלאַכע. אָבער סיי די, סיי יענע האָבן זיך אַריענטירט אף דער באַרעמהערציקייט פון דער רעגירונג.

די טאַקסע אַפילע פאַרענדיקט זיך נאָך אויך מיט אַזאַ פאַטריאַטישן אפּאָ-פעאַו, ווען וועקער דער מאַסקיל שטייט אַפן וואָגן אין פעלד, פון יענער זייט גלופסק, מיט אַ אופגעהויבענער האַנט אַקעגן דער שטאַט און רופט אויס: „גאַט זאָל געבן אין האַרצן פון דער גוטער און פרומער און באַ-רעמער ציקער רעגירונג, אַז זי זאָל אף דיר אַ בליק טון מיט כעסעד און מיט ראַכמאַנעס! זי זאָל מאַכן אין דיר גוטע אַרדענונגען, עס זאָל מער ניט געהערט ווערן אין דיר דאָס געוויין, דאָס קרעכצן פון אַרעמע-לייט...“

אָט דער קיר"ה־פּאַטריאַטיזם איז אַ אָפּקלאַנג פון דער רעפּאָרמען־עפּאָכע, ווען ס'האַבן זיך אָנגעהויבן „יעשועס אף אידן“, אף אידן פון דער ערשטער גילדיע (די דערלויבעניש וואוינען און האַנדלען אויסערן טכום א. א. וו.) און אויך דער דיפּלאָמירטער אינטעליגענץ. אָט־אָ די האַנאָכעס זיינען געווען אַן ענטפער אף דער שטאַדלאַגעס פונם באַראָן יויזל גינזבורג, וואָס האָט געבעטן רעכט פאַר די אויסדער וויילטע, פאַר די סאַכרים און געבילדעטע און מאַטיווירט דערביי, אַז די געשיינקטע רעכט וועלן דעמאָלט ווערן אַ סטיי־מול פון בילדונג „פאַרן איבעריקן פּאָלק“.

איז געקומען מענדעלע (דער שפּעטערדיקער מענדעלע, אין דער קליאַטשע) און איבערגעקערט אָט די גאַנצע רעאַקציאָנערע אידעאָליסטישע מאַסקילישע טעאַריע מיטן קאַפּ אַראָפּ און מיט די פּיס ארוף. „ניט דאָס אומגעבילדעטקייט איז שולדיק אין דעם קאַבצאַנסקער דאַלעס, נאָר פאַרקערט: „קיין טאַנץ גייט נישט פאַרן עסן! — — — וואָס פאַר אַ שאַיכעס, איך בעט איך, האָט עסן און דאָס נייטיקע באַדערפעניש מיט בילדונג? מיט וואָס פאַר אַ יושער קאַן מען יענעם נישט לאָזן עסן, אָטעמען פריי, סיידן ביז ער וועט זיך אויס־לערנען עפעס קונצן? — — — אָט־אָ דער צוגאַנג האָט דערנאָך אַ געוויסע ראָלע געשפּילט אין דער פּאָליטישער אופּוואַכונג פון דער אָפּגעשטאַנענער אי־דישער מאַסע, האַגאַם דאָס איז אַלץ ארויסגעזאָגט געוואָרן אף דעם עזאַפּישן לאָשן פון דער „קליאַטשע“.

מענדעלעס פאַרדינסט איז אין דעם באַשטאַנען, וואָס די מאַסקילישע פאַר־מול „פריער בילדונג און דערנאָך פּראַוועס“ האָט ער פאַרביטן מיט אַן אַנדער פאַרמול: „פריער רעכט אף לעבן און דערנאָך בילדונג.“ נאָכמער: ער גיט אין „ווינשפינגערל“ אַ זעלטן אינטערעסאַנטן נישטערן אַנאַליז פון דער גאַנצער האַסקאַלע־באַוועגונג גופע, אָנווייזנדיק די מאַטע־ריעלע וואַרצלען אירע (די אַקציוניקעס — די טאַטעס פון דער האַסקאַלע) און ווייזנדיק, אַז בלויז די געענדערטע עקאָנאָמיק האָט ארויסגערופן אַ שטיי־גער־עוואָלוציע און אידעאָלאָגישע ענדערונגען אין דער אַרטאָדאָקסאַלער אי־דישער סוויוע.

„היגע אידן — באַגענגט מענדעלע מויכער ספּאַרימען אַ איד אין „ווינש־פינגערל“ — באַדאַרפן ברויט, נישט קיין ספּאַרים“.

מיט אָט דעם מאַטעריאַליסטישן (ברויט־) שטאַנדפּונקט גייט מענדעלע צו צום גאַנצן קאַבצאַנסקער אידישן קלאַל. דער סאַציאַלער פּאַטאַס דרינגט דורך אַלע זיינע ווערק פונם „קליינעם מענטשעלע“ ביז „שלוימע רעב כאַימס“. און אָט דאָס טיילט ווידעראַמאַל אַפּ מענדעלען פון זיינע מאַסקי־לישע פאַרגיינגער. באַגלייך מיט יענע באַצייכנט ער זיינע פּערסאָנאַזשן מיט פּליוסן און מינוסן — „גוטע“ און „שלעכטע“ מענטשן. דער איקער קריטעריום אָבער באַ די אַלע מאַסקילים איז געווען דאָס „געבילדעטקייט פונם העלד, און צי טראַגט ער אַ באַרד מיט אַ קאַפּאַטע. מענדעלע פירט אַריין אַ נייע דעמאָרקראַטיאַנס־ליניע: אַ סאַציאַלע. די יודעלע שטאַנד האַפּט, וואָס מע מורמעלט אַף אים, אַז ער איז געכאַפּט אין דער מאַיסע, איז באַ אים אין

איין „באנדע באַלעטוויועס“ מיט ר' איציק וואָלף ספּאַדיק און די איבעריקע פרומע קאָשערע אידן, גאָטס סטראַפּטשעס, וואָס זענען אַלע באַלע-צודאַקעס איבער אַ פרעמדער קעשענע. אָפּן צווייטן סאָציאַלן פּאָלוס שטייט באַ מענדעלען „א נאַראָד פּון פּופּציק טיוונט צוין קאָדאַשים, וואָס מע שערט זיי, ווי די שאָף“. מענדעלעס מיטגעפיל איז אינגאַנצן אַף דער זייט פּון דער עקספּלואַטירטער מאַסע, וועלכע איז גאַנץ ווייט פּון בילדונג און ניט אַף דער זייט פּון די ריי-טיש-שפרעכנדיקע פּיאָווינס, וואָס האָבן זיך אַריינגערופן אַלס גלאַסנע און שטאָט-פּאַווערענע און העלפּן צו באַאוועלענען און באַגאוועלען די מאַסע. אָט מיט דערמיט האָט זיך מענדעלע אופּגעהויבן פיל העכער איבער דער האַסקאַלע-עפּאָכע. מיטדערמיט איז ער געווען דער פּאַרויס זאָגער פּון די קומענדיקע סאָציאַלע צוואַמענשטיסן אין דער אידישער גאַס און זייער באַרעכטיקער. מאַכמעס ווי פּרימיוו ס'איז ניט די פינפטע סצענע פּונם צווייטן אַקט אין דער „טאַך סע“, וואו די כאַליאַסטערע באַלמעלאַכעס אַרעמעלייט אַטאַקירט די קנופיע באַלע-טויוועס, דאָך שטעקן אין איר די זימען פּונם שאַרפּערן סאָציאַלן קאַמף, וואָס האָט זיך צעשפּילט אין דער פּאָלגנדיקער נאַכמענדעלעשער עפּאָכע און וואָס האָט שוין געפּונען זיין שילדערונג באַ מענדעלעס ליטעראַרישע נאַכפּאָלגער.

7.

מענדעלעס סאָציאַלער טעמפּעראַמענט און רעאַליסטישער כּוּש איז אויך די סיבע דערפּון, וואָס דער העברעאישער מאַסקילישער שרייבער פּון די סאָף פּופּציקער יאָרן ש. י. אַבראַמאָוויטש איז אין די זעכציקער יאָרן מע-גולגל געוואָרן אינם גרינדער פּון דער נייער אידישער ליטעראַטור, אין „מענדעלע מויכער ספּאַרים“. באַ די העברעאישע שרייבער פּון יענער צייט איז די שריפטשטעלערישע קונסט מערסטנטיילס פּאַרוואַנדלט געוואָרן אין אַ מין עק-וויילביריסישן שפּראַך-ספּאַרט, דאָס, וואָס מע רופּט אָן „מעליצע“. די באַגרע-נעצטקייט פּון דער העברייאיש-לייענענדיקער אוידיטאָריע, דער שוואַכער רע-זאָנאַנס פּון העברייאישן געדרוקטן וואָרט האָט פּון אים קימאַט אינגאַנצן אַרויס-געצויגן דעם סאָציאַלן טאַמזיס, וואָס איטלעך לעבעדיק געדרוקט וואָרט האָט, אַלס אַ ווענדונג פּון איין געזעלשאַפּט-מיטגליד (דעם שרייבער) צו די איבע-ריקע מיטגלידער פּון דער געזעלשאַפּט (דאָ לייענער). דעריבער איז איר מעלי-צע-ליטעראַטור געווען מערסטנטיילס פּרסט און אינהאַלטלאָז און זיך פּאַרנומען מיט שפּראַך-„קונץ צוליב קונץ“. מענדעלעס ערשטער אַרטיקל אין „המגיד“ איז אין דער שרייב-מאָדיר נאָך טריי די טראַדיציעס פּון זיין דאָר: פּיראַגאַף שריי-טער: „פאַר אַגף, דאַמאַקלעס—דאָס אוכלת“ א. א. וו.

מיט זיין אַקטיוון סאָציאַלן טעמפּעראַמענט דערפּילט ער אָבער אינגיכן (צוואַ-מען מיט קאָווערן), אַז שרייבן הייסט אויספילן א סאָציאַלע פּונקציע: „ריידן צום פּאָלק“. „דער גרעסטער טייל אָבער פּון פּאָלק פּאַרשטייט דאָך גאָר ניט דידאַזיקע [העברעאישע] שפּראַך און רעדט אי-דיש. היינט וואָס נוצט דעם שרייבער די גאַנצע מי זיינע... וויבאַלד ער בריינגט דעם פּאָלק קיין נוצן ניט? דידאַזיקע פּראַגע—פאַר וועמען אַרבעט איך

הָאָט מִיךְ נִיט געלאָזט רוען"1). און ער פֿאַרקנאַסט זיך מיט דער „שיפּכע": ער ווערט מענדעלע מויכער־ספּאַרים. די אידישע מאַסן האָבן פֿון דעם שידעך געוואונען. זיי האָבן געוואונען דעם גרונטשטיין פֿאַר דער אידישער ליטעראַטור. נאָר ס'איז אַ סוואַרע, אַז געוואונען האָט אויך מענדעלע. אין דער ליטעראַרישער קונסט איז דל שפּראַך גופע אַ מעכטיקער שעפּערישער אופּרייצער, איינער פֿון די וויכטיקסטע אויב נִיט דער וויכטיקסטער, סאַציאַל־פּסיכאָלאָגישער פּאַקטאָר. בייטנדיק די שפּראַך, האָט מענדעלע געביטן אַלץ: ער האָט געביטן די אוידיטאָריע, ער האָט געביטן אויך דעם קוואַל פֿון זיינע שעפּע־דישע אַסאַציאַציעס, פֿון זיינע קינסטלערישע זעאונגען. ער האָט שוין גענומען ווייךן גאָר אין אַן אַנדער סוויוע, יענער סוויוע, פֿון וועלכער ער האָט אַרויס־געשעפּט זיין גראַנדיעזע גאַלעריע פֿון פּראַכטפולע פּאַלקסטען, וואָס ער האָט פּאַרייביקט אין זיינע ווערק, „דער גאַנצער אויסגעשטאַנענער לעבנסשטייגער פֿונם אַלטן אידנטום האָט געפֿונען זיין העכסט קינסטלערישן אויסדרוק אין מענדעלעס ווערק"2).

„אַבראַמאַוויטשעס דערציילונגען—דאָס איז איין גרויס קינסטלעריש מעמואַרן־בוך פֿונם קלוגן, געניטן, אין אַלע ווינקעלעך פֿון קאַבצאַנסק אויסגעוועזענעם מענדעלע מויכער ספּאַרים, וואו איר געפינט אַלץ, וואָס איר ווילט: פּאַלקס־פּאַעזיע און פּאַלקס־פּסיכאָלאָגיע, קולטור־געשיכטע און עטנאָגראַפֿיע, מאַראַל און הומאָר, — און וואו אַלץ דינט נאָר צו איין צוועק: באַקאַנט מאַכן אונז דורך לעבעדיקע בילדער מיט דעם פּאַלקס־לעבן און פּאַלקס־כאַראַקטער פֿון די אידן אין געטאָ. מענדעלע איז דער נייער יוסיפֿון אונזערער... דער יוסיפֿון פֿון דער פּאַרלעצטער עפּאָכע, ווען דער געטאָ און בעסמעדרעש־איד איז געווען נאָך גאַנץ, דאכט זיך, איינגעגלויבט אין זיך, נאָר זיין יונגערער זון איז שוין געשטאַנען אָן אַ זייט און געקוקט אָף אים ווי אָף אַ מומיע, א גוף אָן אַ נעשאַמע. און ערגעץ אין דער הייך אָף אַ שאַלקע איז געזעסן שוין דער אַלטער, דער קלוגער, מיטן קילן פּאַרגליווערטן שמיכל אָף די ליפּן, מיט די קנייטשן אָפּן געזיכט, געשאַרפט די טרוקענע, געבלעכע גענוזענע פעדער, גענעצט דעם פינגער און געמאַסטן זיך איבערקערן אַ בלאַט אין פינקעס"3)...

1) מענדעלעס אוטאָביאָגראַפֿיע אין „ס'הוכרין". ציטירט נאָך ז. רייזנס לעקסיקאָן פֿון אידישער ליטעראַטור.

2) מ. ליטוואַקאָוו. — אין אומרו 1.

3) ש. ניגער. — ש. י. אַבראַמאַוויטש.

„הערט: מירן אויסקלייבן אן אָרט אין גלופסק,
איר וועט זיך אנדערשטעלען אין א ווינקעלע אין
אין וועל פאר איך דורכפירן מיינע לייט, ווי
אין א פאנאָראַמע.“
„צוריק אהיים.“

I. פון ליטע און רייסן קיין אוקראינע.

1. די אנטדעקונג פון וואַלין.

(גענומען פון די כראָניקעס)

אין אַ יאָר אַרום נאָך דער באַוואוסטער סרייפּע האָט זיך אָנגעהויבן אין דער ליטע, לויט ווי עס שטייט אין די כראָניקעס, דער גרויסער הונגער, נישט היינט געדאַכט.

אַדאָיעס ליגט יענע שווערע ביטערע צייט אידישע קינדער אין טאָם. אַל-טע לייט, אַז זיי דערציילן היינט די שטאַרקע נויט, וועלכע מענטשן, נעבעך, זענען דענסטמאָל בעשאַס דעם הונגער אויסגעשטאַנען, שטעלט זיך פאַשעט די האָר קאַפּויר הערנדיק. הונגעריקע, אָרעמינקע מענטשן, אויסגעדאַרטע-אויסגע-דייווערטע, הויט און ביין מיט סמאָהע אף די ליפּן, איינגעפאַלענע באַקן און מעשוונע-אויסגעשטעלטע גלעזערנע אויגן, האָבן ווי די פאַרסאַמטע מיין אומע-טום זיך אַרומגעבלאָנקעט, קוים פּלאַנטענדיק מיט די פיס, געזוכט, גענישטערט וואָס ס'איז עפעס עסנוואַרג, גאַרנישט איבערצוקלייבן: גראָז איז אויך סכּוירע, זיך ניט געמיעסט אַפּילע דערמיט, וואָס ליגט, פּוילט אין דעם מיסט. הונגער—דאָס איז איינס פון די ערגסטע אַנשיקענישן, דאָס איז אַ מין ליידן, ווי ברע-נען פאַמעלעכן אָן אַן אופּהער אף א שטיל פּייערל. מע קען זיך שוין פאַר-שטעלן, ווי גרויס דאָס עלנט איז געווען אין דעם ליטווישן שטעטל דאַלפּויר-ניווקע, וואָס איז אָנגעזעצט געדיכט מיט אידן, אָן אַיינאַרע, מיינסטנס, ווי דער שטייגער איז, קאַבצאַנים, נעבעך. נאָך אין די גוטע יאָרן אַפּילע האָבן דאַל-פּוירניווקער אידן זיך אויך נישט קיינמאָל זאַט אָנגעגעסן. אַ הערינג מיט אַביסל ליאַק דערצו, איינצוטונקען דערינען א שטיקל ברויט—דאָס זענען צוויי שפּיינן אַזוינע, מיט וועלכע מע האָט געוויינטלעך זייער שיינ יויצע געווען דעם מי-טאָג. אַ קרופּניק—נעמעלעך: אַ מין געקעכטס פון וואַסער מיט אַביסל גרויפן, פאַרווייסט לעפּאַנים מיט אַ קאַפּעלע מילך, אָדער עטלעכע געקאַכטע קאַר-טאַפּל, — אַזוינס האָט שוין געהייסן עפעס נאָר אוילעם-האַזע, אַ סודע ווי באַ-שלוימע האַמעלעך אין זיין צייט! אַצינד איז זייער גרינג זיך צו מאַכן אַ גע-דראַנג: ווען אין די גוטע יאָרן אַזוי, וואָס-זשע האָט שוין געקענט זיין פאַר אַ מין עסן בעשאַס הונגער-צייט? — — —

צו דעם הונגער האָט זיך נאָך צוגעוואָרפן א מאַגייפּע, עפּעס אַ מין אונט־טערגאַנג, אַ היציקע קראַנקייט אַווינע. מענטשן זענען געפאַלן ווי די פליגן, און קליינע קינדער זענען אַוועק פון סקאַרלאַטינע, נישט־דאָגעדאַכט. אין דעם אוילעם איז געוואָרן אַ ליאַרעם, אַ געשריי: כאַטאַים! אַנדערש האָט זיך עס ניט געקענט לייגן טאַקע אַף דעם מויעך, וואָרום פּונוואַנען האָט זיך עס פּלור־צים גענומען אַזאַ קרייניק אַף אַ קלאַל־איסראַעל? — — —

איז מען גויער־טאַנעס, מע פאַסט קליין און גרויס, מעובערעסע אַפּילע אויך. פון טילים איז קיין רעדע נישט, מען זאָגט טילים פון פרי ביז פאַר־נאַכט, מע מאַכט אַסיפּעס, מע קלייבט אויס אַ קאָמיסיע אידן עפּעס צו טון אַקעגן די כאַטאַים, און צוליב די הויצאַעס דערנאָך העכערט מען אַ קאָפּיקע טאַקע אַף דעם פונט פלייש. די קאָמיסיע גייט הויז צו הויז איבערצוקוקן די מעזוזעס: טאַמער עפּעס נישט אַזוי, מאַכט מען פאַסל; צו באַטראַכטן, ווי שטיי־ען פון פאַרפאַלקן, פון שכינים אין איין צימער די בעטן, נישט צו נאַענט עפּשער איינע צו די אַנדערע, כאַסוועשאַלעם... האַקלאַל, די קאָמיסיע איז ניט פּויל, מע קוקט, מע רוקט־איבער בעטן אַהין, בעטן אַהער, — אומזיסט אַבער די מי — מע שטאַרבט! שוויגט מען דאָך מיסטאַמע נישט און מע געברויכט נאָך מיטל: ווייבער מעסטן פעלד, רייסן קוואַרים, פאַלן אריין אין אַרנקוידעש מיט אַ געשריי אַ געוויין, מאַגידים דאַרשענען, שטראַפּן דעם אוילעם: גע־וואַלד, אידן, שלאָגט זיך אַשאַמנו, טוט טשואווע, אירישע קינדער! עס העלפט נישט — מע שטאַרבט! ...

ווי באַלד אַזוי, מוז מען דאָך שוין טאַקע איינווענדן אלע קויכעס, פּרוואון טאָן דאָס לעצטע, וואָס מע קען. העכערט מען נאָך אַ קאָפּיקע אַף דעם פונט פלייש און מע אַכטעט אַפּ אַהער אין שטעטל דעם באַדימטן כאַנדריקעווער ראָוו, צו אים זעצט מען צו דעם דאַלפּויניווקער ראָוו מיט די דאַיאָנים און נאָך עטלעכע שיינע־קאַשערע אידן. מע לאָזט אויסרופן אין אַלע שולן בעכע־רעם יהוּשוע־ביי־נון, אַז ווער עס ווייסט עפּעס אַ כּעט, ווי הייסט מען עס... אַף וועמען ס'איז, זאָל קומען מוידע זיין דעם בעסדן־צעדעק, וואָס זיצט אַלע טאַג מיקויעך די כאַטאַים אין דעם קאָהאַל־שטיבל. בעסדן שיקט רופן די טר־קערן, פאַרהערט זי אין ווייבערשע זאַכן, אין דינים פון מיקווע און נעגל־שניידן, מע ציט באַ דער צונג געניטע... אַלטע גאַבעטעס, צי ווייסן זיי נישט עפּשער עפּעס אַף דער, אַף יענער וואָס צו זאָגן. די שטאָט וויגט זיך, אַ קאַ־כּעניש, אַ שושקעניש צווישן דעם אוילעם. עס טראַגט זיך עפּעס אַרום אַ קלאַנג, א מורמלען, מע טומלט אַף איינעם עפּעס אַ אַלמען און אַף איינער, אַ כּוצפּע, א איישעס־איש, עט קומט אָן ביז דער קאָמיסיע פון די ראַבאַנים, גרויסע לייט, בערן! זי לאָזט רופן צו זיך יענעם, זאָגט אים מיט דעם האַרבן וואָרט: הולטאַי, זיי זיך מוידע! ... זי איז אים מאַסרע: מע וועט דיר, פאַשע־איסראַעל, טאָן דאָס און דאָס. אַז עס העלפט ניט מיט בייזן, פּרוואוט מען זיך מיט גוטן, מע בעט זיך, ווי פאַר אַ גאַזלען: געוואַלד, האַב ראַכמאַנעס אַפּן פאַלק איסראַעל, אַף א איידע אידן! געוואַלד, וואָס האַסטו צו די קליינע אומ־שולדיקע קינדער, נעבען? נאָר רעד צו דער וואַנט — דער פאַשע־איסראַעל

איז זיך נישט מוידע. טוט מען זיך אַ נעם צו דער כצופע: — הולטאַיקע, זיי זיך מוידע! זיי וויינט, כאלעשט, פאַרשטייט קלאַמערשט נישט, וואָס מע וויל פון איר האָבן. ס'איז נאָר אַרויסגעוואָרפֿענע רייד — זיי, די קליפֿע, איז זיך אויך נישט מוידע. און דערווייל איז שלעכט — מע שטאַרבט! דער צאָרן איז אַזוי ווייט געגאַנגען ביז צום עק, עס האָט שוין אָנגערירט העט־העט סאַמע אין דער שפיץ. ס'איז פאַרשלאַפֿט געוואָרן און געשטאַרבן איינער פון די לאַמדיים אין קלויז. אַ איד א זאָקן, אַ פרומער, וואָס האָט געפאַסט האַפּסאַקעס, געדינט דעם בוירע, אַוועקלייגנדיק פאַר אים מאַמעש דאָס גאַנצע געזונט... אַי־אי — האָט מען געשריגן, — אַז אַזעלכער שטאַרבט, איז שוין טאַקע אויס וועלט, איז שוין קיינער נישט זיכער מיט דעם לעבן. „אם ליתן בחכה הועלה, ווען אַזא שטאַרקער לייוואָסן איז אף דער ווענטקע געכאַפט געוואָרן, מה יעשו דגי הרקק, וואָס־זשע זאָלן שוין טון מיר, שלאַפֿינקע פישעלעך אין דער בלאַטע!“ — אַזוי האָט אים מאַספיד געווען דער שטאַט־מאַגיד אַפן שול־הויף צו דער לע־וואַיע, און דער אוילעם איז צעגאַסן געוואָרן פון טרערן, דערנאָך האָט מען דעם מעס אין קיטל אַריינגעשטעקט אַ קוויטל — דאָס איז געווען אַ „פּראַשע־ניע“ צו גאָט, זייער וואויל אָנגעשריבן בישיבה של מטה, אין דער קאַמיסיע פון בעסדן, על דעת הקהל, אין דעם נאָמען פונם גאַנצן שטעטל. „גיי — האָט מען דעם מעס געזאָגט — גיי זיי אונזער שאַליעך, ווי באַלד דו וועסט קומען אַהין, זאָלסטו עס איבערגעבן אונזער פאַטער אין הימל, זיך מיען דאָרט פאַר דעם קיסע־האַקאָוועד, זיין אַ גוטער מייליך, ער זאָל זיך דערבאַרמען אף אונז, אידישע קינדער, נישט זיין אַזוי אין קאַס, באַרויגעז אף אונז אַ שרעק, און זאָל זאָגן דעם מאַלכעמאָוועס: גענוג, לייג דעם כאלעף צוריק אין שיידל אַריין! ער זאָל אויך אָנשרייען אף דעם סאָטן דאָרט און אף די אלע מאַסטי־נים דאָ, אַז עס זאָל זיי פאַרשטאַפֿט ווערן דאָס מויל, עס זאָל זיי... א. א. וו. א. א. וו.

פאַר אידן אַזוינע, — — — וואָס האָבן אַ נאטור נישט צו גלויבן דעם ערלעכסטן אידן אַפילע, ביז זיי זעען נישט אַליין מיט זייערע אויגן, שוואַרץ אף ווייס, פאַר זיי איז דאָ איין ענטפער: גייט, זייט מויכל, און לייענט אַליין מיט אייער קאָוועד אין דאַלפויניווקער פינקעס, וואו די גאַנצע מאַיסע געפינט זיך קאָסע־וועכאַסעם מיט איידעס קאָשערע, פינע בריעס, גרויסע לייט, און וואָס פון דאָרטן איז עס דערנאָך איבערגעשריבן געוואָרן אין די כראָניקעס מיט אַ גאַנצער מעמרע פונם שרייבער דאָרט, אויטלאָזנדיק זיך לעסאָף אַזוי: „היינט פרעג איך אייך, ראַבויסאַי, מאַ נישטאַנע, מיט וואָס אַשטייגער, זאָל אַ דעפוטאַציע צום ריבוינע שעל־אוילעם דורך אַ מעס אף יענער וועלט זיין מער מעשווע, ווי דעפוטאַציעס צו גרויסע פריצים דורך לעבעדיקע מייסים דאָ אף דער וועלט?“. נאָר ווי די מאַיסע איז, יענע האָט באַשיינפערלעך געהאַלפן. אין אַ צייט ארום נאָך דעם קוויטל איז די מאַגיפֿע טאַקע געשטילט גע־וואָרן. — — —

און גאָט באַרויך־הו האָט זיינע דאַלפויניווקער באַלעביטאַכנס, נישקאַשע, נישט פאַרלאָזן. פון די אומגליקן האָט זיך פאַר זיי אויסגעלאָזט גאָר אַ גליק,

און דורך די נויטן, שווערע ביטערע צאָרעס, האָט זיך זיי געעפנט אַ וועג אין אַ ניי לאַנד — אין וואָלין, הייסט עס, אַ געבענטשט אָרט מיט אַלדאָס-גוטס, וואָס זייער פּוס איז דאָרט קיינמאָל נישט געווען.

אַנטדעקט וואָלין האָבן די מעשולאָכים, וועלכע דאַלפּויניווקע האָט נאָך דער טרייפּע אַרויסגעשיקט אָף דער וועלט קלייבן געלט. לאָז מען נאָר קיין טאָעס נישט האָבן, אַז אַרויסגעשיקט מיינט מען מיט געוואָלד, דאָס הייסט, מען האָט זיי גענויט פּון קאַהאַל, אַלע אין איין קאָל: טוט אונז די טויווע און פּאָרט מאַכן געלט! כּאַלילע, באַ אידן זאָל זיך אַזוינס טרעפּן. וואָס דען? גלאַט אַזוי זיך, דריי פיינע מענטשן, נויטבאַדערפּטיקע, באַפּאַלן מיט ווייב און קינדער, אָן אַ שום פּאַרנאָסע, נעבעך, ווי דער שטייגער איז, האָבן מיט דעם גוטן ווילן גענומען פאַר מיצווע אָף זיך די גרויסע טירכע צו זיין מעשולאָכים-לעטויווע פאַר אַ שטאָט אידן, נעבעך, און זיך געלאָזט אין דער וועלט אַריין. מע האָט זיי פאַרזאָרגט מיט קסאָוים, אונטערגעשריבן פּונם גאַנצן קלייקוי-דעש, פּאַרנעמסטע לייט, אין וועלכע מע האָט מיט הויכע מעליצעס געשיל-דערט דאָס אָנשיקעניש, וואָס אָף דער קעהילע זייערער איז אָנגעשיקט גע-וואָרן, און געבעטן מיט אַלע מינע געבעט די קינדער איסראָעל ראַכמאַנעס צו האָבן אָף די ניסראָפּים, נעבעך, און געבן די מעשולאָכים געדאָוועס, איט-לעכער קעפי זיין פאַרמעגלעכקייט. עס פאַרשטייט זיך, אַז כּוּך די קסאָוים האָט מען באַם אַרויספּאַר געמוזט געבן די מעשולאָכים געלט אויך, אָף די נייטיקע הויכעס פאַר זיך אליין און אָף איבערזולאָזן צום לעבן זייערע וויי-בער און קינדער. עס האָט געקאָסט עמעס טאָקע נישט טייער — איין קאָפּיקע נאָר האָט מען געהעכערט אָף דעם פּונט פלייש!

אַ לאַנגע צייט איז פּון די מעשולאָכים נישט געווען קיין שום יעדיע, גלייך ווי אין וואסער אריינגעפאַלן. ס'איז איטלעכן אין שטעטל געווען אַ גרויס וואונדער, גאָר ניט צו פאַרשטיין, וואָס זאָל עס אַזוינס באַטייטן! מע האָט זיך געוואונדערט, געוואונדערט — ביז מע האָט זיך אופּגעהערט צו וואונ-דערן. מע וואָלט זיך אין די מעשולאָכים שוין געווען גאָר פאַרגעסן, מויכל געווען אַלץ מיט-אַנאַנדער, ווען נישט די ווייבער זייערע, וואָס האָבן געפּאַ-דערט באַם שטעטל מעזוינעס, געשריגן, געפילדערט: געוואָלד! פאַר וואָס זאָלן מיר זיין אָנוועס, פאַרוויסטן אונזערע יאָרן, ליידין פאַר אַנדערע? דאָס שטעטל האָט געמוזט אויסשטיין זייערע טאַינעס און געשפייזט די לעבעדיקע אַלמאָ-נעס. מיילע, וואָס זאָל מען טון? איז נאָך אַ קאָפּיקע אפּן פּונט פלייש!

פּלוצלים, גאָר אומגעריכט, קומט אָן צום ראָוו פּון די מעשולאָכים אַ בריוו פּול מיט היסנאַצלעס, אַ פאַרענטפּערן זיך אָף דעם לאַנגן שטיל-שווייגן, און מיט אַ קלאָגן זיך אָף דעם פינצטערן מאָזל, אַז ניסראָפּים איז גאָר ניט אַזאַ געהויבענע סכּוירע, ווי מע האָט געמיינט. גענוג ניסראָפּים אַזוינע און אַזוינע שלעפּן זיך אין דער וועלט אַרום. ס'איז געוואָרן עפעס ווי אַ גאַנגרועגעלע, אַ כּאָק, אַז ווי באַלד עס הייבט זיך אָן דער זומער, הייבן אָן אידישע שטעטלעך צו ברענען. עס פּאַרן אויך אַרום מעשולאָכים פּון יעשי-וועס, מעשולאָכים פּון מייער-באַלנעס, מעשולאָכים מעשולאָכים, יערושאַלמים,

אָגונעס, אייניקלעך און אידן מיט קסאָוים, פון אַלערליי סאָרטן, וועלכע
 מע וויל. בעכטין איז שאַפּל... דאָס ביסל געלט, וואָס זיי האָבן געמאַכט, האָט
 געקלעקט קוים אף הויצאַעס. עס קומט זיי נאָך אַרויס, נאָר זיי זענען מויכל,
 גאָט זאָל זיי באַצאָלן פאַר זייער מי. די ווייבער איז אויך אָנגעקומען בריוו,
 נאָך מיט אַביסל געלט דערצו, פון די מאַנען זייערע, וואָס בעטן זיי שטארק
 מעכילע פאַר דעם שווייגן ביו אַהער, מיסטאַמע איז רעכט, מיסטאַמע אַז זיי
 האָבן געשוויגן, האָבן זיי געוואוסט פאַר וואָס. געפינען— געפינען זיי זיך אין
 וואָלין, זייער אַ פעט ווינקל, וואו זיי וועלן פאַרבלייבן אף טאָמיד און, אימיר-
 צעשעם, מיט דער צייט מאַכן עפעס א שטיקל אייסעק. לעסאַטע קנעלן זיי
 אונטער. וואָרום אַזוי פאַסט עס זיי צום אייסעק מיקאַמע וועקאַמע טאַימס...
 אין א קורצער צייט ארום— אַזוי שרייבן זיי— וועלן מיר אייך אלע אַרויסנע-
 מען צו זיך, וועט אייך מיט דעם אויבערשטנס הילף פאַרענטפערט ווערן
 אַלע קאַשעס. דערווייל לאָז זיין אַלצדינג בעסאָד. לעמאַנעשעם, שווייגט, זאָגט
 נישט קיינעם, וואו מיר זענען, וואָרום דאָס טויג נישט מאכמעס פיל טאַי-
 מים. וד"ל.

נאָר ווייבער זאָלן האַלטן א סאָד, און נאָך דריי ווייבער מיטאַמאָל, אַזוינס
 האָט זיך נאָך נישט געטראָפן זינט די וועלט שטייט. עס פאַרשטייט זיך, אַז
 פאַר גרויס פרייד האָט זיך זיי געשאַטן ניין מאָס רייד פונם מויל ווי פון א
 לעכערדיקן זאָק. זיי האָבן דערציילט איטלעכן די גרויסע גליקן זייערע, אָפּ-
 געלויבט אין טאָג אריין וואָלין מיט געטאַקטע ליגן, או דאָרט איז דאָ פון
 פויגל-מילך, געלט וואָלגערט זיך אין די גאַסן, און מעלאַמדיים גילט מען דאָרט
 אָפּ, זיי גייען אין גאַלד. הערנדיק אַזוינס, מאַכן אידן נישט לאנג שיעס, נע-
 מען די פיס אף די פלייצעס און לאָזן זיך אוועק קיין וואָלין. אף דאלפויניור-
 קע קוקנדיק האָבן אויך פון אנדערע ליטווישע שטעט אידן זיך אָנגעהויבן
 אוועקצולאָזן אהין. מע באַדאַרף וויסן, אַז אונטער דעם נאָמען וואָלין
 האָט געהייסן און הייסט נאָך היינט באַ א אידן נישט נאָר
 וואָלינער גובערניע אַליין, עלע וואָס דען אויך פאַדאָליע
 און בעסאַראַביע, דער גאַנצער געגנט, וואָס באַ אונז צו
 דאָרעם-זייט. אַזוי ווי באַ ווארשעווער אידן, אשטייגער, הייסן אַלע, נישט
 קיין פוילישע, אי ליטווישע אי וואָלינער אידן— ליטוואַקעס.

דאָס אייגענע, וואָס אַמעריקע איז פאַר אונז אידן היינטיקע צייטן, איז
 וואָלין פאַר זיי געווען דענסטמאַל אין יענער צייט. דער אונטערשייד איז נאָר
 אָט וואָס: אין אַמעריקע פאַרט מען מיט דעם יאָם, אין א דאמפשיף, אַקעגן
 א פאַר וואָכן, און אין וואָלין האָט מען זיך געשלעפט מיט דער יאַבאַשע צו-
 פוס גוטע עטלעכע וואָכן, און אמאָל אויך נאָך מער, אָפּשטעלנדיק זיך באַם
 וועג— גייענדיק אין שטעטלעך, צווישן אידן ראַכמאַנים-בעניי-ראַכמאַנים...
 אין אַמעריקע זענען אידן, באַם אָנקומען, געוויינלעך טאַנדייטניקעס, אַרומגי-
 ערס מיט פעקלעך סכּוידע— שמאַכטעס, שניידער, אַרבעטער אין פאַבריקעס,
 און אין וואָלין זענען די ערשטע, וואָס האָבן זיך אוועקגעלאָזט אהין, געווען
 קימאַט אלע מעלאַמדיים.

דער שרייבער אין די כראָניקעס לאָזט אויס דידאָזיקע מאַיסע דאָרט אָפן סאָף מיט די ווערטער :

„די אידישע היסטאָריע, אין וועלכער די האַשגאַכע פון גאַט אף זיין גע- ליבט פּאָלק אַנטפלעקט זיך אַזוי באַשיינפערלעך איטלעכן, וואָס האָט נאָר אויגן צו זען און סיכל צו פאַרשטיין — זי, די היסטאָריע, הייסט עס, אינגאַנצן איז זי אַ שטענדיקע שלעפעניש, א אייביקע אַרומוואַגלעניש פון אַווראָהאַם אַווינו ביז אַצינד. עס רוט נישט, עס ראָסט נישט דאָס פּאָלק איסראָעל!“

*

אַט אַזוי, קימאַט אין דעם נוסעך, פלעגט אָפּט דערציילן אונז, קינדער, די- דאָזיקע מאַיסע מיין זיידע, אַלעוואַהאַשאַלעם. אַ דאַלפּויניווקער, שלימאַזלדיקער איד איז געווען מיין זיידע! פאַר צאָרעס האָט ער בעשאַס דעם גרויסן הונגער זיך אַוועקגעלאָזט קיין וואָלין, גענידערט קיין קישינעוו, די הויפטשטאָט פון בעסאַראַביע — אַ לאַנד, וואָס פליסט מילך און האָניק. האָט געקנעלט דאָרט איינינעם מיט נאָך אסאך דאַלפּויניווקער זיין גלייכן און גענאַסן פיל גוטס: געגעסן מאַמאַליגע, פאַרביסן מיט קאָדע, גע- טרונקען וויין און געלעבט רואיק, אַרנטלעך-פיין, ווי גאַט האָט געבאַטן, גלייך מיט אַלע דאָרטיקע אידן.

2. אין די טעג פונם גרויסן הונגער.

ויהי בימי הרעב הגדול, און עס איז געווען אין די טעג פונם גרויסן הונ- גער, נישט היינט געדאַכט, אין אונזער ווינקל איז נישט געראַטן קיין טוואוע. דער יאַקרעס איז געווען שרעקלעך גרויס און מע איז געשטאַרבן, אויסגע- גאַנגען פאר אַ שטיקל ברויט.

אין יענער ביטערער צייט גראָד איז ארויס אַ קלאנג, אַז אין כערסאַ- נער גו בערניע מאַכן אידן קאָלאָניעס, דאָרט איז פאַשעט אַ גאַנידן, און צווישן דעם אוילעם איז דענסטמאַל אומגעגאַנגען אַ לידל, וואָס יונג און אַלט האָבן עס געוונגען, דאָס לידל איז, דאַכט זיך, קימאַט אַזוי:

האַט איר געהערט דאָס לאַנד כערסאַן
נישט ווייט פונם פעטער אישמאַעל,
פון פויגל-מילך איז דאָרט פאַראַן,
פאר אידן — ערעץ-איסראָעל.

אַ פייס אַ ציג, אַ שאָף א דרייער,
אַ הון, אַ אינדיק האַלב אומזיסט,
אַלצדינג בעזיל-זאָל, קיין זאך נישט טייער,
און טוואועס דאָרטן פול ווי מיסט.

דאָס לאַנד איז גוט און וואויל — אַ וואונדער־
אויב לעבן, פרידער, ווילט איר פֿיין,
פאַרנעמט די קלימקעס, ווייב און קינדער,
און לאַמיר אוילע־רעגל זיין!

דאָס לידל האָט מען טאַקע געזונגען. מענטשן צום אונטערטרייבן, אונטער־
וואַרעמען האָט אויך נישט געפעלט, און פונם אַרט האָט מען לעסאַטע זיך אַלץ
נישט גערירט. ערשטנס, האָט מען, ווי דער שטייגער איז בא אונז אידן, גע־
קוקט איינער אפן אַנדערן, אף דערעכערעץ — לאָזן יענע מאַכן דעם אָנהויב צום
ערשטן און מיר נאָך זיי. יענע אָבער האָבן נאָר געקענט שיין דאַרשענען,
זענען געווען בעריעס נאָר מיט דער צונג, און דעם קיבעד עפעס טאַקע צו
טאָן האָבן זיי מויכל געווען אַנדערע... צווייטנס, — ווי דער שטייגער איז
בא אונז אידן, נישט אזוי וויכטיק דער פאַסעק ווי דער דראש, דאָס אויסרע־
דעניש אף אים, מע לערנט די געמאַרע נישט אזוי צוליב דעם פשאַט, וויסן
דעם דין, ווי צוליב דעם פילפל. — אין דעמדאָזיקן אינען מיקויעך די
קאָלאָניעס איז געווען אויך דאָס אייגענע טאַקע: אַ שפאַרעניש, אַ כאַפעניש,
אַ קריגעניש, אַ ווידער־אַנאַנד־פרעגעניש, אַ אַפּווענדעניש, אַ כויעק־מאַכעניש,
מיט געשפעט און שטעכווערטלעך איינער צום אַנדערן: „כאַכעס מיינער“,
„שיינער איד איינער!“ ביידע צדאָדים האָבן זיך געשמאַק געזיידלט און געווען
צווישן זיך פֿייער מיט וואַסער. די דרינגען יאָ, יענע — ניין, יאָ, ווייל יענע
זאָגן ניין, און ניין, ווייל די זאָגן יאָ... פּלאַטשיקע קעפלעך האַלטן געוויינטלעך
מיט די, וואָס האָבן גוטע געמבעס צום שרייען, פּיסקלעך אף שרויפן און וואָס
קענען מאַכן פונם מויל אַ כאַלעווע.

דערווייל, אין דעם גרויסן טאַראַראַם, קומט גראָד איינער אַ מעלאַמעד
פון יענע ווייטע מעקרימעס דאָרט ערגעץ אין וואָלין, צום ווייב אף יאָנטעוו,
אין אַ נייער קאַפּאַטע. ער קוקט אַביסל מיט גאַדלעס, ווי איינער, וואָס איז
אויסגעווען אַ וועלט, און וואַרפט אריין אין דעם שמועס פרעמדע, וואָלינישע
ווערטער. אַנשטאַט „יו“ זאָגט ער „יאָ“. אַנשטאַט „קרופּניק“ — „קוליש“, און
„קישקע“ הייסט בא אים „קוילעטש“. אַרום אים פאַרקלייבן זיך רעדלעך
מענטשן, מע קוקט אף אים עפעס ווי אף אַ כידעש און מע שלינגט איטלעכס
וואָרט זיינס פון זיינע מאיסעס, קראַצנדיק זיך דערביי פאר גרויס האַנאַע.
וואָלין, דערציילט ער, איז אַ געבענטשט אַרט מיט אלעם גוטן. קוילעטש עסט
מען דאָרט גאָר אינמיטן דער וואָך, וויין טרינקט מען דאָרט ווי וואַסער, היינט
זייער ראַסלפּלייש, קנאַבל, „פּראַקעס“, „פּאַלירטשיקעס“ איז אַ מאַיכל־מעלאַ־
כיס! די וויידלען בא די שעפּסן (בא די „שאַף“, מיין אידן, כאַפט ער זיך
באַלד און פּאריכט) זענען אָפּגעגאַסן מיט שמאַלץ און שלעפּן זיי פּונהינטן זיך
נאָך אף רעדלעך. קאָדע, אַזוי הייסט עס דאָרט, יו — יאָ, יאָ! מיין אידן. —
נאָר די מענטשן דאָרטיקע זענען גראָב, פאַרשטאַפּטע קעפּ. אידן פונם היגן
ווינקל קענען זיי אין זאַק אריינאַרן און מאַכן גוטע געשעפטן. מעלאַמדים פון
אונזער קאַנט האָבן דאָרט די בעסטע קנעלונגען, זייערע — זענען כאַמוריים,

לייגן אָנרער אַ „איורדע“, משטייגס־געזאָגט, נויך מיט זיבן גרייזן, קאַמען
בייס בן, מעלופס וואָו אי, דערפאר אָבער קענען זיי עסן...

דער מעלאַמעד מיט דער נייער קאַפּאַטע, געגרייזלטע פּייעס, און מיט זיינע
וואונדערלעכע דערציילונגען, שטאַרק פּאַרגרעסערטע, מאַכט אָן אין דעם
שטעטל אַ האַלעבורדע, עס פּאַרקאָכט זיך דאָרט אַ געדיכטע קאַשע. אַ טייל
שרייען: אַהין, אין יענע מעקוימעט ערגעץ, וואו מען קען קנעלן, מאַכן שיינע
געשעפטן! אַ טייל שרייען: גיין, אַהין, „נישט ווייט פונם פעטער אישמאַעל“
אף די קאַלאָניעס! געזעצטע מענטשלעך מיט פעטע בייכלעך מאַכן: עט,
כילעבן, ס'איז אינגאַנצן אן אויסגעבלאָזענע איי! גלייכער נישט אַהין, נישט
אַהער. „אשרי יושבי ביהך“ — דעם פּויערש ווערטל טאַקע: „סידי דאַמאַ דאַ ני
ריפּאַסאַ“. און גוטע, ווייכע מענטשלעך, לעדערנע דיזשעס, בייגן זיך, ווי עס
קומט אַמאָל אויס, אי אַהין אי אַהער. ס'איז אַ דולעניש, אַ קאָכעניש, ביז אין
דעם שטעטל ווערט געמאַכט אַ גרויסע אַסיפע, אַף וועלכער ס'איז געווען רעב
יאנקעו [דער באַלהאַלוואַען] און אויך ביניאַמין [דער באַל־אייצען].

פריער פון אלע, עס פאַרשטייט זיך, איז אַרויסגעשפרונגען מיט אַ וואָרט
רעב יאַנקעו. זיין דייע איז געווען — בלייבן. — קאַלאָניעס, האָט ער געזאָגט,
איז נישט פאַר אירישע קינדער. דערצו איז אייסעו. קנעלן און שטאַרבן פאַר-
זאַמט מען קיינמאָל נישט אומעטום. דעם ביטאַכן צו גאַט באַרוד־הו טאָר מען
נישט פאַרלירן, גלויבט און רירט זיך נישט פונם אָרט... פעטע בייכלעך און
לעדערנע דיזשעס האָבן זיך געבויגן אף זיין זייט, געהאַלטן מיט אים — — —
— קאַבצאַנים! שלעפּן ווילט זיך אייך אף יענעמס קאַפּ. הולטאיעס, באַלצדאָך
קעס איבער אַ פרעמדן בייטל!... אַ האָזע אַביסל, מע זאָל נישט הערן, וואָס
גוירים גרויסע לייט זאָגן! איר מיינט, ס'איז שוין העפּקער אַ וועלט? וואָרט
נאָר, וואָרט, וועט איר זען, ווער עלטער איז... וואָס הייסט זיך אויסשפּאַנען,
נישט צאָלן? — — —

ביניאַמין איז די גאַנצע צייט געזעסן רואיק, אָנגעבויגן דעם קאַפּ און
געשוויגן. ערשט אַז דער אוילעם איז מיד געוואָרן שרייענדיק, האָט ער אופֿ-
געהויבן פאַמעלעכן דעם קאַפּ, אַרופלייגנדיק די האַנט אפן שטערן, וואָס האָט
בא אים באטייט, אַז ער וויל עפעס זאָגן.

— שאַ, שאַ! — איז געוואָרן אַ קלאַפּעריי, אַ שושקעריי צווישן דעם אוילעם. —
רעב ביניאַמין וויל עפעס רעדן, שאַ, שטיל!

— האָט איר זיך שוין אָפּגעקילט, ראַבויסיס, און וועט הערן? — מאַכט
ביניאַמין מיט אַ פּריינטלעכער מינע.

— יאָ, יאָ, רעב ביניאַמין! רעדט, זאָלט איר געזונט זיין, מיר הערן.
— אומזיסט קריגט איר זיך, מיינע ליבע אידן, — הויבט אָן ביניאַמין שטיל,
רואיק, ווי זיין שטייגער איז, — ווי איך זע, קענט איר נישט אונזער אידישע היסטאָ-
ריע. — — די אלטע אידישע היסטאָריע, וואָס בלייבט טאַמיד ניי. אינגאַנצן
איז זי אַ לעך־לעכאָ, אין אָנהויב, אין דערמיט און אויך היינט, ברידערלעך. לעך־
לעכאָ! קיין כערסאָן, קיין וואָלין, ערגעץ אַנדערש — אַלץ איינס, דערמיט נעמט
נאָך די געשיכטע נישט קיין עק, פאַרוואָגלעניש הערט נאָך נישט אוף. די

פארוואגלטע אין כערסאָן וועלן נאָך גיין קיין וואַלין און ווידער די פונדאָנען—
זיך קאָזן אַהין... וואָס קען מען טאָן? גייט, אידישע קינדער! נאָר אַל תּרְגוּמוּ
בדרך, קריגט זיך נישט איבער דעם וועג. אויך אָף דעם וועג... גייט, ברידער,
גאָט זאָל אייך העלפן!

— איר רעדט, רעב בינאָמין, ווי אַ כאָכעם!— רופן זיך אָן מענטשן פונם
אוילעם— נאָר ווי גייט מען אָן געלט? מיר באַדאַרפן האָבן הילף, אָף הויצאַעס
געלט...!

— האָט ראַכמאַנעס, רעב יאַנקעוו!— שרייען אידן אין איין קאָל. — זעט,
זאָל עפעס ווערן אָף הויצאַעס! ס'איז שלעכט, רעב יאַנקעוו! שלעכט, שלעכט...
מיר זענען פאַרביי.

— אידן באַדאַרפן האָבן ביטאַכן צו דעם, וואָס לעבט אייביק אין הימל,
באַרוך־הוּ וּבאַרוך־שְׁמוֹי— זאָגט רעב יאַנקעוו דעם אוילעם מוסער, — ה' ילחם
לכם— האַקאַדיש־באַרוך־הוּ וועט אייך געבן ברויט — — פאַרגעסט נישט,
איר זענט באלעכויוועס, צום רייסטער קומט, אויך מיר און... פאר גאָט טאָר
מען נישט אַנטלויפן, זאָגט טילים, פאַסט, — — וועט ער אייך מויכל זיין,
נישקאַשע... זיין ראַכמאַנעס איז גרויס.

בינאָמין האָט זיך אופגעהויבן פונם אָרט און אַרויסגעגאַנגען שטיל, נישט
צו ענטפערן רעב יאַנקעוו קיין וואָרט. באלד נאָך אים איז אויך דער איבער־
ריקער אוילעם זיך צעגאַנגען, און די אַסיפע האָט, ווי געוויינטלעך, זיך אויס־
געלאָזט מיט גאַרנישט.

3. ליפע דער קאָלאָניסט.

ווי מיט דעם ווינט האָט זיך אין יענער צייט פאַרטראָגן אין דעם שטעטל
אַ נייס וועגן אידישע קאָלאָניעס— די רעגירונג, הייסט עס, גיט אידן ערד צו
באַזעצן זיך אָף איר און זי צו באַאַרבעטן. דיִדאָזיקע נייס האָט, ווי געוויינטלעך,
קייקלענדיק זיך, ווי אַ קנויל, פון מויל צו מויל, אָנגענומען אָף זיך פיל פאַר־
שידענע מעמערעס און לעסאָף זיך פאַרפלאַנטערט, אַזוי אַז ס'איז שווער געווען זי
אופצופלאַנטען. וואָס קאָלאָניעס, ווען קאָלאָניעס? וואו געבן ערד, ווי געבן,
וועמען געבן?— אָט דרינען איז עס דאָס גאַנצע פלאַנטערניש, און די מיינונגען
דעריבער זיינען פאַרשידן. דאָס שטעטל איז דערמיט אָף. אומעטום, אין מאַרק,
אין בעסמעדרעש, אַפן שול־הויף שטייען רעדלעך מענטשן און מע רעדט, מע
האַמפערט זיך, שרייענדיק, זיילענדיק זיך אָף אַ קאָל.

— איך בעט אייך, רעב זעליק— טאַינעט כאַיקל דער הינקעדיקער, וואָס
איז שטאַרק פאַרברענט אין די קאָלאָניעס— זאָגט מיר, פילאָסאָף מיינער, וואָס
בעקעט איר מיר, וואָס עט־עט איר מיר? וואָס זאָל אַזוינס אייער בע, עט
באַדייטן? אַזאָ זאָך, וואָס פאַר אידן אַ גליק, איז מען מיט אַזאַ בקירעלע, מיט
אַ קנייטשעלע: עט, בע!— ניט מעוואטל!

— וואָס האָב איך מיט דיר, כאַיקל, צו טאַינען, אַז דו ביסט... האָב קיין
פאַריבל ניט,— ענטפערט רעב זעליק מיט אַ קנייטשל, אַ שמעק־געבנדיק טאַבאַק—

און דו פארשטייט נישט דעם טאמזעט! דעם טאָך, הייסט עס, פון א זאך, מע גיט קאלאָניעס! וואָס הייסט מע גיט? נאָ, כאַיקעלע, נאָ דיר און זיי א פאַריץ!

אַט דאָס אייגענע טאַקע זאָג איך דאָך מיין פייוועשקען אויך — מיטט זיך אריין אין שמועס יענקל דעם מאגיס — א פאַריץ מיינסטו זיין? אָ, ניין! עס שמעקט, מעכילע, מיט... מיט, מיט וואָס הייסט מען עס... וואָס מע טוט א פויער. נאָך מער. מע זאָגט טאַקע, באַשער פאַר נישט גוט אַרבעטן, צי ווייס איך וואָס פאַר עפעס וואָס־ס'איז, קומט אָפּגעבן פאַר אַ רעקרוט אָדער גאָר פאַר־שיקן קיין קליין ערע־אי־סר אַל — ס'ביד, הייסט עס! פייוועשקע, זאָג איך, דו קנעלסט? קנעל טאַקע ווייטער און רעד זיך נישט איין א קינד אין בויך! יאַנקעווי איז נישט איינעווייניק.

— ניין! — הערט זיך אַ קאָל פון אַ צווייטן רעדל — אין די היגע גובער־ניעס פאַר קיין געלט נישט! בעסער אהין, אין יענעם ווינקל — אין יעקאַטערי־נאָסלאַוו, אין כערסאָן.

— יאָ, טאַקע אהין, גאַנץ גוט. אָבער געלט, געלט, געלט? — לאָזט זיך הערן נאָך אַ קאָל.

— מע גיט געלט! ... ס'איז דאָ געלט! ... ס'וועט זיין געלט! ... שאַ, וואָס זאָגט דעם כאַים? רעב כאַים וואָס זאָגט? ... לאָז מען מאַכן אַ אַסיפע! — אַ אַסיפע! — שרייען עטלעכע מיניאַנים העלזער מיטאַמאָל.

אַף דער אַסיפע האָט זיך דערקלערט, אַז די מאַיטע דערפון איז אַזוי: פיל פון די טויזנטער אידן אין „ביעלאָרוסיע“, אַרויסגעטריבן פון די דערפער, און פון אַזוי דאָרטיקע אידן, וואָס האָבן אין יאָר 1806 דערלאָנגט „פראַשעניעס“, אז זיי ווילן באַאַרבעטן די ערד אין „ניידרוסלאַנד“, האָט די רעגירונג באַזעצט דאָרט אַף איר ערד, אונטערשטיצנדיק זיי מיט געלט־מיטל. באלד טאַקע אין יאָר 1810 איז אַרויס אַ „אוקאַז“, אַזוי ווי עס האָט זיך אויסגעלאָזט געלט דער־רוף באַ דער רעגירונג, זאָל מען מער קיין אידן נישט שיקן אהין אין די קאָל־לאָניעס. אין ניין יאָר אַרום האָט מען ווידער צוגעלאָזט אידן צו באַזעצן זיך דאָרט, נאָר אַף זייערע אייגענע מיטל דערצו. אין אַ פיר יאָר אַרום האָט מען ווייטער קיין נייע קאלאָניסטן אהין נישט צוגעלאָזט. און לויט דעם געווען פון 1835 יאָר, און די ווייטערדיקע אין יאָר 1847, האָבן אידן געמעגט ווערן ערד־אַרבעטער, אַף קאָזיאַנע ערד, אין אלע ערטער, וואו זיי מעגן וואוינען. באַזונדערס האָט די רעגירונג זיי אָנגעוויזן יעקאַטערינאָסלאַווער און כערסאָנער גובערניעס. מיטל אַף הויצאַעס און אונטער־האַלטן זיי האָט מען באַדאַרפט נעמען פון דער טאַקסע, באַס „קעסטל“, הייסט עס, — ווי באלד אַזוי, פון קאָהאַלס געלט. האָט זיך קאָהאַל פאַרטראַכט, און ס'איז גע־בליבן — נאָכאַמאָל מאַכן אַ אַסיפע.

פון די אַסיפעס איז, ווי דער שטייגער איז, גאַרנישט אַרויסגעקומען. מע האָט באַדאַרפט געלט, און געלט איז נישטאָ! לוי־דאָי וואָס נישטאָ, איז נאָך אַף דער שטאַט דאָ כויוועס פון נישט־דערצאָלטע „פאָדאַטן“. מע מאַנט שטאַרק, מע שטעלט אַריין עקזעקוציעס. אפן אוילעם רוקט זיך אָן אַ וואַלקן מאַרעשכוירע,

קליין און גרויס זיינען פאַרומערט און מע פרעגט, ווען וועט נעמען אַ סאַף צו די צאַרעס? אידן אין בעסמעדרעש, אונטערן אויוון, רעדן דאָרט צווישן זיך פון מאַשיעכס צייטן. מע דערציילט פון א נייעם „קעץ“, וואָס אַ געוויסער ראָוו, אַ גאָדל בעאיסראָעל, האָט געפונען אין אַ פּאַסוק. עס ווערט בעשאַס-מאַסע עפעס גרינגער אַפן האַרצן, און פון די אויגן שיינט אַרויס אַ האַפּע-נונג — נישקאַשע, „אַל יאָבד ישראל“ — גאַט איז אַ גאַט און זיינע אידעלעך וועלן ניט פאַרפאַלן ווערן!

די „פניי האָיר“ פאַרקלייבן זיך אַפּט איינער צום אַנדערן, מעיאַשעו זיך צו זיין וועגן קלאַל-זאַכן. מע שמועסט, מע טראַכט אַהין-אַהער, און אויסלאָזן לאָזט זיך עס אויס טאַמיד, גאַנץ געוויינטלעך, מיט אַ קרעכץ: אוי, „הושיעה את-עמך!“ — העלף דיין פּאַלק איסראָעל, גאַטעניו, עס שטייט שמאַל, טע-טע-טע, מיט דיינע אידעלעך!

ס'איז אַ ווינטער-אָונט: אינדרויסן — אַ ברענענדיקער פּראָסט, אַ שיינענ-דיקע לעוואָנע, העל-ליכטיק, כאַטש, ווי מע זאָגט, פּערל צו קלייבן. אַף דער גאַס שעמערין טאַקע פּערל, נאָר ניטע! דאָס זיינען אויסגעשאַטענע דאָ אין דעם זילבער-ווייסן שניי פון די פינקלדיקע שטערן. ס'איז שניי, ס'פאַרנעמט די אויגן, אַ פאַרגעניגן צו שפּאַצירן, נאָר ניט פאַר ק-ער אידן, נעבעך, אַזוינס געוואָגט געוואָרן. אַף דער גאַס איז שטיל. מע זעט דאָרט ניט קיין לעבעדיקן מענטשן! וואַרעם, ליכטיק איז באַ רעב כאַימען אין שטוב. אַפן „לוטשניק“ ברענט אַ פריילעך פייערל, אין דער זייט, באַם וואַרעמען קאַפּל-אויון, זיצט אַרום אַ טיש רעב כאַים מיט עטלעכע אַנגעזעענע מענטשן אין שטעטל און מע האַלט אין אַ טיפן שמועס וועגן וויכטיקע איניאַנים פון שטעטל.

עס עפנט זיך מיטאַמאָל אוף די טיר, וואָס צו דער גאַס-צו, אַ קאַלטער שטראָם רייסט זיך אַריין פון דרויסן און ציט זיך אַ וויילע ווי אַ טונקל-העלער זייל פאַרע איבער דער שטוב. עס לאָזן זיך הערן שווערע טריט מיט אַ סקריפּ, און פונם זייל פאַרע ווייזט זיך אַרויס אַ געשטאַלט פון אַ מענטשן.

— אַ, ליפע! — שרייען אויס אלע מיט איין קאַל — שאַלעם-אלייכעם, ליפע! ליפע איז פון באַלעבאַטישן שטאַנד, אַלט אַ יאָר עטלעכע און דרייסיק. איז דורכגעטריבן קלוג, אַ ווערטל-זאָגער, אַ באַהאַרצטער, טאַמיד פריילעך, אַפילע נישט אין די גוטע אומשטענדן, ווי עס גיט זיך אַמאָל אויס אַ פריילעכער אַרע-מאַן, און איז באַליבט באַ איטלעכן אין שטעטל. אַז ס'איז אַרויס דער קלאַנג וועגן אידישע קאַלאַניעס, האָט זיך ליפע ניט אַריינגעלאָזט, ווי אַנדערע, אין טיפע כקירעס. ער איז ניט פויל געווען אַפן גאַנג און זיך געלאָזט באַלד טאַקע גיין אין דער אויעזדנער שטאַט, פון דאָרט אין דער גובערנסקער, צו דערגיין זיך וועגן דעם אַלצדינג ריכטיק און וואָס מע האָט צו טון.

ליפע פאַרטיקט זיך אַפּ גיך מיט איטלעכן פונם „שאַלעם-אלייכעם“, מאַכט עס בעיקצער, צענעמט דאָס טולעפל, טרייסלט אַפּ פונם בערדל פאַרפּוירענע שטיקלעך אייז, שטעלט זיך דערגאָך נאָענט צום לוטשניק, וואַרעמענדיק די הענט אַקעגן דעם פייערל. דער אוילעם באַטראַכט אים פריינטלעך, און פּלוצים שיסן אַלע אויס אַ געלעכטער, טייטנדיק מיט די פינגער אים אַף די פיס:

— וואָס איז דאָס אַזוינס, ליפע ?

— לאַפטיעס! — ענטפערט ליפע גאַנץ קורץ, מאַכנדיק דערביי אַ ערנ-

סטע מינע.

— צו פורים איז נאָך ווייט, און דו, לעץ איינער, מאכסט שוין די שפיל.

פאַרשטעלסט זיך באַצייטן — זאָגן אַלע נישט אופהערנדיק צו לאַכן.

און בעעמעס איז טאַקע געווען פון וואָס צו לאַכן. לאַפטיעס, שיך אַזוינע, געפלאַכטענע פון אַ ווייכער קאַרע, מיט לאַנגע שנירלעך, וואָס דרייען זיך, ווי רעציעס, אַרום לייונטענע שמאַטעס אָף די פיס ביז די קניעס — דאָס טראָגן אין ליטע פויערן, פון גראָבן אוילעם. אַ אידן, דעם גרעסטן אַרעמאַן אפילע, קומט גאָר אָפן געדאַנק ניט אַנטון לאַפטיעס, פונקט ווי ניט עסן כאַזער, אָדער טראָגן שאַטנעז. ער וועט גיין בעסער מיט אויסגעטרעטענע פיאַטעס, אָדער באַרוועס ווינטער אין דעם גרעסטן פראַסט, איידער איינוויקלען מיט „פאסטעלעס“ די פיס און דערוף אַנטון לאַפטיעס. אַ איד אין פאסטעלעס איז גאָר ניט געמאַלט, סיידן עפשער פורים. עפעס אַ שלאַק אַ פורים-שפילער, אָדער אַ באַדכן, אַ לעץ אַמאָל אָף כאַטענעס.

— איך פאַרשטעל מיך גאָר ניט פאַר אַ פויער, ווי איר זאָגט — מאַכט ליפע

מיט אַ קלוג שמייעלע — איך בין עס היינט טאַקע בעעמעס. ביכדיי צו פאַר-
שפאַרן איטלעכן באַזונדער אין שטעטל עס צו וויסן געבן, מיט איטלעכן באַ-
זונדער איינצוטאָינען, נעם איך און טו אַן לאַפטיעס. נאָט, זעט, הייסט עס,
ווייסט אליין וואָס איך בין און קאָזט מיך צורו.

— אַזוי, ליפע! — רופן זיך אַן אַלע — דו ביסט אַ קאָלאָניסט? דערצייל-

זשע אונז אַלצדינג אַקוראַט, לאַמיר וויסן.

ליפע האָט קלאָר געמאַכט דאָ דעם אוילעם מיט דעם גאַנצן איניען פון די קאָלאָניעס און די אלע זאכן, וואָס ווערן געפאַדערט דערצו, קורץ און שאַרף, אָף זיין שטייגער. ער האָט אויך דערציילט, וואָס מיט אים האָט זיך פאַסירט, די מי, וואָס ער האָט געהאט, ביז ער האָט זיך צוגעשלאָגן צו אַ קאָמפּאניע מענטשן, וואָס מיט זיי אינינעם וועט ער זיך באַזעצן אָף אַ קאָלאָניע אין בער-
סאָנער גובערניע. אָף איטלעכס געזינד פון זעקס פאַרשריבענע נעפאַשעס רעכנט זיך צו געבן פערציק דעסיאטינעס ערד.

— און די ערד באַאַרבעטן ווער וועט? — רופט זיך אַן איינער פונם

אוילעם — דו מיינסט, ליפע, אַז דו ביסט אריין אין לאַפטיעס, ביסטו שוין אַ פויער און טויגסט צו דער אַרבעט! מע באַדאַרף דערצו אַ רעגילעס.

— זאָרגט זיך ניט! ראַשע האָט שוין באַוואָרנט — מאכט ליפע מיט אַ שמי-

כעלע — אין די אידישע קאָלאָניעס פירט איין די רעגירונג „שולצן“ (סטאַראַ-
סטעס) פון דייטשן, פון וועלכע מע וועט זיך לערנען די אַרבעט.

— יאָ, רעכט, אַלץ רעכט — רופט זיך אַן נאָך איינער — אָבער געלט, אָף

דער ערשטער צייט געלט? פון דער טאַקסע? 170 רובל אָף אַ קאָלאָניסט, ווי מע זאָגט, פון דער טאַקסע? שווערלעך! קאָהאַל איז אַרעם, און די היצטאַר-
כעס זיינען גרויס. מע באַדאַרף אָף דאָס, אָף יענץ, אָף יענץ, אָף דאָס,
און...

— שא, בארואיקט זיך! — שלאָגט ליפע איבער יענעם די רייד — אָביסל געלט האָב איך פון פריער, אביסל האָב איך דאָרט געכאַפּט פון שאדכאַנעס. אין איין וועג טאַקע האָב איך אויסגעפירט אַ שידעך. היינט רעכנ איך, פון מיין באַלעבאַטישקייט, וואָס איך וועל דאָ פאַרקויפן, וועט מיר עפעס אויך אַריינפאַלן. עפשער וועט מיר פעלן אַ קלייניקייט, פאַרהאַף איך, מע וועט מיר דאָ באַהילפיק זיין. וואָס זאָגט איר, רעב כאַים?

— איך זאָג, דו ביסט אַ מענטש, ליפע! האלעוואי ווי דו, מיט ליבשאפט צו ערד-ארבעט, מיט מוט, מיט אייגענע קרעפטן, אסאך אזעלכע בא אונז אידן!

סאָרע דערלאנגט צום טיש קיבעד — גריוון מיט אייערבייגל, צו וועלכע מע באדארף זיך נישט וואשן, און לאָזט בעטן זייער שיין דעם אוילעם בראַכע מאכן.

— אַז גאַט וועט געבן — ווענדעט זיך ליפע צו סאָרען — וועל איך אייך, סאָרע, שיקן פון דער קאָלאָניע א מאטאַנע גוטע גענוזעלעך. דאָרט איז, ווי מע זינגט היינט אומעטום אין דעם לידל:

פון אלעם גוטן, ברויט נישט טייער,
א פייים א ציג, א הון א דרייער.

II. פיינאזשן פון אידישע שטעט און שטעטלעך.

1. א שטעטל, וואָס פירט אן אינעווייניקסטן האַנדל אַליין מיט זיך.

(קאפּילע, רייסין)

דאָס שטעטל ק... ווי איטלעכן איז באקאנט, ליגט העט אין א אָפּגעלעגע-
נעם ווינקל. ווייט פונם טראַקט, מע זעט ניט קיין פּאַטשט, מע הערט נישט
קיין גלעקל, סיידן אַמאָל גלינג-גלאַנג פונם אַסעסאָרס אָנפאַרנדיקע בריטשקע
מיט א גלאַק. ביכזאַל איז עס נישט קיין נאַריש שטעטל, א שטילס, א רואיקס,
אַ „געזעצטס“— ויצט „על התורה ועל העבודה“! על התורה— אין קלויז, אין בעס-
מערדעש, פארבריינגענדיק דאָרט די צייט גאַנץ געמיטלעך אין לערנען, אין
שמועסן, פיל בעסער עפּשער ווי אַנדערע אין די קלובן, לעהאַוודל. ועל העבודה
מיינט מען שיינקלעך, קרעמלעך, קלייטלעך— געשעפט, הייסט עס. נישט פליען,
קרען וועלטן, הרהאַ, טראַסקען. מיט דער בייטש אין די ווייטע מעקוימעס:
מאַסקווע, לייפציג, קראַקע, לעמבערג, כאַלילע! נאָר שיינקלעך, קלייטלעך פאר
אייגענע, פאר באַלעבאַטיים שטעטלדיקע, אָדער פאר באַלעגונפן, פויערים פון די
אַרומיקע דערפער, וואָס קומען געוויינטלעך זונטיק צו פאַרן אָפּ אַקסן אין שטעטל
מיט זעקלעך קאַרטאַפּל, בוריקעס, היפטלעך קרויט, אויך מיט א געפענטעטן
האַן, שוין אַ אויסגערויכערטער, אַלטער טערעך. האַרבסט-צייט, ארום כאַנוקע,
אַשטייגער, בריינגען זיי אַריינצופירן גענו, שעפּטענע פעלכעלעך, אויסגעאַרבע-
טע שמייסלעך אוכעדימע. טוען א טרונק בראַנפן אין די שיינקען, מאַכן איינ-
מאַל א קויסע, עטלעכע מאַל א קויסע, פארבייסן מיט אַלטגעבאַקענע בייגל און
לאָזן זיך אפּגערוימט, אביסל פאַרקויסעט, צווישן די קראַמען, איינצוקויפן
דאָרט, — דער זאַלק, יענער סמאַלע, שוועבעלעך, טיטונ-מאַכאַרקע; איינער— א
רויטע פּאַטשיילכן מיט גרויסע קווייטן פאר זיין וויבראַ, און דער אַנדערער—
אַ פּאַמסענע סטיינגע, איינצופלעכטן אין צאַפּ, פאר זיין טאַכטערלאַ. קורץ און
גוט— אַ שטעטל, הייסט עס, וואָס פירט א אינעווייניקסטן האַנדל
אַליין מיט זיך, צווישן זיך, שטיל, פאַמעלעכן, גלאַט אזוי זיך, אז קיין
האַן זאָל נישט קרייען!... אויסגענומען נאָר, עס פאַרשטייט זיך, די עטלעכע
זומערדיקע יאַרידלעך, וואָס דער האַנדל אין זיי איז שוין אַביסל ברייטלעך רא-
שעדיקער. דענסטמאַל טוען זיך א ווייז עפעס נייע מינע פענמער, יאַלדן קליינ-
שטעטלדיקע, אין דער זייט קאַפּ און א הינטן פאַרוקטע היטלען, קאַרטוזן, קאַ-
טערוכעס פון מעשווע ווילדע פּאַסאַנען. עס לאָזן זיך זען הענט, טאַפּנדיקע

דאָס יענץ אין די פּורלעך, אויגעלעך קלוגעטשקע און נעזער פארדרייענדיקע,
דאָס יענץ קלאַמערשט צונישט־מאַכנדיקע; אויך טשאַפּרינעס, קוטשמעס. נייע
טקריפּנדיקע לאַפטעס, שמעקנדיקע, געדיכט־אַנגעשמירטע טשאַבאַטעס פון דאָרפֿס־
פּויערים מיט ווייברעט מעכוראַסן, מיט שנירלעך פּאַטשערקעס באַהאַנגענע, נאָ-
קעטע העלזער אין גראַב־לייוונטע, אויסגענייטע העמדער, זיצנדיק דאָס דאָוו,
נישט צורירן זיך פונם אָרט, צווישן קרענצלעך ציבעלעס, קערבלעך אייער און
אַ יונג־געבורן, אָף אלע פיר געבונדן, נאָך דער ברוסט לעכצנד, שטאַרק פּאַר-
שמאַכט קעבל, אין א פּויל־געפאַקטן וואָגן, צו וועלכן עס שטייט צוגעבונדן
פאַר די הערנער א פּעריסטע קו, די געווינערן, נעבען, וואָס איז ארויסגעפירט
צום פּאַרקויפּן: זי—אָף צו מעלקן זיך ערגעץ, און דאָס קינד אירס—אָף דער
שכיטע, נעבעך. פון אונטערן באַרג טוען ראַפּטאַם א לויף, א יאָג ארויף, פאַר-
רייסנדיק די וויידלעך, בריקענדיק מיט די הינטערשטע פּיסט און אונטערהייבנ-
דיק דעם הינטן, א „טאַבון“ פּערד מיט א געשריי, אַ געפילדער, א קנאַלן מיט
בייטשן פון שקאַצים, שמייערס בא די זייטן, און שטעלן זיך אויס אפן פּערד-
מאַרק. עס טוט זיך, עס ווימלט אַרום זיי. ליוועראַנטן, מעווינים אַזוינע, קוקן
די פּערד אין די ציינ, שאַצן, דינגען זיך, האַמפּערן זיך, פּאַטשנדיק דעם יענעם
פּערד איבערן רוקן, א פּאַר געבנדיק מיט דער האַנט אים איבערן הינטן. דאָרט
דרייט זיך אַרום, שטאַרק פּאַרפלאַמט, פּאַרטראַגן גרישקאָ דער ציגיינער מיט
זיין פּערד, א הויכגעוויקסיקט מיט א פּעט־קוילעכדיק בייכל, א ברוינגלאַנצנדיקע
פּעל און פּייער־ברענענדיקע אויגן. לייזער־בער, דער שטאַט וואַסערפירער,
דערזענדיק די סכּוירע, ווערט פּאַרצאַפּלט, באַקומט שיר נישט די ניכמע. אַי-
לאַכט ער—אַי א פּערד, א פּערד! אוי, קאַבצן, קאַבצן! זאָל זיך דיר, לייזער-
בער קאַבצן, נישט גלוסטן, אַזוינס איז נישט פאַר דיין קעשענע. נאָר, האַ, ווי
זאָגט עפעס די געמאַרע דאָרט, פּרוואַזן מעג מען זיך, ניין—ניין, און עפּשער
טאַקע יאָ?... היי, גרישקאָ! זאָג נאָר, ברודער! מאַ יאָקאָר? א וואָרט אַהין, א
וואָרט אַהער, דער שפיץ איז—אַ גוט מענטשל, גרישקאָ דער ציגיינער! ער
זעצט זיך אָף רייטנדיק, פּאַרט זיך דורך פאַר אים פלינק הין־און־צוריק. דאָס
פּערד לויפט, דריגעט מיט די פּיסט, שטעלט זיך דיבאַם, טאַקע נאָר אַ מעכאַבל.
מע דינגט זיך, מע בעט זיך איינער צום אַנדערן טאַכנונים, מע שווערט זיך
מיט טויטע קלאַלעס, מע פּאַטשט זיך אין די הענט, מע שטעקט איינער דעם
אַנדערן קימאַט אונטער דער נאָז מיט א עק־פּאַלע—נאָ, ארויף נאָך א קערבל!
זאָל זיין צו א גלייכן כעשבן נאָך א קערבל! אַי, א אַקשן! אַן עק—א סאָף, נו,
צוגעשלאָגן, אָפּגעמאַכט זאָל זיין מיט מאַזל! באַשפּריצט מיט בראַנסן, לייזער-
בער נעמט די מעציע און גייט אהיים מאַלע־טימכע.

די זומערדיקע זון דערווייל באַקט, רופּט אַרויס אָף די פּאַרהיצטע פּענימער
דעם גוטן שווייס, מע נעזט זיך צום טרונק. קיין טראַפּן וואַסער אין די אויס-
געויגטע פעסלעך! עס טומלט, טאַראַראַמט זיך אומעטום, דאָ א צונויפלייפּעניש
ווי אָף א בייז־וואונדער. אָף א דעכל פון א באַלאַגאַן מיט ארויסגעשטעלטע מע-
שונע־וויילדע געשטאַלטן פון א מענטשנפּרעסער, שרעקלעכע באַפּליגלטע כאַיעט,
מאַכשיפעס, שוואַרציאָרן שטייט א קאַמעדיאַנט אין ברייטע טאַכטוינים מיט

פליטערלעך פון אלערליי קאלירן. ער טרובעט, רופט צו זיך אינעווייניק, זען די שפיל—מאריאָנעטקעס-שפיל. ער קוליעט, קויקלט זיך, זאָגט ווערטלעך פאר א געזעמל שקאַצים, שיקסעס, קינד-און-קייט, וואָס גאַפן, שטופן זיך און האַלטן זיך באַ די זייטן לאַכנדיק. דאָרט, באַ יענעם עק מאַרק, הערט זיך אַ געשריי, אַ געשלעג—מע שלאָגט, מע פאַטשט אַ ציגינער! הערט אַ מאַיסע: לייער-בער קוקט זיך אין אַ פּאָר שאַ אַרום צום פּערד און הויבט עס נישט אָן צו דער-קענען. וואו פּערד, וואָס פּערד, עפעס גאָר אַ רויך—אַ רויך אין דעם מאַמזער, אין דעם ציגינער אַרײַן! ... וואו בייכל, ווען בייכל, ס'איז אַ אַלטס, אַ דאָרס, הויט און בײַן. אַט וואָס אַ ציגינער קען! ער האָט דאָס פּערד אונטערן פּעל אָנגעבלאָזן, ווי מע בלאָזט אָן אַ פּענכער, אויך צוגעפּיילט אים די צײַן און אײַנ-געגעבן אים אזאַ מין קרייטעכץ אַזעלכס—טשעמעריצע אין בראָנפן, האָט עס זיך דערהיט, באַקומען אַ געשטאַלט, געהויבן פּיס—אַ שפּירט, אַ ברען! ... און גאָר אין דער מיט מאַרק זאַמלען זיך צונויף אַ רעדל מענטשן אַרום אַ פּריש-אַנגעקער-מענעם פּאַרשוין מיט אַ קאַטערינקע, באַ זיך אַ גאַנצער יעש, אַ מוזיקער, גיט קאַנצערט! ער דרייט-דרייט די קאַטערינקע, און עס קאַטערינעט זיך, טראָגן זיך העט-ווייט לידער. אַ מאַלפּעלע אין אַ קליידל טאַנצט אָף הינטערשטע פּיסלעך. אַ קליין מיידעלע אין הייזלעך שפּרינגט, מאַכט מיט דער רייף, און אַ שטום אינגל, אַ בלייכס, ברעכט זיך, גייט מיטן קאַפּ אַראָפּ, מיט די פּיס אַרוף. דער אוילעם צאַפּלט, שטאַרבט פאַר גרויס וואונדער—אוי, געוואַלד, אַזעלכע קונצן! מע האָט אזוינס נאָך נישט געזעען, אַזוינס נישט געהערט!

די צייט דערווייל שטייט נישט, גייט. אַ שאַ נאָך אַ שאַ—ביז עס הויבן ביסלעכווייט אָן זיך צעשפּרייטן די פּאַרנאַכטיקע שאַטנט. דער מאַרק זאָגט שירע! ערגעץ אין אַ וואָגן, פון אַ זאַק אַרויס, גרילצט אַ געבונדענער כאַזער. ער איז הונגעריק, מיד צו ליגן אַגאַנצן טאַג אָן עסן. אים ענטפּערט אַפּ פונדערווייטנס אַ קו, וואָס איר האָט זיך אויך צוגעגעסן שטיין אזוי לאַנג צוגעבונדן. פאַר די הערנער. הענער געפּענטעטע וואַרפן זיך אין די וואָגנס, קרייען שטאַרק אין קאַס—אזאַ צייט אָפּגעווען צעשיידט פון זייערע ווייבער! און זיי אַלע האַלט אונטער אַ קאָר פון אויסגעשטרעקט-ליגנדיקע קעבלעך מיט אַ מעקען אָף דינע, גראָבלעכע און גראָבע קוילעס, לויט דעם עלטער פון יעדן קעבלל באַזונדער. די זון פאַרגייט אין איר רו אַרײַן, און דער אוילעם הויבט זיך אָן צעפאַרן—אויס יאָרד! ... אפן מאַרק דרייען זיך ארום הינט, נישטערן, זוכן וואָס עס איז אין מויל אַרײַן. שטעטלריקע קי, פּרעסערנס, טאַמיד הונגעריקע, כאַפּן, שפּאַ-צינדליק דאָרט, שיראים: אַ הויפּן שטרוי, אַ לעק היי. און באַכורימלעך מיט שטעקלעך, אַרויסגעשיקטע פון דער היים בעקיוון צו זוכן מעציעס, שאַרן אין מיסט, טאַצער האַט עמעצער עפעס פּאַרלוירן, וועלן זיי עס אופּהויבן. אָף די פּריפעטשיקעס אין די הייזער ברענט אַ פּייערל. עס קאַכט זיך וועטשערע. מאַסבלען אין די שולן דאַוונען מינכע. עס פּאַלט-צו די נאַכט—שאַ, רואיק, שטיל!

צו אַ טרוקן שטיקל אַרט ערגעץ אין די סטעפעס ביסטו געגליכן, שטעטל ק...! אַגאַנץ יאָר איז עס וויסט, עלנט, טויט, קומט די רעגנסצייט ווערט עס

באלעבעט. עס שטייט דאָרט א קאָליזשע. עס פארקלייבן זיך אהין און קוואַ-
 קען זשאַבעס! טרינקט די קאָליזשע אויס—איז שטיל, טויט, ווי פרייער!...
 מיילע, קיין שמענדיקע בוידן, יאָודעס, הייסט עס, ווי ערגעץ-וואו, אין
 כמעלניק, אשטייגער, איז אין ק... ווי געזאָגט, נישט געווען בענימצע. א שמעטל
 אַ אָפגעלעגנט, די מענטשן קימאַט אלע היימזיצערס. צו דער פאַרנאַסע האָט
 מען קיין סאָך נישט באדאַרפט. א קרופניק, א רעטעכל, א ציבעלע גאַנץ גענוג.
 איינמאַל נאָך געדיינקט דאָס שמעטל א יאָודע מיט פיר פערד, אַדלער, לייבן,
 ווי בא לייטן—דאָס איז געווען מוישע-לאָזערס. יאָודע. ער אַליין—אזוי דער-
 ציילן זייניים, אַלטגעזעסענע—איז א צייט לאַנג אַוועקגעווען א מעדרעש-זאָגער,
 א שטיקל מאָגיד אין דעם שניידערשן שול-ן, איז אים, מוישע-לאָזערן, דער-
 נאָך געפעלן פון א באלדארשער בעסער א באַלעגאַלע צו ווערן. ער האָט אָבער
 גאַרנישט געמאַכט. ווי פריער טאַקע א קאַפּן געבליבן, און די פערד זיינע זע-
 נען געפייגערט פון הונגער.

אַט אזוי דערציילן אַלטגעזעסענע. אין א צייט שפעטער אָבער האָט דאָס
 שמעטל אין א נויטפאַל זיך באדינט אַט מיט דעם, אַמאַל מיט יענעם, ווי ס'איז
 אויסגעקומען. איינער פון די צוויי, מענדל מאלכינאָן, פלעגט זיין א שאַליעך,
 גיין וואוהין מע האָט אים געשיקט מיילנוויס צופוס. היין, קעלט, בלאָטעס,
 שנייען—ער איז געגאַנגען, נישט געהערט קיין וועלט. קאַלע-מאַטאַנעס ווער
 האָט אָפגעטרעָגן ווייט ערגעץ אין דער פרעמד? ער! דעם כאָסן צוריק א
 שטריימל פונם מעכטן ווער האָט געבראַכט? מענדל! א בעהיימע, א יאַלעווקע
 אף בראַיע צום פאַריץ אין ברויז ווער האָט אָפגעפירט? מאלכינאָן! אינגאַנצן איז
 מענדל מאלכינאָן געווען א דאַראַויסגערייזערט אירל, געהאַט א טויט-בלאַסע
 הויט אָן א שום קאָליר, בלאָסע האָר און רויטע אויגן—א כידעש נישלע, וואָס
 טרעפט זיך אמאַל בא אַנדערע באשעפענישן, און הייסן הייסט עס בא די גע-
 לערנטע מיט דעם נאָמען אַלבינאַס, קאַרקעלאַק (Albinos, Karkelak). דער צוויי-
 טער, א באפערדלטער, א איד, הייסט עס, מיט א פערד און וועגעלע, איז גע-
 ווען מיכל כאַנע-דאָבעס, מיט א פליכעוואַטן קאַפּ און א לייטישע געלע ברייטע
 באָרד. מיט אים פלעגן זיך באנוצן אין געוויסע צייטן, אונטער אונזערע, אַדער
 „זייערע“ יאַנטויוויים. אשטייגער, די קרעמער שיקן אים אין דער גרויסער
 שטאָט איינקויפן דאָרט פאר איטלעכן אביסל סכוריע, מינע צעלניק, בסאָמיס:
 לאַקריצע, קובעבע, קאַנדלצוקער אוכרוימע, לויט דעם צעטל, וואָס מע האָט
 אים מיטגעגעבן. כאַנוקע-צייט פלעג דער שטאָט-שויכעט און כאַנו מיט דעם
 שאַמעס אַרומפאַרן מיט אים איבער די אַרומעדיקע אישואוויקעס און צונויפנע-
 מען בא זיי זעקלעך קאַרטאַש, מערן און שאַרייעראַקעס, וואָס האָט געהייסן
 כאַנוקע-געלט. מיט אים פלעג זיך אָפט באדינען אויך רעב כאַיעם אַלעוו-
 האַשאַלעם אף אָפצושיקן דורך אים אהין „וואר-געהעריק“ די ראַטע פאר
 דער פלייש-טאַקסע און אמאַל אויך נויטיקע פאַפירן—פראַשעניעס, ברויז, אז מע
 האָט באדארפט. מיט דער פאַטשט האָט מען עס נישט געקענט, ווייל פון איר
 איז דאָרט אין שמעטל קיין זייכער נישט געווען. ברייולעך האָבן שטאַטלייט
 געוויינטלעך ערגעץ נישט געשיקט און אויך פון ערגעץ נישט דערהאַלטן.

אָמעריקע איז אין יענער צייט געווען, ווי דער גענעם און גאַנדיין, אן אגאדעטע, א מעדערעש-פליע. מע האָט זיך אלץ געכאקענעט, געוואָלט דערגיין מיטן סיכל, ווי אזוי מענטשן גייען דאָרט אף יענער זייט ערד, פארקערט פון אונז, און פאלן נישט אַראָפּ!!

2. א שטוב פון א שיינעם באלעבאָס.

צווישן דעם ירינג הייזער אָפן מאַרק, דער שענסטער פלאַץ אין דעם שטעטל ק... שטייט אַ הילצערנע שטוב מיט אַ גאַניקל, קימאַט איין פאַסאַן, איין געשטאַלט מיט די אלע אַנדערע הייזער דאָרט. נישט מער, וואָס זי איז אָפגעטינקעוועט, ווייס אָפגעשמירט פאַרנט אף דער גאַס אַרויס. דאָס קליינ-שטעטלדיקע, אַלטפעטערישע לעבן איבערהויפט און דאָס געפיי פון די הייזער איז, קען מען זאָגן, ווי דאָס לעבן און דאָס בויען נעסטן באַ פייגל, פראָסט, איין שטייגער, איין שניט פאַר אלע גלייך.

באָס עפענען די טיר קומט מען גלייך פון דער גאַס אריין, אזוי ווי מע שטייט און גייט, אין אַ כיידער, אַ גרויס, אַ לאַנגס, דער איקער דירע, וואָס הייסט אייגנטלעך שטוב. אין דער הינטערשטער וואַנט פון שטוב, אינעווייניק אַקעגן דעם אַריינגאַנג, פירט אַ טיר אין אַ פינצטער הויז, אָן פענצטער, אָן אַ באלקן—אָן אָרט פאַר האַלץ אוכעדימע נויטיקע זאַכן אין דעם באלעבאָטיש-קייט, און אַמאָל איז עס אויך אַ שטאַל פאַר דער בעהיימע, בעשאַס די גרויסע פּרעסט ווינטער אָדער ווען זי איז קעלביק, אַשטייגער, און קען, נעבעך, נישט נעכטיקן, ווי געוויינטלעך, אין דרויסן. באַ דער זייט פון דערדאָזיקער הינטער-טיר לינקס שטייט אַ גרויסער אויוון, אף צו קאָכן און באַקן, און אונטער דעם פריפעטשיק איז דאָ אַן אָרט (אַ קאַטור) פאַר אויפעס, וואָס לייגן דאָרט אייער און קוואַקען, וואָס נעכטיקן דאָרט באַנאַכט, קריכן גאַנצפרי פון דאָרט אַרויס און שפאַצירן זיך פריי אין שטוב אַרום, פול אין איטלעכס ווינקעלע, אף טיש און אַף ביינק. האָרט נעבן דעם אויוון שטייט אַ רובע פון גרינע קאַפּלעס, אַ הויכע, אַ לאַנגע מיט צוויי ביינק: די פלישיקע און די מילכיקע באַנק. אָט דידאָזיקע ביידע אויוונס און אַ ווענטל מיט טירלעך נאָך זיי, וואָס ציען זיך איבער דער גאַנצער ליינג שטוב, צעטיילן זי אין צוויי העלפטן, איין העלפט איז די הויפט-דירע, וועלכע איז דאָ באַשריבן, און די אַנדערע באַ-שטייט פון אלקערלעך פאַר זיך און פאַר שטיינים. אַקעגן דער רובע היינגט פונם סופיט אַראָפּ אַ ליימען קוימענדל עפעס ווי אַ מין גלאַק מיט צוויי דראַטענע קייטעלעך, איינס אַקעגן דאָס אַנדערע. אונטן באַס דאַנד, צו וועלכן עס ווערט צוגעקייטלט עפעס אַ מין אייזערנע סקאָוואַראַדע (אַ לוטשניק), אַף וועלכער עס ווערט צעלייגט אַ פייערל פון דאַרע שפענדלעך צו באַלייכטן אלע אָונט די שטוב, כּוּץ פרייטיק-צורנאַכט, וואָס דענסטמאַל ווערט עס באַלייכטן פון כּיילעוודיקע בענטשליכט אין מעשענע לייכטער אָפן טיש און אין דעם זעקס-דערנדיקן קופערנעם היינג-לייכטער אויבן מיט אַן אַדלער. דערדאָזיקער „לוטשניק" גיט, ווי די זון, ליכט, וואַרעמקייט דעם גאַנצן הויזגעזינד און

טראַגט אריין פריילעכקייט, לעבן אין שטוב. ארום אים פאַרבריינגט מען די
 גאַנצע ווינטער-נעכט אין געזעלשאפט מיט עפעס אן אַרבעט, אָדער גלאַט אַזוי
 זיך אַ געשפרעך. ווייבער, היימישע און אַמאָל אויך איינע אָדער אַ פּאַר נאָ-
 ענטע שכינים אין דער מיט, זיצן זיך אף אף דער פליישיקער, אף דער מילכיקער
 באַנק, פליקן פעדערן און באַרעדן די וועלט. שאַבעס-צורנאַכט ווערט צוגע-
 רוקט אַ טיש, מע ליינט פאַר פון „ספר הישר“, פון „גדולת יוסף“ — און מע
 עסט געקאַכטע קאַרטאָפּלעס. כאַנוקע שפּילן די קינדער אין דריידל, די עלטערע
 אין קאַרטן — און מע עסט לאַטקעס. און גלאַט אַזוי אַ נאַכט, ווען מע פּרעגלט
 שמאַלץ, זיצט מען אופּגערוימט, דערציילנדיק מאיסעס — און מע עסט גרוון.
 אויך לאָזן די קינדס קינדער וויסן, אז אַף מעבל האָבן די זיידעס זיך
 שטאַרק נישט אויסגעבראַכט. אַ זיידנס שטוב איז אויסגעשטעלט געוויינטלעך
 אַזוי: לאַנגע הילצערנע ביינק בא די ווענט, אויבנאָן אַ לאַנגער פּירפּיסיקער,
 רויטגעפאַרבטער טיש, שוואַרצע און ווייסע קעסטלעך, איינס איבער דאָס
 אַנדערע געהיפּערט, אין דער מיט טיש אף צו שפּילן אין דאַמקעס. דאָרט אין
 אַ ווינקל, פון דער העלפט וואַנט ביז צו דער סטעליע, שטייט פעסט איינ-
 געפאַסט אַ ווינקל-שאַפּקעלע מיט געגלייזטע טירלעך, פון וועלכע עס קוקן
 אַרויס אַ בעכער מיט קידעש-גלעזלעך, אַ האַדעסל פון דראַט-אַרבעט, אַ כאַנוקע-
 לעמפל, אַ פּושקעלע פאַר דעם עסרעג סוקעס, אַ מויערקעפל אף כידושים,
 אַ טאַץ מיט שעלכלעך אף איינגעמאַכטס, טעמבעקאָווע און וואַרשעווער זיל-
 בערנע לעפל. גאַנץ הויך אף דער וואַנט היינגט אַ שפיגל, אין וועלכן ס'איז
 נישט מעגלעך זיך אַנצוקוקן ביז מע שטעלט זיך נישט אף אַ ביינקל, און נאָך
 אַלע מי זעט מען אין אים אויס גרין און געל מיט געשוואַלענע באַקן פון
 ציינווייטיק. ס'איז זיך גלאַט אַזוי אַ שפיגל פון שיינקייט וועגן, נישט כאַלילע
 צו שפיגלען זיך. פע!... דערפאַר אַז מען איז שוין אַרוף אפּן ביינקל, זעט
 מען כאַטש דאָס געמעל אף די פאַרטערטלעך, וואָס היינגען אים בא די זייטן:
 עפעס אַ איד אַ גאַען אין טאַלעס און טפּילן, אַ מין יענעראַל אף אַ פּערד,
 האַלב צעביסן פון פליגן, אויך אַ „מיזרעך“ מיט צאַצקעלעך און מעשונע-
 ווילדע כאַיעס, וואָס זענען נאָך לעסאַטע אין אונזערע לענדער נישטאַ.

אויך לאָזן קינדס קינדער וויסן, אַז אַ זיידנס שטוב אין דעם שטעטל ...
 איז מעסוגל צו אלע מינים באדערפניש אין דעם מענטשנס לעבן. אַ כּוץ וואָס
 זי דינט פאַר אַ קיך, פאַר אַן עסצימער, אויך פאַר אַ שלאַפּצימער, וואו מע
 שלאַפּט אף צונויפּגערוקטע ביינק בא די ווענט און בא די אויוונס, איז נאָך
 אין איר געוויינטלעך דאָ אַ שיינקל אויך. אַ גאַנצע וואָך, פאַר דעם ביסל
 שטאַט-טראַג אים, דאַלפּאַנים, איז דאָ נאָר בראַנפּן און בייגל: בעשאַס
 די יאַרדיים אַ בער און די מאַרק-טעג איז שוין אויסגעשטעלט
 פון פּויגל-מילך: געקאַכטע אייער, שטיקלעך לעבער, הערינג און פיש מיט
 דרילעס אויך. ווינטער בעשאַס די קאַליאַדעס זייערע פאַרקלייבן זיך אַהער אַלע
 אַוונט אויסגעפּוצטע שיקעסעס מיט באַכורים-שאַפּצים אַ פּולע שטוב, אַזוי איז
 שוין פון אייביק אָן געשטעלט. זיי זיצן, קנאַקן ניס, בלאָזן זיך, לאַכן, פּלוידערן,
 זינגען, שטיפּן און פאַרויצן זיך שפּעט, ביז מע שפּריצט זיי אָפּ מיט וואַסער

און מע שטופט זיי אַרויס — אַזוי איז אויך שוין פון אייביק אָן געשטעלט. און ווען די שטוב טויג פאַר אַ טעאַטער, אַ פּשיטע שוין טויג זי פאַר אַ קאַזאַרמע. קיין בעסער אַרט אָף צו מושטירן סאַלדאַטן ווי אין דעם זינדנס שטוב ווינטער אין די אָונטן איז גאָר נישטאָ. ס'איז וואַרעם, ס'איז ליכטיק, מע זעט ווי צו געבן — אַ פּאַטש...

אַט אַזאַ מין שטוב איז אויך יענע אָפּגעטינקעוועטע צווישן דעם רינג היי-זער, וואָס האָט אָנגעהערט צו רעב כאַימען — אַ שיינער געהויבענער באַלעבאַס, אַ פאַרנעם אין דעם שטעטל.

3. פון קאַבצאַנסק קיין גלופּסק.

די מאַמע איז געווען אָנגעטאַן אין אירע וועגקליידער, עפעס מינע שמאַ-טעס אַוועלכע פון כמעלניצקעס צייטן, אין וועלכע זי איז אויסגעקומען גרע-בער, דיקער ווי שטענדיק, און אַ מין טיכל אָנגערוקט אָפּן שטערן ביז איבער די אויגן. נאָר הערשעלע אַליין האָט פאַרשפּאַרט זיך איבערצוטאַן: מער ווי דאָס איינע קאַפּאַטקעלע אָפּן לייב האָט ער נישט געהאַט. די מאַמע האָט אים אַפּילע געהייסן איבערקערן דאָס קאַפּאַטקעלע אָף דער לינקער זייט, הערשעלע אָבער האָט איר באַוווּזן באַשיינפערלעך, אַז דער אונטערשלאַק איז מיט פאַר-שמירט, אויך צעהאַקט, צעפאַלן, און טאַקע געבליבן באַ דאָס זייניקע — פאַרן גאַנץ פּראָסט ווי ער גייט. דערפאַר האָט ער שוין געמוזט צוליב טאַן, נעמען אָפּן קאָפּ דעם טאַטנס אַ אַלט היטל, עפעס אַ מין קאַטערוכע, וועלכע מע האָט שוין לאַנג געמעגט מיט דעם כאַמעץ פאַרברענען, און אַרומגאַרטלען זיך מיט אַ קרייקע.

אַט אַזוי אָנגעטאַן ווי געהעריק, האָבן אונזערע פאַרשוניען, נאָכדעם ווי זיי האָבן אין איילעניש עפעס איבערגעכאַפט, זיך געזענגט מיט די קינדער, גע-כאַפט די קלימקעס, יאָגנדיק אין איין אָטעם, פאַרשוויצט, פאַרסאַפּעט, פאַרדולט ווי אַף אַ בייזער מעהומע, אַזוי ווי דער שטייגער איז פון אידן באַם פאַרן.

אָף אַ לאַנגן וואָגן אין דער הייך איז געשטאַנען אַ שטייג מיט אויפּעס און אַ קאַרב מיט אייער אין פּאָלאָווע, וועלכע די מאַמע האָט אַוועקגעשטעלט דאָרט באַצייטנס נאָך אינדערפרי.

דער וואָגן איז אָנגעזעצט געווען איינג מיט פאַרשוניען, קימאַט אַ פערטל קאַבצאַנסק. דאָרט האָבן זיך געפינען מיידלעך, ווייבלעך, וואָס זענען געפאַרן זיך שטעלן פאַר דינסטן און אַמען, אויך אַלערליי סאַרטן אידן: שיינע אידן, קאַשערע אידן, מיטן פולן מויל אידן, ברענענדיקע אידן, צעבראַכענע אידן, גילדענע-אַדער-אידן, גלאַט אידן, אַזוי-זיך אידן און אויך-מיר אידן. ס'איז גע-ווען אַ פאַרמישעניש, אַ פאַרפלאַנטערניש, אַ פאַרבייטעניש מיט די פיס און אַ צונויפּשטיקעניש נאָר אומצוקומען.

הערשעלע מיט די פאַרשוניען וואָס אין דער מיט האָבן געשוויצט, טאַקע מע-שווע געשוויצט. די שיינע אידן האָבן, נעבעך, געשוויצט ווי אַ ביבער, די

פענימלעך זייערע זענען געווען אויסגעפריעט ווי א צימעס, און אויב מע האָט זיך נישט פאַרקילט, איז נאָר דעריבער, ווייל דער וואָגן איז געווען באַלאַגערט פון די אופגעכאַפטע פאַרשוידלעך, וואָס זענען אָף מישקוילעס געשטאַנען, גע- זעסן מיט קונצן פון הינטן, באַ די זייטן, אויך אָף דער קעלניע, נישט צובר- לאָזן אָף די, וואָס אין וואָגן, קיין פיצל לופטעלע. נאָר אין אָנהויב איז איטלע- כער געזעסן באַרויגען, עפעס אָנגעדורדלט, אונטערגעוואַרטשעט אָף דעם באַ- לעגאַלע, און באַם כאַפן אַ קלאַפּ אין די קרוישעס, אַ קוועטש אין דער מאַזאַ- ליע פונם פינגער האָט מען, שטאַרק פאַרקומענדיק זיך, פאַרביסן מיט די ליפן, מיילע, נרנו. נאָר דערנאָך איז מען געוואָרן שוין אַביסל היימישער, דערעכע- רעץ אין דער זייט, איינער דעם אַנדערן בעט מעכילע: רוקט זיך אַביסל! פון יענעמס א זעץ טוט מען א געשריי. אידן זענען נישט צופרידן און קריגן זיך. די מאמע האָט אַלץ געפילדערט אָף א צעבראַכענעם אידן, ער זאָל נישט צע- ברעכן איר די אייער. דער טאַטע האָט געהאַלטן פאַרמאַכט דאָס מויל, איינ- געוויקלט דעם האַלז מיט אַ שטיקל פיי, נישט צו פאַרלירן, כאַלילע, דאָס קאָל. די פערד הויבן-אַן זיך אונטערפוילן, שלעפן זיך פאַמעלעך, מאַכנדיק מיט די אויסגעקראַכענע וויידלען, און די פאַרשויען מאַכן זיך האַרץ, הויבן צווישן זיך אַן אַ שמועס.

דער אָרל, עפעס אַ אַרעמער, ערגעץ אמאָל געוועזענער עקאַנאָם, וואָס די גאַנצע צייט, זינט פונם אופזעצן זיך זיינעם אין וואָגן, איז ער געווען פאַר- פאַפן, נישט אָף דעם אוילעם-האַט זיך לעסאַף אופגעכאַפט שוין ניכטער, גע- קוקט ווי א נעכטיקער אָף דער גאַנצער קאַמפאַניע ארום אים און זיך צוגע- הערט צום שמועס, וועלכער איז געווען פאַר אים טערקיש, פרואוונדיק באַלד טאַקע אַריין אין דער מיט אויך מיט א שמועס, וואָס איז ווידער פאַר אידישע קינדער געווען טאַרגעם. נאָר א אידיש קעפל בייסט איין טאַרגעם אויך. אַבי געכאַפט נאָר עפעס, איין וואָרט פון צען, האָבן זיי זיך שוין געשטויסן, גע- דרונגען דאָס איבעריקע מיט זייער אייגענעם סייכל און זיך געקליגט אַלע איניי- נעם, געבן דעם גראַבן פויערשן קאַפּ צו פאַרשטיין זייער מין מיט אַלע מינע האַסבאַרעס: אַביסל מיט אונזער לאַשן, אַביסל מיט זייער לאַשן, אַביסל מיט די הענט, אַביסל מיט דעם וואונק, אַ דריי מיט דעם פינגער אָף אַ ניגן, — ניש- קאַשע, מע האָט זיך פאַרשטאַנען.

עס האָט זיך געצויגן אַ שמועס וועגן דעם, וואָס בא זיי, וועגן דעם, וואָס בא אונז, לעהאַוויל, זיין נאָמען איז אונזערער, מע האָט עס גענומען פון, לעהאַוויל, יוכענען. די אַלע שטוען כאַכמעס זענען גענומענע, אונזערע. מע האָט אים אויך דערקלערט זייער א וואוילן מאַשל פונם מעדרעש, א גלייכ- ווערטל פון דער געמאַרע, קלאַר געמאַכט אים אין אידישע מינהאַגים מיט דעם סייכל, וואָס דרינען שטעקט. איוואן, אַפאַנים ער האָט מוידע געווען—עטלעכע מאָל האָט ער אַלץ אויסגעשרינגן: קוגל, צימעס! און זיך דערביי באַלעקט. די ווייבער האָבן געקייכט פאַר געלעכטער, געמאַכט: — צו זיין קאַפּ, צו זיין לעבן! קוקט אים אָן, ווי ער באַלעקט זיך, ער האָט ליב אונזער קוגל!

עפעס א יוגנט מיט א צוגעדעקטן קאפ, וואָס פאָרט זיך שטעלן פאר אַ אַם,
ברומט שטילערהייט אונטער פאר זיך אַ טרויעריק לידל:

„אפן הימל לויכטן שטערנדלעך,
אין וועלדל שפילט אַ סאַלאָוויי,
דער גאַנצער וועלט איז ליב און פריילעך,
און מיר אליין אז אַך און וויי.

דער אָרל קערט זיך אַוועק, מאַכט זיך אַביסל נאַריש מיט די ווייבער, און
מע גיט אָף אים אַ מאַך מיט דער האַנט: אַ אָרל בלייבט טאַקע א אָרל!
נאַכדעם, ווי מע איז אַ היפש שטיקל וועג זיך אָנגעגאַנגען צופוס אונטער א
בערגל, אונטערשטופנדיק דעם וואָגן, און ווידער זיך אופגעזעצט, האָט דער
אוילעם אידן זיך געשמאַק אַ נעם געטון צו א ברייטן שמועס. מע רעדט פון
אַלצדינג, וואָס קאָכט זיך דאָ אָף דער וועלט און דאָרט אָף יענער וועלט. מע
רעדט פונם האַנדל, שאַצט דאָס פאַרמעגן פון אַסאַך גוויררס, עס קומט אויך צו
רייד די אַלטע מאַיסע מיט רעב שמעלקען און עס בלייבט, אז ער האָט פון
אייליאָהרהאַנאָווי באַקומען א ווינשפינגערל. עס הייבט זיך באַלד טאַקע אַן א
געקרעכצעריי, א געזיפצעריי, א געווינשעריי. איינער זאָגט, ער זאָל האָבן א
ווינשפינגערל וואָלט ער געווינשן דאָס, דער אַנדערער — דאָס און דאָס, דער
דריטער—יענז...

4. א וואָלינער שטאָט (גלופסק—בארדיטשעוו).

אז איר קומט אַן קיין גלופסק דורך דער טעטעריווקער גאַס, זאָלט איר
מויכל זיין איבערשפרינגען דאָרט איין בלאַטע, ווייטער אביסל די צווייטע, נאָך
ווייטער אביסל די דריטע, סאַמע די גרעסטע, וואָס אהינצו לויפן אַריין, מעכילע,
רינשטעקלעך אי באַלעבאַטישע פאמויניצעס און בריינגען מיט זיך אַן פון
קאַל-טווי. איטלעכן טאָג עפעס אַן אַנדער מין סכּוירע, אַנדערע סאָרטן כפּיציס
פון אַלערליי קאָלירן און פאַרשידענע מינע רייכעס, ווי עס פאַסט צום איניען,
און דורכדעם איז זייער גרינג צו טרעפן דעם טאָג. גיסן זיך אהין, אַשטייגער,
געלע לוזשקעלעך פון זאַמד, מיט וועלכן מע וואַשט די פּאָלן, און טראָגן מיט
זיך אַן לישיקעס פון פיש, דרויב: פיטלעך, קעפלעך פון הינער, אַביסל האָר מיט
פאַרברענטע שטיקלעך קאַפיטעס, — זאָלט איר האָבן א סימען: היינט איז פריי-
טיק, נעמט א בעזעם מיט א ראַשקע און לויפט, זייט מויכל, אין מערקעך אַריין.
טראָגן זיך אהינצו אַן שאַלעכץ פון אייער, פון ציבעלעס, פון רעטעך, סוכע-
זשילעס פון לעבער מיט עקן פון הערינג און גרויסע אויסגעוהילטע מאַרכביי-
נער, — אַהא, גוט-שאַבעס אייך, אידישע קינדער! זאָל אייך וואויל באַקומען
נאָכן קוגל. זעט איר אַבער די רינשטעקלעך קוים-קוים וואָס זיי רידן זיך, עס
שלעפן זיך דאָרט פאַרברענטע שטיקלעך קאַשע, פאַרדאַמטע שטיקלעך טייג,
אַ צעריסענע שמאַטע מיט א צעפאַלענעם וויכעטש, איז א סימען—דאָס איז
היינט זונטיק, דער וואַסערפירער האָט נאָך נישט געבראַכט קיין וואסער, קוים

וואָס מע האָט אויסגעזיגן אַביסל פון דער פּאַס אָף אויסצווואַשן וויי-ס'איז כאָטש די טשאַלנט-טעפּ מיט די מאַקעטרעס. און אַזוי אין אלע איבעריקע טעג פון דער וואָך האָט אַיטלעכע לוזשע איר באַזונדער פּאַננים, איר באַזונדער גע-טשאַלט מיט איר באַזונדער רייַעך.

און אַז איר זייט בעשאַלעם איבערגעקומען דידאָזיקע בלאָטע אויך, וועט איר, ראַבויסיים, גיין פּאַרביי א היפּשן בערגל מיסט, דאָס איז א איבערגעבליבן זייכער פון א אָפּגעברענט הייזל, וואָס אויבן שטייט געוויינטלעך א בעהיימע, גלייך ווי א קעלביקער מאַגיד, איז גאַנץ רואיק זיך מאַלעגייירע, מאַכט מיט דעם מויל און קוקט טאמעוואַטע אָף דעם גאַנצן אוילעם אידן, וואָס לויפן אונטן, ווי די פּאַרסאַמטע, מיט אלערהאַנד שטעקנס, שטעקלעך אי פּאַרסאַסאָל. טוט דערביי אמאָל א טאַפּע, אָדער א קיהישן זיפּ, טאַקע נאָר גלייך ווי זי וואָלט געזיפּצט און געקערעכצט, משטיינס-געזאַגט, אָף דעמדאָזיקן אוילעם, אויך אָף איר שלימאַזל, וואָס זי איז, נעבעך, אריינגעפאלן אין אידישע הענט... איר בערקומענדיק אי דעם בערגל, וועט איר גיין גלייך, גלייך, אלץ גלייך. עפשער וועט איר, "לא יעלה ולא יבוא", זיך א זעץ געבן אין די שפיצעכדיקע שטיינער פונם ברוק, וואָס ליגן צעזייט, צעשפרייט מעשווע-וויילד, און כאָסוועשאַלעם פּאַלן, זאָלט איר מויכל זיין אופשטיין, אויב איר וועט קענען, און אַלץ טאַקע גיין, גיין, בעאים איר האָט נאָר נישט אויסגעבראַכן קיין פּוס, כאַלילע, ביז איר וועט קומען אָף עפעס א מין פּלאַץ. דאָרט אָף דעם פּלאַץ וועט איר געפינען דעם טאַמעס פון גלופּסק.

און ווען ס'איז נאָר א סוואַרע טעטעריוקער גאַס אַנצורופן דעם מאַגן פון גלופּסק, קען מען נאָכדעם שוין מיט רעכט זאָגן, אז דערדאָזיקער פּלאַץ איז איר האַרץ, וואָס דאָרט קלאַפט זיך טאַמיד טאָג אי נאכט און וואָס דאָרט איז איר כיעס, דאָס גאַנצע לעבן. דאָרט שטייען קלייטן, קלייטלעך, שאַפּ-קעס און די באַקאַנטע גנייווע-שאַפּקעלעך, וואו באַלמעלאַכעס זעצן דאָרט אָפּ דעם אַיטער: שטיקלעך מאַטעריע, טאַסמעס, בענדלעך, סאַמעט און שטיקלעך פעליך. דאָרט רודעוועט זיך זייער שטאַרק, עס שוויבלט און גריבלט, א געדיכטער טער אוילעם אָן איינאַרע: אידן שטופן זיך און כאַפּן, נעבעך, פון אַיטלעכער זייט דישלעס פון וואָגנס און פּאַרקעס. דאָקטוירים זאָגן, באַשער אז מע פּאַל-מעסט א גלופּסקער אידן, געפינט מען דאָס ראָוו בא אים אין לייב שטעקט אַ דישיעל. נאָר אָף גלופּסקער דאָקטוירים קאָן מען זיך נאָך נישט סוימען זיין, די רויפּים שפּילן דאָרט אסאָך א גרעסערע ראָלע. דאָרט הערט מען טאַמיד אַ קאָל: "הייסע באַבקעס, אידעלעך! אהער, הייסע רעטשאַניקעס, קנאַבל, ציבעלעס, אַידישע קינדער!" פון אָפּגעריסענע אינגלעך, וואָס גייען אַרום און שרייען מיט עפעס א מעשווע ניגון. דאָרט כאַפט מען אמאָל פּאַרנאַכט א דאָוון, מע איז מעכאַדעש גאַנץ הויך די לעוואַנע און מע שרייט דערביי צו אַיטלעכן, וואָס גייט נאָר פּאַרביי: שאַלעם-אלייכעם, פעטער! דאָרט שטייען טרעגערס אַרומגע-גאַרטלט מיט גראַבע שטריק, אויסגעדינטע סאַלדאַטן מיט אַלטע כאַלאַוועס און אויסגעריבענע שינעלן, טאַנדעטניקעס מיט אַלטע טאַכטוינים, קאַפּטנס, לייבלעך און נאָך אַלערליי שמאַטעס. אינמיטן שטייט דער פּאַני סטאַראַזש און עסט

געשמאק א שטיק אידישן קוילעטש, וואָס ער באקומט שאַבעס פאר די ליכט אָפּשנייצן און היט זיך, לעהאַוודל, ווי א שמורעניק, בעשאַס ער גיט א ביס, עס זאָל, כאַלילע, קיין ברעקל נישט אַראָפּפאלן. קעשענע-גאַנאָווים דרייען זיך דאָרט אַרום צו מאכן די קונץ. עפעס א פאַרשמירט מיידל מיט צעשוּיבערטע, צע-פאַטלטע האָר שפּרינגט פּלוצלים פון דער העלער הויט אַרויס, רעוועט, בעט אַ נעדאָווע אף אַ צעריפעטן קאַל, כאַפט אָן פאַר דער פּאַלע און שרייט, כאַרכלט וויינענדיק, גלייך ווי איר וואָלט זי געקוילעט און צוגענומען בא איר געלט. אַ פעקל ווייסע-כעוורע לויפט דאָרט מיט א אוראַ נאָך עפעס אַ מעשוּגענעם, וואָס זינגט טרויעריקע לידלעך, האַלב אידיש, האַלב פּויליש, און טראַגט אַפּן קאַפּ אַ צעקנייטשט קאַפעליש. דאָרט שטייט אַ באַכער מיט עפעס אַ מין קעס-טעלע, אירן קוקן אהינצו אין לאַך, און ער רעדט דערביי מיט פּיסקעס זיין געוויינטלעכן פינעמען: דאָס איז לאַנדאָן, דער פּויפּס פאַרט דאָ רייטנדיק אין רויע היזן און אַלע שטייען פאַר אים אָן א היטל! איצט זעט איר, ווי נאַ-פּאַלעאָן מיט זיינע פּראַנצויזלעך שלאָגן זיך מיט דעם פּרייס, און די פּרייסן צע-לויפן זיך ווי די טאַראַקאַנעס! אָט אַצינד קומט פיר, ווי איינע פאַרט איינינעם מיט דעם טויגער אין איין קאַרעטע, דער גראַספּעציר האַלט די בייטש און טרייבט אָן. די פּערד האָבן זיך איבערגעשראַקן, אויסגעקערט די קאַרעטע, דער טויגער, נעבער, איז געפאַלן, זיך א גוטן זעץ געטון, און זי זוכט אין איי-לעניש ווי זיך אויסצודרייען! נו, א סאָף, גענוג שוין צו קוקן פאַר א האַרטן גראַשן. דאָרט זיצן שורעסווייס אויסגעזעצט אידענעס מיט מולטערס, פול אָנ-געלייגט מיט בינטלעך קנאַבל, מיט אוגערקעס, קאַרשן, אַגרעסן, וויימפּערלעך, ערעציסראַעל-עפעלעך, קאַלנידריי-באַרלעך און מיט נאָך אַנדערע זאַכן. אין דער זייט שטייט אַף הינערשע פּיסלעך אַ אלטע איינגעהויקערטע בּוּדקע, אָן טיר און פענצטער, וואָס קעפי אַלטע גרייז-גרויע אירן דערציילן, איז אַמאָל דאָרט געשטאַנען א בודאָטשניק, און די גאַנצע שטאָט איז דענסטמאַל געלאָפּן אַנקוקן די בודקע מיט דעם סאַלדאַט אַף כידושים. נעבן דער אַלטער בודקע, מיט וועלכער גאַנץ גלופּסק איז זיך מעיאַכעס ווי מיט עפעס אַ אַלטן קרעפּאַסט, דאָרט אונטער עפעס א דעכל באדעקט מיט עטלעכע פאַרשימלטע ברעטלעך, מיט איבערגע-פּוילטע שטרוי און ראַגאַזשעס, אָנגעשפאַרט אף פיר קרומע אויסגעבויענע סלופּעס, זיצט דוואָסי די סעדעכע, אַרומגעריןגלט פון אַלע זייטן מיט מולטערס. באַ איר געפינט זיך טאַמיד איר גרויסער פּייערטאַפּ, וואָס ווינטער זיצט זי אף אים, ווי אַ קוואַטשקע אף די אייער, דעם גאַנצן טאַג קעסיידער, נאָר וואָס זי כאַפט אים אַמאָל פון אונטער איר אַרויס אונטערצובלאָזן די קוילן און ארויסצונעמען פונם אַש געבראַטענע קאַרטאַפּלעס. — — —

אין דער שטאָט אַליין געפינען זיך אַקעגן א דרייסיק-פּערציק לוזשעס, שוין מיט לעוואדעס איינינעם, זיי פאַרייניקן זיך דורך הוילן מיט די אָפּגרונטן פון דער פּיאַטיגנילעווקע, און אין געוויסע צייטן, ביפּראַט נאָך פאַר א פאַר-פּייסער, צעשפּילן זיי זיך שרעקלעך שטאַרק און פאַרפלייצן די גאַסן מיט אזא טיפּער, שיטערער בלאָטע, אַז באַ די הויך געוואַקסענע מענטשן אַפּילע ווערט גייענדיק פאַרשלוּמפּערט דאָס היטל. גלופּסק ווערט אין די פינצטערע נעכט

באַלייכט פון איין קליינער לאַמטערנע, זי ווערט אויך באַוואַכט פון אַ פּאָר בור-
דאָטשניקעס. פונדעסטוועגן פּאַלט מען דאָרטן פּאַרט באַ דער נאכט און מע
ברעכט האלז אי לייב. — — —

גלופסק איז אַן עמעסע אידישע שטאָט מיט אַלע פישטשעווקעס. פון
אַרכיטעקטן, וואָס בויען הייזער מיט אַ פּלאַן און מיט אַ סיידער, האָט זי
קיינמאָל נישט געהערט. אירע הייזער הויבן זיך נישט אין דער הייך, קריכן נישט
מיט כוזפע אין הימל אריין, נאָר זיי שטייען זיך נידעריק, ווי די ניונקעלעך,
טייל איינגעבויגן, די דעכער אַראָפּגערוקט ביז דער ערד, אַלע אָן פּאַרב,
אָן צאַצקעס, אָן פּוצן פון דרויסן. דער איד ווייטט, אַז „שקר החן והבל
היופי“, די אלע שמאַכטעס זענען נישט ווערט אַ צעבראַכענעם דרייער. די דירע
באם אידן האָט אַ ווערט נאָר פון אינע ווייניק; דאָרט איז באַ אים דער
גאַנצער אוילעם-קאָטן; דאָס בעט און דער טיש און דער צעבער און די קינד-
דערלעך, זאָלן לעבן און געזונט זיין, און אַלצדינג, וואָס אַ איד פאַרמאַגט, פון
דער שאַפע מיט די קופערנע פענדלעך ביז די קינד-טעפּלעך און דעם בעזעם
מיט דעם אַריינגעשטעקטן פּלאַקן אינמיטן. דער מינעג פון רערן אף אָפּצופירן
די רעגן-וואַסער און פון שטיינערנע בריקלעך פאַר די טירן איז דאָ נישט אָנ-
גענומען; דעם צעבער און די טעפּלעך גיסט מען אויס פונקט אַנקעגן טיר,
קומען כאַוויירם און באַדן זיך ביזן האַלז אין בלאַטע און צעגראָבן דאָס גע-
דיכטע אַרום און אַרום און האַבן טאַינעג. הויבט זיך, באַרעכאשעם, אַ געשמאַ-
קער רייעך און זעצט אין גאָז אריין. אַז סע קומט אַמאָל אַ סטראַזשניק,
אַ צוירער און הויבט אָן דולן אַ מויעך, ס'זאָל זיין ריין, פאַרשטאַפט מען אים
דעם פּיסק מיט אַ טרונק בראַנפן און אַ שטיק כאַלע. וואָרום די כאַלע, דאַרפט
איר וויסן, האָט אין זיך נישט נאָר אַזאַ טעווע, אַז זי פאַרקערעוועט דעם פּלאַם
פון די פרייטאַג-צונאַכטעדיקע ליכט—וואָס דאָס איז באַדוק-ומנוסע שוין פון
לאַנגע יאָרן—נאָר זי איז אַ סגולע צו אַזוינע כעווערעלייט אויך, צו פאַרקע-
רעווען זיי פון דער אידישער גאַס. בעשאַס-האַרכאָק, [אַז ער טשעפעט זיך
זייער שטאַרק, גיט מען אים אַ שטיקל געהאַקטע פיש, אָנגעפּילט מיט ציבעלעס
און מיט קנאַבל, ווערט ער גאָר ווייך, ווי אַ פוטער, און אַלצדינג בלייבט באַם
אַלטן, — אוילאָם קעמינהאַגוי. נאָר איינמאָל האָט זיך געטראָפּן, אַז מ'האַט גלופסק
גענויט באַלקאַרכאָ צו מעשאַנע זיין אירע פאַרצייטיקע מינאַגים און צו אויס-
פּוצן זיך פאַר לייטן. ס'איז ארויס אַ קלאַנג, אַז איינער פון די גאָר הויכע
אַדוינים וועט דורכפאַרן איבער אונזער שטאָט. איז געוואָרן אַ ראַש אין גלופסק
און מ'האַט זיך גענומען גרייטן. אידעלעך זענען אַרויסגעקראָכן פון זייערע
לעכער, יעדערער מיט אַ בינטל שמאַטעס פאַר אַ באַרשט און מיט מעשוונע-
מאָדנע פאַרבן. האַבן דעמאָלט אונזערע גלופסקער באוויזן, וואָס איינער קען:
מ'האַט אויסגעמאַלט אף די הייזער אַלערליי לייבן און לעמפערטן און פיפּער-
נאָטערס און אַנדערע ווילדע באַשעפענישן, וואָס מע קען זיי זען אף די ווענט
פון אַ שול און אף אַ מיזרעך. ווייטט איר, וואָס פאַר אַ פּאַנים גלופסק האָט
דעמאָלט געהאַט? ווי אַ קאַלע-מויד, וואָס האָט זיך אויסגעפרינדעט אין
אַלערליי מאַלבוסים מיט פאַצירקעס און מיט פּליטערלעך, קעדיי צו געפעלן

דעם כאָסן מיט די מעכטאָנים. די אינגלעך האָבן דערזען אַזוינע כידושימדיקע געמעלן, זענען זיי געוואָרן פאַרגאַפּט און האָבן זיך געזאָגט: וואָס גרויס איז פאַרט ניט קליין! אַפּילע עלטערע מענטשן האָבן זיך אויך אָפּגעשטעלט קוקן. דער סטראָאַזש מיכיי, וועלכער פאַרלעשט פרייטיק־צורנאַכט די ליכט, איז געבליבן שטיין מיט אן אָפּענעם מויל, און די רעכטע האַנט זיינע, וואָס האָט געטראָגן פון דער קעשענע אַ שטיק כאַלע צום מויל, איז געבליבן ווי פאַר־גליווערט אינמיטן וועג; פּעטריכע די גאַיע, וואָס מעלקט שאַבעס די בעהיי־מעס באַ אידישע טעכטער, האָט זיך צעלאַכט פאַר סימכע, האַלטנדיק די הענט אפן בויך. דער סטראָאַזשניק איז געשטאַנען און געקוקט אָף גלופסקער וואונדער, געשאַקלט מיטן קאַפּ, געקראַצט זיך אין דער פאַטילניצע, געמאַכט מיט די ליפן און עפעס געמריקעט אַזוינס, וואָס די גלופסקער האָבן עס גע־האַלטן פאַר אַ שוואַך; מיסטאַמע האָט זיך דער אַרל געוואונדערט אָף אידי־שער כאַכמע און זיך געטראַכט: טאַק, אַן אַם כאַכעם־ווענאַוון דידאָזיקע אידישע אומע. די אידן האָבן דערפון שטאַרק האַנאַע געהאַט, ס'האַט זיך זיי באוויזן אַ שטיקל האַפּענונג, אַז פון היינט אָן וועט דערדאָזיקער ראַשע זיי שוין לאָזן צורו און וועט זיך מער ניט טשעפען. — — —

פרעגט אומיסנע אירע באַלעבאַטיס, אירע זקינים, וויפל מאָל האָט מען זיי געזיילט בעפערעסיע פאַר די גריבער אינמיטן גאַס, פאַר די שטיינער, וואָס ליגן צעזיט און צעשפרייט איבערן מאַרק, שטיינער מיט שאַרפע שפיצן, ווי די מעסערס, ראַכמאַנע ליצלאָן, וואָס מע פאַרטשעפעט זיך פאַר זיי און מע פאַלט און מע ברעכט רוק און לענד, באַהיט זאָל מען ווערן; וויפל מאָל האָט מען זיך געבייזערט פאַר די טויטע קעץ מיט די געפייגערטע הינט מיט אַלערליי אַנדערע שראַצים, וואָס מע וואַרפט אַרויס, וואו סע טרעפט זיך, — און גאַרניט, זי האָט זיך געמאַכט ניט וויסנדיק. — — —

5. אַ זומערדיקער אַוונט אין קאַבצאַנסק.

אין די הייזער ברענט נישט קיין ליכט. טיר און טויער זענען אָפּן. מע עסט וועטשערע פאַר דער לעוואָנע. נאָך דער וועטשערע שיטן זיך, ווי די מורעשקעס, אַרויס פון די הייזער: מאַנסבלען אָן קאַפּאַטעס, אין די איינע טאַלעסקאַטנס, ווייבער צעשפילעט, נאָר אין די אונטערשטע קליידלעך, קינדער אויסגעטאָן האַלב־נאַקעט. שכיינים אַ גאַנצע גרופע לייגן זיך אויס אינדרויסן, יונג און אַלט, קינד און קייט, אלע איינינעם. גילדענע פאַסן פון דער לעוואָנע שלאָגן זיך דורך ערגעץ צווישן דעכלעך, ציען זיך איבער קעפּ, איבער פיס אין דער קופע מענטשן, קריכן ווייטער, ווייטער, טאַנצנדיק אָף ווענט, אָף פלייטן און ווייזן אָן דאָ אַ קאַץ, וואָס דראַפעט זיך, נישטערט אָף אַ דאך, דאָרט קי אויסגעשטרעקט אָף דער גאַס, מאלעגירען, אונטערשמייסנדיק זיך פאַמעלעך מיט די וויידלעך, און קייכן, זיפצן מיט אַ כריפּ, עפעס ווי פונם בויך. די ערשטע עטלעכע מינוט איז איטלעכער באַשעפטיקט מיט זיך, מע גענעצט, שלוקערצט, מע טרייבט פליי און מע קראַצט זיך. ווייבער הויבן דערווייל אָן

דעם שמועס וועגן דער היינטיקער וועטשערע, איטלעכע מיט אירס: בא דער זענען די שטשיפקעס באטאמט געווען אזוי, אז דער מאלכעס האָט עס געמעגט עסן; בא יענער איז דער אַרבעס צעקאַכט געווען הייך, ווי מאַרן, אז מע האָט געלעקט די פינגער. איינע דערציילט דאָס גרויסע גליק, וואָס זי האָט געטראָפן: פאַר אַ גראַשן האָט זי געהאַנדלט אין מאַרן אַ מעציע — אַ רעטעך גרויס ווי דער קאַפּ, פון וועלכן מע האָט גענוג געעסן אינדערפרי, אויך אַצינד אפדערנאַכט, און ס'איז נאָך איבערגעבליבן אַ היפשע שטיק אַף מאַרגן, מע זאָל לעבן און געזונט זיין! אלע רעדן הויך אַף אלערליי דינע, קוויטשעדיקע קוילעס, די מאנען ברומען לעסאַטע אונטער, מיטן זיך אַריין נאָר, ווי פון יויצע וועגן, גלאַט אזוי מיט אַ וואָרט. זיי לייגן זיך דערנאָך מיט דעם בויך אַרוף און, פאַרקונדיק זיך אַף דעם אויסגעשטערנטן בלויען הימל, נעמט מען זיך געשמאַק שמועסן, וואָס טוט זיך אַזוינס דאָרט אויבן. די לעוואָנע ווייזט זיך אַפן אָרט, וואו דער אוילעם ליגט; מע קוקט אין איר אָן די ליכטיקע צורע פון יהוישוע און איטלעכער מאַכט: אוי, אַ נאָז מיט אויגן!... איציק און בערל, וואָס האלטן זיך פאַר שטיקלעך שטערנוזער, כאַקראַנים, טייטן מיט פינגער אַף דעם „אַלעפּבייס“ פון די שטערן און האַמפּערן זיך וועגן דעם „ת“ און „ח“. דער איבעריקער אוילעם טוט צוליב זיי ביידע. איטלעכן פון די צוויי כאַקראַנים, וואָס טייטלט אים מיט אַ פינגער, גיט מען גערעכט, שווערנ-דיק זיך: יאָ, עמעס טאַקע, איך זע, זע, ווי איך בין אַ איד!

— אַי, אַי! — צעשרייט זיך שטאַרק פאַרוואנדערט אַ איד, — עפעס אַזויפיל שטערן דאָרט, דאָרט אין די געפלעקטע, ווייסלעכע פאַסן, אָנגעזעצט ווי מאָן! אַזויפיל רענדלעך ווינש איך מיר צו האָבן...

— גייט שוין, גייט! — מאַכט דער אנדערער, — איך לאָז פאַר וועלוועלער, פאַר איטלעכס שטערנדל אַ קאָפּיקע.

עס געפינען זיך באלאָנים אַף נאָך וועלוועלער, צוויי, פינף, צען פאַר אַ גראַשן, און בעשאַס אידן טאָרגעווען זיך דאָ אזוי, רעכענען, ציילן, לאָזן אראָפּ די מעקאַכים און ווארפן דעם קורס פון די שטערן, זיצט דאָרט אין דער זייט איינער עפעס אַ לעך, דארשעט און זאָגט גלייכע ווערטלעך. די ווייבער ארום אים שרייען קלאַמפּערשט: פע, גענוג! פאַרשטעקנדיק זיך די אויערן, הערן זיך אָבער זייער גוט צו און קייכן פאַר געלעכטער... קינדער זיצן אויך נישט ליי-דיק, קיצלען זיך, דערלאנגען איינער דעם אנדערן אַ קלאַפּ, אַ שנאָל אין דער נאָז הינטן אַרום. דער פון דער נאָז טוט אַ קוויטש, יענער פונם שנאָל מאכט זיך צום טאַם, נעבעך, גאָר אַ צאָדיק אין פעלן, און בייזערט זיך קלאַמפּערשט: שאַ, שאַ! מאַמעס שילטן די קינדער, באנומען זאָלן זיי האַלעוואַי ווערן, און אגעוו טאַקע זיי מעכאַבעד מיט אַ קניפּ. די טאַטעס ווארפן אוועק די טאָרגעס און פאַלן פלוצליים פונם הימל אראָפּ אַף דער ערד. דעם האָט אַ זשוק זיך אַריינגעפלאַנטערט אין באָרד, יענעם אין די פייעס, דעם דריטן קריכט עפעס אונטערן העמד דאָרט אפן רוקן. אַ רויטע קו, אַ פרעסערן, פון וועלכער עס האָט זיך אָפּגעטון דער שלאָף, פאַרקריכט, באם שטשיפען גראָז, אין דער זייט גאַס ביז צו דער גאַנצער איידע אידן, דרייט זיך צו זיי אויס מיט דעם הינטן.

מעכילע, און פירט זיך עפעס אוף פע, נישט מיט דערעכערעץ. אלע זידלען זי מיעס אָפּ, טרייבן זי און שרייען: היידאָ! אין איין קאָל. זי דרייט זיך געד שווינד אויס פון אידישע הענט און לויפט אַהין אין איר רו אַריין. דערפון שפינט זיך עפעס אַ לאַנגער שמועס: וועמעס קו איז דאָס? וויפל מילך גיט די קו? וויפל איז די קו ווערט? „שא, וויפל מיינט איר, אידן, — טוט פלוצלים איינער אַ פרעג — „זאָל ווערט זיין די גאַנצע קאַבצאַנסקער טשערעדע, שוין מיט די ציגן אייניגעס?“ איינער שאַצט עס אַזויפיל, דער דריטער ווינטשט זיך דאָס צו האָבן, וויפל ס'איז ווערט גער. איטלעכן באַזונדער כאַפט אָן אַ ווינטשער נישט און מע ווינטשט, ווינטשט, ביז די צונג ווערט מיט רעדנדיק און מע הערט פונדערווייטנס; ווי איינער כראַפּעט שוין אָן איינאַרע געשמאַק. די מאַנען טרייבן די ווייבער: קומט שלאָפן! די ווייבער מיט זייער כּיין קוויינקלען זיך קלאַמ פערשט: עס גלוסט זיך זיי גאַר ניט גיין אין בעט אריין און וואַלטן די גאַנצע נאַכט גערן דאָ, אינדרויסן, געשלאָפן; אַ יונג פּאַר פּאַלק גייט אוועק באלד טאַקע, די איבעריקע מאַכן שיעס, דינגען זיך, ביז פון ערגעץ אַ ווינקלעלע שפּרינגט ארויס פלוצלים אַ ציג, וועלכע אַ פּאַר ווייסע-כּעווערעניקעס האָבן איבערגעשראַקן, אונטערגאַנווענענדיק זיך שטילערהייט צו איר אָף דער פּריזבע דאָרט; זיי נאָך איר, און זי אין גרויס איילעגיש, יאָגעניש, פּוץ אַריין צווישן דער קופּע אידן. עס ווערט אַ מעהומע, אַ קאַכעניש, מען גיט זיך אַ הייב אוף גיך און, באַטלענדיק כּאָלוימעס, צעלויפט מען זיך געשווינד, איינער נאָך דעם אַנדערן, נישט צו זאָגן אַפּילע אַ גוטע נאַכט! —

6. ערעוו-שאַבעס אין גלופסקער באָד.

מאָרגן, בעלי-נידער, גיי איך באַצייטנס אין באָד, וועל דאָרטן צובריינגען גוטע עטלעכע שאַ און שוין אָנשמעקן דאָרט אַלצדינג... — — — מיקויען פּאַליטיקע, פּאַטשטן און אַלצדינג, וואָס קאַכט זיך, פּאַרלויפט זיך אָף דער וועלט און אין דער שטאַט. דאָס איינציקע שטיקל אָרט פּאַר אידן אָף צו שמעקן, אַרויסצוגעבן וואָס עס בורטשעט אינעווייניק אין זיך און כאַפן צוריק עפעס אַ לעק פון אַנדערע. דאָרט, אין דער באָד, ווערט מען געוואָר פון זייער פיל סוידעס, דאָרט ווערט אָפּגעמאַכט זייער פיל געשעפטן און עס רודעוועט זיך מער נאָך ווי אָף אַ יאַריד. מע באַדאַרף אַהין קומען אין אַ פּרייטיק, זעט מען שיינס: אין איין ווינקל זיצן רויפּים מיט דעם קליפּערגעצייג, אַרום זיי אידן אַסאַך. איין רויפּע גאַלט קעפּ, דער אַנדערער רויפּע מיט אַ בריטווע צעקאַר-דאַשעט פּליצעס, שטעלט באַנקעס דעם, כאַפט אַראָפּ געשטעלטע באַנקעס בא יענעם, און איריש בלוט גיסט זיך טייכנווייס אָף דעם פּאַל, אונטער מענטשן, פּאַרמישט אייניגעס מיט בעלטלעך פון בעזימער און אָפּגעגאַלטע האָר. דעם רויפּעס ברענענדיק ליכטל שמעלצט זיך מיט אַ צעפלאַכטענעם קנויט, שפּריצט, בריזגעט מיט אַ בייזער, מיט אַ פּלאַמפּיער פון אַ מיסע-מעשווע-קאַליר... אָף די ווענט, אָף דער סטעליע נעבן אויוון היינגען, ווי אין דעם גרעסטן מאַגאַזין, אַלערליי קליידער: העמדער, זאַקן, קאַל אַ מינע לייבצודאַקן, אלע סאַרטן

טאכטרינים, קאפטענס, קאפאטעס, אויך קיילעכדיקע פעלפענע היטלען. פון דער אויבערשטער באַנק לאָזן זיך הערן שרעקלעכע קוילעס, אַ טייל אידן ליגן דאָרט אָן קויכעס, זיפצן און קרעכצן, אַ טייל זענען געוואָפנט מיט בעזימלעך און שרייען. געוואָלד, אידישע קינדער! געוואָלד, האָט ראַכמאַנעס! געוואָלד! געוואָלד, פאַרע!.. אין באַד ווערט קאַלט, אַלע שרייען, און איינער שטרעקט נישט אויס אַ האַנט אופצוגיסן אפן שטיין, ביז צום סאָף געפינט זיך עפעס אַ ווייסע־כעוועניק און מאַכט אָן אַזאָ היץ ווי אין גענעם, אַף דערשטיקט צו ווערן. צוויי אויסגעווייקטע אידן שלאָגן זיך דאָרט פאַר אַ ראַשקעלע, אויס־רייסנדיק איינער פונם אַנדערנס הענט מיט זידלעריי אַ שרעק. אַ דאַרער מעלאַמעד, וואָס בלאַנקעט זיך דאָ ארום אָן געצייג, לייגט זיך אריין אין שאַלעם, מאַכט אַ פשאַרע — און אַלע דריי טונקען זייערע פאַרשמאַלצעוועטע פאַטשיילכענס און וואַשן זיך פון איין ראַשקעלע. אויבנאָן אין אַ קופקעלע זיצן מעיזכאַסיס, נעגידים, לייטישע מענטשן און שמועסן אייסקע, פון טאָך־זאַכן: מיקויעך די טאַקסע, מיקויעך היינטיקע אַזעספּענימער, מיקויעך דעם נאַבאַר, מיקויעך די וויבאַרעס אַף גלאַסנעס, אַף אַ ראָוו, מיקויעך אַכצן און דרייצן און מיקויעך דעם נייעם פּאַליצמייסטער. צו זיי שאַרט זיך צו ווי אַ קעצעלע עפעס אַ שיינער איד און מאַכט אַ שמועס מיקויעך דער טאַלמוד־טירע, מיקויעך די נייע גווירים, מיקויעך כאַטאַים אין שטאַט, און רוימט דערביי איטלעכן איין סוידעס אין אויער... פּלוצלים קומט־צו איינער אַ וואוילער יונג, וואָס שאַרפט די ציין אַף גלאַסנע, און פאַרבעט מיט אַ כניפּע־שמייעלע אַף דער אויבערשטער באַנק דעם גרעסטן יאַכסן און באַל־דייע, וועלכן ער וויל אַביסל אויספאַרען טשאַקנדיק מיט זיין קאָוועד אליין. דער שיינער איד, וואָס האָט אויך אַ קוק אַף עפעס אַ היסמאנעס און וויל אָפּלעקן אַ ביין, פאַלט דעסגלייכן אַף דער אייגענער האַמצאַע, טוט זיך אַ בייג מיט אַ כניפעלע און פאַרבעט אויך אַ יאַכסן צום טאַנץ. אַלע קריכן אַרוף אויבן אַף דער באַנק, די בעזעמלעך הייבן זיך און די געשעפטן זענען אָפּגעמאַכט... ביזכום די מעיר־כאַסיס ווערט אין באַד געשמאַק הייס. קליין און גרויס, יונג און אַלט כאַפן זיך צו די קיילים. דער אוילעם קרעכצט, אויקעט, פאַסמאַקעוועט זיך אַף אַלערליי קוילעס.

7. אַ גלופסקער איד אין זיינע בגאָדים.

אַ גלופסקער איד איז ניט מאַקפּיד אַף שיינע קליידער, אַף ריינקייט און קעדומע אַזעלכע נאַרישקייטן, וואָס מענטשן גיבן זיך מיט זיי אָפּ אין דער גרויסער וועלט. די נייע מאָדעס, וואָס קומען אַף אין פאַריזש און אין ווין און אַנדערע גרויסע שטעט, האָבן צו גלופסק גאָר אַ קנאַפע שאַיכעס. טאַמער פאַרשלעפט מען אַהער יאָ אַזאָ מאָדע איינמאַל אין אַ יווול, ווערט זי אויך אָן איר פּריערדיקן גלאַנץ: אונזערע שניידערס, פאַרשטייט איר מין, גייען זיך מיט זייער אייגענעם שניט און מיט זייערע באַזונדערע מעטאָדעס — ווערט באַ אונז פון דער פאַריזשער יעפּייפּיע אָן עמעסע גלופסקער באַלע־

באַסטע מיטן עמעסן גלופסקער כײן. אַז ס׳איז אַרויסגעקומען די גזירע, אידן זאָלן זיך אָנטון אין דײטשישע קליידער, האָבן די גלופסקער אויך ביס- לעכווייס מעקאַבל געווען אַף זיך דעם אָל. איצט זענען זיי אין פלוג, דאַכט זיך, אָנגעטאָן נאָך דער דײטשישער מאָדע, און פאַר נאַטשאַלסטווע איז אַלץ- דינג קאַשער-וועיאָשער, פונדעסטוועגן איז דאָ אין די קליידער עפעס אַזאַ מין גלופסקער אידישער קנייטש, אַזאַ מין באַזונדער כײנדל, וואָס ס׳איז אַפילע שווער דאָס איבערזוגעבן מיט ווערטער. דאַכט זיך, אַ קאַרטוו ווי אַלע קאַר- טוון, מיטן גאַנצן שניט און מיט אַלע פראָטים. פונדעסטוועגן, באַ אַ גלופסקער אַפן קאָפּ באַקומט ער אַ מעשוּנעדיקע אידישע צורע, אַקוראַט ווי ס׳איז אין אים מעגולגל געוואָרן דאָס שטריימל, אַלעוו-האַשאַלעם. פונם סורדוט איז שוין אַוואַדע ניטאָ וואָס צו ריידן: ער האָט, דאַכט זיך, אַלע נאָטן, ווי סע געהער צו זיין, אי ער איז געהאַקט אין סטאַן, אי ס׳איז אַף אים אָנגענייט ביינערנע קנעפּ— דאַרף מען שוין בעסער? פונדעסטוועגן, אַז דו דערזעסט אים אַף אַ גלופסקער אידן, דערקענסטו באַלד די פאַרצייטיקע קאַפּאַטע. היינט דער שפּאַלט הינטן! באַ אַלע מענטשן איז אַ שפּאַלט ווי אַ שפּאַלט, קיינער זעט אים גאָר ניט און קיינער קער זיך מיט אים ניט אָן. באַ אַ גלופסקער עפנט ער זיך בעשאַסן גיין אַף יעדן טריט, די פּאַלעס הייבן זיך און לאָזן זיך אַראָפּ, אַקור- ראַט ווי זיי שרייען: זעט, אָט גייט אַ איד מיט אַ שפּאַלט, אָט איז זיין עלעף מעכילעס און זיינע פּאַר פּיס!... און קעדאַי איז צו דערמאַנען, אַז דאָ רעדט זיך וועגן אַזוינע אידן, וואָס מע ווייסט ניט, וואו האַלט מען מיט זיי אין דער ספּירע: צי האָבן זיי אַ שפּאַלט, צי ניט— ניט קיין גאַנצע מאַסקילים און ניט קיין עמעסע כסידים, עפעס אַזוינע, אי אַהין, אי אַהער. דאָס זיינען געוויינטלעך די איינצע געבערס, די באַלע-סוואַרע, וואָס מיטן זיך ניט געבעטענערהייט אין אַלע געשעפטן, סיי די געשעפטן פון אַ פראַט, סיי פון אַ קלאַל— פיינע אידן, וואָס מע רופט זיי אַפילע אונטער די אויגן רעב דער און דער, און ס׳איז דאָ צווישן זיי אויך אַזוינע, וואָס מע רופט זיי „פעטערס“ סטאַם. אַהער קען מען צורעכענען אַלע קלוגע בוירערס, לאַנד-שאַדכאַנים, קאַהאַלשע שרייבערס, קאַב- לאַנים, שטאַדלאַנים, כאַכאַמים— פּשאַרע-מאַכערס, באַטלאַנים, וואָס ווייסן אַלץ- דינג... אַ גלופסקער, אַז מע דערזעט באַ אים אַף דער פּאַלע אַביסט קוגל- שמאַלץ, אַ שטיקל ווייסל פון אַן איי, אַדער שפּייעכץ, לייכע אוכעדוימע, איז דאָס אים, כאַלילע, ניט צו קיין ביזאַיען: פאַרקערט, דאָס איז אַ מין שיינדל, אַ באַווייז, אַז ער פּוצט זיך ניט און גיט זיך ניט אָפּ מיט דוואַרים בטיילים. אַפילע די קרוין פון בלאַטע, וואָס רינגלט אַרום די קאַפּאַטע פון אונטן, אַרט אים אויך זייער ווייניק: דער גלופסקער איד שראַגט זי אַזוי לאַנג, ביז זי ווערט אַליין פאַרטרוקנט און פּאַלט בעמיילע אָפּ. דאָס האָט איר איין, ראַבויסאַי, דעם גלופסקער אידן אין זיינע אויבערשטע באַגאַדים. די אונטערשטע, די שקאַרפעטקעס מיט די טאַכטוינים, וועט איר זיך שוין מאַטריעך זיין אויס- מאַלן אַליין.

דער שטייגער וואָלט געווען, אַז איך זאָל ניט פאַרשווייגן די גלופסקער ווייבערשע מאַלבושים אויך, וואָרום מיר האָבן אַ קיימעלאַן, אַז אַלצדינג וועט

דיר אַ נעקייװע מױכל זיין, נאָר ניט דאָס גרויסע פאַרברעכן, אויב מע קוקט
 זיך ניט אום אָף איר פּאָנים, איר צירונג, אירע כײנדלעך ... — — —
 הערט זשע, ראַבויסאַי! איך האָב געפונען אן אייצע: — — —
 מירן אויסקלייבן אַן אָרט אין גלופסק, איר וועט זיך דאָרט אַנדערשטעלן
 אין אַ ווינקל, און איך וועל פאר אייך דורכפירן מיינע לייט, ווי אין אַ פּאַ-
 נאָראַמע.
 בעשאַס סע וועלן דורכגיין די גלופסקער ווייבער, וועט איר זיי אַליין
 קענען באַטראַכטן פון קאָפּ ביז די פיס, וועט איר וויסן...
 קוקט זשע, ראַבויסאַי! איך הייב אוף דעם פאַרהאַנג. די סצענע איז
 אָפּן!

8. אַ שאַבעסדיקע פּאַנאָראַמע.

ס'איז שאַבעס-קוידעש, מינכע-צייט. גאָט באַרן-הו האָט אַרויסגעצויגן די
 זון פון איר פוטער-פּאַס צו שיינען אָף זיין ליבהאַרציקער שטאַט גלופסק און
 אויסצוטריקענען אירע בלאַטעס און אירע קאַליוזשעס, וועלכע שטייען נאָך פון פאַר
 פייסעך. אין אייניקע ערטער האָבן זיך שוין באוויזן סטעשקעס צווישן די ליימיקע
 גריבער און פארטרוקנטע רודעס — אידן, אַם-קעדווישים, זאָלן קענען דורכגיין בע-
 שאַלעם. די זלידניווקער גאַס רוישט, ווי אַ בינשטאַק. אומעטום דרייען זיך מענטשן
 און בעהיימעס. אידן זיינען שוין אופגעשטאַנען פונם שאַבעסדיקן שלאָף נאָכן
 טשאַלנט, זיצן אינדריסן און שעפן לופט. עלטערע אידן און ווייבער זיצן אָף די
 פריזבעס, ציען זיך, גענעצן, שפייען און שנייצן זיך די נאָז מיט אַ שאַלשעלעס,
 אַנדערע קייען באָב און אַרבעס און גייען אויס פאַר אַ קאַלטן טרונק וואַסער.
 לעבן זיי שפילן זיך די קינדערלעך; צוויי האַלטן אַ דריטן בא די ציצעס, און
 יענער העצקעט זיך, שפרינגט ווי אַ לאַשאַק. אַ קאַמפּאַניע ווייסע-כעוורעניקעס
 גראָבט זיך אין מיסט, ווי די הענער, מאַכט אַ שטויב ביז אונטערן הימל, אַן
 אַנדער קאַמפּאַניע שפרינגט און טאַנצט אין דעם דערשטיקנדיקן וואַסער פונם
 רינשטאַק, וואָס איז פונאויבן פארצויגן מיט אַ גרין הייטל. איין אינגעלע
 קומט מיט אַ האַרט איי, אַן אַנדערער מיט אַ שטיק כאַלע, די מיילער און די
 שפיץ נעזער זיינען אויסגעשמירט אין סאָק פון געפרעגלטע יאַגעדעס; כעוורע
 שטעקן אַרויס די צונגען און באַרימען זיך, וועמעס ס'איז שוואַרצער. אָף אַ
 פריזבע זיצט אַן עלטערער איד אין אַ כאַלאַטל, מיט אַ זילבערנעם מעדאַל
 אָף דער ברוסט; ער זיצט און שווייגט און קוקט אַרום און אַרום מיט אַ באַ-
 רויגעו פּאָנים, ווי סע פאַסט פאַר אַ בעקאָועדיקן אידן — און סע שטייט אָף
 אים, דאַכט זיך, אָנגעשריבן, אַז דאָס איז איינער פון די עטלעכע מעלאַמדיס,
 וואָס זיינען געוואָרן לערער אין די היינטיקע שולן. ער שאַקלט זיך, קעדיי
 מע זאָל בעסער זען דעם מעדאַל, קעדיי די גאַנצע גאַס זאָל וויסן: פכה יעשה
 לאיש — אַזאָ געדולע איז באַשערט דעם, וואָס איז נויטעכייך אין די הויכע
 פעטערבורגער פענצטער. אינעמעסן איז נעבעך אַ גאָטס ראַכמאַנעס אַ קוק צו
 טאָן אָף דעם אידן, ווי אָף אַ פריבלודנע שעפעלע, וואָס האָט זיך אָפּגעריסן

פון דער טשערעדע און בלאַנקעט, נעבעך, ארום אין דער מידבער. נעבן דעם
מעדאליסט פון ביידע זייטן זיצן זיגעדיקע ווייבער מיט קליינע קינדערלעך,
נעבן זיי גלאַט אזוי מיידלעך מיט ווייבלעך, וואָס ניאנטשען אָפּוועריסענע,
בלויזע, נאַקעטע יאטלעך. איינע שטופט דעם שרייענדיקן נעפעשל אין מויל
אַרין די ברוסט, בעשאַסמאַיסע ווישנדיק אים דאָס פאַנים, שנייצנדיק דאָס
נעזל און שילטנדיק מיט טויטע קלאַלעס, ווינשענדיק איר האַרצווייטיק,
אירע צאַרעט און אירע שלעק און יעסורים און קלעמעניש דעם קינד און
אַלע אירע סאָנים און אַלע סאַנע-איטראַעל, איינגעזונקען זאָלן זיי ווערן, דער-
בארעמדיקער פּאַטער! אַן אַנדערע פּאַרעט זיך מיטן קינדס אומריין קעפל,
אייצעט זיך מיט אַ שכינע, אַ מאַמע פון, געזונט זאָלן זיי זיין, צען קינדער-
לעך, וואָס זי מוז שוין זיין אַ געניטע אין היילכעם קרעץ און טשירעקעס און
פאַרעס און אַנדערע שלעק, און זי לערנט די כאַווערטע, ווי אזוי מע מאַכט
עפעס אַ מין זאַלב, וואָס ס'איז גאָר כידושים נילפּאַעס און וואָס די גאַנצע
שטאַט לעקט פון איר די פינגער. נאָר די אַלע, וואָס זיצן דאָ, אַף ביידע
זייטן גאַס, זענען נַיט מער, ווי אַ רעמל צום שיינעם בילד, וואָס מיר זעען
אינמיטן גאַס. דאָרט שלעפּן זיך אָן צוימלעך, פּראַנק און פריי, אַ פּאַר אידישע
פּערד, וואָס רוען זיך אויס די ביינער אום שאַבעס-קוידעש; די קלאַ-
טשעס זענען אַלטע, מיסעס, מאַגערע, הויט און ביין, די רוקנס צעקאַרבט,
צעשוונדן, צעקאַרדאַשעט. מע זעט, אַז דער באלעבאַס האָט ניט געזשאַלעוועט
קיין פּוזשעלעס און קיין בייטשן. — — — הינטער זיי גייט זיך בעהאַרכאַווע
אזריעל דער באַלעגאַלע. דאָס שאַבעסדיקע העמד איז באַ אים צעשפּילעט,
ביידע עקן פונם קאַלנער פּלאַטערן אָפּן ווינט, ווי דאָס זעגל-טוך פון אַ שיף;
די ציצעס פונם טאַלעסקאַטן באַמבלען זיך אַזש איבער די הויזן, וועלכע זיי-
נען אויסגעשמירט אין סמאַלע און אין פעטס און סע פעלט דאָרט אַ קנעפל
פונקט דאָרט, וואו ס'וואַלט דאַווקע געדאַרפט זיין פאַרשפּילעט. ער גייט
זיך, אזריעל, ווי אַ מאַנאַרך, ווער איז היינט צו אים גלייך! אַ גאַנצע וואַך
האַט ער געהאַרעוועט, ער און די פּערד, געאַרבעט אוואוידאַס-פּערעך: גע-
שלעפט אַ בויד אָנגעלאַדן ביז ארוף מיט אידן, גלופסקער און אַנדערע, גע-
טראַגן קלומקעס מיט זעק, אויסגעשטאַנען אַלערליי טאַינעס און געשרייען פון
די פאַרשונינען, וואָס זיי קענען ניט אויסציען די פיס, מע שטופט זיי פון אַלע
זייטן, מע קען זיך ניט רירן איבער די קערב מיט אייער און דער שטייג מיט
אויפעס, וואָס ער האָט אַריינגעפּערעט אין וואַגן — אַ רעשטל צו די צאַרעס;
אַ גאַנצע וואַך האָט ער זיך געמוטשעט מיט די פּערד, געשמיסן מיט דער
בייטש, געבראַקט ווי אין קרויט אַריין, געשיט קלאַלעס מיט כראַמעס, פאַר-
שאַלטן אי זיי, אי זיך דאָס געביין, אַז מע פּלעגט פאַרקריכן אין אַ בלאַטע.
היינט, שאַבעס, איז ער מיילעך, היינט איז זיין טאַג. ער רוט, ער שעפט נאָ-
כעס פון זיין ווייב, וועלכע גייט מיט אים נאָך די פּערד, די טייערע ברויט-
געבער זיינע, איינינעם מיט די גרעסערע און קלענערע קינדערלעך, וואָס אַ
טייל טראַגט מען אַף די הענט, אַ טייל האלטן זיך פאַר דער מאַמעס פאַרטוך,
און אַ טייל גייען אליין.

9. גלופסקער ווייבער.

שאַט, ראַבויסאַי, שטיל! סע הערט זיך א גערויש. א גרויסער אוילעם רוקט זיך מיט א ליאַרעם, א געפילדער, א גערודער. אַז דאָס וועט קומען נעענטער, זאָלט איר ניט מיינען, אַז ס'איז א הערטל גענו. ניין — דאָס זענען די גלופֿ-סקער ווייבער, די גלופֿסקער מיידלעך. יונג און אַלט זענען אַרויס אין גאַס אַריין שפּאַצירן. אַט גייען זיי שוין, אַט זענען זיי שוין דאָ!

זעט, וואָס פאַר א כילעק עס איז צווישן א גלופֿסקערן און א אידענע פון אַן אַנדער שטאָט. יענע, אַז זי נעמט-אוף אַ נייע מאָדע, ווארפט זי די אלטע אינגאַנצן אַוועק, אַקוראַט ווי זי איז גאָר ניט געווען אַף דער וועלט. די נייע, ווידער, איז באַ אלע אַף איין נוסעך, אַף איין שטייגער — ווי געמאַכט אין איין פּורעם. די גלופֿסקער אידענע זאָגט זיך, כאַלילע, ניט אַפּ פון א נייער מאָדע, נאָר וואָס דען? זי מאַכט זי איבער נאָך איר אייגענעם גוסט, זי פאַרדרייט זי אַף איר שטייגער, און דערביי איז זי ניט מעוואַטל דאָס אלטע אויך. דעריבער, אַז איר טוט א קוק אַף די גלופֿסקער ווייבער, קענט איר זען אַלע מאָדעס פון כמעלניצקיס צייטן ביז היינטיקן טאָג, און אַפּילע אַזוינע, וואָס ס'וועלן ערשט אַמאָל איינפאַלן אַ שניידער. א מאָדע-מאַכער ביז סאָף קאָל האדוירעס. איצט, נאָך דער קורצער האַקדאָמע, קוקט-זשע, ראַבויסאַי, לאַזט ניט אַראָפּ קיין אויג! אַט גייען שורעס אויסגעפּוצטע מיידלעך מיט בלויע קעפּ, דאָס זענען קאַלעס. זיי פאַרנעמען די גאַנצע גאַס אין דער ברייט, און זיי גייען גאָר, דאַכט זיך, ניט, נאָר זיי שוועבן, באַשיינענדיק די שטאָט מיט זייער צירונג און מיט די מאַטאַנעס, וואָס זיי האָבן באַקומען פון די כאַסאַנים קעפי האַמ-דובער. אַנגעטאָן זענען זיי אין קאַל-טווי, אין זייד און אין פּיי און אין סאַ-מעט, גאָר פּראַכט, נאָר די מאַלבושים זענען צונויפגעשטעלט אַזוי, אז איינס מיטן דריטן איז גאָר א קנאַפּער מעכוטן: אַ מאַלאָרוסקע העמדל מיט בלאַע און רויטע אויסגענייטע קווייטן איז אַנגעטאָן צו א קליידל מיט א שלעפּ פון צוויי אַרשין די ליינג. דאָס קאַפטל איז פון פאַרנט ברייט און באַ די זייטן שמאַל, דער ראַק, פאַרקערט, איז באַ די זייטן ברייט.

איין מיידל גייט נאָר אין איין קלייד, מיט א הוילן האַלז און קורצע אַרבל, דאָס אַנדערע שלעפט אַף זיך מאַנטילקעס מיט שאַרפעס, וואָס פּלאַטערן אַפּן ווינט; קישעלעך און האַנטיכער שפּאַרן ארויס הינטן פון די קליידלעך, מאַמעש א ייצעראַרע צו קוקן. צוויי קרינאָלינעס, ווי אַנגעבלאָזענע לופֿט-באַ-לאַנען, שטויסן, גייענדיק, איינע די אַנדערע, און בעשאַס סע פאַרייסט זיך באַ איינער דער אונטערשטער רייף, זעען זיך אַרויס פאַרדריפּעטע, קויטיקע שמאַ-טעס — אַז סע פאַרשעמען זיך אַזש די גאַלדענע אוירינגלעך אין די אויערן און סע ווערן שוואַרץ די גלאַנצנדיקע שטיינדלעך אין די בראַנזעלעטן... סע געפעלט אייך ניט, האַ? איר דרייט מיט דער נאָז און קוקט שוין בעסער אַף די קלענערע מיידלעך, וואָס גייען מיט די קאַלעס? אדעראַבע, זייער פּיין! איך האָב אויך ליב קינדער, און דאווקע אַזוינע, וואָס האַלטן זיך קינדערש; אַפּילע דאָס קינד-דערשע פּלאַפּלען, דאָס שפּרינגען און טאַנצן איז באַ מיר ליב און טייער. איז

אַבער די צאַרע, וואָס אין גלופסק איז ניטאָ קיין קינדער. גלופסקער אינגלעך זענען קליינע אידעלעך מיט אַלע פאַסטעמקעס: מיטן ריידן, מיטן אָנטאָן, מיטן היטן זיך, מיט דעם פאַכעד און דעם טרויער און די דאַגעס, וואָס זענען אַג-געשריבן אָף זייערע פענימער. דער כילעך איז נאָר, וואָס זיי זיינען קליינע, זיי האָבן ניט קיין בערד און קיין ווייבער. גלופסקער מיידעלעך זענען אלטע ווייבער אי מיט זייער לאַשן, אי מיט זייערע גייג, זייערע טנועס, זייער האַכ-נאָע, זייער שטילקייט און אַראָפּגעפאַלנקייט, אי אַפילע מיט זייער כאַכמע. נאָר וואָס דען? זיי זיינען קליינע און קינדלעך ניט, ווייטער גאָר ניט. קינדער אָן קינדישקייט, קינדער—אַלטע מענטשן! — — —

אַכטונג, ראַבויסאַי! מיינט ניט, אַז דאָס זענען גערטנער. דאָס גייען די ווייבלעך, ווי א טשערעדע שאַף, און אָף זייערע היטעלעך וואַקסן דאָס גראָזן און בלעטער און קווייטן און אַלערליי אַנדערע שפּראַצונגען. די גלופסקער ווייבער האָבן ניט מוירע פאַר קלאַים: זיי פלאַנצן אָף זייערע היטעלעך מיל-גראַמען און זאַנגען, וויינטרויבן מיט מאַנדלען, ציבעלעס מיט קאַרשן מיט קאַ-באַקלעך, ווערצעלעך כריין מיט שאַלעכץ קאַרטאַפּליס צווישן גאַנצע פעק גראָז און הוישאַינעס—אַ פאַרגעניגן! סע פעלן ניט קיין פויגלען צווישן די בלעטער, דאָ א שוואַלב, דאָרט אַ סאַראַקע, אַ זשוק, א זומער-פייגעלע, אַלערליי מאַדנע באַשעפענישן גאָר אַן אַצאַל. די פוסטע ערטער דאָרט אינמיטן, וואָס דאַכטן זיך אייך אויס ווי ליידיקע פלעצער אינמיטן אַ געדיכטן וואַלד, דאָס זענען די טיכלעך און פאַטשיילעס אָף די קעפּ פון די גלופסקער צנועס—סיי די, וואָס זענען געווען צנועס פון דער יוגנט אָן, סיי די, וואָס זענען געוואָרן גוט און פרום ערשט אָף דער עלטער, אַז זיי האָבן שוין אופּגעהערט קינדלעך און זענען געוואָרן גאַבעטעס אין א גוטער שאַ. די עקן פון די פאַטשיילעס זענען באַ טייל ווייבער צוגעשפּילעט מיט אַ שפּילקע, באַ אַנדערע—פאַרבונדן מיט אַ שליף, באַ נאָך אַנדערע זיינען די עקן פריי און פלאַטערן הינטן אַפן ווינט. די היטעלעך מיט די גערטנער האַלטן זיך מיט ניסים אָף גראַבע, געדיכטע פאַרוקן, וואָס דער קאַפּ שטעקט אין זיי קימאַט ביז די אויגן, און די אויגן וואַרפן זיך, לויפן אין אַלע זייטן און קיין זאַך בלייבט פון זיי ניט פאַרבאָרגן. קיין אויערן און קיין האַלז זעט מען ניט, נאָר רינגעלעך, קייטעלעך, פערל און דימאַנטן—עמעסע אָדער פאַלשע. דער קאַפּ מיט דער גאַנצער מאַכנאַציע זיצט אָף אַ גוף מיט צוויי פיס, און דער גוף איז איינגעוויקלט אין קליידער פון אַלערליי קאָלירן, וואָס זענען אַנגעטאַן איינס אַפן אַנדערן, ווי די שאַלעכץ פון אַ ציבעלע: אויבן א זיידענער מאַנטל, אַ טייערע טאַלמע—פאַר לייטן, אונטן קויטיקע צעריסענע שמאַטעס. און כאַטש די זון סמאַליעט, און דער אוילעם שוויצט, נעבעך, אז ס'איז אַ גאַטס ראַכמאַנעס, פונדעסטוועגן קענט איר דאָ זען ווייבלעך אויסגעפּוצטע אין זייער וואַרעמע מאַלבושים, וואָרום די טאיווע צו פּוצן זיך איז אזוי גרויס, אַז זי איז גיווער די היץ און דאָס שוויצן אום זומער, די קעלט און דעם פּראַסט און דעם שניי אינמיטן ווינטער.

III. פון יענער זייט שטעטל: ארענדארן, קרעטשמעס.

1. דער ארענדאר פון דער מיל.

א צען ווערסטלעך פונם שטעטל ק... אין דער ליטע ערגעץ געפינט זיך א מין קליין דערפל עפעס, ארומגערינגלט מיט גרויסע וועלדער, צווישן וועלכע עס פלייצט א היפשער, א שיינער טייך, וואָס נעבן אים שטייט א מיל, און דעריבער הייסט דאָס דערפל מליניצע. אָף איין זייט טייך קוקן אַרויס פון צווישן גרינוואַרג און בוימער א דריי קליינע הייזלעך פאר דריי פויערשע פאַ-מיליעס, די איינציקע איינוואוינער דאָרט, און אָף דער אַנדער זייט טייך שטייט האַרט נעבן וואַלד איין איינציקע שטוב פון קיילעכדיקע ברעוונעס מיט קליינע פענצטער און א הויכן, אַלטן דאָך. דאָרט זיצט כאַנע מליניצער מיט זיין הויז געזינד, דער אַרענדאַר פון דער מיל, וואָס די כאַזאַקע אָף דער אַרענדע גייט איבער אין זיין מיטשפאַכע פון טאַטעס צו קינדער. אינד-גאַנצן זעט מליניצע אַרױס ווי א נעסט, וואָס ליגט פאַרבאָרגן אין א ווינקל, אָפּ געריסן פון דער וועלט, ווייט פון מענטשן און פונם טראַקט, נאָר קליינע שמאַ-לע וועגלעך שליינגלעך זיך דורך דעם וואַלד דורך טאַלן און בערגלעך און פירן צו דערפער, וואָס ליגן צעזייט אַרום און אַרום. און ווען מענטשן זענען דאָ זעלטן, עס ראַשט נישט, עס קאָכט נישט ווי אין שטעט, דערפאַר שוויבלט און גריבלט דאָ אין די וועלדער, אין די זומפן און פעלדער אַלערליי קוילעס: א פענישן, כאַיעס און אויפעס; דערפאַר לאָזט זיך דאָ הערן אַלערליי קוילעס: א געזאַנג פון פויגל, א קראַקען, א קוואַקען, א שמוצערן, א גרילצן זומער, א וואַיען, א היילן פון הונגעריקע וועלף ווינטער, און אמאָל א ברומען פון א פאַרבלאַנדזעטן בער אויך—און אין דעמדאָזיקן קאָנצערט פאַרטראַגט זיך א רוישן פונם וואַסער באַם אַראָפּפאַלן אָף די רעדער, א קלאַפן, א מאַלן פון דער מיל.

ס'איז אַכרעך-שעל-פייסעך—א שיינער, א וואַרעמער וועסנער-טאָג. די גיל-דענע זון האָט באַם אופגיין צעריסן, צעטריבן די גרויע וואַלקנס אין דער לופט און מיט איר ליכטיק פּאַנים אַראָפּגעקוקט פונם בלויען הימל מילד-פריינטלעך אָף דער ערד. גאָטס באַשעפעניש, אַלע פון גרויס ביז קליין, האָבן, אופכאַפּנדיק זיך פונם לאַנגן ווינטער-שלאָף לעבעדיק-פריילעך, זיך גענומען איטלעכער צו זיין זאָך. פרישגעלעע בלומען שטעקן אַרויס די קעפלעך פון צווישן יונגע גרי-נע גראַז, קוקן אַרויס און מאַכן כּיין. ווערבעס באַם טייך כאַפן זיך אַנטאָן זייער ניי-גרינע זשופּיצע, שפּיגלענדיק זיך אין דעם וואַסער רייך-קלאַר ווי זילבער. פון

די ווייטע וואַרעמע לענדער, דאָרט אין דער פרעמד, קומען אויפֿעס טשאַטעס-
 הייס צוריק אַהער אין זייער רו אַרײַן. ווילדע גענו פליסקען זיך ערגעץ צווישן
 היספּעס דאָ אין טײַך. ווילדע קאַטשקעס דרייען זיך אַרום דעם טשערעט, אַרויס,
 אַרײַן מיט א געהילך, אַ געשווישטש. שוועלבעלעך פלאַטערן, שוועבן אַהין,
 אַהער אין דער לופט, שטאַרק פּאַרטראָגן אין דעם בויען, פאַריכטן נייע און
 אַלטע נעסטער. באַרעכאַבע, דאָס אַלטע באַקאַנטע פּאַר-פּאַלק בושלעס איז אויך
 לעמאַזל דאָ אין א גוטער שאַץ. זי, די בושלעכע, שטייט אָף איין פּוס, דאָס
 קעפל אין דער זייט, שטייט, באַטראַכט איר אַלטע נעסט אויבן אָף אַ שפּײַך
 בוים, און ער אָף די לאַנגע שטאַלצן שפּאַצירט זיך האַפּערדיק אָף דעם זומפּ
 דאָרט, צוקוקנדיק זיך צו א קאַליזשע, וואו עס שפּרינגען, קוואַקען זשאַבעס,
 און פּלוצים—פּיקפּיק, א כאַפּ אין דעם רויטן ווייטן פּיסק אַרײַן... ס'איז א לעבן,
 א פּרייד, א פּליעניש, א זשוזשעניש, א געזינגעריי, א געשווישטשעריי
 אומעטום.

ס'איז יאָנטעו, ס'איז וועסנע-צייט!...

דאָס גאַנצע הייזגעזינד דעם אַרענדאָרט איז אַצינד אין דרויסן. כאַנע זיצט
 צעשפּילעט אָף דער באַנק נעבן דער שטוב, קוקט אָף גאַטס שיין וועלטל און
 גענעצט... ער האָט, נישט אויסגערעדט זאָל עס זיין, באַלד נאָך מיטאַג גע-
 כאַפט א דרעמל. די עלטערע קינדער אַרום אים שטייען און שמועסן טאָך-זאַכן:
 וועגן א גרעבלע, וואָס האָט ערגעץ נישט ווייט פּונדאַנען אָפּגעריסן; וועגן
 דעם פּאַרן אַהין אין שטעטל מאָרגן פּרי, איינצוקויפּן דאָרט פאַר דעם פּאַריץ
 און אויך פאַר זיך נויטיקע זאַכן; וועגן דער שקאַפּע, א זקיינע פּון א יאָר
 דרייסיק, בלינדלעך אַביסל, וואָס ליגט, מעכילע, צעלייגט אָפּן גרינעם גראַז
 אַקעגן, קויקלט זיך און גלייכט זיך אויס די אַלטע קראַנקע ביינער, אוכדרימע
 נאָך אַזעלכע וויכטיקע זאַכן אין דער באַלעבאַטישקייט. די יונגערע לויפּן אַרום
 פּריי און זענען שטאַרק באַשעפּטיקט: אַ טייל שטייען אָפּן בריקל נעבן דער
 מיל, קוקן ווי דאָס וואַסער לויפט דורך די אָפּענע זאַסטאַווקעס, פּאַלט אין איין
 גוס, ווי איין שטיק גלאַז, אַראָפּ טיף אונטן מיט אימפּעט, מיט גערויש און
 צעשפּרינגט אין טויזנטער קליינע שפּריצלעך, שפּילנדיק אַקעגן דער וון אין
 אַלערליי קאָלירן, ווי בריליאַנטן. ווידער א טייל שטעלן אונטער שייסעלעך נעבן
 בערעזענע בוימער, פּון וועלכע עס רינט, דורך א געמאַכט שפּעלטל אין זיי, א
 געשמאַקער, קלאַרער זאַפט. אַלע זענען פּריילעך, זעען אויס יאָנטעוודיק. צו-
 ציק, דער הונט, אַ דיקבייכיקער מיט קורצע פּיס און שוואַרצע פּלעקן אָף דער
 שמוציקער ווייסער פּעל, אים פּרייט זיך אויך דאָס האַרץ, פּילט אויך, אז היינט
 איז יאָנטעו. ער האָט היינט, נישקאַשע, געכאַפט שיראַים אונטער דעם טיש,
 אָפּגעלעקט א בייץ. ער פאַרייסט דעם וויידל, טאַנצט, שפּרינגט מעשווגענערווייט
 אַהער, אַהין, אונטערפּישטשענדיק עפעס אָף א מין מעשווע הינטיש קאָל.

אָף א פּריי-גרינעם פּלאַץ אין וואַלד הינטער דער שטוב זיצט אָף א שטיק
 קלאַץ פּון א גרויסער אומגעפּאַלענער סאַסנע כאַנע מליניצערס ווייב, א שיינע
 באַטאַנטע אידענע, איינינעם מיט איר טאַכטער, א ווייבל פּון עטלעכע און
 צוואַנציק יאָר. אַקעגן אָפּן גראַז זיצן אַנגעלענט צוויי קינדער אירע—א מיידל,

א שיינהייט, א בלאַנדינקע מיט געקרוינטע לאַקן פון א יאָר פופצן, און א אינגל אף א פאָר יאָר יונגער פון איר.
 — נו, לייע! — האָט לעסאַף נאָך א היפשער צייט שווייגן די מאַמע גלייך ווי אין דער חולט אַריין אַ זאָג געטון—זענען מיר שוין, באַרעכאַשעם, דעם יאַנטעוו אויך איבערגעקומען, נו, וואָס ווייטער, לייע?
 — ווייטער איז צאַרעס, די אַלטע צאַרעס. אזוי, אזוי. — —

2. די קרעטשמע.

די קרעטשמע איז געווען באַלאַגערט אינדרויסן מיט פורלעך און וועגע-
 לעך אַלערליי, אַ טייל ליידיקע, נאָר מיט אביסל שטרוי, אַ טייל פאַרנומענע
 מיט מינע זאַכן און כפייצים, סיי נישט קיין פאַרקויפטע, סיי געקויפטע דאָרט
 אַפן מאַרק. אף איין פורל ליגט אין אַ זאַק אַ כאַזער, ארויסגעשטעקט פון אַ
 לאַך זיין שיין פּיסקל, און מאַכט לעכער אין קאַפּ, שרייענדיק מעשווע אַף אַ
 גרילצנדיק קאָל. הינטער אַ וואָגן, אָנגעלייגט מיט נייע לאַפּטיעס, מיט נייע
 ליימענע טעפּ, טעפּלעך און מאַקרעטעס, שטייט צוגעבונדן אַ רויטגעפּלעקטע
 קו מיט איין האָרן און רייסט זיך מיט אַלע קויכעס זיך צו באַפרייען, גיכער
 קומען צו אירע אַלטע כאַווערטעס אין שטאַל מיט דער בסורע: נישקאַשע, מע
 איז אירער נאָך נישט פאַטער געוואָרן, געלויבט דער שויר-האַבאָר, מע זעט
 זיך געזונט!... אַ פאָר גרויע, ברייטבייכיקע, פיינע אָקסן שטייען געשפאַנט אין
 דעם יאָך, מאַכן אזוי ערנסט מיט דעם מויל און מאַלעגירען געשמאַק, קיין
 מינוט, כאַלילע, נישט מאַפּסיק צו זיין, גלייך ווי זיי זענען פאַרטיפּט אין אַ
 וויכטיקער זאַך און טוען מיט זייערע אָקסענע קעפּ ארף עפעס אַ גרויסן סייכל.
 דעם אַרענדאַרס ציג שטייט דערווייל אפן וואָגן, שטעקט הינטערוויילעכס אַריין
 דעם קאַפּ אין אַ זעקלע דאָרט, נעמט באַלד אים אַרויס מיט א פול מויל,
 פירקעט, דרייענדיק דאָס עקל, קייעט, מאַכט מיט די באַקן, טרייטלט דאָס
 בערדל גיך, געשווינד, אַרומקונדיק זיך אין אַלע זייטן. אן אַלטער, אויסגע-
 דאַרטער דאָרפס-הונט, לעבט אף דער עלטער פון קיזווע, אָן אַ שטעלע, מיט
 אַ הינקענדיק פיסל און אַ קאָלטון באַמבלענדיק זיך אים אַפן עק, שאַרט-זיך-צו
 נאָענט צום וואָגן, קוקט מיט דערעכערעץ, קומט דערנאָך צו נעענטער אף עט-
 לעכע טריט, שמעקט, זוכט מיט דער נאָז, דערטאַפט עפעס אַ טרוקן, אָפּגע-
 לעקט ביינדל, לויפט מיט דער מעציע אָפּ אביסל ווייטער, שטרעקט זיך אויס
 אף דער ערד און נעמט זיך קנאַקן דעם ביין, האַלטנדיק דערביי דעם קאַפּ
 אין דער זייט אָף די פאָדערשטע לאַפּעס. — דאָס פערדל דאָרט אין יענעם
 וואָגן, נימעס ווערנדיק אים אַ לאַנגע צייט צו שטיין אף איין אַרט, גאָרנישט
 צו טאָן, נאָר דרעמדען, מאַכן מיט דער מאַרדע און שאַקלען די אויערן, איז זיך
 מע-אַשעוו אָפּצושטעקן אַ וויזט א פאָר איינגעשפאַנטע אָקסלעך, וואָס טוען זיך
 וואויל איבער אַ זעקל פּאָלאַווע, און זיין זייער אוידעך אף וועטשערע. נאָר
 צאַם גיין פאַרהאַקט זיך די אָקס פון זיין וואָגן אין אַ רעדל פון אַ אנדער
 פורל, שיר אומצוואַרפן עס. יענץ פערדל דאָרט, אַרויסשפרינגענדיק פון די

האַלאַבלעס, טרעט־אָן אַן אנדער פּערד אַפֿן פּוס, עס טוט אַ הירזשע און שטעלט זיך דיבאַם. די ציג דערשרעקט זיך, טוט גיכער א שפּרונג און טרעט אָן דעם דאַרפס־הונט אַפֿן וויילד. ער שפּרינגט דערשראַקן אַוועק אַף דריי פּיס, היילנ־דיק אַף א קוויטש מיט א צענגאַרנדיקן שאַלשעלעס.

מיט גרויס מי שלאָג איך מיך דורך צווישן די אַלע פּורלעך — — — און לאָז מיך אַרײַנגיין אין קרעטשמע.

דאָס אַלצדינג, וואָס אינעווייניק אין קרעטשמע טוט זיך, דערפּיל איך ביס־לעכווייס, איינס נאָך דאָס אַנדערע קעסיידער, נישט אַף איין מאָל. דעם ערשטן קיבעד דאַרט האָט מיין נאָז. באַלד באַם אַרײַנקומען, נאָך אַף דער שוועל, טוט מיר אַ זעץ א שאַרף־ביטערער צאַפּנשטינקענדיקער רייעך פּון בראַנפּן. מאַכאַרקע און מענטשן־שווייס איניינעם. אַז די נאָז ניסט־אָפּ איר „מהטובּו“ פּון אַזאַ באַרעכאַבע מיט א הילך, צעגיסנדיק זיך אין שטייגער, גייען צום סמיק די אויערן. אַ ראַש, אַ געפּילדער פּון אויסגעמישטע איניינעם דינע, גראַבע, הייזעריקע, צערפּעטע און כּריפעדיקע קוילעס קייקלען זיך אַרײַן אין זיי מיט אַ גרילצן, נאָר טויב צו ווערן. אַז די נאָז מיט די אויערן האָבן שוין זייערס אַפּגענומען, געוואָס זייער ערלעך אויסקומעניש, זענען שטאַרק אין דער אַר־בעט נעבעך די אויגן. נאָכדעם ווי זיי בלאַנקען זיך פּריער אַרום אין דער טונקלעניש צווישן אַ געדיכטן אוילעם מענטשן, צונויפּעשמאַלצן איניינעם נישט צו האָבן אַ פּיצל סימען פּון עפעס אַ זאַך, דערזעען זיי פּונדערווייטנס אַף א לאַנגן הילצערנעם טיש אַ כּיילעוודיק ליכטל אין אַ ליימען לייכטערל, וואָס ברענט מיט אַ רויטן־שטעכעדיקן פּלאַם, אַרומגערינגלט מיט געל־גריין־בלוי־גרויע רעדער ווי רעגנפּויגנס פּון דער הייסער פּאַרע און זיילן רויך, וואָס שלעפּן זיך איבער דער שטוב אַרום. ערשט דערנאָך הייבן־אָן אַרויסצושווימען פּונם טונקלען טומאַן קעסיידער: נעז, בערד, בערדלעך, טשופּרינעס, גאַנצע פּענימער און צורעס פּון מאַנסבלען און נעקיוועס. עס שווימען אַרויס רעד־לעך מענטשן, אַ טייל האַלטן זיך אַף די פּיס, ערשט נאָכן פּערטן, פּינפטן טרונק בראַנפּן. אין דער זייט האַלזן זיך צוויי שיקורימלעך, זידלען זיך פאַר גרויס ליבשאַפט מיט מעסע ווערטער. נעבן זיי שטייט אַ פּלויניסטע באַרוועס אין אַ קורץ קליידל מיט אַ געשטיקט העמד אויסגעשניטן ווייט און האָט האַנאַע, פּאַטשט איינעם, דעם אַנדערן אַפֿן רוקן מיט גוטן, מאַכנדיק דערביי: גענוג, אַהיים, אַהיים! דאָס שיקערע פּאַר־פּאַלק אָבער שמעלצן זיך נאָך מער פאַר ליבשאַפט, נעמען זיך שטייפּער אַרום און פּאלן. ווידער אַ טייל זיצן אַף לאַנגע ביינק נעבן פּלעשלעך מאַשקע מיט פּאַרבייסן, צוויי באַלעגפּון טרינקען איינער צום אַנדערן לעכאַים און זענען ביידע, ווי מע זאָגט, בעגילופּן. איינער אַ שטאַרקער ליבהאַבער פּונם ביטערן טראַפּן און וואָס דאָ איז שטענדיק זיין מאַקעם־מענוכע, וויטעט זיך פּונדערווייטנס, רויכערנדיק זיין ליהלקעלע, דאָס מיט די־דאָזיקע צוויי לייט, דאָס מיט יענעם, דאָס מיט אַן אַנדערן, און וויג־שעוועט־צו: לעכאַים, לעכאַים! כאַטש מע קוקט זיך אַפּילע אַף אים נישט אום, און גאָר צו לעצט שווימט ארויס אין דער געשטאַלט פּון אַ אידענע, אַ רירנ־דיקע, אַ זשוואַוע, מיט אַפּגעבליאַקעוועטע פעלענע מושקעס און עפעס אַ מין

טיכל אָפֿן קאַפּ, דעם שיינקערס ווייב מיט איר קאָוועד אַליין, נעבן פעסלעך, פלעשער, קעלישקעלעך, גלעזלעך, קרענצלעך בייגל, געקאָכטע אייער, דאַרע פישלעך און שטיקלעך פאַרהאַרטעוועטע לעבער. דאָס מויל מאַכט איר זיך קיין רעגע נישט צו, די הענט אירע רוען אויך נישט פונם טאַינען, רעדן מיט איטלעכן באַזונדער, פון געבן און נעמען גרייט געלט מעוומען, אָדער מאַשקאַ-נעס, אָדער מיט א קריידל אָנשרייבן אָף דעמס, אָף יענעמס כעשבן פאַסקע-לעך און רינגעלעך.

איך דריי מיך אַרום ווי א גער צווישן דעמדאָזיקן גאַנצן אוילעם, פּראוואו רעדן מיט דעם, מיט יענעם, און דער שפיץ איז אַלטערס ווערטל טאַקע: מיי-לע, בעקיצער, גאַרנישט.

אין קרעטשמע ווערט שיטערער, דער אוילעם הייבט אָן זיך צעפאַרן, און איך לאָז מיך צוגיין צו דער באַלעבאַסטע, האַלטנדיק די בייטש אונטערן אַרעם אַקעגן אירע אויגן. דאָס טו איך בעקיוון מיט אן אויבער-האַטבאַרע, ווייל קרעטשמערקעס ביכלאַל האָבן ליב באַלעגאַלעס, קויפן זיי אונטער מיט בראַנפן, מיט עסן און מיט נאָך עפעס, ביכדיי זיי זאָלן פאַרפאַרן צו זיי מיט פאַרשויד-נען. די בייטש איז מיר געווען אַ מייליך און מיר געגעבן כּיין און לייטוע-ליקייט אין דער באַלעבאַסטעס אויגן. עס הייבט זיך צווישן אונז אָן אַזאַ שמועס:

— גוט אָונט! — גוט יאָר! — וואו איז דאָס אייער מאַן? — וואָס טויג אייך מיינ מאַן? — גלאט אזוי זיך. — זאָגט, עפשער וועל איך טויגן. — טאַ... מייכע-טייסע! — אַהער, אַהין, מיר צעשמועסן זיך ברייטלעך. איך דערצייל — — אַלצדינג, ווער איך בין, ווי איך הייס, מיט וואָס איך האַנדל, און זי פון איר זייט באַשיט מיך מיט רייד, זאָגט מיר ארויס איטלעכס פּיצעלע, וואָס באַ איר אונטערן נאָגל, פון איר מאַן דעם שלימעזאַלניק, פון די קינדער און פאַרנאָ-סע... עס ווערט צווישן אונז א נאָענטע באקאנטשאפט. מיר רעכענען זיך אויס, אַז מיר זענען גאָר ביידע שטיקלעך קרויוים! זי הייסט כאַיע-טראַינע, נאָך מיינס אַ קאַלטער מומע פון דער באַבעס צאָד. א סימכע, א פרייד! זי פּרעגט מיך אויס אָף מיינ ווייב, אָף די קינדער, אָף איטלעכן באַ מיר באַזונדער, און אַז דער מאַן איז דערוף אָנגעקומען, זאָגט זי אים אָן די בסורע גיך אין איין אַטעם: מיר האָבן אַ גאַסט... א טייערן גאַסט.

IV. אידן און קריסטן. עקאָנאָמישע באַציאונגען.

1. די ארומרינגלונג פון שטעטל.

שלויםעלע דערגייט זיך שפעטער, אז דאָס שטעטל [קאפּוליען] געהער גאָר צום גראַף ווינגטעשטיין, אידישע קינדער זיינען נאָר שכינים דאָ, זיצן אָף צינש; אז די גאָים דאָ, הערט א מאַיסע, זיינען באַלעבאַטיס אַזוי גוט ווי זיי, און עפשער נאָך מער, האָבן אויך א שטיקל ווערט! — דער מאַרק מיט די קלייטן, מיט די סאָכרים און מעקלערס, מיט די שיינקן, אַכסאַניעס, מיט די מעשאַרסיס און פאַקטוירים — די אלע זיינען, עמעס טאַקע, אין דער גוטער אידישקייט, אָבער די ערד, די פעלדער אַרום-און-אַרום זיינען דאָך גאַישע, זייערע, לעהאַווּדל!... א באַווייז דערוף האט ער אין די יאָגעדעס, אין די ניס, — אידישע קינדער גייען מיט טעפלעך, קריגלעך קלייבן יאָגעדעס אין וואַלד, רייסן ניס, און עס ציטערט אָף זיי די הויט: אַט קומט אייסעו, נעמט עס אַוועק און איז נאָך מעכאַבעד מיט א קלאַפּ אויך. ס'איז זיי פאַרשטערט, נעבעך, דאָס לעבן, דער וואַלד מיט זיינע בוימער, מיט זיינע שמעקנדיקע קרייטעכצער איז פאַר זיי נאָר א ריינע אָפּקומעניש, א שרעק. זאָל ערגעץ פאַלן א בלעטל, אַנטשאַלט זיי דאָס געזונט, זאָל ערגעץ א פיפּס טאָן א פויגל, טוט זיי א טיאַכקע דאָס האַרץ. איטלעכער שרייט אין די געדאַנקען „שמאַ איסראַעל“, זיפצט נעבעך און טוט טפילע שטיל אינעווייניק אין זיך, גלייך ווי זיי וואַלטן געוואַנדערט אין דער מיטבער ערגעץ... ער אליין איז דאָך געפרוואווט געוואָרן, געווען אין אזא צאָרע, נישט היינט געדאַכט, אז ער איז געגאַנגען איינמאַל מיט א פּאָר כאַוויירים רייסן גרינס אָף שוואַעס, קוים האָט ער אָפּגעריסן א צווייגל עפעס פון אַ בליענד באַרנבוימל ערגעץ דאָרט נעבן א פלויט פון א גאַרטן, אַזש צוויי שקאַ- צימלעך טוען זיך א לאָז אים אַקעגן און וואַלטן זיכער אים געמאַכט דעם טויט. אַ נעס, וואָס גאָט האָט אים געגעבן פּיס, האָט ער זיך צונויפגענומען מיט אַלע זיינע קרעפטן און באלד טאַקע געשווינד מיט אימפעט אַוועק, אַוועק, איבערלאָזנדיק זיינע כאַוויירים אָף גאַטס באַוואָר.

2. דער שלייער-אַרטיקל.

אייע פון די הויפט-פאַרנאַטעס, וואָס דערמיט האָט דאָס שטעטל ק... אויס- געצייכנט זיך פון אַלע אנדערע שטעטלעך אין ליטע, איז געווען „אַסטראַ- כאַנקע“ און באַווּנדערט דער „שלייער-אַרטיקל“. אַסטראַכאַנקע — דאָס איז געווען אזא סאָרט לייזונט, געפאַרבט טונקל-גריין, און צונויפגעלייגט אין שטיקלעך פון א געוויסער צאָל אַרשין, וואָס פלעגט

דינען מיינסטנס אף אונטערשלאַק און אויך אף קאַפּטנס פאַר אַרעמעלייט. פאַר
וואָס די לייונט האָט געטראָגן אף זיך דעם נאָמען אַסטראַכאַנקע, דאָס איז אין
דער געשיכטע פונם שטעטל אַדאַיעם נאָך ניט דערקלערט געוואָרן.

שלייער האָט געהייסן זייער אַ דין, געבלייבט שטיקל לייונט, לאַנג און
שמאַל ווי א האַנטוך. אויך די שטעטלדיקע וועבערס מעלאַכע. מיט דעם מין
האַנטוך פלעגן ווייבער אַרומוויקלען דעם קאָפּ איבער דער קאַפּקע, אויסקניי-
טשנדיק עס אַזוי, אַז הינטן אף דער פּאַטיליצע זאָל אַראָפּהיינגען צוויי עקן,
אין דער גרייס און אין דעם געשטאַלט פון מלינצעס, און זיי באַ די זייטן צוויי
קלענערע, מיט דעם נאָמען „פּאַכעס“. דעם פאַרשלייערטן קאָפּ האָט ווי אַ רייף
אַרומגענומען א צונויפגעלייגטע פּאַטשיילע, פאַרדרייט מיט א קניפּ אפּן שטערן,
און די עקן פּאַטשיילע פאַרשטעקט, אַדער צוגעשפּילעט, איין עק פון דער זייט
קאָפּ, יענער פון דער אַנדערער זייט. בא אלטע קאָשערע ווייבער איז דער
קניפּ אויסגעקומען סאַמע פאַרנט, ווי א „של ראש“ אפּן שטערן. בא יונגע
וויבלעך, מאַדניצעס, איז דער קניפּ פאַרוקט געווען אביסל אין דער זייט. שאַ-
בעס און יאַנטעו האָבן ווייבער פון באַלעבאַטישן שטאַנד געטראָגן אפּן קאָפּ
זיידענע, קאַשעמירענע אַדער טערקישע פּאַטשיילעס, אינדערוואַכן וואַלענע מיט
גרויסע קווייטן — עפל-פּאַטשיילעס. די דאָזיקע ביידע מינע פּאַטשיילעס האָבן
מעכטאַנים פון כאַסנס צאָד באַדאַרפט שיקן פאַר דער כאַסענע א מאַטאַנע דער
קאַלע, און מעכטאַנים פון קאַלעס צאָד האָבן געשיקט דעם כאַסן א שטריימל.
אַט אזוי האָבן אונזערע באַבעס אַ פּאַנים געהאַט אין שלייער!

דער שלייער האָט באַדאַרפט זיין ווייס ווי שניי, אַנגעקראַכמאַלעט, אַנגע-
בלאַווט און אויסגעקויקלט. די דאָזיקע מעלאַכע פון קויקלען-גלעטן אַ שלייער
איז געטאָן געוואָרן פון צוויי ווייבער, באַלעבאַסטעס, בעשוטפעס, אַזוי: איינע
האַלט מיט ביידע הענט בא די שפיץ-עקן שלייער פון איין זייט, די צווייטע
טוט דאָס אייגענע יענער אַקעגן פון דער אַנדערער זייט. אף אזא אויפן בלייבט
דער שלייער צווישן די ווייבער אויסגעצויגן ווי א לאַנגע שמאַלע רינווע, אין
וועלכער עס געפינט זיך א גרויסע, קיילעכדיקע, גלאַטע קויל פון גלאָז אַדער
פון אייזן. גיט א הויב א אידענע די הענט אַביסל העכער, לויפט די קויל אין
דעם שלייער פון איר זייט צו יענער וואָס אַקעגן. טוט באַלד אויך אַזאַ הויב
מיט די הענטדעך יענע, קויקלט זיך די קויל אין שלייער צוריק צו דער ערש-
טער. אַט אַזוי לויפט די קויל הין-און-צוריק ביז דער שלייער ווערט גלאַט,
ווי אַ טאַק.

אַנצוקוקן בעשאַס-מאַיסע די ביידע ווייבער, ווי אַזוי ערנסט זיי שטייען זיך
ווייטלעך איינע אַקעגן דער אַנדערער, ווי אַזוי זיי הייבן די הענטלעך מיט א
טרייסל די אַקסעלעך, אויספוצנדיק די בייכעלעך, פאַרלייגנדיק אין דער זייט
די קעפעלעך; ווי אַזוי זיי קרימען זיך, פאַרדרייענדיק די נעזעלעך, וואַרפנדיק
מיט די אייגעלעך און שיקן איבער פונדערווייטנס איינע דער אַנדערער זיסע-
גיפטיקע שמייכלעך, גוטע ריידעלעך מיט שטעכנדיקע שפּילקעלעך — אַט דאָס
אַנצוקוקן האָט מען, דאַכט זיך, שוין ניט באַדאַרפט מער קיין שענערס דערפון
אין דער וועלט. א קאַפּאַרע טעאַטער, אונזערע היינטיקע טעאַטערס!

אָט דיראָזיקע שלייער פלעגן, ווי די „אָסטראַכאַנקע“, אויסאַרבעטן גויאישע וועבער אין דעם שטעטל, איטלעכער אף זיין וואַרשטאַט בא זיך אין דער היים, און אידן זיינען געווען די אָפּגעמער פון דער סכּוירע, פאַר וועלכער מע האָט געצאָלט בימוזמאַנים, אויך מיט טאַלקעס פּאַדים. יעדער האָט שוין געהאַט זיינע געוויסע וועבער, מיט וועלכע ער האָט געהאַ:דלט. געוויינטלעך האָבן דערמיט געהאַנדלט באַלעבעסלעך, נאָך קעסט-קינדער, אָדער ערשט אַראָפּ פון קעסט, בא וועלכע עס האָט זיך נאָך געזונען פונם נאָדן א מעזומען גראָשן. רעב פאַמיס אויסגעגעבענע קינדער האָבן אויך דערמיט געהאַנדלט און געצויגן די פאַרנאָסע. דיראָזיקע סכּוירע פלעגט דערנאָך דורך גרעסערע סאָכרים, אופֿ-קויפער, צעפירט ווערן אין אלע ליטווישע שטעט, וואו עס האָט געהאַט א גרויסן אָפּגאַנג. קיער שלייער האָבן זיך גערימט אין דער וועלט. ס'איז געווען פאַרנאָסע אין דעם שטעטל, אַסאַך אידן האָבן דערפון געלעבט.

אָט אַזוי האָט זיך עס געצויגן יאָרנלאַנג פון טאַטעס צו קינדער — און פלור-צלים נאָט אייך א גוירע.

ס'איז ארויס די גוירע פון די קליידער* — ווייבער זאָלן ניט טאָרן גאָלן די קעפּ**), אידן זאָלן זיך אָנטאָן דייטש!

אַ אידן ווערן דייטשן, פאַרשטייט זיך, ווערן אידענעס דייטשקעס. עמעס, אין שטעטל ק. איז נאָך מיט כעסער. פייעס, שטריימל, פאַרשלייערטע געגאָלטע קעפּ לעסאַטע נאָך ווי פריער, אָבער ערגעץ אַנדערש אין דער וועלט איז פּע! ... אידן טוען אָן קאַשקעטן, אידענעס וואַרפן אַראָפּ פונם קאַפּ דעם שלייער און נעמען אַרוף אף זיך מינע שוואַטקעס — ליטווישע טשעזשיקעס, מעכילע, אַזוינע. אויס שלייער, אויס האַנדל, אויס פאַרנאָסע! דאָס שטעטל ק. איז ווי דערהאַרגעט, איטלעכער דערפילט דעם קלאַפּ. עס דערפילן אויך די וועבער, די שפינער, די קליינע און גרויסע אויפֿקויפער. עס דערפילן אויך די שיינקערס, וואָרום אז דער וועבער האָט ניט אף ברויט, האָט ער נישט אף טרינקען. און אז די אלע ליידן מאַנגל, ליידן, עס פאַרשטייט זיך, אויך די קרעמער, די באל-מעלאַכעס, דער גאַנצער קלענערער אוילעם. וועמען איז עס אין קאַפּ צו קויפן, עפעס זיך צומאַכן? עס קומען צו גייע קאַבצאַנים, פריש-צאַלאַריקע עוויינים. באַלעבעסלעך אָפּגעקומענע, באַפּאַלענע מיט קינדער, נעמען זיך צו מעלאַמרעס, באַזלאַנים, מצלאַמרים וואַפּן ווי קראַפּעווע. נישט אָבער אַזוי פיל טאַלמידים, וויפּל רעבעס. שלעכט!

3. קאַבצאַנסקער סאָכרים און די גאַישע באַלמעלאַכעס.

גאַזוירילע דער גאַרבער גייט ארויס פון באַרוך-אַבע מעשולעס-פייזעש-כאַיע-פייגעס שיינק און מיט אים נאָך פיר גאַים: מיקיטע און כוועדער די ווע-בער און וולאַס און אַלעקזע, וואָס מאַכן לאַזביעס און קערבלעך, — אלץ היימישע גאַים, טוישוים, וואָס זיצן בא זיך אין דער היים. אַלע זענען שיקער

* אין 1850 יאָר.

** אין 1851 יאָר.

קאם וואָס זיי שלעפן די פיס, זיי דרייען זיך אַהין און אַהער און זינגען שיי-
קערע מיעסע לידלעך, כאָטש ס'איז היינט ניט קיין זונטיק און ניט קיין כאָגע.
די אַלע גאַים זענען טאַקע פון אונזער שטאַט, אין זייער גאַישער קהילע האַלט
מען זיי פאר לייטישע, ערלעכע, בעקאָוועדיקע מענטשן. פאַרנאָסע האָבן זיי
דערפון, וואָס זיי ארבעטן און פאַרקויפן דאָס אויסגעאַרבעטע אונזערע אידישע
סאָכרים. יענע צאָלן בימומאָנים און פירן אַוועק די סכּוירע אין גרויסע שטעט
איבערן גאַנצן לאַנד. אף אזא אויפן האָבן קאַבצאַנסקער לאַפציעס און קערב-
לעך באקומען א שעם אף דער וועלט און מע קויפט זיי זייער גערן. צוליב די
אידישע סאָכרים האָבן די גאַישע באַלמעלאַכעס שטענדיק אסאך אַרבעט און
פאַרדינען גאָר ניט שלעכט. אין א נויט, אשטייגער, פאר א כאָגע, אָדער אז סע
טרעפט זיך א פייגער, אָדער, פאַרקערט, א הוליאַנקע, א כאָסענע, א סימכע,
קומט זיי דער אידישער סויכער צו הילף, גיט זיי עטלעכע קערבלעך אף באָרג,
זיי זאָלן נאָכדעם אָפאַרבעטן. צוליב דער פאַרנאָסע זענען די היגע גאַים שטאַרק
אופגעטראָגן מיט די אידן, פירן גוט-ברודערשאַפט נאָך פון קאדמיניום, גייען
איינס צום אַנדערן צו גאָסט און האַלטן זיך אן איינע, ווען סע ווערט עפעס
איינג. גאַים קומען צו א אידן אין שטוב אריין, קענען די קינדער באם נאָמען,
שפילן זיך מיט זיי, טרייבן קאַטאַוועס, און די קינדער רופן זיי „פעטער ס'“
פעטער מיקיטע! פעטער גאַורילע! און ריידן מיט זיי אידיש. אז א איד מאַכט
כאַסענע א קינד און סע שפילן בא אים קלעזמער, קומען געוויינטלעך די „פע-
טערס“ אויך אף דער כאָסענע; אז דער אוילעם האַלט זיך בא די זייטן פון
דעם באַדכנס דראָשע, לאַכן זיי אויך מיט אלע איניינעם. זיי בריינגען דעם
באַל-סימכע דראָשע-געשאַנק, ווער א האָן אָדער א הון, ווער עטלעכע צענד-
ליק אייער, א פלעצל האַניק, א מעסטל קאַרטאָפליעס אוכעדוימע. סימכעס-טוירע
אף דער נאַכט, אז מע פירט די גאַבאָים אין שול אריין מיט א געזאַנג און א
געפילדער, און מע שפרינגט און מע טאַנצט מיט א סימכע און א כעדווע און
א פלעסקעריי, אז ס'איז מאַמעש הימל עפן זיך, אָדער צו די האַקאָפּעס, אז
מע קריגט זיך און מע שעלט זיך אין טאַטנס טאַטן און מע רייסט זיך באַרד
און פייעס, ווי דער שטייגער איז, און מע זינגט און מע העצקעט זיך און מע
פרייט זיך אַנקעגן דער טוירע, זענען גאַורילע מיט כוועדערן מיט אַלעקסען
אויך דאָ. זיי שטייען פאַרקוועטש צווישן אוילעם אינגלעך מיט ווייבער און

שרייען „צאן קדשים!“ גלייך מיט אַלע אידן — — —

— גאָט העלף! — זאָג איך גאַורילען און פארנויג זיך פאר אים מיט דערעכ-
ערעך, שאַקל מיטן קאָפּ און טו א רוק דאָס היטל אף דער פאַטילניצע: עלעהיי
אַרזאָפגענומען, הייסט עס.

— זשיד! — ענטפערט גאַורילע מיט אזעס, אריינלייגנדיק אין דעם וואָרט
אַזוי פיל ביזווינעס, וויפל ס'איז נאָר מעגלעך, און שטעכנדיק מיך מיט
די אויגן.

— גערעכט, גאַורילע-לעפן! — ענטפער איך צוקער-זיס און מאַך זיך טאַמע-
וואַסע מעשום דאַרקיי שאַלעס, אַקוראַז ווי איך פאַרשאַי ניט, אַז ער וויל מיר
אַנטון א ביזווייען, — אוואַדע בין איך א זשיד, דיין באקאַנטער זשיד מענדל!

— מענדלאַ, מענדלאַ! — שפעט פון מיר גאָוורילע און נעמט די פּאַלע פון דער סוויטע און מאַכט פון איר א „כאַזערשן אויער“, — אַט האַסטו דיר, זשיד כּאַלאַמיי! דאָס האָב איך שוין ניט געקענט איבערטראַגן: א הונט, לעהאַוודל, שוויינט דאָך אויך ניט, אַז מע טשעפעט זיך צו אים, א קאַלשקן א מענטש. קערעווע איך זיך אויס צו דער איבעריקער כעוורע, אַקוראַט ווי איך פאַרלאָז זיך אף זייער יוישער, און זאָג מיט א טאַינע:

— אַדעראַבע... זאָגט איר, גוטע מענטשן, פאַר וואָס קומט דאָס מיר?... דאַכט זיך, גאָוורילע אזא לייטישער גאַז, וואָס-זשע זידלט ער מיך אומזיסט-אומנישט?... — ביסט א זשיד! — שרייט. מיקיטע אויס מיט א בייזער.

— ביסט אזא „מאַשעניק“, ווי באַרוך דער שיינקער, פאַרכאַפט זאָל ער ווערן, — שילט אַלעקסע און שיינקט באַרוכן א „מי-שברך“ אונטער די אויגן, דערמאַנענדיק זיין מאַמען.

— אויב אזוי, — פרעג איך זיי א האַרבע קאַשע, — אויב אזוי, וואָס-זשע גייט איר צו באַרוכן דעם מאַשעניק טרינקען בראַנפן, איר האַט דאָך א גאַישן שיינקער אויך?

— יענער איז נאָך א גרעסערער מאַשעניק, ווי דער זשיד — ענטפערט די כעוורע, — ער מישט דעם בראַנפן מיט וואַסער; היינט גיט דאָך באַרוך אף באַרג, און יענער וויל ניט.

— אימאַך שעמוי זאָל ווערן באַרעכקע דער מאַשעניק, — ברומט גאָוורילע און קלאַפט זיך מיט א קולאַק אין האַרצן. — ער באַרגט, נאָכדעם מאַנט ער... איך האָב קיין געלט ניט, פאַרשאַלטענער זשיד! הערסט? אזא בלוט-זויגער... איך האָב ניט!

— ווער זשע גייט דיך טרינקען? — פּרואווי איך באַרואיקן גאָוורילעס רעציכע. — אַז דו צאַלסט דיין כּיוו ניט, איז יענער, וואָס באַרגט דיר, א בלוט-זויגער? — ער פאַרנאַרט מיך, דער טרייפּענער זשיד, ער פאַרופט מיך אַלעמאַל צו זיך אין שיינק אַריין, ס'איז אַ ייצער-האַרע... — שטאַמלט גאָוורילע.

— אַי, גאָוורילע, גאָוורילע! — זאָג איך, שאַקלענדיק מיטן קאַפּ. — לאַמיר זיך ניט נאַרן, לאַמיר ריידן דעם רעכטן עמעס. דיין ייצער-טאַו מוסערט דיך, וואָס דו שיקערסט, ווילסטו אַרופלייגן דעם כעט אף יענעם. טוט דען אזוי א לייט טישער מענטש? אַ געמאַרע זאָגט: „ניט די מויז איז דער גאַנעו, דער לאַך איז דער גאַנעוו.“ מילע, איז א מויז-אַ נאַריש באַשעפעניש, דו ביסט דאָך עפעס א מענטש, גאָוורילע, האַסט סייכל און האַסט א פרייען ווילן, וואָס-זשע איז עמעצער שולדיק, אַז דו קענסט ניט ביישטיין אַנקעגן דיין ייצער-האַרע? זיי זיך מוידע, גאָוורילע-לעבן, אַז דו ביסט אומגערעכט, וועט דיר גאַט דער-פאַר מויכל זיין די אַוויירע.

גאָוורילע לייגט אַנידער ביידע לאַפעס אף מיינע אַקסלען, שאַקלט מיטן קאַפּ און קוקט אַף מיר און שווייגט אַ שטיקל צייט. נאָכדעם זאָגט ער מיט אַ פריינטלעכן שמייכל: אַי, זאָל דיך כאַפן דער שוואַרץ יאַר, מענדלאַ! ביסט גערעכט... איך האָב דיך ליב, מענדלאַ, אף מיין וואָרט! קום וועלן מיר מאַכן אַ קריסע, כּילעבן...

איך זע, אַז ס'איז אַן אייס־ראַפּאַן, — מוסער איך אים ווייטער, אַלץ מיט אַ געמאַרע. — זעסט, גאַוורילע, אונזערע כאַכאַמים זאָגן: „עבירה גוררת עבירה“: אַז מע טרינקט, אַרבעט מען ניט, אַז מע אַרבעט ניט, ווערט מען אַ באַלן אף יע־נעמס און מע... —

— ניין, ניין, מענדלאַ, — שלאָגט מיך גאַוורילע איבער אינמיטן די רייד, — איך וועל באַצאָלן, וואָס איך בין שולדיק באַרוכן, האָב ניט קיין דאַיע. איך וועל באַצאָלן, אַט ווי דו זעסט מיך לעבן. נאָר וואָס זאָל איך טון, — ער הויבט פּלוצלינג אָן צו ריידן מיט אַ וויינענדיק קאָל, — אַז איך האָב איצט ניט, איצט האָבן מיר קיינער ניט, ניט איך, ניט די איבעריקע גאַים. ניטאָ, מענדלאַ, קיין געלט! — ניטאָ קיין אַרבעט, מע פּאַרדינט ניט, זינט ס'איז געווען אַט די רעציכעס אין שטאַט (*). אַסאַך פון די הענדלער זענען געוואָרן קאַבצאַנים, צאָלט מען אונז ניט פאַר אונזער סכּוירע. נו, און אַז מע גייט אַרום ליידיק, ציט אין שיינק אריין. — אַזוי רופט זיך אָן וולאַס, אַ געזעצטער גאַי, איינער פון די כאַשעוור־סטע צווישן זיינע ברידער. דערביי טוט ער אַ פאַר מיט דער האַנט איבער דער פּאַטילניצע און לאָזט אַרויס אַ שווערן זיפּץ. — — —

אַז איך בין אַפּן אַנדערן טאָג געקומען אין בעסמערדעש אַריין, האָב איך געטראָפּן די כעוורע זיצן און ריידן אַלץ וועגן דעם אייגענעם אייסעק. די רובע איז גוט אויסגעהייצט, דער אוילעם איז שטאַרק אַריינגעטאָן אין שמועס, מע פּילדערט, מע היצט זיך, די פענימער פּלאַמען. סע איז צוגעקומען עטלעכע נייע מענטשן אויך. אַ סימען, אַז דער איניען, וואָס מע באַטראַכט דאָ, איז זייער כאַשעוור. סע שטייט די שאַילע: וואָס טוט מען? — מיר זענען געוואָרן אַניאָים: עוויזנים, די הייזער — כּוורעס, די קלייטן צעראַבעוועט, מע איז קוים אַרויס מיטן לעבן. קאַבצאַנסק איז געוואָרן אַ פּוסטקע, דער מיסכּער — א טעל, ניטאָ קיין געשעפטן און ניטאָ קיין האַפּענונג אף בעסערס! זאָגן די פּראָסטע בריי־דער: מע דאַרף ניט טאָן גאַרניט, עס איז אונז ניט קיין נאָווינע. מיר זענען אַלע יאָרן, באַרעכאַשעם, גרויסע קאַבצאַנים, די פּאַרנאַסע קומט אונז שטענדיק אָן מיט קלעמעניש. פּונדעסטוועגן זענען מיר, מיט גאָטס הילף, ניט געשטאַרבן. מיר האָבן אַי קינדער געהאַט, אַי כאַסענע געמאַכט, אַי מיר לעבן איצט אויך ווי עס איז. אויב ס'האַט זיך אונז איצט געטראָפּן אַן אומגליק, איז מיילע־בע־כיין? קאַרג אומגליקן טרעפן זיך אף דער וועלט? ס'איז דאָך ניט מער ווי אַ צופאַל, דאַרפן מיר האָבן ביטאַכן אף דעם, וואָס לעבט אייביק, אַז ער וועט אונז געבן קויעך איבערצוטראָגן אַלע אונזערע צאַרעס און מיר וועלן נאָך. אימירזעשעם, דערלעבן צו בעסערע יאָרן, ווען די קאַבצאַנסקער לאַפּציעס וועלן זיך צעגיין אף דער וועלט אין די מיליאָנען — וואָרום אַלע וועלן זיך אַנטאָן אין לאַפּציעס, — און קערבלעך און אויסגעאַרבעטע פעל וועט מען אויך אַרויספירן גאַנצע אויצרעס. די גאַוורילעס מיט די מיקיטעס זענען איצט אויך אין דער ערד. זיי האָבן ניט קיין פּאַרנאַסע אַזוי ווי מיר. לאָז נאָר איבערגיין עטלעכע וואָכן, וועט ווידער אַלצדינג ווערן ווי פּריער.

(* די פּאַרנאַמען פון די אַכציקער יאָרן.

V. גלופסקער מיסכער.

1. נאָכפרעג און אַנבאַט אין אַ אידישער שטאָט.

פאַרנאָסעס איז, קיין איינאַרע, דאָ אין גלופסק ווי שטערן אין הימל! וויפל כיידער-אינגלעך, אַזוי פיל איז דאָרט דאָ מעלאַמדים און באַהעלפערס; וויפל באַכורים מיט מיידלעך, אַזוי פיל שאַדכאַנים; וויפל קוינים, אַזוי פיל קרעמערס; וויפל סאָכרים און פראַצענטניקעס, אַזוי פיל מעקלערס; וויפל באַ- לעבאַטים, אַזוי פיל באַטלאַנים; וויפל גאַסן, אַזוי פיל שולן, קלויזן, באַטע- מעדראַשים און מיניאַנים, און פונקט אַזוי פיל איז דאָ כאַזאַנים, גאַבאַים, שאַ- מאַסים, באַל-קוירעס און באַל-טויקייעס, וויפל כסידים פון פאַרשיידענע ראַבי- אים, אַזוי פיל ראַבאַנים, דאַיאַנים און שאַכטים; וויפל מאַצעס, אַזוי פיל בעד- קערס, קנעטערנס, רעדלערס און מאַשגיכים; וויפל שלעק מיט ווייטיקן, אַזוי פיל אָפּשפרעכערס, באלעטויוועט, קאָהאַלס סטראַפּטשעס און מאַטרים. אַכוצדעם נאָך דאַרף מען צורעכענען די קאַבצאַנסקער שיינקערס, די שמאַטע-הענדלערס, די פאַרלעגער מיט די מעכאַברים מיט די רעדאַקטאָרן מיט די מויכער-ספּאַרימ- ניקעס, און וויפל ס'איז דאָ אַלע מינים איניינעם, אַזוי פיל איז דאָ אין גלופסק קאַבצאַנים און עוויונים. מ'האַט אַ בילבל אויסגעטראַכט אָף די גלופסקער, אַז זיי זיינען רייך ווי קוירעך. גלויבט ניט! קוירעכס אויצרעס פאַרמאַגן נאָר עט- לעכע, געציילטע מענטשן פון זיינע אייניקלעך און זייערע באַסאַקעס, די אי- בעריקע מוטשען זיך געבעך אַפן שטיקל ברויט, קומען אָפּ, האַרעווען, דרייען אַ מויעך, און סע העלפט ניט, כאַטש צערייס זיך: ניטאָ קיין געלט! טאָמער זעט איר אַמאַל, אַ גלופסקער איד פירט זיך מיטן טראַסק, ווי אַ גוויר, פאַרט אַרויס אין אַ פאַעטאַנדל מיט אַ פאַר ברענענדיקע סוסים, זאָלט איר וויסן, אַז ס'איז נאָר אַן אָנשטעל, אַ פאַרבלענדעניש, קעדיי לייט זאָלן מיינען, אין עמעסן איז באַ אים די קעשענע פונקט אַזוי לעכערדיק, ווי באַ אַלע גלופסקער קאַבצאַנים.

2. גלופסקער מוראַשקעס.

אַז איך פלעג אַרויסגיין אין גאַס אַריין און דערזען, ווי עס שיטן זיך, קיין איינאַרע, אידעלעך אָן אַ שיר, ווי מע רוקט זיך אַהין און אַהער, מע באַ- געגנט זיך, מע פאַרהאַלט זיך אָף אַ רעגע אינמיטן וועג און מע צעגייט זיך ווידער, לויפנדיק מיט אַן אימפעט, איילנדיק יעדערער צו זיין געשעפט, ווייסט איר וואָס פאַר אַ פּאַנים זיי האָבן באַ מיר געהאַט? פונקט ווי מוראַשקעס, — מענטשן-מוראַשקעס, וואָס דער אויבערשטער האַט מיט זיין גרויס כעסעד זיי

אריינגעגעבן אינסטינקטן און געפילן און האָט זיי פאַרוואַרגט מיט קונציקע אייוויריס, קעדיי זיי זאָלן זיך קענען זוכן זייער ברויט. אָט לויפט אַזאַ מין גלופסקער מוראַשקע: זי האָט צוויי הערנער אָף צו טאַפן מיט זיי, מאַמעש ווי צוויי הענט באַ אַ מענטשן, און זי באַטאַפט אַלצדינג, וואָס זי טרעפט אָפן וועג; זי האָט אַ שאַרפן כוּש-האַרייעך און דערשמעקט פונדערווייטנס דאָס, וואָס זי דאַרף, סע מעג אַפילע זיין פאַרגראָבן ניין איילן אין דער ערד אָדער סע מעג ליגן טיף באַ אייך אין קעשענע. זיי זענען אַ שלאַפע אומע, דיִדאָזיקע מוראַשקעס. מיט קויעך קענען זיי גיט נעמען, זוכן זיי זיך אַלערליי כאַכמעס, קונצן, איבערגעשפיטע האַמצאַעס, אַ גיט וואָלט זיי, כאַלילע, אויסגעקומען גאָר פלאַטשיק. נאָך אַ דאַנק גאָט דערפאַר, וואָס ער פאַרלאָזט זיי גיט, ווי אין פאַסעק שטייט: ורחמינו על כל מעשיו. באַווייזט זיך אין גלופסק אַ נייער גע־פעש, ווערט אַ טומל, אַ קאָכעניש, מע לויפט זיך צונויף, מע שטעלט זיך אים אַרום פון אַלע זייטן, מע באַשמעקט אים, מע באַטאַפט אים, וואָס איז ער פאַר אַ בריע. מע טאַנצט און מע שפּרינגט פאַר אים אין איין אָטעס. אָף איין שטיקל ברויט וואַרפן זיך גאַנצע כאַפטעס מוראַשקעס. פאַר איין קערנדל האַלט זיך מיט די ציין אַ גאַנצע איידע.

3. רעפּאָעל דער קאָמיסיאָנער.

רעפּאָעל האָט געשטאַמט פון א שטעטל ערגעץ אין פוילן. ערשט אַקעגן אַ פינף־זעקס יאָר, אַז ער האָט זיך באַזעצט אין גלופסק און געהאַט דאָ אין קאָ־מיטיע סכּוירע פון די גרויסע לאַדזער פאַבריקאַנטן. גלופסק איז פון לאַנג־אַן באַקאַנט פאַר אַ גוטן האַנדל־פונקט, אָף וועלכן אַסאַך פאַבריקאַנטן פון דער וועלט האָבן אַן אויג אָפּצוועצן דאָ זייערע מינע סכּוירעס. גישט דעריבער ווייל גלופסק האָט אַ פאַרט, אָדער אַ בערזע מיט באַרימטע קאַנטאַרן, ניין! אָף איר פּיאַטאַגנילעווקע זיינען גישטאַ קיין אָקרענטן. זומער אין די גרויסע היצן איז אין איר, כּוץ פאַר די שטאַט־כאַזייריס, גישטאַ קיין אַרט, וואו זיך צו באַדן, און ווי געוויינטלעך קלעקט גישט דאָס ביסל וואַסער אָף צו לעשן די סרייפּעס — — —

פון קיין בערזע ווייסט גלופסק אויך גישט וואָס צו זאָגן, אידן פאַרוואַמלען זיך קופּקעסווייס אָף דער גאַס, יאָף די גאַניקעס דאַרט, און אַנשטאַט קאַנטאַרן איז מען זייער גוט יויצע מיט באַלע־האַלוואָעס, וואַכערניקעס, וואָס מאַכן עס גישט ערגער פון אַ טייל באַנקירן אין אַנדערע שטעט און רעכענען פּראַצענט גאָר פּראָסט אָן כאַכמעס אָף די סעדרעס פון דער הייליקער טוירע... וואָס־זשע דען? גלופסק האָט אַ גרויסן ווערט דערמיט אַליין נאָר, וואָס זי איז אַג־געזעצט מיט אַ יאָם אידן, אָן איינאַרע. אַ קאַפּאַרע אַלע יאַמען, אַלע פּאַרטן און אַלע בערזעס פאַר אַ אידיש קעפל! דאָס אידישע קעפל איז עפעס אַ דראַט־אַרבעט, פליט הויך אינדערלופטן, עס דרייט, קערט וועל טן. וואו אידן, דאַרט איז מער קור האַמאַלעך, דער מעמונע איבער דעם האַנדל... פאַרוקט א איר דאָס היטל, ווערט געבוירן אַ פלאַן; גיט ער אַ קנייטש

דעם שטערן, שפרינגט ארויס א פרישצאלדיק אייסעקל, און לאז ער א קראץ טאן זיך אין דער פייע, וואקסט ווי פון דער ערד ארויס א טראנספארט סכירע. און בא די גלופסקער, נישקאשע, איז ארום ביז דעם האלבן קאפ פארקוט דאס היטל, זיי קנייטשן גוט דעם שטערן און קראצן, קראצן געשמאק די פייע. מע באדארף נאך קיין נאר נישט זיין, היטן זיך די ביינער, קען מען אין גלופסק מאכן געשעפטן. און, איבעריקנס, אז מע כאפט אמאל פון עמעצן „קוימעמוס“, מיילע, וואס איז דא אזוינס? אף דעם יאם גייט דען אמאל נישט אונטער א שיף מיט סכירע און ווערט דערטרונקען? דער גאנצער כילעק איז נאך, וואס דארט איז דערטרונקען — דערטרונקען מיט אן עק! און דא ווערט געוויינט — לעך נאכן „קוימעמוס“ נאך געצאלט קווארע-געלט געוויסע „מאכערס“ אזעלכע, פאר זייער מי, דעם געשעדיקטן „קאדעש“ צו טאן זיין רעכט.

אז רעפאעל האט געקענט א יאך זעקס זיך האלטן מיט זיין קאמיסיע אין גלופסק און נישט געשעדיקט געווארן, איז דערפון זייער גוט געדרונגען, אז קיין נאך איז ער זיכער נישט געווען.

אין דער שטאט איז רעפאעל באקאנט געווען פאר א גוטן, פייערעם, ערלעכן יונגמאן, האגאם ער האט געכאפט א שטיקל אַנבליק פון דעם נייעם שניט מענטשן, נאך זיין האנדל אין דער וועלט מיט סאכרים האט דעם קליינעם כיר סאךן פאריבן, און מע האט זיך ניט וויסנדיק געמאכט. עט, וואס מאכט עט אויס! בא א סויכער קוקט מען איבערהויפט נישט אף פיל ערגערע זאכן אויך. א סויכער, נישקאשע, מעג... און אזוי ווי רעפאעל איז געווען אן אלמען, האבן זייער פיל, פונם פרומען אוילעם אפילע, געשאפט אף אים די ציין, צו דערטאפן אים פאר אן איידעם.

ער איז געווען איינער פון יענע יונגעלייט, מיט א יאך פערציק צוריק אונטער אידן, וואס זענען פונם טאנאך און דער געמאדע געווארן „באהאלטע“ נע מאסקילים. — יענע, אלייעם-האשאלעם, זענען נישט אפגעזונדערט געווען פונם איבעריקן אוילעם, נישט אין דעם אידישקייט, נישט אין דער האלבאשע; געלערנט, געדאוונט דריי מאל אין טאג, זיך געוואשן, געבענטשט, גלייך ווי אלע, געגאנגען געקליידט, געטראגן אן ארבע-קאנפעס, נישט געזעסן אן א היטל — אלצדינג גלייך ווי אנדערע, אויסער נאך, וואס זיי האבן זיך מאטיר געווען איבערצוהיפערן געוויסע שטיקלעך פיוט, אביסל אונטערקירצן די קאפאטע, ביכדיי זיך נישט צו פארדריפען, צו לאזן וואקסן אביסל די האך, אונטער-צושניידן א קאפעלע די פייעס און האלטן ריין, אויסגעקעמט דאס בערדל, וואס דערפאר פלעגט מען אף זיי צווישן דעם אוילעם עפעס מורמלען.

4. רעב אָשער, דער געהויבענער מעקלער.

דער בעסטער כילעק לאנגע אידישע נעזער איז, ווי דער וועלט איז בא-קאנט, די גלופסקער מעקלער אַנגעקומען. דאָס האָבן זיי אַ מאַטאַנע פון זיין ליבן נאָמען אַ מינדסט געשעפטל פון אונטער דער ערד אַנצושמעקן — דאָס איינציקע געצייג זייערס זיך דערמיט צו דערנערן. פונדאָנען זעט מען באשיינ-

פערלעך ארויס, וואָס פאַר אַ גוטן גאַט מיר האָבן, ווי געטריי ער גיט זיך אָפּ מיט זיין וועלטל און לייטזעליקט אלע זיינע מינע באַשעפּעניש, מביצי כינים, פונם קלענסטן ווערימל ביו אַ אידישן מעקלער, מיט די נייטיקע קליינזאיען, איטלעכן צו זיין פאַרנאָסע. און רעב אָשער, דער געהויבנסטער מעקלער, פול אין אַלע קלייטן און קאַנטאַרן, אַ דאַר אידל, אַ רירנדיקס, אַ צאַפּלדיקס, טאַמיד מיט אַ פאַריסן היטל ווייט אַרוף איבער דעם שטערן, מיט אַ שטעקעלע, דרייענדיק עס אַרוף און אַראָפּ, אין אַלע זייטן — ער איז געלייט־זעליקט גאַר מיט אַ הויפט־פיינע נאָז, פרימא. די נעשאַמע זיינע, דאַכט זיך, האָט זיך. אַרויסגעקליבן באַ אים פונם מויעך, פאַרנעמענדיק מיט זיך אויך דעם סייכל, די כּאָכמע זיינע, און איז אריין אין שכיניעס צו אים אין דער נאָז. באַלד באַ רעפּאָעלס קומען קיין גלופסק האָט ער, די נאָז, הייסט עס, דער־שמעקט דאָס קאַמיסיע־געשעפט רעפּאָעלס פון די לאָדזער פאַבריקאַנטן, און זיך גענומען געשמאַק צו דרייען מיט אים וועלטן. אַז רעפּאָעל אָבער האָט זיך נישט געלאָזט דרייען ביז ער וועט נישט אויסלערנען פריער גוט דעם פּלאַץ מיט די אַלע סאַכריס דאַרט, איז עס רעב אָשערן געווען אַ גרויס וואונדער און האָט זיך אָנגערופן, שטאַרק פאַרדרייענדיק די נאָז:

— סטייטש, וואָס הייסט! אַ איד — און לאָזט זיך גישט מאַכן געשעפטן!.. נישט אַנדערש, האָט מיר קיין פאַריבל ניט, אַז מאלאָסוי ע—ע... האָט אין האַנדל נישט קיין געפיל.

— ווי קומט געפיל צו האַנדל?! צום האַנדל פרויכט מען סייכל. מע באַ־דארף פאַרשטיין.

— עט, נאַרישקייטן! — מאַכט רעב אָשער, דרייענדיק די נאָז און אופֿ־שטעלנדיק דאָס שטעקל — איך מיינ, פאַרשטייט איר מיר, דעם ברען. צום האַנדל באַדאַרף מען דעם ברען. ברענען באַדאַרף מען, ברענען... סייכל איז — בע. קוקט אָן, זייט־זשע מויכל, אונזערע גרויסע גלופסקער סאַכריס, וואָס, האַ? נאַט אייך אַ גראַשן פאַרן סייכל! מע האַנדלט, מענטשן האַנדלען. וואָס דען? דערוף איז מען דאָך מענטשן, סאַכריס... און פאַרדינען איז אַ גאַט־זאַך, אַ מאַזל. מול מחפּים, מול מעשיר, אי רייך אי קלוג, אַלצדינג איז מען מיט מאַזל.

— האַנדל, וואָס געבויט אַף מאַזל, אַף לויטער ריזיקע, איז אַ קאַרטנשפּיל. אזוי, אזוי, רעב אָשער, אַ קאַרטנש... —

— ווייס איך וואָס איר זאָגט מיר עפעס אַ קאַרטנשפּיל — פּאַלט אריין רעב אָשער רעפּאָעלן אין די רייד, דרייענדיק דאָס שטעקל און אופשטעלנדיק די נאָז — קאַרטן זענען קאַרטן, און האַנדל איז האַנדל. עפעס שפּיל איך דאָ און לייג פאַר מאלאָסוי אַ שפּילכן? אייסעק רעד איך, אייסעק, אַזאָ וויכטיקע זאַך! — לאָזט זיך נאָר דינען, רעב אָשער! — קומט רעפּאָעל אלץ טאַקע מיט זיינס, רואיק, געלאַטן — האַנדל ווייל ס'איז אַ גרויסע, וויכטיקע זאַך: עס בינדט און מענטשן די הענט צו ארבעטן, שיינע, גוטע, נוצלעכע מעלאַכעס אַלערליי, און עס פאַרברייט אומעטום, פאַרצוקערט זייער אַרבעט, עס פירט צונויף נאָענט ווייטע לענדער, עס בילדעט, איידלט אויס, עס שפּייזט און באַלעבט אַ וועלט מענטשן — אַט דעריבער טאַקע, ווייל ס'איז אזוי וויכטיק, מוז עס, ווי אלע

אנדערע וויכטיקע זאכן, געפירט ווערן געוועזט מיט באַרעכענונג, מיט פאַרשטאַנד...

— נישטאָ וואָס צו רעדן. אַ גוטן! — געווענט זיך רעב אָשער, נישט אויסצוהערן רעפּאָעלס שמועס ביז אין סאָף אַריין. ער פאַרניסט דאָס היטל, אַ מאַך געבנדיק מיט די אַקסלען, אַ קראַץ אין דער פּייע, אַ דריי מיט דער נאָז, און ווערט אַנטרוגען.

— אַ גוטן טאָג, אַ גוט יאָר! — זאָגט רעפּאָעל, אַז רעב אָשער איז שוין געווען אָף יענער זייט טיר — וואָס זאָל מען טאָן? האַ, מע וועט זיך מוזן באַגיין אָן רעב אָשערס הילף אויך.

רעפּאָעל איז אין זיין זאך געווען געלערנט, פּראַקטיש, דערצו אַרנטלעך ווי ווייט מעגלעך. ער האָט קוידעמקאָל זיך גענומען גוט באַטראַכטן גלופסק און זי איז אים פאַרגעקומען זייער ציקאָווע מיט דעם סטרוי פון אירע הייזער, מיט אירע גאַסן, געסלעך און הינטערגעסלעך; ציקאָווע מיט אירע אידן, מיט אירע קרעמער און סאָכרים, ציקאָווע מיט איר שטענדיקן ראַש, יאָגעניש, לוי-פעניש און מיט אלע אירע גיינג. דער ייצער-האַרע פון מיסכער איז דאָרט גרויס. אידן האַנדלען איינע מיט די אַנדערע, ציען די פאַרנאָסע איינע פון די אַנדערע. צען מאָל מעג אַ סויכער פּאַלן, זאָגן „קוימעמיוס“, שטייט ער, נישטקאָשע, אויף און האַנדלט ווייטער. היינט, אזוי הייסט עס, היינט איך דיר „קוימעמיוס“, און מאַרגן — דו מיר. היינט האַלט דער די בייטש און טראַסקעט, און מאַרגן טראַסקעט יענער. אָט אזוי דרייט זיך דאָרט דאָס רעדל, דער אַרוף, יענער אַראָפּ, און דערנאָך יענער אַרוף און דער אַראָפּ. דער ייצער-האַרע וואַרעמט אונטער, אידן פּלאַמען, דרייען זיך, דרייען און האַנדלען. רעפּאָעל האָט אין גלופסק געפונען אַ פּלאַץ אף אָפּצוועצן זיין סכּוירע. נאָר ווייל אין האַנדל מוז מען געבן אף קרעדיט, אַנדערש איז ניט מעגלעך אָפּצוועצן, און מוירע האָבן אָבער באַדאַרף מען דאָ פאַר אָנוועצן, דעריבער איז ער אין האַנדל געגאַנגען האַרט באַ דער ערד, זיך נישט געכאַפט, געיאָגט; ער האָט גוט איבערגעזיפּט, געגעבן אָף פאַרג נאָר גרויסע ביטוכים. דעם קלאַל האָט רעפּאָעל געהאַט: בעסער ווייניק פאַרדינסט, נאָר זיכער, ווי אַסאך מיט ריזיקע; גלייכער צו גיין פאַמעלעך האַרט באַ דער ערד, ווי צו פליען און דערנאָך אַראָפּשאַלן, ברעכן האַלו און געניק. רעב אָשער דער מעקדער אָבער האָט נישט געהאַלטן מיט רעפּאָעלן, און פּלעגט בריינגען ראַיעס פונם שטייגער פּירונג אין דער וועלט, פון מערערש און דעם אוילעמט ווערטלעך, וואָס פונקט קאַפּויר, נישט אזוי ווי ער.

— אַ טאַעט, ווי איך בין אַ איד! — האָט געטאַינעט רעב אָשער, אַז ער האָט פאַרגעלייגט געשעשטן און רעפּאָעל האָט נישט געוואָלט הערן — — — ווען, כּאָלילע-וועכאַט אַסאך אזוינע ווי מאלאַסוי זאָל געווען זיין צווישן אידן, וואָלט די וועלט באַדאַרשט כּאַרעזו ווערן. עס וואָלט נישט געגלויבט איינער דעם אַנדערן — אויס קרעדיט, אויס האַנדל, אויס פאַרנאָסע, און עס וואָלט אויסגעקומען — לייג זיך, סאָנע-ציען, צי זיך אויס און שטאַרב. און וואָס נאָך? מענטשן וואָלטן נישט געאַקערט, נישט געזייט אויס מוירע, טאַמער

וועט די ערד זיי אָנוועצן, נישט אַרויסצוגעבן טוואוע, אפילע דאָס, וואָס זיי האָבן אין איר אריינגעלייגט... — טאַקע, דעם אוילעמס ווערטל: ווער עס שטעלט נישט איין — נעמט נישט אויס. דער שפיץ איז: אַ סויכער באַ-דאַרף נישט האָבן קיין כאַכמע, נאָר מאָל, דעם אויבערשטנס הילף. דער, וואָס איז נישט קיין באַר-מאָל, מעג ער זיך אַפילע זיין אַ כאַכעם ווי שלוימע האַמעלעך, וועט ער גאַרנישט מאַכן, טאַקע ווי מע זאָגט: אין עצה ואין תבונה, עס העלפן נישט קיין שום כאַכמעס אַקעגן שלעכטע קאָרטן.

אַט מיט אַזעלכע מינע מערעס און נאָך אַזוינע פיומוינעס פלעגט רעב אַשער אַלץ איינריידן רעפאָעלן, ער זאָל מאַכן דורך אים געשעפטלעך מיט קרעמערס, נישט צופיל איבערטראַכטן, איבערקלערן, שטאַרק פאַרזיכערנדיק זיינע ווערטער מיט שוואועס און טויטע קלאַלעס: ער זאָל נישט אויסלעבן זיינע יאָרן, ער זאָל איינעמען אַ מיסע מעשונע, ער זאָל נישט האָבן קיין כיי-לעק אוילעמאַבע, ער זאָל נישט הערן שויפער שעל מאַשעך, און נישט זיכע זיין צו פירן די טאַכטער זיינע אונטער דער כופע, אויב ער מיינט נישט איג-גאַנצן טאַקע נאָר לעטויוועס האַאייסעק. גאַנץ פאָשעט, ער מיינט נישט אזוי דאָס מעקלעריי, ווי דאָס געשעפט אליין — דאָס געשעפט זאָל וואַקסן. און זע-ענדיק אָבער, אַז ס'איז אַרויסגעוואָרפענע רייד, רעפאָעל האַלט זיך טאַקע בא זיינס-ניין, ניין! פלעגט ער שוין פרוואון מיט ביין. דעהאינע, אַגדרודלען די נאָז און באַכן אף אים אַ מורדע מיט פוילע טנועס, אַזוי, אַשטייגער:

— וואָס מיינט אַזוינס זיך מאלאָסוי? מאלאָסוי מיינט, אַז ער איז איינער, נישטאָ מער כּוץ אים, האַ! נו, וויסן זאָלט איר, אַז ס'איז דאָ, געלויבט איז נאָט, אַ מאַסקווע און אַ לייפציג אף דער וועלט! און בעעמעס טאַקע גרויסע נאַראַנים זענען זיי, די גלופסקער סאָכרים. צו וואָס טויג זיי נעמען כּוירע בא מאלאָסוי, וואָס קומט זיי אָן מיט אַזוי פיל מי, מיט בויכווייטיק און אַף טייערע פרייזן, אַז דאָרט, אין יענע שטעט, בא דעם פאָניע און דעם דייטש, גייט מען זיי אַקעגן, מע רייסט בא די פאָלעס, בעטנדיק זיי: אַהער, אידעלעך, אַהער! נאָט אייך כּוירע, אַ בכיר, און בעזילהאָזאָל. עפשער איז שווערלעך בימומאָנים, קען מען הויבן אַ האַקאָבע — נעמט, אָך, אף קרעדיט. און אידן גייען טאַקע און נעמען. און אַז עס מאַכט זיך אַמאָל אַ קרעצל, אַ שטיקל איקעו, הייסט עס, מע קען נישט ענטפערן צום טערמין, צאָלן, הייסט עס... איז, כאַלילע, נישט אַזאָ גרויסע סאַקאָנע. דער דייטש און פאָניע זענען גוטע מענטשן, זיי שווייגן.

VI. באדמעלזאכישער גראד.

1. לייזער דער שניידער.

לייזער דער שניידער איז געווען אַ קליין דאַר אידל מיט אַ בלייך פּע-
נימל, זייער ספּריטנע, אַ רירנדיקס ווי קוועקוילבער, מיט אַלע שניידערשע
פּאַסטעמקעס — אַ פּאַלגע מיט די ביינער. מע האָט אים געקענט רופן אי אַ
ווייבערשער, אי אַ מאַנסקער שניידער, אָדער, נאָך גלייכער, נישט קיין וויי-
בערשער, נישט קיין מאַנסקער, ווייל ער האָט זיך אונטערגענומען נייען אי
ווייבערשע, אי מענישע קליידער, אַלצדינג אין דער וועלט, אַפּילע אַ היטל
אויך, און האָט קיין זאָך נישט רעכט געקענט. אונטער זיינע הענט פּלעגט אַ
יפּע מעגולגל ווערן אין אַ שלאָף־ראָק, אַ שלאָף־ראָק אין אַ קאַפּאַטע, אַ קאַ-
פּאַטע אין אַ קליידל און אַ קליידל אין אַ קינדערשלייבל. דערצו איז ער גע-
ווען אַ בעריע. עס האָט באַ אים אויסגעגעבן טאַמיד מאַטעריע אַקוראַט וויפּל
מע באַדאַרף, און אים איז נאָך אויך איבערגעבליבן אַ היפּשער שטיק איטער.
אונטער אַן אָסיען, די רעכטע צייט, ווען באַ אידן אין דער פּאַמיליע הייבן אַן
קליידער איבערגעניצעוועט און מעגולגל ווערן פון איין מאַלבעש אין דעם אַנ-
דערן, דענסטמאַל איז ער געווען פּאַרוואָרפן מיט אַרבעט.

לייזער האָט פון זיך האַנאַע געהאַט און זיך געהאַלטן פאַר דעם בעסטן
שניידער, ווען נישט אין דער גאַנצער וועלט, אַלקאַפּאַנים פאַר דעם בעסטן
אין בעזלודעוו, ווייל ער האָט אַליין נישט געוואוסט וואָס אים פעלט. אַז מע
פּלעגט אים אַמאַל ווייזן עפעס אַ גוט שטיקל אַרבעט ערגעץ פון דער ברעמד,
פון בערלין, אַשטייגער, פּלעגט ער געבן אַ שמייכל און נישט וועלן אַפּילע
דעם קאָוועד אַנטאָן, דערצו זיך רעכט צוקוקן און צו באַטראַכטן, ווי דאָס איז
גענייט, ווי עס גייט דער שניט.

— עט! — פּלעגט ער שמייכלען מיט אַ קנייטשעלע און יענעם אַפּשלאָגן די
פּליגל — עט, וואָס איז דאָ אַזוינס פאַר אַ כאַריפעס? וואָס האָט מען דאָ גע-
פונען אַזוינס וואָס צו זען? אַזעלכע אַרבעטן האָבן איך שוין אין מיין לעבן
טויזנטער מאַל איבערגעמאַכט. מע באַדאַרף נאָר צו אַלץ האָבן מאַזל, אַבי
ס'איז אין בערלין, כע, כע, איז שוין גוט.

אַ צינגל האָט לייזער געהאַט אַ געשליפּנס, זייער אַ געלויפּיקס. אַז עמע-
צער פּלעגט וועלן אים אויסמאַלן, ווי ער זאָל אים נייען, האָט ער יענעם נישט
געלאָזט אויסרעדן, פאַרכאַפט און גערעדט אַלץ אַליין:

— איך ווייס, איך ווייס-ווייס-ווייס! זייט זיכער, איך וועל אייך מיט גאַטס
הילף מאַכן אַ שטיקל אַרבעט נאָך בעסער ווי איר אַליין ווילט. דאָס ערשטע

מאָל איז מיר דען צו מאַכן אַזאַ אַרבעט? איך ווייס, זייט זיכער, איר וועט צו-
פרידן זיין.

באַם אָפּבריינגען די אַרבעט, אַז יענער פּלעגט זאָגן: דאָ קוועטשט אים,
דאָ קנייטשט זיך, דאָ ליגט נישט גוט, דאָ איז שמאַל, האָט לייער נישט גע-
וואָלט גאָר הערן, אַלץ גערעדט, גערעדט און פאַרשאַטן מיט רייד:

— כאַלילע, ווי פּאַלט איר אויס אַזוינס. צו זאָגן? עס קוועטשט נישט! עס
טאָר גאָר נישט קוועטשן, עס הייבט נישט אָן אַפּילע זיך צו קנייטשן. גיט נאָר
אַ צי, זייט מויכל, אַהין אַביסל. עס ליגט גוט אַזוי ווי אויסגעגאַסן. נאָט אייך
נייס — ס'איז שמאַל! איר האָט ערשט אָפּגעגעסן און זענט אַביסל פּול, דאַכט
זיך אייך אויס, אַז ס'איז שמאַל. איך זאָל פאַרקריינקען אין דעם היגן העק-
דעש, וואָס מיר איז דערפון אַראָפּגעפּאַלן, בא מייע אידישע נעמאַנעס! מע
איז קוים אויסגעקומען ווי מיט קרעפּל-פּלייש. ס'איז איבערגעבליבן פּונם אונ-
טערשלאַק א שמאַל פּאַסעקל פּערקעל, האָב איך עס אייך אָפּגעבראַכט. בעסער
ווי איך האָב אייך געמאַכט קען מען שוין טאַקע ערגעץ נישט מאַכן. איר
וועט זיך אַביסל איינגיין, וועט איר געוויינט ווערן. טראָגט געזונט!

באַם צאָלן פּלעגט זיך אָנהויבן אַ דינגעניש. ער האָט אוועקגערעדט אַ שאַ
מיט כאַראַמעס, אָפּעלויבט אין טאָג אַריין זיין אַרבעט, אויסגערעכנט איטלעכס
פיצעלע באַזונדער, וואָס האָט אים געקאָסט, געמאַכט אַ שניידערשן כעשבן און
געשטעלט פאַר איידעס אונטער די אויגן דעם קרעמער, דעם שמוקלער אי די
אידענע פּונם שאַפּקעלע, און אָפּגעשאַטן פּאַשעט מיט ניין מאָס רייד, ביז מע
האָט אים מויסיף געווען נאָך אַ צען גראַשן. טאָ, פּלעגט ער דערנאָך מאַכן —
גיט כאַטש אַביסל בראַנפן... מיט אַביסל בראַנפן האָט בא לייערן זיך אָנגע-
הויבן און אויסגעלאָזן אַלע געשעפטן. ער איז נישט געווען כאַלילע קיין שר-
קער, זיך נישט געוואָלגערט אין די גאַסן. נאָר טרינקען האָט ער געקענט. די
מעלאַכע האָט ליב דעם טרונק — איז געווען זיין ווערטל. און ער האָט טאַקע
עמעס ליב געהאַט די מאַשקע. צוליב דעם פּלעגט ער זיין אַ גאנצער מאַכער
אין דעם צעך, האָבן אַזאַ היסקאַרוועס מיט דעם צעכמיסטער, אַרויסווייזן זיך
און שטאַרק אַרבעטן בעשאַס עפעס אַ וויבאַר, ווייל געוויינטלעך גייט עס דאָ
נישט אָן אַביסל בראַנפן. לייערס נעשאַמע האָט, נישקאַשע, געפּילט, וואו מע
באַקומט דעם ביטערן טראָפּן. נאָר זאָגן, אַז פאַר אַ קויסע האָט ער פאַרקויפט
זיין האַרץ, זיין פאַרשטאַנד, ער האָט אופּגעהערט צו פּילן, צו פאַרשטיין וואָס
גוט און וואָס שלעכט — כאַלילע, דאָס נישט. פאַרקויסעט האָט ער עס נישט,
ער האָט טאַקע בא זיך געהאַט זיין סייכל און ווי אַלע אנדערע זייער גוט גע-
וואוסט דעם עמעס. ער האָט נאָר פאַרקויסעט, פאַרקויפט זיין גאַלקע...

2. דאָס שניידער-אינגל.

לייער דער שניידער האָט מיך גלייך בא מיין אָנקומען צו אים שטאַרק
גענומען אין דער אַרבעט און מיט מיר אָנגעהויבן דעם אַלעפּבייס פּון דער
מעלאַכע. דער אַלעפּבייס איז נישט באַשטאַנען דרינען, ווי מע האַלט די נאָדל.

ווי מע באַדאַרף אַ שטאָך טאָן—ניין! דאָס איז געווען נאָך צו פרי, דעמדאָויקן קאָוועד האָט מען מיר נאָך אַ לאַנגע צייט נישט אָפּגעגעבן. לייזער האָט מיט מיר אָנגעהויבן פון דער האַסכאַלע—פון זיין פּאַמויניצע, האַלץ טראָגן אוכעדוי-מע נאָך אַזעלכע זאַכן. קימאַט דער אייגענער אַלעפּבייס, וואָס באַ דעם צעל-ניקער און באַ אַזריעל דעם מעלאַמעד, נאָר מיט אביסל פּאַרענדערונגען, ווי עס פּאַסט צו אַ שניידער, דעהאַינע: גיין אין מאַרק נאָך קאָשערע פּאָדים; אַריינשטעלן פּרעסלעך וואַרעמען אין אויוון, באַ לייזערן גופע אין שטוב, אַדער אַמאָל ערגעץ באַ אַ שאַכן; זוכן אַ מאָל צען אין טאָג אונטערן טיש, אונטער די ביינק, דעם פינגערהויט, אַדער אַ דין נאָדעלע; אַרויסציען פּאַרשטריגעס און אָפּטראָגן מיט דעם באַלעבאַס ערגעץ אַ שטיקל אַרבעט. און אַזוי ווי לייזער האָט געהאַט אַ ווייב, אַ באַלעבאַסטע, אַ בעריע אַ אידענע, האָט זי זיך מיט מיר שניצן אָפּגעגעבן, אויסגעזוכט באַ זיך נאָמיד כאַר מיר אַרבעט און מיר ניט געלאָזט, כאַלילע, ליידיק זיצן קיין רעגע. — — —

און מיקיעך שלאַגן—דרינען האָט מען זיך נישט געדונגען. אַמאָל האָט מיך געשלאַגן לייזער, אַמאָל לייזערס ווייב און אַמאָל ביידע איינינעם טאַקע, אַדער זיי ביידע, נאָר אַף אַן אַנדער מין אויפן, דעהאַינע אַזוי לייזער האָט פריער אָפּגעשטעקט עטלעכע פעטש לייזעריכען, און לייזעריכע האָט זיי מיר געטריי איבערגעגעבן מיט פּראַצענט, מיט געשמאַקע עטלעכע קניפּ דערצו. אַדער פּאַרקערט, לייזעריכע האָט מיטאַמאָל צום ערשטן אַריינגעלייגט מיט איר רע אייגענע הענט, וויפל זי האָט נאָר געקענט אין לייזערן, און לייזער האָט נישט געקענט אויסהאַלטן, ער זאָל עס באַלד נישט אַריינזאָרפן אין מיר. . . . לייזער מיטן ווייב האָבן געלעבט ווי אַ פּאַר טויבן, גלייך אין אַלע זאַכן: ביי-דע זענען געגאנגען אין ספּאַדיק, ביידע האָבן געהאַט אַ גלייכע דייע, ביידע האָבן מוירע געהאַט איינער פאַר דעם אַנדערן, זיך געהאַלט, אַרומגענומען און זיך געטיילט מיט דעם שענסטן בעסטן—מיט פעטש...

קיין האָניק האָב איך באַ לייזער דעם שניידער נישט געלעקט. איך האָב געאַרבעט אין שטוב ווי אַן אייזל און געכאַפט פון אַלע זייטן קלעפּ. דענסט-מאָל האָב איך געמיינט, אַז דאָס אלצדינג מוז מען אַ לערנאייגל טאָן און אָן דעם, כאַלילע, דאָס הייסט, אָן פּאַמויניצעס טראָגן אוכעדוימע און אָן קלעפּ, הייסע פייערדיקע פעטש, וועט ער נישט קענען זיין אַ באַלמעלאַכע, אקוראַט ווי אָן קלעפּ קען מען נישט לערנען און מאַכן כאַר אַ לאַמדן. אַ שפיגעלע האָב איך פאַר מיר געהאַט לייזערס אַן אַרבעטער. אַ דאָרער, איינגעהויקער-טער, אויסגעבלייכטער באַכער, וואָס ער האָט זיינע בעסטע יונגע יאָרן פאַר בראַכט באַ לייזערן, געטאָן אַוואַידעס-פּערעך און געליטן, ביז ער איז געקו-מען צו דער מאַדרייגע האַלטן אַ נאָדל און שטשאַבען. דעריבער פּלעג איך, שלימאָזל, נעבעך, מעקאַבל בעאַווע זיין אַלע פעטש און אפּילע נישט הויך וויינען.

איינמאָל אונטער אַ פּאַר-פּייסעך רופט דער באַלעבאַס צו מיר זיך אָן: — איציק-אָוורעמל, גיב נאָר אַ שכרונג אין קרעמל, כאַפּ, פאַרכאַפט זאָל-סטו ווערן, פאַר אַ גראַשן קאָשערע פּאָדים און באַוואַרף, וואַרפן זאָל עס מיט

דיר, אָט פֿון דעמדאָזיקן קלייד דעם פעדער־כײלעק, דערנאָך דעם אונטער־
כײלעק, זשיוואָ, מאַמוזער!

איך געדיינק, ווי שאַרק איך האָב מיך דערפֿרייט דענסטמאָל אף דעם
קאָוועד — זיצן באַ דעם טיש און האַלטן א נאָדל, גלייך ווי מע וואָלט מיך אף
א כאַסענע מעכאַבעד געווען האַלטן די כופּע־שטעקנס. היידאָ! איך האָב מיך
אַנידערגעזעצט באַם טיש אַקעגן דעם אויסגעבלייכטן באַכער, פֿריילעך, לוס־
טיק און מיט ביידע הענט געהאלטן דעם אונטער־כײלעק, ווי עפעס א טייערע
זאָך, אן עוועך־טאָוו. דער שניידער האָט אף א ביי־קעלכען צוגעזונגען א שטיקל
פֿון „קאָלנידרע“, באלד א „מעלעך־עליוין“, באלד איז ער איבערגעגאַנגען אין
אַ מאַרש, צוגעשאַקלט מיטן קעפל און צוגעפויקט צום טאַקט מיט די פֿיטקעס,
באלד האָט ער געזאָגט א האַמפּאַעלע איבער מיר, איבער דעם אויסגעבלייכטן
באַכער, און דערביי אַרויסגעשטעקט א שפיץ צינגל, באלד האָט ער געזונגען
וויינענדיק ווי מע באַזעצט א קאַלע און באלד האָט ער געזאָגט, ווי דער מאַר־
שאַלעק, גראַמען.

3. אייזיק דער שמיד.

שלימעלע כאַפּט זיך עפּטערס אַריין צו אייזיק דעם שמיד אין
קוזנע, באַזונדערס, ווען אינדרויסן איז נאַס, קאַלט און אים איז עפעס אַר־
מעטיקלעך אף דעם האַרצן. ער זיצט זיך דאָרט אין אַ ווינקל און קוקט פֿאַר־
טראַכט. אין קוזנע איז טונקל, אַקעגן אים פּאַכט הייזעריקלעך אַ לעדערנער,
געלאַטעטער בלאַדזאַק. ער טוט אַ בלאָז, און אַ זייל פּונקען שפּרינגען, טאַנצן
ווי די רוכעס אין אויוון, עס קומט אים דערביי פֿיר יענע מאַיסע אין כומעש,
אַמאָל, אַמאָל — ווי אַווראָהאַם־אָווינז זיצט מאַרעשכױרעדיק און דרעמלט. די
זון גייט אונטער. עס איז אַ נעגל — און אָט אין אן אויוון רויך און אַ פּלאַמ־
פֿיער... די פּונקען שפּרינגען, און שלימעלעס געדאַנקען פּאַרפֿליען ווייטער־
ווייטער — — —

פלוצלים, אין דער הייסער מינוט טאַקע כאַפּט אייזיק פּונם העליש־פֿיער
אַרויס מיט צוואַנגען אַ גליענד שטיק אייוון, און האַלטנדיק עס אַזוי אף דער
„קאָוואַדלע“ מיט איין האַנט, שלאָגט ער עס מיט דעם האַמער אין דער אַנ־
דערער האַנט, בעשאַס אַ געזונטער, ברייט־ביינעדיקער, צעכראַסאַטער באַכער,
באַוואַשנט מיט אַ גרויסן, שווערן האַמער קלאַפּט דערוף אַקעגן. אייזיק איין
קלאַפּ, דער באַכער צוויי; אייזיק אַ דריי דעם אייוון אַהער, דער באַכער —
קלאַפּ; אייזיק אַ דריי אַהין, און דער באַכער קלאַפּ־קלאַפּ, אַזש פּונקען
פֿליען — — —

ס'איז דאָ גענוג, אי אַייגענע, אי פּרעמדע, וואָס קומען געבן אַרבעט: דער
קומט מיט אַ שטימפּער האַק, יענער קומט מיט אַ צעבראַכן מילעכדיק קלינגל,
אַ איבערגעדרייטן שלאָס, איינער קומט פּידקאָווען אַ פּערר, און דער אַנדער־
רער — אַרופּציען אַן אייזערנע רייף אף אַ ראָד. — אייזיק אַליין איז בעטעווע
געווען זייער פּאַרעדעוויק, אַ צוגעלאָזטער מענטש, מיט אַפּיר־וועמען זיך אַרייַנ־

געלאָזט אין אַ ברייטן שמועס. באַזונדערס האָט ער ליב געהאַט אַריינלאָזן זיך אין כקירעס, געבן יענעם צו פאַרשטיין דעם שפיץ פון אַ זאָך און דערקלערן פאַרוואָס איז יענץ אַזוי און איז נישט אַזוי? — — — און לסאַף אויסדרינגען אַלפֿי כקירע, אַז אַזוי ווי עס איז, אַזוי מיסטאַמע באַדאַרף זיין, אַזוי מיסטאַמע איז גאַנץ גוט, גאָט, נישקאַשע, איז גערעכט, די קאַץ האָט דעריבער שאַרפע נעגל, קעדיי זי זאָל זיך קענען דראַפּען אָף די גלייכע ווענט, דאָס פּערד האָט דעריבער אַ וויידל, קעדיי אַראַפּשמיסן פון זיך די פליגן, און די פליגן ווידער האָבן דעריבער פליגל, קעדיי געשווינד טאַקע אַוועקצופליען... לערנען האָט אייזיק דער שמיד דאַווקע גאָר ניט געקענט, פונדעסטוועגן האָט עס אים קלאַל נישט געשאַדט צו די כקירעס זיינע, צו הייסן באַם אוילעם: אייזיק דער כאַרקען. לערנען מיט כקירע זענען אַפּאָנים גאָר צוויי באַזונדערע זאַכן.

גענוג שיין האָט דאָך אייזיק דער שמיד די גאַנצע וואָך זיך אויסגענומען. שטייענדיק אין אַ צעלעכערטן לעדערנעם פאַרטוך, אָן אַ קאַפּאַטע באַ זיך אין קוזניע און זאָגנדיק דאָרט כקירעס, נאָר נאָך שענער אויסגעווען האָט ער שאַ בעס און יאָנטעוו פאַרנאַכט אַפּן שולהויף. ער שטייט זיך דאָרט אָנגעטאָן אין אַ לאַסטיקענע זופיצע, אַפּן קאַפּ אַ שטריימל, גלייך מיט אַנדערע בעקאַוועדיקע באַלעבאַטיס, און דאַרשעט פאַר אַ רעדל מענטשן אַרום אים, אַריינשטעקנדיק איין האַנט אין דעם גאַרטל ביז דעם גראַבן פינגער. אַלץ וואָס ווייטער, פאַר גרעסערט זיך דאָס רעדל, עס ציט איטלעכן עפעס ווי אַ מאַגענט צויגין נעעג טער, צולייגן אַן אויער און האַרכן, וואָס זאָגט אייזיק דאָרט עפעס אַזוינס. עס גייט דאָרט אַ שמועס איבער צימעס, דערנאָך אַ כקירע: וואָס צימעס? וואָס טייטש צימעס? מע קומט פון דעם איניען אַרוף אָף פאַסטערנאַק, און אייזיק נעמט זיך דערקלערן אַלפֿי כקירע, פאַר וואָס פאַרלירט פאַסטערנאַק דעם טאַם באַלד נאָך דעם ערשטן דונער. ער פאַרפוטעט זיך אין דער כקירע אין פאַרקריכט אָף קראַפּעווע: פאַרוואָס קראַפּעווע זייט מען נישט און עס וואַקסט? — הערסט! — טוט ער זיך אַ דריי צוריק, — הערסטו, אָט דעריבער טאַ קע, וואָס מע זייט עס נישט, וואַקסט עס אַליין. אויך די אייגענע מאַיסע, פאַר שטייט איר מיר, וואָס מיט נאַראַנים... גאָט, נישקאַשע, פאַרשטייט, פאַרשטייט איר מיר, אַז אַזעלכס באַדאַרף אָף דער וועלט אויך זיין, פאַרשטייט איר מיר. אין דעם רעדל ווערט פריילעך, מע האָט מעשווע האַנאַע און מע לאַכט. די כעדווע אָבער איז נאָך גרעסער, ווען עס קומט אַמאָל אויס אַ שאַפּאַרעניש דאָרט צווישן אייזיק דעם שמיד און לייזקען, דעם צווייטן כאַרקען אין דעם שטעטל. לייזקע איז אַ געוועזענער אַרענדאַר, אַ אישואווניק, וואָס אָף דער עלטער האָט ער זיך באַזעצט אין דעם שטעטל, קעדיי צו געפינען זיך צווישן אידן, הערן אַ „באַרכו“, אַ „קעדושע“ און לעבן, ווי גאָט האָט געבאַטן. לייזקען איז די נאָז פאַרלייגט, עפעס אָנגעדראַלן, דעריבער אַז ער רעדט, קומט אויס געשאַנר פעט און אַמאָל אויך עפעס ווי געפייפט. לייזקע קען באַלעבאַטיש לערנען, קוקט אַריין אין אַלטע אידישע כקירע־ספּאַרים, און צווישן אים מיט אייזיקן איז טאַ מיר אַ שאַפּאַרעניש. לייזקע פאַרופט זיך אַלץ אָף אַנדערע כאַרקאַנים, אָף אַר י ס ו,

אָף דעם „ספר-הברית“ אויכדווימע נאָך אַזעלכע, און ער אַליין איז נישט אַזאַ
באַל-מויעך; אייזיק דער שמיד אַקעגן שטעלט נאָר אָף זיין
סייכל, ווייסט נישט פון קיין אַריסטו און גייט אין כקירע אָף זיין אייגענעם
דערעך. באַזונדערס באַרימט איז זייער שפאַרעניש איבער באַנקעס — פאַרוואָס
שטייט אַ באַנקע צו פעסט צום לייב און פאַלט נישט אַראָפּ? לייזקע
זאָגט:

— אַזוי איז די מאַיסע, ראַבויסאַי! דורך דעם שטעק מיט דער ברענענ-
דיקער ליכט, וואָס מע טוט אין דער באַנקע, ווערט זי, אָט אַפּאַנים, אויס-
געליידיקט פון דער לופט. היינט געדיינקט-זשע, אידן! אַזוי ווי מיר האָבן אַ
קאַימעלאָן, אַז די נאַטור האָט פיינט ליידיקייט, בעכיינ, ראַבויסאַי, ציט זיך
דאָס לייב, אָט אַפּאַנים, פאַרנעמען דאָס ליידיק אָרט אין דער באַנקע.

— וואָס מיר שטעק, וואָס מיר ליידיקייט-שמידיקייט! — זאָגט אייזיק מיט
אַ שמייעלע גאַנץ רואיק, נעמענדיק זיך פאַרן בערדל — און פריער וואָס איז
דען, זאָלט איר מיר געזונט זיין, די באַנקע געווען, נישט ליידיק? לופט האָט
דען אַ מאַמאַשעס? אַדעראַבע, פראווט זיך אויסציען אויבן אין דער הייך אָף
דער לופט, אויב ס'איז אַזוי. און גאָר אַכוץ דעם, וואָס איז עס גלאַט פאַר אַ
לאַשן — אויסגעליידיקט דורך אַ שטעק מיט דער ליכט!

— דאָס איז נישט מיין לאַשן — פאַנפעט ביילעך לייזקע — אַזוי זאָגט
אַריסטו, איר הערט? אַריסטו!

— אַוואַ, אַריסטו! אַ קאַטאַוועס אַביסל אַריסטו! אַ דאָו איז ער דען, וואָס
פאַסקעט שאַילעס, האַ!

— אָבער אַז אַזוי שטייט דאָרט אין אונזערע אידישע כקירעספאַרים! —
זאָגט לייזקע שוין שטאַרק אופגעבראַכט.

— וואָס טויג מיר, וואָס באַ אייך, זאָלט איר מיר געזונט זיין, שטייט אַליך
דאָרט, דאָרט! איך אַליין שטיי, באַרעכאַשעם, אויפיל יאָר שטיי איך אין
קונויע באַם אויוון. דאָרט ברענט אפּייער, אַביסל אַ גרעסערס פון אייער ליכט,
און פונדעסטוועגן גאַרנישט, נישט דאָס וואָס די באַנקע... פאַרוואָס?

— ע-ע, וואָס האָט מען צו רעדן מיט אַ אינגל! — טוט לייזקע אַ זאָג, אַ מאַך
געבנדיק פאַר גרויס פאַרדראָס מיט דער האַנט, און גייט אַוועק, נישט אויס-
הערנדיק, ווי אייזיק דערקלערט דעם אוילעם אָף זיין דערעך דעם שפיץ, וואָס
אין דער באַנקע שטעקט.

4. הערצל קיילעס דער סטאַליער.

הערצל קיילעס איז געווען, ווי אייזיק, שוין אין די יאָרן, אַ טאַטע פון
קינדער, אויך אַ דאַרער, אַ בלייכער, ווי ער, מיט דעם אונטערשייד נאָר:
אייזיק איז אַ הויכער, און הערצל אַ קלייניטשקער, נידעריק געוואַקסן. אייזיק
איז געווען טאָמיד רואיק, געלאַסן, גערעדט אָף איין שטימע גלייך, נישט גע-
דרייט, געשריגן, זיך נישט געיאָגט, געהיצט און נישט אַרויס פון די קיילים,
אַזוי ווי עס פאַסט טאַקע פאַר אַ כאַקען. אַקעגן-זשע הערצל איז אַ שפּירט,

באם רעדן בייט זיך אים די שטימע און ער גיט פון זיך אַרויס מעשוּנדעדיקע
 קוילעס, אַמאָל אויך מיט אַ קוויטש. דער שמועס זיינער איז געהאַקט, געבראַכן,
 לאָזט זיך אויס, פאַר גרויס איילעניש, מיט אַ ווינק, אַ מאַך מיט דער האַנט.
 נאָר עפעס נישט אַזוי ווי ער וויל, קאָכט ער, זידט און צאַפֿלט מיט אַלע גלי-
 דער, אינגאַנצן טאַקע אַ פּאָעט מיט די ביינער, אַזוי מעשוּגע, אַזוי קאַפּריזונע,
 אַזוי אופגעבראַכט ווי אַ פּאָעט. און בעעמעס האָט אין אים טאַקע עפעס אַזוינס
 געבורטשעט—עס האָט אין אים געשטעקט אַ גייסט פון אַ קינסטלער. דער-
 דאָזיקער גייסט זיינער האָט אינעווייניק אין אים ווי דער סאַמבאַטיען נישט
 גערוט, זיך געריסן מיט אַלע קרעפטן אַרויס, זיך צו אַרויסווייזן אין אַלערליי
 האַנטאַרבעט. די סטאַלעריי איז באַ אים געווען נישט אַזוי וועגן דער פּאַר-
 נאָסע, ווי צוליב דעם פאַרגעניגן, וואָס ער האָט דרינגען געהאַט—צו מאַכן אַ קיילע.
 ער האָט געקענט אַוועקזיצן איבער אַ שטיקל אַרבעט מער וויפּל מע באַדאַרף,
 פאַרצירן עס מיט צאַצקעס, שניצעריי, כאַטש יענער האָט גאָר אַזוי פּיל נישט
 פאַרלאַנגט, נאָר צוליב דעם אַליין, עס זאָל זיין שייך... ער האָט געזעען ליפּע-
 רואוונס מאָלט „אוישפּיזיך“, אופצוהיינגען עס אין סוקע, אַריינדרייענדיק
 אַהין, ווי אין נויכעס טייִווע, אַלערליי כאַיעס און אויפּעס, נעמט ער און מאַכט
 „אַ ראַבי יויסי“—אַ געמעל אַזעלכס, וואָס שטעלט פיר אַ מאַיסע פון דער געמאַרע:
 ווי ראַבי יויסי (אויסגעמאַלט מיט אַ גרוי שפיציק בערדעלע אין טאַלעס און
 טפּיל) דאַוונט אין איינער פון די יערושאַלאַימדיקע כּורוועס און הערט דאָרט
 אַ באַסקאַל, וואָס ברומט ווי אַ טויב (שטייט אויסגעמאַלט עפעס אַביסל מע-
 שונע), זאָגנדיק: „אוי וויי איז די קינדער, וואָס פאַר זייערע זינד האָב איך
 כאַרעוו געמאַכט מיין הויז, פאַרברענט מיין הייליקן פּאַלאַץ און זיי האָב איך
 פאַרטריבן אין גאַלעס צווישן די אומעס!“ מעווינים אין דעם שטעטל האָבן זאָט
 אָנקוקן זיך נישט געקענט אַפּן געמעל און געזאָגט, אַז עס איז איינס טאַקע
 אין דער וועלט. ראַבי יויסי איז נאָך יאָק ראַבי יויסי, אָבער די טויב, די ברוי-
 מענדיקע טויב, ריבוניע-שעל-אוילעם, ס'איז עפעס גאָר אַ גוואַלד!... הערצל
 האָט אויך געשפּילט פּידל, נישט אף כאַסענעס כאַלילע, דערוף איז דאָך געווען
 דער אידישער קלעזמער, פּייטל, אָף די וואָכנדיקע טעג, און קאָנדראַט דער
 גאָישער אָף שאַבעס, באַ דער קאַלע אָף דעם „פּאַרשפּיל“—נאָר גלאַט אַזוי זיך
 האָט ער זיך געשפּילט. זומער פאַרנאַכט, אַז די שטאָט-בעהיימעס זענען שוין
 געקומען פונם פעלד, ליגן זיך, שוין אויסגעמאַלקענע, אָף דער גאַס; אויס די
 די קוימענס ציט זיך פאַמעלעך עפעס ווי פאַרשלאָפּן העל-גרויע זיילן רויך,
 וויבער שטייען באַ די פּריפעטשיקעס, קאָכן וועטשערע; ערגעץ פונדערווייטנס,
 פון אַ טיכל פאַרטראָגט זיך אַ קוואַקען פון זשאַבעס, און זשוקלעך טראָגן זיך
 זשושענדיק אַרום אין דער לופט—דענסטמאַל צעגיסט זיך געוויינטלעך הערצל
 אָף אַ פּידעלע, שטייענדיק אינדרויסן, באַ זיך אַפּן גאַניקל, באַרוועס, אין איינע
 טאַכטוינים, מעכילע. קינדער מיט שטיקער ברויט און האַלבע אייער פאַרזאַמלען
 זיך אַרום אים; שטאַפּן אָן פּולע מיילער, שטעלן אָף די אויערלעך, גאַפּן און
 הערן. הערצל פּירלט און זינגט אונטער, פּידלט און מאַכט זיך נאַריש מיט די
 קינדער, טוט אַ פּידל און שטעלט זיך אָפּ, עס אַרט אים עפעס, ווייטער אַ פּידל

און—העִהֶה! ער איז שוין אין קאָס. אין דער ערד אַרײַן די פּיִדל, אויס שפּילן.
הערצל האָט זיך צעשפּילט—און באַלד לאָזט זיך איבער דער גאַנצער גאַס
הערן, ווי אַ טקיִע־גרוֹוילע אַ לאַנגער, אַ מעשוֹנע־ווּילדער קוויטש!... הערצל
האָט אויך ליב געהאַט אָפּגעבן זיך מיט זײַען און פּלאַנצן באַ זיך אין
גאַרטן. — — —

הערצלס שטייגער לעבן איז איבערהויפּט נישט געווען לײַטן־גלייך, ווי באַ
אַנדערע אידן—קײַן שײַנקל אין שטוב באַ אים נישטאָ, כּוֹץ קי איז נאָך אין
שטאַל דאָ אַ פּאַר אָקסן, א פּערד אויך, אַ פּויער, טראַכּים, אַף סכּירעס, אויך
אַף צו אַקערן, באַאַרבעטן די פּעלדער, וואָס זענען אים איבערגעאַנגען בײַע־
רושע פּון זײַנע עלטערן, אַ הונט, עס פּאַרשטייט זיך, איז אויך געווען, דער
אײַנציקער אידישער הונט אין דעם שטעטל. אין שול אַרײַן איז הערצל גע־
גאַנגען זײַער זעלטן, נישט דערפּאַר, ווייל ער איז געווען אַן אַפּיקוירעס, האָט
נישט מוירע געהאַט פּאַר גאָט, כּאָלילע! אַדעראַבע, ער האָט געגלויבט אַפּילע
אין רוכעס, מוירע געהאַט, געציטערט ווי געוויינטלעך אַ איד, נאָר וואָס דען?
גלאַט אַזוי זיך, גאָר אַן אַ שום טאַם. דאָס אײַגענע טאַקע מיט עמעצן אַנדערש,
ער זאָל פּאַרפעלן נאָר א מינכע, וואָלט מיט אים געהאַט צו טאָן א וועלט
מענטשן—סײַטש, הולטאַי, אַנזעצן אַ מינכע! הערצל אָבער האָט זיך געמעגט
אַנוועצן הונדערטער מינכעס—און גאַרנישט, קײַנער האָט זיך דערויס גאָר נישט
געמאַכט, ווייל ער איז פּאַרעכנט געווען באַ אײַטלעכן פּאַר א אינגל, א צע־
טראַגענע מין בריע, משטיינס־געזאָגט. הײַנט טאַקע האָט מען נאָך מוירע גע־
האַט, צו וואָס זאָל מען זיך דאָ נאָרן, פאַר זײַן קוויטש אויך. איז ער געקומען
אַמאָל אין שול, איז זײַן בעסט אָרט געווען צווישן אינגלעך וויסע־כעוורע,
הינטער דער בימע, עס ווערט דאָרט אַ לעבן, א גערעדעריי, א געשטופּעריי,
און דאָוונען נישט קײַן וואָרט, דער שאַמעס מעג זיך, פּון זײַצע וועגן, שרײַען;
שאַ! און שײַנע באַלעבאַטים מעגן פּאַטשן אַף די שטענדערס, מייעס־קרימענדיק
זיך, און מאַכן: אַי, אַי!

5. באלמעלאַכעס.

ווי אידן באַ די אומעס־אוילעם, אַזוי זענען באלמעלאַכעס געלעגן אין דער
ערד באַ אידן. — — — האָבן אַ באלמעלאַכע אין דער מישפּאַכע, אַ שניי־
דער, אַ שוכטער, אַשטייגער, איז געווען אַ פּלעק, אַ שאַנדע. עס האָט זײַער
אַפט געשאַרט צו אַ שידעך, אין באלעבאַטישן גראַד פּלעגט מען אין שידוכים
זוכן איכעס, פּלעגט אויסגראַבן פּון דער ערד ראַבאָאָנים, לאַמדיים, שאַכטים,
כּאַזאָנים, באַטלאָנים, און באַגראַבן דעם באלמעלאַכע, טאַמער האָט ער זיך
געפונען אין דער מישפּאַכע. דאָס הײַסט, פּאַרלײַקנט זײַן געבײַן: עט, ווייס
איך וואָס, גאַרנישט, פּערדס פּוסי־פּיטקעווע! אַ שײַנקאַר, אַן אַרענדאַר, אַ באל־
כּאַסאַניע, אַ קרעמער, אַ מאלווע, זײַ דאָגעגן זענען געווען נישקאַשע. אַדע־
ראַבע, זײַער פּײַנע מעכטאָאָנים, אין שטאַט געהויבענע באלעבאַטים מיט אַ

ברייטער דייע אומעטום: אין באָד, אין שול, לעהאוודל, און אין קאָהאַל־שטיבל. דערקלערן לאָזט זיך עס דערמיט, וואָס קיין אנדערע נישקאַשעדיקע פּאַרנאָסעס פאר לייטישע אידן זענען אַ כּוּץ די ניט געווען. דערפון האָט מען געקענט לעבן פאר זיך און אַמאָל פאַר אנדערע אויך — מיט אַ נעדאַווע, מיט אַ טויווע און אַ גוט וואָרט. האָבנדיק צוליב זייערע געשעפטן באַקאַנטשאַפט מיט פּרי־צים, גרויסע לייט אין די הויכע פענצטער, איז מעגלעך זיי געווען צו העלפן איינעם אָדער דעם קלאַל אין אַ נויטפאַל. ניט איינמאָל נאָר איז די יעשוע געקומען דורך אַ פּריצישן באַל־אַכטאַניע, דורך אַן אַרענדאַר און דורך אַ מאלווע, אַ באַנקיר הייסט עס היינט. סטאַם אַרענדאַרעט אין דערפער — איז זייער הויז אָפּן געווען פאר אַרעמע אַרכים, וואָס זענען אופגענומען געוואָרן מיט עסן און טרינקען און מיט אַ נעדאַווע אויך. מיינסטנס פלעגן אַרענדאַרעס אויסוויילן פאר זייערע טעכטער כאַטאַנים די בעסטע באַכורים פון די יע־שיוועס.

קאָהאַל האָט געהאלטן באַלמעלאַכעס אין דער מוירע, אָפּ־געזונדערט פון באַלעבאַטיים אין פּיל זאכן פונם שטייגער לעבן. אַ באַלמעלאַכע האָט נישט געטאַרט שאַבלעס אַנטאָן אַ זיידענע קאַפּאַטע, טראָגן אָפּן קאַפּ אַ שטריימל. אין בעסמערדעש, אין קלויז איז זיין אָרט געווען אָף דער לעצ־טער באַנק, הינטער דער בימע. צו דער טוירע פלעגט מען אים אופרופן „החבר“, נישט קיין „מורנו“, אי דאָס זייער זעלטן, צולעצט צווישן די גע־שטוקעוועטע אליעס. דערפאַר האָט מען אים אָפּגעגעבן אינגאַנצן די ביידע „תּוכחות“, ווי גרויס זיי זענען, באַ אים בלייבט עס. אָף אסיפעס מיט די פיינע בריעס וועגן שטאַט־זאַכן איז זיין פּוס נישט געווען. זיין דייע האָט מען ניט געפּרעגט. פאַר אזעס אוכעדוימע עפעס אַ פאַרברעכן האָט מען אים אויס־געשייגעצט, אויך אויסגעפאַטשט און אַמאָל טאַקע מעקאַיעס־פּסאַק געווען אין קאָהאַל־שטיבל. זיינע קינדער פלעגט מען „כאַפּן“, אָפּגעבן אין דער דינסט, אַ קאַפּאַרע פאַר בעסמערדעשניקעס, טאַטנס קינדער. זייער גוט טאַקע שיקט זיך דאָ צו זאָגן „טאַטנס קינדער“, ווייל צו קינדער פון באַלעבאַטישן שטאַנד פלעגן אַמאָל שטיין צוגעשריבן, קלאַמערשט ווי ברידער, קעדיי צו זיין פאר זיי די קאַפּאַרע־הינדלעך, אַרעמינקע, ווילד־פרעמדע, ניט זייערע קרויוים, ניט זייערע טאַטנס קינדער.

אַליין פאר זיך זענען די אידישע באַלמעלאַכעס אין יענער צייט געווען. ניט היינט געדאַכט, געפאַלן. דאָס אויסלערנען זיך עפעס אַ מעלאַכע איז פון אָנהויב־זאָן זייער שלעכט געווען אַוועקגעשטעלט. און דערפון איז ארויסגעקו־מען זייער פּיל נישט קיין גוטע זאַכן. אַ לערנאַניגל באַ אַ ליאַדע באַלמעלאַכע האָט באַדאַרפט יאָרנאַנג אַוועקטראָגן פּאַמויניצעס, העלפן אין באַלעבאַטישקייט דער באַלעבאַסטע און כאַפּן פעטש און קלעפּ ווי האַליץ. אַז געלערנט די מע־לאַכע האָט ער מאַקעס, האָט ער זי מאַקעס טאַקע געקענט. ער איז געווען דערנאָך אַ פאַרטאַטש, א פאַרביטערטער, אומגליקלעכער מענטש. פאר צאַרעס ליב געהאַט דעם טרונק. די האַנט זיינע איז געווען פּריי אָף אַ קלאַפּ, מעכאַבעד געווען אַמאָל אַפּילע דאָס אייגענע ווייב אויך. אַז אַך־און־וויי די

לערנאיינגלעך, נעבעך, וואָס זענען צו אים, אין זיין צייט, אין די הענט אַריין!
 און ווער, משטיינס-געזאָגט, זענען עס געווען די אינגלעך, וואָס זיינען אריין
 צו אַזעלכן לערנען די מעלאַכע? יעסוימיס, אַרעמינקע, פארוואָרלאָזטע, ניט
 געלערנט אין קיין כידער, ניט געקענט קיין איורע — אמעראַצים.

6. די פויאלים בעשאס דער ארבעט.

ווי אַרעס, פאַראומערט דעם באלמעלאַכעס דירע האָט אויסגעזען פונדרויסן,
 אַזוי לעבעדיק-פריילעך איז דאָרט צייטנווייסי געווען פון די פויאלים בע-
 שאס דער אַרבעט. עס שטייט זיך, אַשטייגער, איציק דאָס שניידערל מיט
 אַ פּרעסל אין דער האַנט איבער אַ שטיקל אַרבעט, הויבט-אָן אַף אַ קוויטש
 אַ מאַרש, צוקלאַפּנדיק צום טאַקט מיטן פּרעסל, און כעווע פויאלים, באַכורים,
 אַרום טיש, אַרבעטנדיק געשווינד מיט דער נאָדל, העלפן אונטער, דער אפן
 געליינקל, יענער אפן בייקעלכר, איטלעכער מיט וואָס ער קען, און עס שפילט
 זיך אָפּ אַ „מעלעך-עליין“ טשאַקנדיק, לעבעדיק, אַזש מאַלאַכיס מעגן זיך
 פרייען. און טאַקע באלד דערנאָך פאַרקרימט זיך איינער, נאָכמאַכנדיק אַף אַ
 אומעטיק קאַל דעם באַדכן, ווי ער זאָגט גראַמען צו אַ באַדעקנס. אַ טייל
 באַכורים שפילן-צו ווי די קלעזמער אַ שטיל-טרויערדיק גינגל, די איבעריקע
 פאַרגייען זיך ווי ווייבער אין אַ געוויין. ס'איז אַ יאָמער, אַ קלאַג-
 און פון דער קאַצן-מוזיק לאַזט זיך אויס אַ „קאַשער-טאַנץ“! כעווע גייט,
 זיצנדיק באַ דער אַרבעט, מיט דער קאַלע אַ קאַשער-טאַנץ. אַנשטאַט „שאַבעס“
 טוט איינער דעם אַנדערן אַ קניפּ, אַ רוק-אַראַפּ פונונטן דאָס היטל און מע
 שרייט-אויס זינגענדיק: וויזאָט! די באלעבאַסטע, די שניידערקע, שטעלט אַני-
 דער אפן זיזש אַ גרויסע פולע שיסל אַפּגעקאַכטע קאַרטאַפּל, הייסע-זודיקע מיט
 דער שאַלעכטס, און מע מעג גיין אַנקוקן אַף בילעטן, מיט וואָס פאַר אַ גיכקייט
 די קאַרטאַפּל ווערן אַפּגעשיילט, אין מויל אַריינגעכאַפט און אַראַפּגעשלונגען.
 מייסטערהאַפט! אַזעלכע בעריעס אַף קאַרטאַפּלעס-עסן, ווי שניידער-יונגען אוכע-
 דוימע זענען, איז שווער אַף דער וועלט צו געפינען. זיי האָבן דרינען זיך
 אויסגעאַרבעט, באַקומען אַ יעדע, ווייל דאָס, קאַרטאַפּל, הייסט עס, איז זייער
 שפייז, משטיינס-געזאָגט, טאַג-טעגלעך.

7. באם קוואל פון פאָלקסליד.

דאָרט באַ די פויאלים ווערן אַפט געזונגען לידלעך, אייגענע אַרבעט טאַקע,
 וואָס גייען דערנאָך ארויס אַף דער וועלט, צווישן אוילעם, פאַלן אריין אין
 מויל צו מיידלעך, דינסטמיידלעך און באַקומען דעם נאָמען „פאַלקס-לידלעך“.
 פויאלים, וואָס פלעגן וואַנדעווען, אַרבעטן באַ גאַים אין די דערפער, האָבן
 אין זייערע לידלעך אַריינגעמישט גאַישע ווערטער, אַזוי אַז ס'איז אויסגעקור
 מען האַלב-אידיש, האַלב-רייסיש. דער „טאַך“ פון די לידלעך איז געווען זייער
 פאַרשידן. ס'איז געווען אַזוינע איבער ליבעס. אַ דינסטמיידל, אַשטייגער,

פארביינקט זיך אין דער פרעגער נאך איר געליבטן. דערמאנט זיך וויינענדיק און
די גוטע, זיסע מינוטן, ווי זיי פלעגן פארבריינגען צוזאמען ווי א פאך טויבן
אין שפאציר, אמאל אין געריכטע וועלדער, און אמאל צווישן ווייץ און קארן;
אדער סטאם א מיירל גיסט אויס איר הארץ, ציט זיך מיט דער נעשאַמע צו
עפעס א כאָסן, ווי א קליין קינד מיט די הענטלעך צו דער שיינענדיקער לע-
וואָע. אויך לידעלעך פון אַ שוור איבער אַ בייזע שוויגער, פון אַ יעסוימע
איבער אַ שטיפמיטער. לידלעך פון אידישע רעקרוטן, ווי זיי געזעגענען זיך
מיט אלע זייערע ליבע פארן אוועקגאנג אין דינסט אף לאַנגע, לאַנגע יאָרן.
באַווייבטע געזעגענען זיך מיט ווייבער און קינדער, אינגלעך, קלייניטשקע,
נעבעך, באַם „דיאַרקע“ אף די הענט, אין ברייטע, לאנגע פעלצלעך, צוויי מאָל
אַזוי פיל ווי זיי, געזעגענען זיך מיט טאַטע־מאַמע, ברידער און שוועסטער.
אַזעלכע הייסן אין די לידלעך בירנע יעסוימילעד, וואָס ווערן, ווי פון אַ בוים
אַפגעריסענע בלעטלעך, פארוואָרפן העט־העט ווייט אין די קאלטע ערטער,
ערגעץ אין אַ העק, צווישן פרעמדע, גראַבע פויערים, צו פאַסען דאָרט באַ זיי
כאַזיריים, און גאָט ווייסט וואו זייער געביין וועט אַהינקומען. טאַטע־מאַמע
וועלן אפילע ניט זיצן „שווע“. צווישן די לידלעך איז דאָ פילע איבער נעג-
דים, קאַהאַלס־לייט און קליי־קוידעש, וועלכע זיי רעכענען זיך אַפּ מיט די אלע
פיינע בריעס פאר די צאַרעס און לייד, וואָס זיי שטייען פון די לייט אויס,
און לאָזן אויס צו זייער קאַפּ אַלדאָס בייז מיט שארפע ווערטלעך און שפיציקע
שטעכווערטלעך. יענע הייסן באַ זיי: יאַלדן, שמעלקעס, דאָס אויבערשטע פון
שטויסל, צימעס, לאַקש, קאַהאַן־דאָס, שיינע־ריינע־מויריינעס. מע קען מיט
רעכט זאָגן, אַז באַ די באלמעלאַכעס האָט געטליעט אַ פאַעטישער פונק, זיך
געלאָזט פילן אַ יונגע פרישע נעשאַמע.

VII. געהויבענע באַלעפּאַטיים. שיינע אידן, איידעלע אידן.

1. א יוסטער באַלעפּאַס אין דער ליטע.

צו זיין א שיינער יוסטער באַלעפּאַס אין ק... איז גענוג געווען צו האָבן א שטוב, אַקו און עפעס א שטיקל פאַרנאַסע דערצו, אָבער צו זיין א פּאַר-נעם, געאַכט, געליבט איז קאַרג אַ רייכקייט, אַפּילע אַסאַך אַ גרעסערע דער-פּוין. — אַ גראַבער יונג א רייכער בלייבט נאָך אַלע זאַכן פּאַרט טאַקע אַ גראַבער יונג, ווי דעם אוילעמס ווערטל טאַקע: פּוין אַ כאַזערשן עקל קען מען קיין שטריימל נישט מאַכן. שפּרינגען אויבנאַן, זאָגן דייעס — דאָס ליגט שוין אַזעלכן און זיין גלייכן בעטעווע, זינט די וועלט איז באַשאַפּן געוואָרן, מע מוז נאָך עפשער אַמאַל צווען אַזוינס, הערן און שווייגן, נאָר נעמען אַנידער-ועצן אַזעלכע אויבנאַן און קוקן זיי אין מויל אַריין מ'טן גוטן ווילן, ליב האָבן זיי בעעמעס פּונם האַרצן — אַ, ניין, זויכע זיין דערצו באַדאַרף מען זיין אַ לאַמרוּן, גוט און פּרום, האָבן זוכס-אַוועס. איכעס איז נישט דאָס בייטל, נאָר דער קאַפּ, דאָס האַרץ. אַט אַזוי איז אין דער ליטע איבערהויפּט, ביפּראַט נאָך אין דעם שטעטל ק... אַן אָרט פּוין טוירע פּוין אייביקע יאָרן, וואו די איינוואוי-נער זענען קימאַט אַלע לאַמדיים, וואו דער בעסמעדרעש, דער קלויז איז פּויל מיט באַלעפּאַטיים און באַלעבעסלעך, וואָס זיצן און לערנען, אויך מיט יעשווע-באַכורים, פּרושים פּוין דער פּרעמד, וואָס פּאַרלאָן ווייב און קינד, קנייטשן די געמאַרע און עסן טעג; וואו אלע פּאַרנאַכט, ביין מינכע לעמאַירעו, פּאַר-קלייבן זיך אַרום באַזונדערע טישן באַלמעלאַכעס און נאָך אַנדערע פּונם אוי-לעם, צו הערן א גוט וואָרט פּוין די פּאַרוואַגער דאָרט — באַ איין טיש „מעררעש“, באַס צווייטן „איניאַ-קיוו“, באַס דריטן „פּאַסק“, באַס פּערטן כויוועס-האַל-וואַעס אוכעדוימע אַזעלכע כקירע-און מוסער-ספּאַרים; וואו שאַפעס און יאַנטעו ווערט פּונם באַל-מעמער, נעבן דעם אָרן-קוידעש, געזאַגט פּלאַמענדיקע דראַשעס, וואָס צינדן אָן דאָס האַרץ פּוין די קנעטעס-איסראַעל מיט הייליקער ליבע צו דער שכינע, וואָס זענען געזירצט מיט טרייסט-ווערטער פּוין די נעוויאים, מיט מעשגאַלים, קלוגע, שאַרפע גלייכווערטלעך פּוין די כאַכאַמים, מיט אַ קאַל, מיט אַ ניגן, וואָס דערקוויקט, צעגייט זיך אין אלע אייזורים. אין אזא שטעטל אַז מען איז זויכע צו זיין אַ פּאַרנעס, מיטטאַמע איז עס ניט אומזיסט, מיטטאַמע איז מען גוט, פּרום און געלערנט, מיט אַלע מאַילעס.

און רעב כאַים האָט די אַלע מאַילעס אין זיך געהאַט. — — —

רעב כאים איז געווען, ווי מע זאגט, אי צו גאָט, אי צו לייט. זיין צייט איז געווען אָפגעגעבן צו דער פאַרנאָסע, צו טוירע און אויך צו שטעטישע זאכן. יאָרנלאַנג אַוועקגעווען א קאַזיאַנער ראָוו דאָרט, נישט באַלוינט צו ווערן דערפאַר. פלעגט אויך זאָגן אומזיסט, אַ שיר געמאַרע מיט פּאָסקים פאַר יונגע־לייט. זיין הויז איז געווען טאָמיד פּול, דער אַריין, יענער אַרויס. קיין זאך האָט זיך נישט געטאָן אָן אים, וואו ערגעץ אַ שפאַרעניש, אַ לאָדעניש איז ער געווען דער פאַרמיטלער. בעשאַס עפעס אַ נויט אין קלאַל-זאכן פלעגט מען אָנקומען צו זיינס און אייצע און וועגן אַלצדינג מיט אים זיך מעיאַשעו זיין. — — —

אָף רעב כאַימען האָט דער געפאַלענער האַנדל אויך זיך שלעכט אָפגע־רופן. די אויסגעגעבענע קינדער זיינע זענען געבליבן ווי דערוואַרן. אָן פאַר־נאָסע, אַ שוואַנער זיינער, וואָס האָט געהאַנדלט מיט טאַלקעס, האָט אָנגעזעצט און געמאַכט פלייטע, איבערלאָזנדיק ווי אַפן וואַסער א ווייב מיט א קליין קינד, און זיי זענען געפאַלן אָף רעב כאַימט קאָפּ. און אים אַליין די געשעפטן איז אויך געגאַנגען שליט. אין דער טאַקסע פון פלייש, וואָס ער האָט די לעצ־טע צייט געהאַלטן, האָט ער דערלייגט דעם קאָפּ. דער אוילעם האָט געגעסן ווייניק פלייש. — — — און וואָס נאָך? אַ טייל האָבן אַריינגעפירט „באַסאַר־כּוץ“, דאָס הייסט פלייש, אַריינגעפּעקלט ביגניווע אין שטאָט פונם אישעוו, פאַרשפּאַרט צו צאָלן טאַקסע און קאָסט וועלוועלער. דער כּיירעם, וואָס ליגט, געוויינטלעך, אָף באַסאַר־כּוץ, האָט נישט געהאַלפן. נויט, זאָגט מען, ברעכט אייזן, אַ פשיטע שוין אַ כּיירעם. אַרעמקייט, הונגער איז קיין קאַטאָועס נישט, און „טאַקסע“ איז נישט מיסינאי. נישקאַשע! די שאַמרים אָף נישטערן, זוכן זאָז פלייש און אַוועקצונעמען עס מיט געוואַלד האָבן אויך ווייניק וואָס געהאַלפן. ס'איז טאָמיד נאָר געווען געשרייען, טאַינעס, אומצופרידנקייט, קלאַלעס, טרערן, און צוגעצויגן האָט עס רעב כאַימען סינע, צאָרן און האַרצווייטיק. נאָר ס'האָט זיך נאָך וויס'איז געהאַלטן — טאַרבוס פאַר רעב כאַימען! שפעטער אַביסל אָבער ווייזט זיך אַרויס, אַז רעב כאַים צאָלט שוין נישט קיין ראַטע, האָט פאַרלאָרן דעם „זאַלאַג“, דערצו נאָך פאַרנומען פרעמד געלט אויך — און סאָ־נים, אַזעספּענימער האָבן שוין געעפנט אַ מויל, געשריגן טאַקע הויך אָף אַ קאָל.

רעב כאַים מיט זיין שאַרפן קאָפּ וואַלט זיך נאָך נישט מעיאַשע געווען, געזוכט וועגן, אַהין־אַהער, ווי זיך אַרויסצודרייען, איבערהאַלטן זיך די שלעכ־טע צייט, און זייער מעגלעך, עס וואַלט אים געראַטן. אַ כאַכעם איז ער בע־עמעס טאַקע געווען, באַרימט ווייט אַרום און אַרום. ס'האָבן אים געקענט אַפֿי־לע די אַרומיקע פּריצים; נאָר ווי קלוג, אַזוי שטאַלץ איז ער געווען און ער האָט נישט געקאָנט איבערטראָגן לייטישע רייד. סטייטש, מענטשלעך אַזוינע, וואָס פלעגן ציטערן פאַר זיין בליק, נישט די זכיע האָבן מיט אים צו רעדן אַ וואַרט, זאָלן האָזע האָבן עפענען אָף אים א מויל! ניין, ס'איז אומעגלעך אַווינט אויס־צוהאַלטן. ער האָט זיך שטאַרק פאַרעסן, איז אראָפּ פון פּאַנים, פאַרלוירן דעם געזונט און איניינעם דערמיט דעם קראַזש. — — —

בא רעב כאימען אין שטוב איז היינט טרויעריק, וויסט, נישטאָ קיין סי-
מען אַפילע פון ערעו יאָנטעו. רעב כאַים ליגט אין אַנטאָן בא זיך אין צי-
מער אַפן בעטל, אונטערגעלייגט ביידע הענט צוקאַפנס, קוקט שטאַרק צע-
טראָגן, אָטעמט שווער און איז בלייך ווי די וואַנט. סאָרע זיצט אין שטוב
פאַרלייגט די הענט, שטאַרק דערשלאָגן, מיט אויגן, ווי די באַנקעס, פון טרערן.
און זאָל עמעצער פון די קינדער טאָן אַ פּיפּס, מאַכט זי ווינקענדיק צו אים:
שאַ! דער טאַטע איז ניט געזונט, זאָל זיין שטיל! די קינדער גייען אָף די
שפיץ־פינגער, פאַרשלאָגן זיך אַיטלעכער אין אַ ווינקעלע און קוקן שווייגנדיק,
שטאַרק, נעבעך, באַטריבט. — — —

די טיר אין שטוב גלייך פון דער גאַס עפנט זיך ראַשיק אוף און עס קומט
אַריין מיט ברייטקייט אַ פאַריק, אַ הויכער, אַ געזונטער, פון אַ שייך אויסזען,
מיט אַ פאַר וואַנסעס, דין צוגעשעיצט באַ די עקן. צוויי לאַקייען טראָגן אים
נאָך פון הינטן — איינער עפעס אַ קליין פעקעלע, דער אַנדערער אַ לילקע-
ציבעק, אַ לאנגע אַנטיפעקע מיט אַ מונדשטוק פון ברושטין. — — —
— אַ, וועלימאָזשנע פאַן! — טוט זיך סאָרע אַ כאַפּ פונם אָרט און גייט
דעם פאַריק אַקעגן.

— פאַני ראַבינאוואַ! — שרייט־אויס דער פאַריק. — — —
— היי, אַנטאַסיאַ, לילקיי!

ווי פּייל אויסן בויגן טוען זיך געשווינד אַ לאַז צו אים ביידע לאַקייען,
איינער מיט דער לאַנגער אַנטיפעקע און פול אַנגעשטאַפטער לילקע, דער אַנד-
ערער מיט זיין פייער־געצייג: אַ שטיקל שטאַל, אַ קרעמען מיט גובקע אַ
שטיקל, שלאָגט אויס פייער און צינדט אונטער דעם טאַבאַק אין דער לילקע.
דער פאַריק רויכערט און הייסט די לאַקייען אַרויסגיין.

יאָן, דער וואַ — ציצער פאַריק, האָט געשטאַמט פון אַ פּוילישער איידעלער
פאַמיליע, צו וועלכער עס האָבן געהערט דערפער אַרום דעם שטעטל ק., וואָס
זענען פאַרטיילט געוואָרן צווישן עטלעכע ברידער. בעשאַס זייערס אַ כאַגע,
אָדער אַמאָל אויך אַ זונטיק, פלעגט יאָן מיט דער פאַמפע אין אַ קאַרעטע
„נאַשפיץ“ אריינפאַרן אין שטעטל, ווי אַנדערע פריצים פון דער סוויוע, גלייך
צום קלויסטער, וואָס אַקעגן דער שורע הייזער באַם עק מאַרק, נישט ווייט
פונם „אַראַפּבאַרג“ דאָרט. נאָכן אַפּפאַרטיקן זיך אין קלויסטער איז דער שטיי-
גער זיינער געווען צוצוגיין צופוס צו רעב כאַימס הויז, אַקעגן, וואו ער
פלעגט פאַרבלייבן אַ פאַר שאַ, אָף אַפּצוטאָן זיינע געשעפטן מיט באַלמעל־
כעס, קרעמערס אוכעדימע, וואָס פלעגן קומען אַהין צו אים. רעב כאַים איז באַ
אים געווען שטאַרק כאַשעו. ער האָט אים זייער געשעצט פאַר זיין קלוגקייט,
זיין אָרנטלעכקייט, און ליב געהאַט ווי אַ געטרייען פריינט. איז אים אויסגע-
קומען אַמאָל שווערלעך אין עפעס אַ זאָך, האָט ער זיך געראַטן מיט רעב כאַ-
אימען. האָט ער געהאַט מיט עמעצן עפעס אַ סיכסעך, איז באַ אים געווען איין
וואָרט: „דאָ ראַבינאָ!“ אַזוי האָט רעב כאַים באַ אים געהייסן. רעב כאַים איז
געווען דער פאַרמיטלער. אָף אים האָט ער זיך אינגאַנצן פאַרלאָזן, וויסנדיק
זייער גוט, אז רעב כאַים וועט פונם יושער ניט אַוועק אָף אַ האָר. און גאָר

כּוּךְ דִּי אַלע זאַכן, הָאָט ער גלאַט אזוי ליב געהאַט צו פאַרבריינגען אין אַ שמועס מיט רעב כאַימען. פּויליש הָאָט רעב כאַים גערעדט, אויך געשריבן נישט קאַשעדיק. ער פלעגט אמאָל דערציילן דעם פאַריץ גלייכווערטלעך, מעשאַליס, שיינע אַגאדעטעס פונם טאַלמוד, פון וועלכע יאָן פלעגט האַנאַע האַבן, זיי לויבן אין טאָג אַרײַן. איז רעב כאַים אמאָל באַשעפטיקט געווען באַ זיך מיט מענטשן, הָאָט יאָן אים נישט געשטערט, גערויכערט די ליולקע, זיצנדיק גאַנץ היימיש אין שטוב, און איבערגעוואַרט ביז רעב כאַים וועט זיך אָפּפאַרטיקן. וואָס מע וויל מעגן זיך אַנדערע איבער פּוילישע פּריינטשאַפט מיט אידן זאָגן, נאָר דער פאַקט, אז יאָן איז בעמעס געווען רעב כאַימס א פּריינט בלייבט אַ פאַקט. דאָס הָאָט זיך באַ פּיל געלעגנהייטן דערווייזן טאַמיד, אויך היינטיקס מאָל אין זײַן מאַרע־שכּוירעדיק פּאַנים, אין זײַנע פּייכטע אויגן, בעשאַס סאַרע הָאָט אים איבערגעגעבן די שלעכטע לאַגע זײַערע און אז דער מאָן איז פאַר קריינקונג נישט געזונט.

— קען איך אים זען אַצינד אף א וויילע? — פרעגט יאָן.
— אָט וועל איך גיין אַ קוק טאָן — ענטפערט סאַרע — און אויב ער שלאָפט נישט, וועל איך אים זאָגן.
עס הָאָט נישט געדויערט קיין רעגע, הָאָט סאַרע געבעטן דעם פאַריץ צום מאָן אין צימער אַרײַן.

— צאָ טאַקענאָ, פאַן ראַבי? — מאַכט יאָן, אָפּשטעלנדיק זיך אַ וויילע באַם אריינקומען נישט ווייט פון דער טיר. און שאַקלענדיק מיטן קאָפּ, ווי פאַרוואונדערט, מיט אַ שמייכלע קלוימערשט — עפעס איז פאַן ראַבין גאָר צעטראַגן, הָאָט פאַרלוירן דעם קוראַזש! וואו איז זײַן פעסטער כאַראַקטער? וואו איז זײַן כאַכמע?

— עס זענען דאָ צײַטן, וואָס העלפט נישט דעם מענטשנס כאַכמע — ענטפערט רעב כאַים מיט אַ שמייכלע, וואָס ער הָאָט עס געמאַכט מיט געוואַלד.

— ס'איז דאָך אַבער דאָ אַ גאָט, וואָס קען העלפן טאַמיד, אין אַלע צײַטן! באַדאַרף איך דעם פאַן ראַבין זאָגן אַזוינס, וואָס ער ווייסט בעסער פון מיר? — מאַכט יאָן, זעצנדיק זיך רעב כאַימען אַקעגן. — איך ווייס — שלעכטע אומשטענדן. אַבער אַזאַ מענטש מיט קאָפּ, קען נישט ווערן פאַרלוירן. עפעס אַסאַך האַבן אידן אַזעלכע ווי פאַן ראַבין?

אַקעגן אַ פערטל שאַ הָאָט יאָן פאַרבראַכט באַ רעב כאַימען. דערנאָך הָאָט ער זיך געזעגנט און מיט אַ פאַרקלעמט האַרץ זיך געלאָזט צו זײַן קאַרעטע, נעבן קלויסטער.

אַף מאַרגן פאַרנאַכט איז צוגעפאַרן צו רעב כאַימס הויז א וואָגן, און צוויי לאַקײען האַבן אַריינגעטראַגן אין שטוב זעקלעך ווייץ, קאַרטאָפּל, אויך הינער און אַ פאַר אינדיקעס.

2. רעב יינעס, דעם סלוצקער גווירס, הויף.

אָ הויז אַ הילצערנס, איינגארנדיקס, מיט אַ גאַניקל אָף עטלעכע טרעפלעך די הויך באַ דעם אַריינגאַנג, און אַ שורע מיטל-הויכע פענצטער, גלעזערנע אויגן. אים פון ביידע זייטן קוקט אַרויס אין אַ גרויסן, אַרומגעצוימטן הויף. און אַזוי טאַקע מיט דעם נאַמען „רעב יינעס הויף“, הייסט אין דער שטאָט די וואַרינגג זיינע. אין איין זייט הויף שטייט הויך אויסגעבויט זייער אַ שיינע שול, אַ בעסמערדעש, הייסט עס. דאָרט דאַונט אַ גרויסער אוילעם — די פון דער מיטשפאַכע און אויך זייטיקע אידן. דאָרט זיצט אויך יונג און אַלט און לערנט טאַג ווי נאַכט. אַזוי איז עס געווען בעכאיעוון, און אין זיין זונס צייט שפעטער — א מיניען אידן לאַמדיים, זקיינים און יונגעלייט, זענען אַף סכירעס געזעסן שטענדיק און געלערנט. סכירעס האָט אויך באַקומען אַ ראַש-יעשויווע פאַר דעם זאָגן דאָרט אַלע פרימאַרגן נאָכן דאַוונען א שיער געמאַרער מיט מעפאַרשים פאַרן אוילעם לאַמדיים.

פרייטיק-צורנאַכט באַקומט דער הויף עפעס גאָר א ניי אויסזען, אַ יאַנטעוור-דיק פאַנים, א גרויסער, אַ לאַנגער אַמוד-אייש פון פיל ברענענדיקע ליכט אין שול, אין הויז, שטראַלט אַרויס דורך די פענצטער און באַלויכט, צעשפרייטנדיק זיך איבערן הויף, אין איטלעכס ווינקעלע. עס פילט זיך עפעס ווי די גוטע מאַלאַכיים, דעם אויבערשטנס דינער, געשיקטע פון האַקאָדויש-באַרוך-הויז אין הימל, שוועבן אַרום דאָרט, אַפּוואַרטנדיק דעם גוויר מיט זיינע קינדער באַם אַרויסגיין פון שול, צו באַגלייטן זיי אַהיים. דאָרט אין שטוב, אין אַ ליכטיקער גרויסע סאַליע שטייען פאַר דעם הויזגעזינד און נאָך פאַר צענדליקער אַרכים אַרעמע לייט, שיינע אידן, שאַבעסדיק געדעקטע טישן מיט אַלדעם-גוטן — מיט בענטש-ליכט אין דריי, אין זיבן-רערעדיקע זילבערנע לייכטער, מיט טייערע קרעדענצן פון פאַרפיר. וויין פינקלט, פערלט-זיך אין געשליפענע, בייכיקע, לאַנגהאַלדיקע פלעשלעך, אַפּשיינענדיק זיך מיט אַלערליי רענגבויגנדיקע קאָלירן אין קריסטאַלענע קידעש-גלעזלעך. פאַר יעדן פון די שפייזנדע באַזונדער ליגט אַף אַ שניי-ווייסן טישטוך אַ פאַר פריש-שמעקנדיקע, ווי יונגע הינדלעך, ערשט פונם איי, פוליןקע, געלינקע קוילעטשלעך — „לחם-מישנה“. אַנקונדיק דאָס אַלצדינג קומט-צו, דאַכט זיך, א נייע נעשאַמע — די נעשאַמע יעסירע, מע פילט, אָט איז שאַבעס, אָט קומט די ליבע קאַלע, אָט גייט מען איר אַקעגן מעקאַבל פאַנים זיין אין שול מיט א „בואי בשלום“, זינגענדיק דעם „לכה-דודי“ הויך אַף אַ קאַל מיט אַ ברען!

אַף אזא אויפן איז דער גוויר יויצע געווען פאַר גאָט און פאַר זיין טויער. ער איז אַבער, ווי אַן איינוואוינער און ווי אַ איד, א זון פון זיין פאַלק, אויך יויצע געווען אַקעגן דער שטאַט און דעם קלאַל איסראַעל. ער איז דרינען באַ-טייליקט געווען, גאַנץ געוויס, מיט זיינעם אַ גרויסן כּיילעק. די צדאַקע זיינע פאַרן קלאַל האָט, פונדעסטוועגן, גיט מויצע געווען דעם פראַנט, ווי מען איז מויצע באַ אונז יענעם, אשטייגער, פון בראַכע-מאַכן אַף וויין אוכעדומיע. דאָס הייסט, מיט די נעדאַוועס פאַרן רעבן האָט ער גיט אַפּגעפאַטערט יענע נויט-

באדערפטיקע יעכידים, זיי האָבן גענומען בא אים די מאַטבייע איטלעכער בא-
זונדער, קאַבצאַנים פון אַלערליי מינים, דאַלפאַנים אַזוינע און אַזוינע, מיט
טאַרבעס, אָן טאַרבעס, ניסראַפּים, אַגונעס, שלעפּערס מיט געשריפטסן פון ראַ-
באַנים, אָן געשריפטסן — אלץ איינס, יעדער האָט באַקומען זייער פּיין זיין
גראַשן. ווער רעדט פאר אייגענע, פאַר שטעטישע אובעלוי יודים, שטילע,
„מאַטן בעסייער“, הייסט עס, מיט עסן און טרינקען, גאַסטפריינטלעך אָף
אוראָהאַם-אַווינוס שטייגער. — — —

דאָרט אינם הויף, גלייך אַקעגן דעם גוירס הויז — איר זעט — איז א היפש
געבוי, אַ לאַנגס, אָן פענצטער, מיט א פאַר גרויסע אָפענע, אָפגעלייגטע טויערן,
וואו איינער אונטערגענאַרטלט, די פאַלעס פאַרשטעקט, די אַרבל פאַרוואַרפן,
מיט אויסגעשטרעקטע הענט, נעמט עפעס אין זעקלעך פון אינעווייניק און
דערלאַנגט א צונויפשטופנדיקן אוילעם אינדרויסן, מאַנסבלען, ווייבער, באַלאַ-
דענע מיט פעקלעך, ליכטלעך און פלעשלעך. דאָס איז — איר הערט ליבע
אידן — דאָס איז א שפייכלער, וואו עס געפינט זיך עסנוואַרג, אויך נאָך אנדערע
נייטיקע זאַכן, און פון וואַנען דעם גוירס א „מענטש“, אן אופזער דערוף, גיט
אַרויס אַלע דאָנערשטיק געוויסע אַרעמעלייט אָף שאַבעס. און געפאַלענע, אָפ-
געקומענע, נעבעך, אַזוינע, וואָס שעמען זיך אַנשטעלן די האַנט, שיקט מען זיי
אָפ שטילערהייט אהיים בעקאָועד. — — —

אין דער זייט הויף פאַרנעמט דאָרט פלאַץ א גרויסער פליגל, פון די קוימענס
ציען זיך זיילן רויך, מעשאַרסיים, ווייבער, מיידלעך אין ווייסע פאַרטוכער,
מיט טיכלעך ריינע ווייסע באַדעקטע קעפ, דרייען זיך שטאַרק באַשעפטיקט,
מיט קיילים, טישציג אַהינ-אַהער, א מאַנספאַרשויך אַ הויכער, אַ געזונטער —
קוק אים אָן — א יונג מיט ביינער, שטייט אין דער טיר. ער קאַמאַנדעוועט און
לאַזט אַריין מענטשן, וואָס קומען און גייען איינער נאָכן אַנדערן — הערט
א מאַיסע, וואָס אַ פאַרצייטיקער גויר קען — איינפירן באַ זיך אַ קיך אָף קאַכן,
באַקן און געבן דאָרט אַלע טאָג עסן הונגעריקע, ניט פאַרמעגלעכע, בעסמער-
רעשניקעס עלנטע.

3. ביניאַמין דער מענטש.

דער כאַכעס און באַלאַייצע אין אונזער שטעטל איז גע-
ווען ביניאַמין דער מענטש. פארשריבן איז ער געשטאַנען אין דעם
רייסטער פון די נעפאַשעס מיט דער פאַמיליע קורנאַסע. — — — די פאַמיליע
זיינע איז אָבער געשטאַנען טאַקע נאָר אין רייסטער, און געהייסן האָט ער
געוויינטלעך ביניאַמין דער מענטש. ביניאַמין האָט אַמאָל באם באַרימטן גויר
רעב יונע יעהופיצער געהאַט אַ שיינע שטעלע און איז היפשע עטלעכע יאָר
אַוועקגעווען בא אים אַ מענטש. אַז דעם גוירס געשעפטן האָבן זיך אויס-
געלאָזט און ביניאַמין ווערט אויס מענטש, איז דער נאָמען מענטש פונדעסט-
וועגן אים טאַקע געבליבן. אין שטעטל האָט זיך ביניאַמין גערעכנט איינער פון
די שיינע, ייסטע באַלעבאַטיים. זיין שטוב מיט אַ גריין גאַניקל און אַ הויכן

דאך פון שינדלען איז געשטאנען אינמיטן מארק, פונקט אַקעגן דעם רינג
 קלייטן. ס'אָרע זיין ווי ב, אַ הויכע, אַ דאַרע אידענע מיט אַ לאַנגער דינער
 נאָז, מיט עטלעכע שנירלעך פערל און אַ גילדענעם אויבל אפן האַלו, טאַמיד
 אינדערוואַכן אפילע, פלעגט זיך אָפגעבן מיט דער באַלעבאַטישקייט, ציען
 די פאַרנאָסע פון אַ געהייבן שיינקל בא זיך אין שטוב, וואָס כּוץ
 בראַנפן און פאַרבייסן האָט זיך בא איר געפונען ביר, מעד, ווישניק און אַ
 געבראַטענע גענול אויך. דעם סאָד פון זויערע אוגערקעס שטעלן האָט זי
 אַליין נאָר געוואוסט: איר אוגערקע איז געווען האַרט, שטייף, נישט געבייטלט.
 בא איר אין שיינקל האָבן געטרונקען די „פּיאַני האַאיר“: דער צעכ-
 מייסטער, דער גאַלאַוואַ מיט דעם שרייבער און נאָך אַזעלכע געהייבענע פאַר-
 שוינען פון זייער קאַהאַל. „סאַרקע“ איז בא זיי עפעס גאָר קיין קאַטאַוועס
 נישט, נאָר עפעס — איז צו „סאַרקען“. פון „סאַרקעס“ אַ שטיקל געפילטע פיש
 לעקן זיי די פינגער. פאַר סאַרקען איז, בעשאַס האַבנדיק אַ קריסע אין קאַפּ,
 אָפן זייער האַרץ; וואָס אָף דער לונג, דאָס אָף דער צונג. מע האָט מיט איר
 אָפט דענסטמאַל אַ וויקוען איבער דער „נעמאַנע“. עס לאַזט זיך געוויינטלעך
 אויס מיט נאָך אַ פלעשל מאַשקע און מע פאַסקעט מיט אַ גוט, זיס שמיכעלע:
 אַלע „נעמאַנעס“ זענען גוט, אונזערע, אייערע — אַלץ איינס... אויך כעווער-
 קאַדישע-לייט, לעהאַוודל, אָדער עפעס אונזערע קאַהאַלס-לייט, אַז זיי האָט
 אַמאַל געכאַלעשט דאָס האַרץ און האָבן זיך געוואָלט אַביסל קוויקן, נעבעך,
 פלעגן זיי שיקן נעמען מאַשקע מיט אַ גענול בא סאַרע ביניאַמינס. סאַרע איז
 געווען די איישעס-כאַיל, און ביניאַמין האָט אין די עלטערע יאָרן זיך געפירט
 אַ רואיק לעבן, אָן קאַפּדאַרעניש. קינדער זענען אים נישט באַפאַלן, זיינע דריי
 טעכטער האָט ער שוין לאַנג אויסגעגעבן, און זיי האָבן געלעבט מיט די מאַנען
 צופרידן, ווי גאָט האָט געבאַטן. נאָר בא זיך האָט ער געהאַט נאָר איין
 אייניקל, אַ יונג מיידל, זייער אַ שיינס, אַ געראַטן קינד, וואָס איז קינדווייס
 געבליבן אַ יעסוימע נאָך זיין איינציקן זון. זי איז אים געווען אַ טרייסט,
 איינגעבאַקן טיף אין האַרצן.

ביניאַמין האָט געהערט צום סאַרט איידעלע אידן, וואָס דאָס איידלקייט
 ליגט זיי אפן פאַנים, מע דערקענט באַלד אין זייער אויסזען, אַז זיי שטאַמען
 פון אַ פיינע מישפּאַכע, די טויער שיינט זיי ארויס אין די אויגן, און אָף דעם
 הויכן שטערן שטייט זיי אָנגעשריבן: דאָס זענען גאַנץ אַלטע, אָפגעקומענע
 מעיוכאַסים פון דער גילדענער פּאַן — קינדער פון די הייליקע, אין דער גאַנ-
 צער וועלט באַרימטע, טייערע אַוועס: אַווראַהאַם, יצכאַק און יאַקויו!...

ביניאַמין איז אויך געווען אַ „פּאַליטשנער“ מענטש, אַ קלוגער, אַ געניטער,
 ער האָט באַטראַכט אַ זאָך גאַנץ רואיק, בעפאַשטעס, אַזוי ווי זי איז, זיך
 קיינמאַל נישט געהיצט, נישט פאַרגרעסערט ווי אַנדערע און געאנגען טאַמיד
 מיט זיין אייגענעם דערעך. זיין שטייגער רעדן איז געווען שטיל, עפעס אָף
 אַ בינימעס-הייזעריקלעכער שטימע: האָט דערביי אָנגעבויגן דעם קאַפּ מיט
 האַלב-צוגעמאַכטע אויגן. גערעדט האָט ער קורץ און שאַרף, ארייננוואַרפנדיק
 אַ מאַשל, אַ ווערטל, ווי אַ בליץ, וואָס האָט געטראָפן און געפאַסט צום

אייסעק. ער איז געווען אַ שוואַכער מענטש און האָט געלעבט דעריבער זייער באַרעכנט, אָפּגעהיט דאָס געזונט. אין בעסמערדערע פּלעגט ער קומען דאַוונען נאָר שאַבעס, זייער זעלטן אינמיטן דער וואָך, איז דאָס אויך נאָר פאַרנאָכט אַמאָל צו מינכע. דאָרט האָט ער זיך נישט געשטופּט אויבנאָן, אין דער מיזורעך-וואַנט, זיין אָרט איז געוויינטלעך געווען אונטערן אויוון. מיט ביניאַמינס קומען פּלעגט דער אונטער-אוייוון עפעס ווי באַלעבט ווערן, אַ רעדל מענטשן פּלעגן טאַמיד שטיין אַרום זיין שטענדער און עס האָט זיך געשמועסט עפעס אַזוי גוט, עפעס אַזוי געשמאַק... און צוליב ביניאַמינען האָבן גערשן-אייזיק און דאָויד-אַבע, צוויי שטיקלעך כאַקראַנים, פּארלאָזן זייערע שטעט אין דער שפיגל-וואַנט און זיך באַזעצט נעבן אים דאָרט אין שכיניעס. די ביידע כאַק-ראַנים—אַזוי איז געוויינטלעך דער שטייגער געווען—הויבן אָן דעם שמועס, אונזער ביניאַמין זיצט שווייגנדיק מיט האַלב פאַרמאַכטע אויגן און הערט. דער שמועס ווערט אלץ ברייטער, גרעסער, עס מישן זיך אין אים אריין מענטשן פון אוילעם, איטלעכער גיט אים אַ צי, אַ שלעפּ אַביסל אין דער זייט, און אָט קומט שוין אויס בוידעם, גאָר נישט דאָס, פון וואָס מע האָט אָנגעהויבן. פּלוצלים עפנט ביניאַמין דאָס מויל, עס ווערט שטיל, שאַ! שאַ! און ער זאָגט אָפּ זיינס, געציילטע ווערטער, וואָס טרעפן אין קאַרב אריין, אלע זענען מאַסקים און מאַכן מיט אויסגעצויגענע פענימער: אַ-אַ-אַ!...

דעם גאַנצן טאָג פּלעגט ביניאַמין צובריינגען בא זיך אין אַ באַזונדער אַלקיר, אריינקוקן אין אַ סייפער, זיצנדיק אָנגעלעגט אַף אַ געבעט-ביינקל, אין אַ כאַלאַטל און פאַנטעפעלעך, נאָר אליין איז ער קימאַט קיינמאָל נישט געזעסן, שטענדיק האָט מען בא אים געטראָפּן אלערליי מענטשן: אידן, אידע-נעס, יונג און אַלט. אַזעלכע, וואָס פּלעגן קומען זיך מיט אים אָן איינע האַלטן, אויך אַזעלכע פון זיינע מעקוראַוים, וואָס האָבן מיט אים פאַרבראַכט אַביסל די צייט, גלאַט אַזוי, אין אַ שמועס. דער צעכמיסטער מיט דעם גאַלאַוואַ, ווען זיי זענען געווען אַביסל בעגילופן, פּלעגן זיך אַמאָל אויך אריינ-כאַפּן צו אים מיט אַ קויסע אין דער האַנט און אין איין קאָל: פּאַני ביניאַמקא! נישט אַנדערש, זיי ווילן טרינקען לעכאַים צו פּאַני ביניאַמקע. דער צעכ-מיסטער, קלאַפנדיק מיט אַ פינגער זיך אפן שטערן, מאַכט האַלב אידיש, האַלב רוסיש: „ביניאַמקא, גרויסע קאַפּ! וועליקי פּאַני-בעריע, אוי וויי מיר!“... דעם גאַלאַוואַ פרייט זיך דאָס האַרץ, ער שניידט עפעס איבער דער „נעמאַנע“, וויל ארויסווייזן זיין לאַמדעס און מישט אויס בוידעם-פּאַלעצע, איבערקיינע-דיק צען מאָל איין וואָרט אלץ: „ראַבי מוישע, אדאם, האַמאָן! שטשאַ או וואָס, טאָ או נאַס. וואַש דאָויד, נאַש דאָויד... טילקאַ כאַזער גי, גי! טרייף...“ ס'איז אַ לעבן, אַ כעדווע, אַ ליבשאַפט, זיי זענען זיס ווי לאַקריצע, האַלן ביניאַמינען, קוים-קוים וואָס זיי רייסן זיך פון אים אָפּ און גייען אַוועק, פּלאַנטענדיק מיט די פיס. — האַקלאַל, ביניאַמין זיצט נישט אַליין, אלע צו אים. שלאַגט זיך, אַשטייגער, איינער אין דער דייע וועגן עפעס אַ שידעך, גייט ער צו ביניאַמינען. דרייט זיך ערגעץ אַ פאַר פּאַלק, קומט איטלעכער באַזונדער פון ביידע צדאָדים אויסרעדן דאָס האַרץ פאַר ביניאַמינען; גייט אַ

באלעבעסל אַראָפּ פון קעסט און ווייסט נישט, צו וואָס זיך צו נעמען, דולט ער אַ קאָפּ ביניאַמינען. רייסן זיך צוויי אידן צווישן זיך, גלייכט זיי אויס ביניאַמין. שטאַרבט אַ איד און לאָזט איבער יערושע, הערן די יאַרשים נישט אף זיך צו קריגן ביז צווישן זיי מישט זיך נישט אריין ביניאַמין; שטאַרבט אַ איד און כּוץ אַ ווייב און קינדער לאָזט ער נישט איבער קיין יערושע, איבער וועמעס קאָפּ וויינט די אַלמאַנע? איבער ביניאַמינס. בעקיצער, וואָס נאָר, קומט מען צו ביניאַמינען, אַ שטעטישע זאָך — אויך צו ביניאַמינען. ביניאַמין הערט אַלצדינג רואיק אויס, געפינט פאר איטלעכן אַ מאַש, אַ ווערטל, אַן אייצע, און מע נעמט זיינע ווערטער אָן פאר ליב, האַגאַם זיי מעגן טרעפן אַמאָל יענעם אין קנעפל, שטעכן אין דער זיבעטער ריפּ. אָט דאָס האָט איר אייך אַ בילד פון ביניאַמינען, פונם באַל-אייצע אַמאָל אין אונזער אידיש שטעטל, וואָס אַזעלכע ווי ער זענען היינט בא אונז זייער זעלטן.

4. ר' יאַנקעוו דער פּריצישער באַלהאַוואָע.

פריער, אין ערשטן גילגל, איז ער געווען אַ וואָרעם און האָט געהייסן יענקל, אָדער נאָר פּאַשעט יאַנקוטש. יענקל איז אין דער יוגנט גע-
ווען אַ קליין מעש אַרעסל, געקראַכן אפן בוך, געאַרבעט, נעבעך, נאָר פאר דעם עסן, מער ווי עסן איז אים אפן זין אפילע נישט געקומען. באַ איטלעכן איז ער געלעגן אונטער די פיס און מע האָט אים געטראָטן ווי אַ וואָרעם. ער איז באַ זיך אַליין געווען נידעריק, זייער געפאַלן; האָט זייער גוט געוואוסט, אַז ער איז אַ רוי אינגל און קען, נעבעך, גאָר נישט, דעריבער האָט ער אָנגעבויגן דעם קאָפּ, געקראַכן, ווי מע זאָגט, איטלעכן אונטער די נעגל — און דאָס טאַקע האָט אים געראַטעוועט. דורכדעם האָט מען אַלץ ווייטער מער אַף אים זיך אומגעקוקט, און ער איז אַלץ וואָס ווייטער מער ארויס פון דער בלאַטע, פון אַ קליין מעשאַרעסל געוואָרן אַ גרויסער מעשאַרעס, שוין געהאַט די זעט, פונם געהאַלט זיינעם אַלץ געשפּאַרט, אַ גראַשן צו אַ גראַשן, ביז ער האָט אָנגעקליבן אַביסל געלט און האָט כאַסענע געהאַט פאַר אַ האלב-דינסטמידל, דאָס הייסט, איינע פון יענע אַרעמע מינע מיידלעך, וואָס אַרבעטן, האַרעווען, רייסן קריע יאָרן-לאַנג עפעס באַ קרויוים אזוינע, און הייסן הייסט עס, זיי העלפן גלאַט אַזוי זיך, ווי אייגענע, אין דעם באלע-באטישיקייט אומזיסט, נישט צו נעמען קיין גראַשן, כאַליילע. דערפאַר שטעלט מען זיך אַרויס פאַר מעכטאָנים באַ זיי אַף דער כאַסענע דערמיט, וואָס מע שיינקט זיי אַ בורנאָס, אַ שמאַכטע און אַ פאַר אַלטע קליידלעך פון דער גאַר-דעראַבע. מע טוט זיי נאָך אָן אַ גרויס קאָוועד אויך, וואָס מע עסט, מע טרינקט באַ זיי אַף כאַסענע און מע גייט מיט דער קאַלע דעם קאַשער-טאַנג... נאָך דער כאַסענע האָט יענקל געפרוואוט דאָס מאַזל און אָנגעהויבן ביסלעכווייס אונטערצוהאַנדלען, אַליין פאַר זיך צו מאַכן געשעפטלעך. ער האָט פאַרליען אַרעמע אידן, באלמעלאַכעס, קליינע קרעמערלעך געלט אַף וואַכער, שפעטער

אביסל געמאכט אויך האלואאעס שרייבערלעך פון אלערליי פריסטוטוועס, האשעם-איסבארעך האָט אים געהאַלפן, אים געגעבן בראַכע וועהאַצלאַכע אין די פאַרדינסטלעך, ביז ער האָט מיט דער צייט געמאכט אַ גאַנץ שיין קאַפּי-טאַל, מיט דעם אויבערשטנס הילף, און איז געוואָרן — אַ קאַטאַוועס עפעס — אַ פּריצישער באַל-האַרוואַע! ער האָט געקויפט אַ הויז און שוין געלעבט ברייט, ווי אַ פּיינער באַלעבאַס. דענסטמאַל הויבט זיך באַ אים אָן דער צוויי-טער גילגל. פון אַ וואַרעם — אַ יענקל. ווערט אַ מין פּיינע-בריע, מיט אַ פּאַ-נים פון אַ שיינעם אידן, און הייסט שוין ר' יענקל! ער איז שוין אַ אָפּגע-פּיינט מענטשל, אַ לאַלקע, זיין שטאַט איז אין דער שפּיגל-וואנט דאָרט אין קלויז צווישן דעם רעכטן צימעס. לייט ווייסן באַ זיך זייער גוט, ווער ער איז, פּונדוואַנען, משטיינס-געזאַגט, ער שטאַמט, נאָר מאַכן זיך ביזוכט זיין געלט נישט וויסנדיק. געלט איז פאַר דעם מענטשן דער בעסטער מיליץ ווישער ... מע נעמט אים אַריין צווישן די מויריינוס — יאַמויד ר' יענקל! און זיינע באַסאַקעס רופן אים ר' יענקל, שוין אונטער די אויגן אַפּילע — דאָס איז באַ אונז אידן אַף איין מאַרריגע מיט דעם טיטל „סטאַטסקי סאַוועטיק“ באַ זיי, לעהאַוודל. ר' יענקל אַליין געדיינקט נאָך אויך זייער גוט, וואָס ער איז פּריער געווען — אַ קליין מענטשל, אַ מעשאַרעסל, אַן אַמאַרעץ. דעריבער האַלט ער עס פאַר אַ גרויס קאָוועד, וואָס אָנגעזעענע מענטשן זענען מיט אים כאַווער און נעמען אים אין קאָן אַריין ווי זייער גלייכן. זיי האַלט ער באַ זיך פאַר איידעלערע, געלערנטע פון אים און היט זיך דעריבער מיט אַ וואַרט. זאָגן זיי עפעס, שאַקלט ער צו מיט דעם קאַפּ. ער קוקט זיך גוט צו צו די אַלע גיינג פון איידעלע אידן און זוכט אין אַלצדינג זיי נאַכזוטאַן: זיי אַין שיד און זעקע-לעך, ער אויך אַזוי; זיי האָבן אויסגעווייקטע פענימלעך און רעדן מיט אַ זיפ-צעלע, ער פּרוואווט זיך אָנעמען אויך אַ פּרום-אידיש פענימל און לאָזן שטילע זיפּעלעך; זיי פּיעסטען זיך פאַר גאַט-באַרוך-הו אין דעם דאַוונען, מאַכן פּיס-קעלעך, פאַרגייען זיך און שרייען: אַי, אַי, טאַטע-פּאַטער! אונטערשפּרינגען-דיק — ער אויך אַזוי; זיי אַמאַל עפעס גאָר אָן ווערטער: „סאַנצעלאַ-מעס“, מייכעטייסע, „ביס-ביס-ביס“, ער אויך אַזוי, אָן ווערטער. האַקלאַל, ער אידלט זיך, ער לערנט זיך, געדאַנקט און געלויבט גאַט, ער איז לייטן-גלייך, ער כאַפט שוין אויך אַ קיבעד מיט מעציצע, און ס'איז דאָ אַ האַפּענונג, אַט-אַט הויבט מען אים אָן מעכאַבעד צו זיין שוין מיט סאַנדעק. . . זיצט ער אַמאַל אַף אַן אַסיפע צווישן די פּיינע-בריעס, שמעלצט ער זיך פאַר טאַינעג און וויל אַלץ, מע זאָל עס זען, מע זאָל עס וויסן. . . זאָגט מען: רעב יענקל! ווי איז אייער דייע? איז ער גאָר איבערגליקלעך. טרעפט ער אַמאַל גראָד צו אין עפעס אַ זאַך ביניאַמינען, איז ער אַפּן זיבעטן הימל, ביניאַמין איז באַ אים אַ כאַכעם, דאָס אויבערשטע פּונם שטייסל. סטייטש, ביניאַמין! מיט אים צו רעדן איז אַ זכיע. — אַט אַזוי רייבט זיך אַ היפשע צייט אונזער ר' יענקל, מאַכט דערווייל אויך, מיט דעם אויבערשטנס הילף, גוטע געשעפטן, איז אַריין אין די גרויסע פעדערן און וואַקסט, וואַקסט, ביז פון דער שטומער לעלע רייבט זיך אויס און שפּרינגט פון דער העלער הויט אין דעם דריטן

גילגל אַרויס אַ גרויסער פּויגל, וואָס צעשפּרייט שטאַרק די פּליגלען, פּליט
הויך אַיטלעכן אַיבער די קעפּ און הייסט שוין רעב יאַנקעוו! אים איז שוין
קאַרג זיין גלייך מיט אַלע, ער וויל זיין העכער פון אַלע, קליגער פון אַלע,
האַבן מער דייע פון אַלע. אַ שטאַט אין דער שפּיגל-וואַנט איז פאַר אים שוין גאַר-
נישט, עס ציט אים אַהין, אויבנאָן, האַרט נעבן אַרן-קוידעש, און וויל זיין
אומעטום דער ערשטער, שוין אַ מוירע-מויריינו. — רעב יאַנקעוו געדינקט שוין
אַצינד נישט, אַז ער איז פּריער געווען יענקל דער מעשאַרעס, אַ וואַרעם, אַ
מין קליין באַשעפעניש. דאָס געלט פאַרשטאַפט אים דאָס האַרץ, פאַרשטאַפט
אים דעם מויעך. אַף דעם אָרט פינג זיקאַרן דאָרט אַמאָל ליגט אַצינד אַ
קערבל. וואו אין אים איז אַמאָל געווען דאָרט אַ שטיקל יוישער, אַ קאַפּ ראַכ-
מאַנעס, עטוואָס מענטשלעכקייט און אַ פּיצל פאַרשטאַנד, שטעקט היינט אַ
מאַטבייע. אין אים טוט, אַרבעט די מאַטבייע, דער גאַנצער סייכל איז באַ
אים גאַר די מאַטבייע. אין אַלע פינג כּושים זיינע איז אַריינגעטאָן די מאַט-
בייע: זיין קוקן, הערן, שמעקן, טאַפּן און פּילן איז אַלץ גאַר די מאַטבייע,
און באַ אידן איז דאָך פון אייביק אָן שוין אַווי בעטעווע — דערזעען זיי באַ
עמעצן אַ גילדענע מאַטבייע, מעג ער זיך זיין אַ קאַלב, אַ בעהיימע, איז ער
באַ זיי אַ גאַט, בּוקן זיך צו אים, טאַנצן אַרום אים, לעקן און גיבן אים
גרויס קאָוועד אָפּ. . . באַסאַקעס מאַכן אַ ברייטן האַמעלעך: רעב יאַנקעוו!
און אידן זאָגן גאַך מיט גרויס דערעכערעץ: באַרן-הו ובאַרן-שמוי, רעב
יאַנקעוו, אַמייך! — — —

5. רעב אַווראָהאַם פון די געהייבענע מעקאַבליים.

רעב אַווראָהאַם איז געווען פון די געהייבענע מעקאַבליים,
וואָס רעכענען זיך באַ אידן צום קאַפּיטל קלייקוידעש, און שטייען אַף דער
צווייטער שטופּע נאָך די דאַיאָנים. דער טיטל זייערער איז געוויינטלעך: שיינע
אידן. דעם גרעסטן טייל טאָג איז ער געזעסן אין קלייזל איבער אַ סייפּער און
גענעכטיקט האָט ער באַ זיך אין דער היים. ער איז געווען זייער אָנגעזעען באַ
די אַלע באַלעבאַטים אין קלייזל, פון וועלכע דער גרעסטער טייל האָבן נאָך
באַלעבעסלווייס, באַלד נאָך זייער כאַסענע, אים דאָ געטראַפּן אַזוי דינען גאַט
און זענען מיט אים דעריבער שטאַרק געוויינט געוואָרן. אָן אים וואָלט, דאַכט
זיך, דאָס קלייזל נישט געווען, עס וואָלט עפעס געפעלט. רעב אַווראָהאַם האָט
געהאַט איינגאַנג אין פּיל לייטישע הייזער און זיך געריבן אַרום נעגיר-
דיים, צו וועלכע ער פּלעגט אַמאָל אַריינקומען אַ שאַבעס-צונאַכט אַף אַ גלעזל
פּוינט, מאַכן מיט זיי עפעס אַ שמועס, נעמענדיק דערביי אַ גוטן ציגאַר-טיטון,
און וועלכע עס פּלעגן אים אַמאָל אויסהערן וועגן אַ שידעך.
דער נאָמען שיינער איד האָט אים בעעמעט טאַקע געפאַסט. אַף זיין קאַ-
פּאַטע האָט זיך נישט געפונען קיין שפּריינקעלע, שטענדיק ריין, גאַנץ, אָן אַ
ריס, אָן אַ טרען, אין דער קעשענע אַ נאָזטיכל, קיינמאָל נישט געשפּיגן, נישט
געשנייצט די נאָז פריי אַקעגן מענטשן אין פּאַנים אַריין און נישט געווישט

זי מיט דעם אַרבל אָדער מיט אַן עק פּאַלע, ווי אַנדערע. זיין שוואַרצע, סאַמע-
טענע יאַרמולקע איז געווען פּריש, פּיין, אַן פעדערן, ניט פאַרשמאַלצעוועט דיק
מיט פעטע מיסעס פּלעקן, אַ איפעש פון פאַרטריקנטער שווייס. דאָס פּאַנים
לויטער, מיט אַ מיטעלער באַרד, ריין, ווייס, ווי אויסגעפאַלענער שניי. די גע-
דיכטע גרויע וואַנצעט נישט אָפּגעשאַטן מיט טאַבאַק פון אַ מיסע-מעשווע-קאָ-
ליר און אַף די ליפּן שטענדיק א גוט שמייכלעלע.

רעב אַוּרָהאַם איז שטענדיק געווען אופּגעריימט, מיט אַ פּריילעכער מינע
אין אַז ער האָט געטאָן אַמאַל אַ זיפּץ, איז דאָס נישט געווען פאַר זאָרג און
יעטורים, נאָר גלאַט אַזוי זיך אַ אידיש זיפּצעלע, ווי דער שטייגער איז באַם
עפענען אַ סייפּער, אָדער מאַכן אַ בראַכע, נעמענדיק אין האַנט אַ גלעזעלע
וויין, אויך באַם שטעלן זיך דאַונען. זיצנדיק אין קלייזל באַם טיש איבער אַ
סייפּער, פּלעגט ער געוויינטלעך ליב האָבן שמועסן מיט מענטשן, הערן וואָס
דער, וואָס יענער דערציילט כאַדאַשעט און אַליין טאַקע עפעס אויך דערציילן;
באַם רעדן פּלעגט ער גלעטן מיט דער האַנט דעם שטערן, אויך אונטערהייבן
אַ קאַפּעלע די יאַרמולקע, פּאַכנדיק פּאַמעלעכן מיט איר אַפּן קאָפּ. אים האָט
נישט אויסגעמאַכט דערוואַקסענע מענטשן, אָדער יונגעלייט, באַכורעלעך, ער
האַט גערעדט גערן מיט אַלע גלייך. גענומען צום האַרצן איטלעכנס אַ זאָך און
נישט אַוועקגעמאַכט קיינעם מיט דער האַנט. אינגלעך זענען אויך מענטשן.
דאָס וואָרט „שקאַץ“, וואָס ער פּלעגט עס זאָגן אַמאַל מיט אַ שמייכלעלע איינעם
אַ יונגן מאַן, האָט עס געהייסן באַ אים אַ סימען פון ליבשאַפט, אַז ער האַלט
פון יענעם זייער שטאַרק. — — —

אַז הערשעלע איז איינמאַל פאַרטיפּט געווען אין דעם לערנען, אונטער-
שפּאַרנדיק דעם קאָפּ מיט ביידע הענט אַפּן שטענדער, האָט רעב אַוּרָהאַם פאַר-
בייגענדיק נעבן אים זיך אָפּגעשטעלט, אַריינגעקוקט פון דער זייט צו אים
אין דער געמאַרע, אים אַזוי זיך פּוּך-אויבן-אוף אַ פּרוּו געטאָן, אַ פּרעג גע-
געבן, וואָס באַוואַרנט ראַשע דאָ מיט זיין „קלוימער“? וואָס דער טאַנע לאָזט
מיך דאָ הערן? און וואו ליגט דאָ דער רעכטער קוועטש? ...

רעב אַוּרָהאַם אַליין האָט נישט געהאַט קיין שפּיצעכדיקן קאָפּ אופּזוטאַן
שאַרפע פּשעטלעך, ער איז געווען נאָר אַ באַלעבאַטישער לאַמדן. זיין איקער
לערנען איז געווען מוסער-ספּאַרים, אַין-יאַנקויוו און מעדרעש, וואו עס געפּ-
נען זיך וואונדערלעכע מאַיסעס, ווערטלעך, מעשאַלים, שיינע איינפאַלן. אויך
האַט ער געזופּט „זויהאַר“ ווי וואַסער, אָפּצופּרישן זיך נאָר מיט די ווערטער
אַליין, נישט אָפּצושטעלן זיך לאַנג איבער אַ האַרב וואָרט, צוטריפּן דעם
רעכטן טייטש. צייטנווייט פּלעגט אים פּלוצלימ עפעס געבן אַ ברי — און ער
האַט זיך גענומען ופּן „זויהאַר“ געשמאַק, מיט כיישעק, די אויגן האָבן אים
געפּלאַקערט, דאָס פּאַנים געפּלאַמט, ווי באַ אַ פּאַרליבטן. דאָס פּלעגט זיך מיט
אים מאַכן געוויינטלעך באַ יענע שטעלן דאָרט, וואו גאָט שפּאַצירט אין גאַניידן
מיט די צאדיקים, די ביימער שמעקן, גיבן פון זיך ארויס זיסע רייכעס פון
בסאָמים; קיטעס, קיטעס פון מאלאַכים שפּרינגען קדושע, לויבן, רימען, באַ-
שינען זיין הייליקן נאָמען און זאָגן שירע; וואו די „שכינע“ צעגיסט זיך אין

הייסע, הייליקע געפילן, ביינקט, קרעכצט, ברומענדיק ווי א טויב פאר גרויס ליבשאפט צו די קנעסעס-איסראָעל. אמאָל קלאַגט זי, וויינט אף זיך ווי אויך אף איר געליבט פּאָלק, וואָס איז, נעבעך, אזוי פארוואַגלט, פארשווארצט אין גאַלעס, און אמאָל טרייסט זי אים, איר טייערן זיסן געליבטן, נעמט איין מיט זיסע רייד און גוטע האַפענונגען אף שפעטער. נישקאַשע, זיי וועלן זיך נאָך אימירצעשעם צונויפגיין — און דענסטמאָל וועט זיין אזא לעבן, וואָס די וועלט האָט עס נאָך נישט געהאט — — —

רעב אַוּרְאָהאַם איז אין זיין גראד געווען, ווי רופט מען עס עפעס, א פאָעט. עס האָט אים עפעס געצויגן צו אגאדעטעס, צו די וואונדערלעכע, שיי-נע זאכן אין דעם זויהאר און איז אף זיין שטייגער געווען פארליבט. די גע-מאַרע אקעגן איז פאר אים געווען א טרוקענע זאך, וואָס דערנערט דעם סיכל און קוויקט נישט דאָס האַרץ. ער האָט דעריבער דאָס לערנען זי געהאלטן נאָר פאר א מוז און געלערנט אף אזוי פיל נאָר, וויפל אים איז עס נייטיק געווען צום אייסעק: אין די ניין טעג, אשטייגער, צו מאכן א סיום, ביכדיי די באלעבאטיים זיינע זאָלן מעגן עסן פליישיקס, [ערעוויפייסעך א סיום פאר זיינע באקאנטע בכורים, זיי זאָלן דעם טאָג נישט פאסטן, און א פערעק מישנאיעס אלע טאָג מיט א ראבאָנאָן-קאדיש פאר א מעס, וואָס דארוף האָבן אים דאָך די יאָרשים געדונגען אף א גאנץ יאָר. פונדעסטוועגן איז אים די געמאַרע געווען הייליק און האָט שטארק האנאַע געהאט, אז יענע לערנען.

VIII. קאַבצאַנים.

1. די בעטלערשע פארנאָסע.

— מיילע, האָסטו, פישקע, כאַסענע געהאַט, פאַרשטייטו מיר, מיט דער בלינדער יעסוימע. נו! גאַרניט, ווייסן מיר עס שוין. בעקיצער, וואָס-זשע איז ווייטער?

— ארי, אַ שיינע ווייבערעך. נאָך דער כאַסענע האָבן מיר גאָר נישקאַשעדיק געלעבט. ווי אַ אידיש פאַרפּאָלק באַדאַרף צו לעבן. איך האָב, דאַכט זיך, אַקעגן מיין ווייב גענוג יוצע געווען. הערט איר, אידן, זאָל מיר אָפּדאַרן דאָס מויל, אויב איך זאָג אייך אַ ליגן! אַלע טאָג אין דער פרי פלעג איך זי, ווי עס געהער צו זיין, אַרויספירן אָף איר אָרט נעבן דעם אַלטן בייטוילעם, וואָס דאָרט איז דער שטייגער אירער געווען צו זיצן אָף אַביסל שטרוי און בעטן נעדאָוועס מיט אַ ניגן פון די קינעס, וועלכער עס האָט איטלעכן גערירט באַ דעם האַרצן. עטלעכע מאָל אין טאָג פלעג איך איר צוטראָגן אַהין, דאָס אַטעפל געקעכטס, דאָס אַ הייסע באַבקעלע, אַ וויערע אוגערקע, אַ קיסליצע. נאָ, קוויק זיך! זי זיצט דאָך די גאַנצע צייט אָפעט אָף איין אָרט און איז שטאַרק פאַר-טראָגן אין דער פאַרנאָסע. פיל מאָל פלעג איך מיך גלאַט אַזוי קומען געוואָר ווערן, וואָס מאַכט זי, אויך אונטערהעלפן איר אַביסל אין דעם פידיען: אַרויס-געבן איינעם, דעם אַנדערן רעשט פון אַ דרייער, אַ זעקסער; דערמאָנען זי אין אַלטע כויוועס פון באַלעבאַטיים, וואָס האָבן איר פאַרבייגייענדיק נישט גע-טילעקט באַלד בימזומאַנים, נאָר אָפגעלייגט אָף שפּעטער; אַדער אָפּטרייבן אַ קו, אַ ציג, וואָס זיי האָט זיך געגלוסט, אָף זייער שפּאַציר אין די גאַסן, ארויס-כאַפן איר פון אונטער דעם געזעס אַ פול מויל מיט שטרוי. אין כוידעש עלעל האָב איך זי געפירט אפן גרויסן יאַרד, אַרויס פון דער שטאַט, דאָרט אָף דעם בייטוילעם. זי האָט עס געמאַכט נישט ערגער פון דעם איבעריקן פעקל קליי-קוידעש דאָרט: שאַמאַסיים, שאַמעסטעס, כאַזאַנים, זאָגערנס, מעקאַבליים, טיליט-זאָגערס, גאַבעטעס, קנויטלעך-לייגערנס, פעלד-מעסטערנס, וויינערנס און קלאַ-גערנס. אַט אַזוי האָט זיך עס געמאַלקן, אידישע קינדער! ס'איז געווען, ניש-קאַשע, פּונוואַנעט צו לעבן. נאָר אַז ס'איז גוט, וויל מען נאָך בעטערס, אַז מע האָט ברויט, וויל מען קוילעטש.

— ווייסטו וואָס?— הויבט מיין ווייב אָנעט מיר צו זאָגן— אַזעלכע מענטשן ווי איך און דו, אַזאַ פאַרפּאָלק ווי מיר ביידיע, וועלן אָף דער וועלט פאַרפּאָלן נישט ווערן. אין אונזער ברויט זענען אונזערע כעסרוינעס גאַלע מאַילעס. באַ

אנדערע אין די הענט אַזעלכע זאָלן איינשטיין, וואָלטן זיי אַ גליק געמאַכט. מיר ביידע זענען גרויסע שלימעזאַליקעס און טוען נישט דאָס, וואָס מע באַ- דאַרף, אָט פּאָלג, כילעבן, א ווייב, אַביסל עלטער, געניטער פון דיר. נעם, פישקע, פיר מיך אַרויסעט אָף דער ליכטיקער וועלט, צווישן לייט, אין יענע מעקוימעס אַרײַן, וועסטו זען, געדיינק מיינע ווערטער, אַז מיר וועלן גיין אין גאָלד. דאָ אָף דעם פּלאַץ איז שוין קימאַט גאָר נישטאָ וואָס צו טאָנעט. מע זיצט אַמאָל אָפּעט אַ לאַנגע צײַט ביז איינער דערבאַרעמט זיך און גיט אַ גראָשן. לייט דערציילן עס אַביסל פון דעם גרויסן גליק, וואָס לעקיש, דער כאַלערע-כאַסן, האָט אין דער וועלט מיט פּערלען זיין ווייב געמאַכט. זיי האָבן באַלד נאָך דער כאַסענע זיך אַוועקגעלאָזט, און דאָס מאָזל, אָן איינאַרע, גייט זײַ! מאָטל מעקאַבל האָט מיט זיי אין קישינעו זיך באַגעגנט, אַרומגייענדיק אין די הייזער. זייערע טאַרבעס, דערציילט ער, זענען פול אָנגעשטאַפט מיט אַלעם גוטן—מיט שטיקער קוילעטש, גרעסערע ווי מע גיט דאָ דעם שאַבעס-גאַי, מיט מאַמאַליגע, מיט גערויכערט שאַפּנפלייש, מיט דאַרע קישקעס און קאָדע. פּערעלע שיינט ווי די ליכטיקע זון. ס'איז איר אין פּאַנים נישט אַרײַנצוקוקן. זי איז פּעט, דיק און ברייט, מיט פּיסקעס, גאָר אַ גראַפּינע. גלופּסק וויל זי מער נישט קענען, מע זאָל איר עס אַפּילע שיינקען.—מענטשן, וואָס קומען פון אַדעס, קענען זיך גאָר נישט אַפּוואַנדערן פון דעם גליק, וואָס יאָנטלעך, דעם אַנדערן כאַלערע-כאַסן, האָט געטראָפּן. זיי האָבן אים געזען זיך רוקנדיק דאָרט אַפּן געזעס צווישן די קלייטן, און גאָט שיקט אים צו. ער מאַכט עס גאַנץ גוט. דער אוילעם קען אָף אים זיך גאָר ניט זאַט אָנקוקן. אַדעס, זאָגן זיי, האָט דאָך עפּעס גענוג קאַליקעס, וואוּ ערגעץ אין דער וועלט אַ קאַליקע רייסט זיך אַהין אָפּעט און מע איז שוין מיט אַזעלכע געוויינט, נאָר ווי קומען זיי אַלע צו גלופּ-סקער, אַזעלכע ווי גלופּסק גיט אַרויסעט, קען איינגלאַנד אַפּילע אויך נישט אַרויסגעבן. גלופּסק, אוי דערציילן מענטשן, קלינגט אין דער וועלט. אָף אַ גלופּסקער אידן לויפט מען קוקן, ווי אָף אַ בייז-וואַנדער... אונז, כילעבן, וועט גאָט אויך נישט פּאַרלאָזן. אָט קאָלומאַן ס'איז נאָך זומער, קום, לאָמיר זיך אַוועקלאָזן. האיע נישט, א טאָג, כילעבן, איז אויך אַן אַוויירע.

מיין ווייב האָט מיר געמאַכט אַ ייצער-האַרע, און מיר האָבן זיך אַוועק-געלאָזט.

וואָס זאָל איך אייך זאָגן, אידן, נישט פּאַרזינדיקן, ס'איז אונז געגאַנגען זייער גוט. אין וועלכן דאַרף, אין וועלכער שטאָט מיר זענען געקומען, האָבן מיר אויסגענומען. איטלעכער האָט אָף אונז געקוקט, קיינער האָט אונז נישט אָפּגעזאָגט. דער העקדעש איז פאַר אונז געווען אַפּן אומעטרום, הייזער וויפל דאָס הארץ גלוסט, גיי אַהין און נעם, אין קעשענע, אין בוזעם און אין דער טאַרבע. דער שאַמעס פון דער שול פּלעגט נעמען עטלעכע גראָשן און אונז געבן דערפאַר פּלעטן אָף שאַבעס טאַמיד אין איין הויף. מיין ווייב האָט מיט מיר געלערנט הילכעס אַרעמאַן. איך בין דרינען געווען נאָך גאָר אַ פּריץ און נישט געוואוסט רעכט די דינים פון אַרומגיין אין די הייזער. מיינע אָבער איז אין די זאַכן געווען אַ וואויל-קענעוודיקע, מיט אַלע אָפּשניצלעך. זי האָט מיר

אַלץ געלערנט, ווי אַזוי מע באַדאַרף אַרײַנקומען אין אַ שטוב, ווי אַזוי מע באַ-
דאַרף קלאַמפּערשט קרעכצן, הוסטן און וואָס פאַר אַ ראַכמאַנעס־פּאַנים מע באַ-
דאַרף מאַכן דערצו; ווי אַזוי מע באַדאַרף אַ נעדאַווע בעטן אָדער מאַנען, זיך
דינגען און צוטשעפען זיך ווי אַ זלידנע; ווי אַזוי מע באַדאַרף צואווינשווען,
אָדער שילטן, פּלוכען טויטע קלאַלעס. איר מײַנט, עפעס אַזוי גלאַט נעמט מען
זיך און מע גײַט אין די הײזער. נײַן! דאָס איז אַ גאַנצע טוירע. באַ אידן א
נאָגיד צו ווערן איז גענוג נאָר מאַזל. אזעס, פאַרשטאַכענע אויגן און דעסגלײַכן,
דאָס קומט שוין שפעטער פון זיך אַליין מעמײלע. אָבער אַ אידישער אָרעמאַן
צו זײַן, טאַקע וואָס אָרעמאַן הײסט, איז מאַזל אַליין ווייניק, ער מוז קענען
און וויסן אַסאַך זאַכן, וואָס זענען שטאַרק נויטיק צום אײסעק. ער באַדאַרף
קענען די שפּיל און אַרײַן אין דער גאַרגערעס אַזוי, אַז יענער מוז געבן, ער
זאָל אַפּילע אַ מיסע־מעשווע אײנעמען.

2. דער העקדעש.

אײנמאָל זענען מיר אָנגעקומען ערגעץ אין אַ קליין שטעטל און פאַרפּאַרן,
ווי געוויינטלעך, אַף אַכסאַניע גלײַך אין העקדעש ארײַן. איך זאָג אײך,
אידן, עפעס האָב איך דאָך שוין גענוג העקדיישים מיך אָנגעזעען אין מײן
לעבן און ווייס גאַנץ גוט, וואָס אַזעלכע באַטײטן, נאָר זײ אַלע זײנען גאַלד
אַקעגן דעם העקדעש פון יענעם שטעטל. אַז איך דערמאָן מיך אין אים, הויבט
אַצינד נאָך אָן מיר דאָס גאַנצע לײב צו בײסן און איך מוז מיך קראַצן. אײנ-
גאַנצן האָט דער העקדעש אויסגעזעען, ווי אַ שטאַרק אַלטע קרעטשמע, א
כורווע מיט אויסגעקרימטע, נישט קײן גלײכע ווענט, מיט עפעס אַ דעכל,
משטיינס־געזאָגט, ווי אַ צעקנייטש קאַפּעלישל, פאַריסן פון פאַרנט און נידעריק
אָנגעבויגן פון הינטן, קימאַט ביז דער ערד. מע האָט באַשײנפּערלעך געזעען,
אַז דער העקדעש, נעבעך, כאַדעשט, וויל אײנפאַלן און לײגן ווי אַ באַרג מיסט
אַף דער ערד, נאָר דער אוילעם אין שטעטל האָט אים אָפּגעשריגן, אונטערגע-
שפאַרט מיט דרײַנגרעך און אים אײנגעבעטן, צו האַלטן זיך אַזוי אַף ווייטער
ביז הונדערט און צוואַנציק יאָר. דורך קלאַמפּערשט עפעס אַ טויער איז מען
אַרײַנגעפאַרן אין אַ גרויס הויז מיט צעשאַטענע, לעכערדיקע ווענט, דורך
וועלכע עס האָט זיך אַרײַנגעגאַנוועט אַ שטיקל שײן. די ערד דאַרט איז גע-
ווען גריבערדיק, ערטערווייס איז געשטאַנען קאַליזשעס, פאַרשימלטע, פאַרדומ-
פענע פון פאַמײניצעס און נאָך אַזעלכע זאַכן, אויך פונם רעגן, וואָס פּלעגט
טאַמיד דורך דעם פּוילן שטרויענעם דאָך, צעשיטעט ווי אַ רעשעטע, אַהין
אַרײַנקאַפּען. צעריבענע פאַרפּוילטע שטרוי האָבן זיך אומעטום געוואַלגערט,
אויסגעמישט מיט אַלערליי מינים שמאַטעס: צעריסענע טאַרבעס, צעהאַקטע
ראַגאַזשעס, פאַרדאַרטע ווערכלעך פון שײך, אַלטע פּאַדאַשוועס און אויסגע-
דרייטע אָפּצאַסן מיט פאַרזשאַווערטע טשוועקעס, שערבּלעך, צעבראַכענע רײפן,
ספיצעס פון רעדער, האָר, בײנער, דראַפּאַטשעס, ריטער פון בעזעמער און נאָך
אַזעלכע שמאַכטעס. דאָסדאָזיקע ביסל סכּוירע אײנינעם האָט געפּרייעט און

געגעבן „די שמוכט“, מעשונעדיקע רייכעס גאָר אַ שרעק. — אין דער ליני-
קער זייט הויז האָט זיך געעפנט מיט אַ בייזער אַ פאַרשמאַלצעוועטע טיר אין
אַ שטוב אַריין מיט קליינע, שמאַלע, נישט גוט צוגעשטאַנענע פענצטער, און
אַ טייל שויבן זיינען אויסגעשלאָגן און פאַרקלעפט מיט צוקער-פאַפיר, אָדער
פאַרשטעקט מיט אַ שמאַטע, אַ טייל זיינען שטאַרק שמוציק, אין די ווינקלעך
באַדעקט דיק מיט שימל, און ווידער אַ טייל זענען פאַר אַלטקייט איבערגע-
צויגן מיט געל-גרינע מעשונע-גלאַנצנדיקע קאָלירן, און דער גלאַנץ שטעכט
עפעס די אויגן, גלייך ווי אַ קריץ אָף גלאַז גרילצט ווילד אין די אויערן.
אַרום די אָפגעשלאָגענע ווענט און נעבן אַ גרויסן אויוון ציען זיך לאַנגע ביינק
פון ברעטער, וואָס ליגן אָף קלעצלעך און שטיקער האַלץ, העכער אַביסל איר
בער די ביינק שטעקן אין די ווענט גרויסע און קליינע פלעקלעך. פון דער
שוואַרצער סטעליע היינגען אַראָפּ שטריקלעך מיט פעטלעס, אין וועלכע עס
האַלט זיך באַ די ביידע עקן אַ לאַנגער שטאַנג. די פלעקלעך מיט דעם שטאַנג
זיינען פאַרהאַנגען מיט פאַרדריפעטע קאַפּטנס און קליידלעך, מיט אַלערליי
כפייצים און טאַרבעס פון אַרעמעלייט, וואָס קומען צו פאָרן אין בייידלעך,
אָדער קומען זיך צו שלעפן צופוס און שטייען דאָרט איין, יונג און אַלט,
מאַנסבלען און ווייבער אַלע אינאיינעם. — דער העקדעש איז אַ כּוץ דעם נאָך
אַ ביקערכולים אויך. דאָרט איז דאָס אָרט אָף צו שטאַרבן פאַר קראַנקע מי-
עסע קאַבצאַנים אין דעם שטעטל. דער רויפּע טוט אַלצדינג וואָס נאָר מעג-
לעך: שטעלט באַנקעס, פּיאָווקעס, לאָזט צו דער אָדער און צאַפט, אָף קאָ-
האַלשע הויצאַעס, קאַבצאַנים בלוט ביז די קאָשערע נעשאַמע גייט זיי אויס,
און דער העקדעש-מאַן, וואָס איז צוגלייך דער קוואַרעס-איד פונם שטעטל,
איז זיי טאַקע באַלד מעקאַבער אומזיסט. דער העקדעש-מאַן מיט זיין הויזגעזינד
זיצט אויך טאַקע דאָרט אין אַ מין אַלקערל, משטיינס-געזאַנגט. כּוץ וואָס ער
איז אַ העקדעש-מאַן, אַ קוואַרעס-איד, אַ שאַמעט אין דער כּעוורע-קאַדישע, אַ
מאַשיען אין זיין ביקערכולים, אַ וואַשטי האַמאַלקע אָדער אַ מאַנדרוש אין
פּורים, אַ פאַרשטעלטער בער מיט אַ איבערגעקערטן פעלץ אין סימכעס-טוירע,
אַ סאַרווער, אַן אָנשטעלן-מאַכער, אַ ווערטל-זאַגער אָף אלע כאַסענעס און
בריסן, — האָט ער נאָך אַ פאַרנאָסע דערצו, צו מאַכן כּיילעוודיקע ליכטלעך. די
אַלע באלעבאַטיס און באַטעמעדראַשיס ציען באַ אים ליכט אין הויז פונם
העקדעש און עס ווערט דענסטמאַל אַ געשטאַנק, אַ איפּעש ווייט אַרום און

אַז אונזער כּאַליאַסטערע איז אָנגעקומען אַהין אין העקדעש, איז ער געווען
אָנגעוועצט גענוג מיט אַרְכִים. דער העקדעש-מאַן האָט זיי געטריבן: גענוג גע-
זעסן, פאַרט אייך געוונטערהייט שוין ערגעץ אַנדערש! נאָר אַזוי ווי ס'איז
געווען דאָנערשטיק, האָבן זיי געהאַט אַן אויסרייד זיך אָפּצובעטן — פאַרבלייבן
דאָ ביז נאָך שאַבעס. די ערד, די ביינק און דער אויוון זענען באַנאַכט באַלאַ-
גערט געווען מיט מענטשן. מע האָט זיך געשטופּט, געקוועטש, געקריגט און
געשאַלטן פאַר אַ שטיקל אָרט. קאָניצע און פיעשע האָבן שטאַרק געאַרבעט,
איינער דעם אַנדערן אַרויסגעוויזן די שטאַרקע סינע און די גוואורע זייערע

מיט די הענט. אין דער גרויסער מעהומע, נישט־דאָ-געדאַכט, האָט געקעכצט
אין א ווינקעלע אַ קראַנקער אַלטער איד, וועלכן מע האָט נעכטן אָף קוראַציע
אָהער געבראַכט, און אַ פּיצל קינד, וועלכן מע האָט אין דעם שטופּעניש צו-
געקלעמט אַ פּיסל, האָט געקוויטשעט, געמאַכט לעכער אין קאַפּ שרייענדיק. —
ערשט שפעטער, אַז די בייזע מעהומע האָט זיך איבערגענומען, האָב אין מיר
אַפּגעזוכט ערגעץ אַ ווינקל און זיך געלייגט ווי-ס'איז אויסצורוען.

IX. קאָהאַל. — קאָהאַלשע איניאַנים. — סאַציאַלע סטירעס.

1. איסער ווארגער.

(דער גאַנצער קאלוועלאַך אין שטאָט).

איסער ווארגער איז געווען איינער פון די פאַרנעמסטע באַלעבאַטים אין צוואיאַטשיק, אַלע האָבן פאַר אים געהאַט דאָס ניינאַריקע קאָדאַכעס און עס האָט מיט אַיטלעכן געוואָרפן, אַז ער האָט אַרויסגערעדט א וואָרט. וואָס טייטש איסער, עפעס אַ קליינ־קייט איסער! איסער אליין האָט נישט געהאַנדלט, נישט אַריינגעטאַן קיין האַנט אין קאַלטע וואַסער, און פונדעסטוועגן האָט באַ אים אין שטוב טאַמיד געקאַכט ווי אין אַ קעסל, דער אַרין, יענער אַרויס, קינד און קייט אַלע באַ רעב איסערן. מיינט איר עפשער, איסער איז געווען אַ גרוי־סער לאַמדן, א גרויסער יאַכסן? — כאַלילע! אַפּילע נישט קיין קליינער. ער האָט קיין־קיים געקענט דאַוונען און איז געווען, ווי מע זאָגט, „המכה בעברתו“, דאָס הייסט, שטומפיק אַף דער איורע. פונדעסטוועגן האָט ער געהאַט א טאַ־לעס־און־טפילן־זאַק זייער א גרויסן, זייער אַ גראַבן, פון עטלעכע בעניפיקוועלעך, אַרומגעליאמעוועט מיט רויטע קרייקעס. דאָרט אינעווייניק האָט זיך געפונען אי א סידער „דרך החיים“, מיט אלע נויטיקע דינים, אי א טילים מיט מאַמאָדעס, אי א „כאַקל“ און א „שערי ציון“. אַ האַנט צום שרייבן האָט ער געהאַט זייער אַ שווערע, די פען האָט, ווי אַף צעלאַכעס, בעשומיפן נישט גע־וואָלט באַ אים גיין אין זיינע שליכעס: ער האָט געשטופט אַהין, און זי איז גאָר פאַרקראַכן קיין בויבעריק, זי האָט געשפּריצט, געמאַכט קלעקן, געקריצט, געדריגעט און זיך געשטעלט דיבאַם. עס האָט אים, נעבעך, גענוג מי געקאַסט איטלעכס געשריבן וואָרט, און איידער ער האָט באַ איר אַרויסבאַקומען שוואַרץ אַף ווייס זיין כסימע „איסער“, זענען אים די אויגן פונם קאַפּ שיר נישט אַרויסגעקראַכן און איז פאַשעט אַפּעגאַנגען מיט שווייס. ער פלעגט דערנאָך זיך ווישן דעם שטערן מיט דעם אַרבל פונם העמד אָדער פון דער קאַפּטע און סאַפען, גלייך ווי ער וואָלט געהאַקט האַלץ. — — —

וואָס אַנבאלאַנגט זיין איכעס, איז נישט געווען מיט וואָס זיך איבערצור־נעמען. ער האָט נישט געשטאַמט פון דער גילדענער פּאַן און האָט אין דער יוגנט קיין פלעצלעך מיט פוטער נישט געגעסן. — — — ער איז געווען א קליין מענטשעלע, און דערמיט האָט ער אַ יאַם בעסער געמאַכט ווי אַן אַנדערער מיט זיין טוירע אָדער מיט זיין סכּוירע. באַ דעם צוואיאַטשער גוויר איז ער

בעמעס טאקע געווען גאָר די נעשאַמע, נאָר עפעס — איסער. האַקלאַל, איסער, איסער, נאָר איסער! איז געווען זיין נעשאַמע, זיין פּוס, זיין האַנט, איסער זיין אַלץ און מיט אַנאַנדער, דורכדעם מעמילע אַ גרויסער כאַשעוו, דער גאַנצער קאַלוועלאַך אין דער שטאָט.

2. איסער וואַרגערס א געשעפטל.

— פּאַסמאַקעווע נאָר דעם וויין, ברודער! האַ, וואָס זאָסטו אָף אים? דאָס האָב איך היינט באַקומען אַ מאַטאַנע פאַר עפעס א געשעפטל.
— זייער אַ גוט גלעזל וויין, איסער... פאַר א געשעפטל, זאָסטו, וואָס איז דאָס געווען פאַר א געשעפטל?

— לעמל, דער שויטע, האָט מיך שוין לאַנג געבעטן, איך זאָל אים דרינגען אַ טויווע טאָן, גלייך ווי איך וואָלט געווען אין „סוד“ דער גאַנצער טוער. די נאַראַנים באַ אונז אין שטאָט מיינען, אַז אַלצדינג איז אַנבאַלאַנגט אין מיר, אַבי איך וויל נאָר, קען איך העלפן. באַשער עטלעכע שרייבערלעך עסן באַ מיר אמאָל שאַבעס פיש, ווייל די נעשאַמע גייט זיי אויס נאָך אידישע פיש, מיינען שוין אונזערע נאַראַנים, אז איך בין מיט אַלע דאָרט פון גרויס ביז קליין איין לעבן. באַם פּראַקוראַר — פישש, א קאַלוועלאַך! מיט דעם פּאַליצמיי-סטער אויסגעקאָכט — ברידער! אַלצדינג געווענדט זיך אין מיר. נאָר זאָל זיין אַזוי, טיפּעש איינער. זאָלן זיי, די נאַראַנים, טאָקע אַזוי זיך מיינען און מיך קומען אַלץ בעטן טויוועס. באַ מיר איז פאַר זיי טאַמיד איין ענטפער: מיר וועלן זען, מיר וועלן זען! מיט א מימאַנעפּשעך, פאַרשטייסטו, זאָג איך עס — שפּילט יענער אויס, הייסט עס: איך, איסער, האָב געזען, כאַטש איך האָב אַזוי פיל געזען, ווי איך זע מיינע אויערן, און נעם דערפאַר אַראָפּ פון אויבן אַ מאַנע-יאַפע, אַי, וואָס, יענער פאַרשפּילט — פאַרליר איך דאָך נישט מיין ווערט, מיינע טקיפעס. יענער דיינקט זיך אַזוי: איך האָב פאַרשפּילט נאָר ווייל רעב איסער האָט נישט געוואָלט זען, אָבער ווען רעב איסער וואָלט טאָקע בעמעס געוואָלט זען, וואָלט איך גאַנץ זיכער טאָקע אויסגעשפּילט. נו, האָט יענער אָף מיר אביסל פאַריבל, לאַז ער מיך קומען ווערן, לאַז ער מיך רופן קנאַקניסל! אָבער איך האָב מיין שעם „טאַקיף“ נישט פאַרלוירן. עט, ער וועט זיך איבערברויגען, נאָכאַמאָל טאָקע קומען בעטן מיין לאַסקע, און איך וועל אים ווידער נאָכאַמאָל טאָקע ענטפערן: מיר וועלן זען, מיר וועלן זען. פאַרשטייסטו, ברודער! לעמלען האָב איך אויך אַזוי געענטפערט: מיר וועלן זען! און אים דערביי טאָקע בעטוירעס אייצע אַנצוהערעניש געגעבן, אָפּשטעקן עפעס דאָרט דעם, יענעם, פאַרשטייסטו? דאָרט וואו מע באַדאַרף... איך האָב זייער גוט געזען, אַז מיין זען אַליין קען אַזוי פיל העלפן, ווי אַ טויטן באַנקעס. לעמל, דער שויטע, אָבער איז באַ זיך געווען גאַנץ זיכער, אַז איך זע און בעט דעם גוויר מיינעם, ער זאָל אויך זען. היינט באַטאַג, אין דער גאַס, האָסטו באַדאַרפט זען, ווי לעמל מיטן ווייב זענען ביידע מיך באַפּאַלן פאַר אַן איידע אידן מיט אַ סימכע, אַ פרייד און מיט טרערן אָף די אויגן: „רעב איסער, טאַטעניו, נעשאַמעניו!

טאקע פריער גאָט, דערנאָך אייך, נעשאַמעניו, האָבן מיר צו פאַרדאַנקען מיט אונזער אייסקע, וואָס מיר האָבן היינט אויסגעשפּילט. ווען איר, רעב איסער, זאָלט זיך דאָ נישט געווען אַריינלייגן, וואָלטן מיר נעבעך געקענט גיין מיט די האָר. מיר זאָגן און מיר וועלן עס טאָקע דער גאַנצער וועלט זאָגן: אַז נאָר רעב איסער, איין רעב איסער! פאַרשטאַנען האָב איך, אַז געהאַלפּן אייגנטלעך דאָ האָט געהאַלפּן מיין אָנצוהערעניש — לעמל האָט, אַפּאַנים, אָפּגעשטעקט, גוט אויסגעפּאַלגט מיין אייזע. האָסט באַדאַרפט זען, ברודער, בעשאַס־מאַיסע, ווי זיי האָבן מיר דאָ אַזוי געדאַנקט, וואָס פאַר אַ קנייטשעלע איך האָב געמאַכט, גלייך ווי איינער רעדט: אַי! וויפל געזונט און לעבן האָט מיר אייער אייסקע געקאַסט! וויפל מי האָב איך דערביי געהאַט ביז איך האָב געפויעלט! — לעמל האָט מיר שפּעטער אַביסל אָפּגעשיקט אַהיים מיין רעכאַש און דערצו נאָך עטלעכע פּלעשלעך גוטן וויין. נו, טיפּעש איינער, האַ? ... וואָס זאָסטו אַף דעם וויין?

3. אַן אַסיפּע מיקויעך פּלייש.

— הער נאָר אויס, גוטער ברודער! — האָט איסער וואַרגער זיך אָנגערופן איינמאַל, אַז ער איז געקומען מיט זיין גוטן ברודער עפּעס פּריילעך, אַביסל פאַרקנאַקט, און מיט אים זיך אַנידערגעזעצט באַ זיך אין דעם באַזונדערן ציי־מער. הער נאָר, דו, טיפּעש איינער! איך זאָג דיר, אַז אַזא טייער, אַזא גוט פּאַלק, ווי אידן זענען, איז אַף דער גאַנצער וועלט נישטאַ. טאָקע זייער אַ גוט פּאַלק, אַ גאַלדנס, בענעמאַנעס, מע קען פּון זיי האָבן — אַ גראַשן... — זאָג בעסער, איסער, אַ נאַריש פּאַלק, ס'איז נאָך אַזעלכע נאַראַנים ווי אידן אַף דער גאַנצער וועלט גאָר נישטאַ!

— גערעכט, גוטער ברודער! וואָס עמעס איז טאָקע עמעס. ס'איז נאָך אַזא טייער, אַזא גוט, אַזא נוצלעך, אַזא גאַלדן, אַזא נאַריש פּאַלק, ווי אונזערע אַטאַבעכאַרטאַניקעס, גאָר נישטאַ, נישטאַ, נישטאַ!
— וואָס האָסטו עפּעס אַזוי זיך צערעדט, איסער, אין די שוואַכים פּון קנע־סעס־איסרעל? עננג גערעדט! דערצייל נאָר בעסער, מיט וואָס האָט זיך אויס־געלאָזן דער סאָף פּון דער היינטיקער אַסיפּע?

— וואָס פאַר אַן אַסיפּע?! וואָס פּלוידערסטו מיר עפּעס, גוטער ברודער!
— רעד דיבורים, איסער! וואָס הייסט, דו האָסט פאַרגעסן די אַסיפּע, היינטיקע אַסיפּע מיקויעך דעם פּלייש?

— ווייס איך פּון וואָס דו רעדסט, טיפּעש איינער! אַ וויכטיקע זאַך אַביסל די אַסיפּע! זי האָט געהאַט אַזא מאַמאַשעס, משטיינס־געזאָגט, ווי אלע אַנדער־רע זייערע אַסיפּעס. כע־כע, אידישע אַסיפּעס! ... דו האָסט באַדאַרפט שטיין דאָרט און זען עפּעס שיינס. אַריינקומענדיק אַהינצו, האָב איך געטראָפּן אַ גערודער. דער אוילעם האָט געזושושעט, געזושושעט סאַקאַנעס, ווי די פּליגן! איך האָב מיך מעיאַשעו געווען, וואָס וועל איך דאָ מיך שטעלן אַ יאַם ברייען מיט דעם גאַנצן פּעקל שויטיים, און נישט לאַנג געטראַכט, טו איך אַ זאָג גלאַט אַזוי אין דער וועלט אַריין: מאַ ראַש, אַז מער מיט עטלעכע גראַשן? ס'איז

נאך נישט גאר אזא אומגליק. גלויבט מיר, אידן, אסאך א גרעסערער אומגליק קען זיין, אז דער באלטאקסער וועט אין קאס ווערן און כאָלילע זיך וועלן אָפּזאָגן! גלויבט מיר, אידן, ס'איז אזוי. — טאָמער מיינסטו, איך האָב געוואוסט, וואָס איך רעד, פאַר וואָס ס'איז אזוי? אָסער! נו, האָסטו באַדאַרפט זען, ווי עטלעכע שיינע באלעבאַטים, וואָס האַלטן זיך פאַר קלוגע, געניטע מענטשן, האָבן געמאַכט ערנסטע פענימלעך, זיך גענומען פאַר די בערדלעך און מיט א נאַריש קנייטשל זיך אָנגערופן: טאַקע עמעס, ס'איז אזוי. מע האָט גאַר נישט צו רעדן, אזוי, ס'איז געוויס אזוי... דער איבעריקער אוילעם האָט אַקעגן דעם נישט געהאַט וואָס צו ענטפערן, גלייך ווי אַקעגן אַ געוויסער, שוין אן אויס-געמאַכטער זאַך, און זענען אלע קימאַט ווי געבליבן עפעס ווי דערוואָרגן. עמע-צער זאָל עס זיך באַרעכענען, כאָטש זיך אַליין פרעגן: פאַר וואָס איז דאָס אזוי? איינער נאָר, עפעס א שייגעץ, א מאַמזער-בען-האַנידע, אף וועלכן איך האָב שוין לאַנג אָן אויג, האָט נישט געוואָלט נאָכגעבן און אלץ געטאַינעט: ס'איז גאַר נישט אזא אומגליק, אַדעראַבע, אַדעראַבע... איז דען א באלטאָקסער מיסיניי? נישקאַשע, אָן א באלטאָקסער קענען מענטשן אף דער וועלט אויך לעבן. נאָר די קלוגע, געניטע באלעבאַטים, וואָס פאַרשטייען אן אייסעק, האָבן אף אים געקוקט, ווי אף א אינגל, נישט קיין געניטן מענטשן, מיט וועמען ס'איז גאַר נישט קעדאַי צו רעדן, און האָבן אים אַפילע נישט מעזאַקע געווען מיט א וואָרט. פונדעסטוועגן, הערסטו, וויל איך דעמדאָזיקן שייגעץ פאַר-זאָרגן, דו וועסט מיר מוזן, גוטער ברודער, אף אים אָנשרייבן א שיר-האַמאַילע, צולייגן אים א גוט קנייטל, עס זאָל רייסן, גוט אָנרייסן... דו וויסט דאָך, איך האָב דערצו א שווערע האַנט. — — —

— דאָס, איסער, איז א שפעטערדיקע זאַך. מיסטאַמע וועט שוין זיין רעכט. לאַמיר שוין נאָר דערלעבן הערן, מיט וואָס די אַסיפע האָט היינט זיך אויסגעלאָזן. — וואָס פאַרשטייסטו דאָ נישט, טיפעש איינער! ס'איז דען נאָך אזא גוט, גאַלדן פאַרק ווי אידן ערגעץ דאָ? מע האָט אַלצדינג נאָכגעגעבן, ארופגעצויגן נאָך עטלעכע גראַשן, מער נאָך, וויפל מיר האָבן אַליין זיך געוואונשן, און מע איז זיך פאַנאַנדערגעגאַנגען שטאַרק צופרידן. איך בין, טיפעש איינער, אוואַדע צופרידן. — — —

— אוואַדע, איסער, מעגסטו צופרידן זיין. אָבער איך, איך... — אזוזוי? דו ווילסט אויך צופרידן זיין? גיי-זשע, זיי מויכל, צו אַלדע שוואַרצע יאָר אהין... שטעק אריין די לאַפע, וועסטו אויך כאַפן א לעק, ביסט נישט קראַנק, כילעבן, אַליין צו באַשטיין דיין שטעטל. דער רוען, נישקאַשע, האָט דיך אויך נישט גענומען. מאַרגן, ברודער, גייט א נייע סעדרע פון זייער פיל קאָהאַלשע איניאַנים.

4. ווי אזוי מע נעמט די טאַקסע.

שטאַנד האַפט נאָ פאַפעטשיטעל פון דער טאַקסע. (ויצט פאַרזאָרגט און האלט א בריוו אין דער האנט): זייער אַ שלעכטע יעדע! ער שרייבט, אַז מע וועט באַלד אָפּיאַווען טאַרגעס אף דער היגער טאַקסע. איך האָב מוירע, אַז דאָס קעסטעלע

קאָן זיך נאָך כאָלילע אַרויסגליטשן פון דער האַנט. עס וועלן זיך געפינען זייער פיל באלאָנים, אַסאך, גאָר אַסאך שאַרפן אף דער היגער הינער-טאַקסע די ציין. מע דארף באַצייטנס זען אַלצדינג באַוואַרענען, אָנהייבן זיך צו סטארען און צו טון אַרום דעם... (ער פאַרטראַכט זיך און קוקט אין דעם בריוו, די טיר עפנט זיך און ספּאַדיק קומט אַרײַן).

ס פּאַד יק. נאָר א פּאַפּעטשטעל פון דער טאַקסען: גוט מאַרגן, רעב יודל, עס איז מיר גראָד אויסגעקומען צו גיין פון אַ בריס פאַרביי אייער הויז, האָב איך מיך מעיאשעו געוועזן אַריינצוגיין אייך צו פרעגן. עפשער האָט איר מעקאַבל גע-וועזן א בריוף פון פיאָוקינען דער שטאַט-פּאַווערענע און גלאסנען.

שטאַנד האַפּט (מיט א ווידער-מינע): יאָ, אָט דאָס איז טאַקע דער בריוו, וואָס איך האָב היינט פון אים מעקאַבל געוועזן.

ס פּאַד יק: נו, וואָס שרייבט ער? ווי גייען דאָרטן די אַסאַקים? האָט ער זיך שוין דאָרטן אָפּגעפאַרטיקט?

שטאַנד האַפּט: מיט די אַסאַקים, שרייבט ער, איז ער שוין קימאַט פאַרטיק. די אַלע פּראַשעניעס און דאָנאַסן אף דער שטאַט פון דעם גאַנצן צעך אוכעדוימע נאָך פון אזעלכענע קאַבצאַנים וועלן קיין שום מאַמאַשעס ניט האָבן, מע האָט אים דאָרטן צוגעוואָגט זיי אלע צו פאַרשטאַפּן ערגעץ אין א לאַך, אַז דער אָדן האַגאַדל זאָל זיי אַפּילע נישט אָנקוקן. קורץ און גוט, עס וועט אַלצדינג זיין רעכט, די דאָנאַשטשיקעס וועלן נאָך כאַפּן אַ פּסאַק. ער שרייבט און בעט ראַכמים, מע זאָל אים אַריינשיקן נאָך געלט.

ס פּאַד יק (מיט א רעכץ): גאָט זאָל ראַכמאַנעס האָבן אף דער שטאַט, זי דאַרף נעבעך האָבן אַסאך געלט. וואוהין מע קערט זיך, אַלץ געלט, געלט און געלט. וואָס שרייבט ער עפעס נאָך?

שטאַנד האַפּט (מיט א פאַרכמורעט פּאַנים): ער שרייבט, אַז מע האָט בעדייע צו מאַכן טאָרגעס אף דער טאַקסע.

ס פּאַד יק (לאַזט אַראָפּ די נאָז): טאָרגעס, אַוואַדע איז דאָס נישט גוט פאַר דער שטאַט, נעבעך, האַשעם-איסבאַרעך זאָל שויםער אומאַצל זיין, זי זאָל כאָלילע אַריינפאַלן אין די הענט פון די באַלע-טאַקסעס, זיי זענען דאָך פּאַשעט ראַצכים, נאָר מיכטאַמע וועלן מיר עפעס טון מיקויעך דעם. מייכעטייסע, טאָר-געס, אַלץ בעסער ווי מע שמועסט באַ אונז אין קלויז.

שטאַנד האַפּט: וואָס שמועסט מען? וואָס שמועסט דער אוילעם?

ס פּאַד יק: מע שמועסט זייער געשמאַק פון דער גויירע, אַז דאָס קעסטל זאָל כאַס-וועשאַלעם באַטל ווערן. אידן עפעס זאָלן מער ניט צאָלן קיין טאַקסע.

שטאַנד האַפּט (סטאַרעט זיך א שמיכעלע צו טאָן): וואָס הייסט, רעב איצע-וואָלף! דאָס רופט איר אַ גויירע?

ס פּאַד יק (נעמט זיך פאַר דעם בערדל): יאָ, יאָ, זאָלט איר טאַקע וויסן, רעב יודל, דאָס איז אַ גויירע. דאָס קעסטעלע, כילעבן, דערהאַלט נאָך דאָס ביסל אידישקייט. פון וואנען נעמט מען אַף דאָס, אַף יענץ, אף דעם, וואָס מע טאָר ניט זאָגן? טאַקע פון דעם קעסטל. מיט וואָס האָט מען די אויבערהאַנט

איבער די שקצצים פון דער היינטיקער וועלט? מיט וואָס היט מען אָפּ, אַז אידן זאָלן בלייבן טאַקע דאָס, וואָס זיי זיינען? מיט וואָס? אַלץ טאַקע מיט דעם קעסטל! — דורך וואָס האַלט מען אין דער מוירע א באַלמעלאַכע אַ נכּוּס־דאַרגע, אַ פּאַרד, אַ קאַבצן, זיי זאָלן האָבן דערעכערעץ, אָפּשיי פאַר דער שטאַט, פאַר אונזער איינעם? דורך וואָס? — טאַקע אלץ ווייטער דאָס קעסטל! האַקלאַל, דאָס קעסטעלע האָט נאָך דערהאַלטן דאָס ביסל אידישקייט, דאָס ביסל אידיש איכעס... כאַלילע אָן אַ קעסטל שווימען דאָך אַרום פון אויבן אַפּיקאַרסיס, באַלמעלאַכעס, שניידער, שוסטער און אלע אַמעראַציעס, וואָס קענען אַפּילע ניט קיין פּערעק מישנאַיעס, און דענסטמאַל — אָך און וויי איז אונז...
שטאַנד האַפּט: וואָס האָבן אידן געטון אַמאַל, אַז זיי האָבן ניט געהאַט קיין קעסטל?

ספּאַדיק: וואָס גלייכט איר אַמאַל צו היינט! אַמאַל זיינען אידן געוועזן גוט און פרום, ווער האָט אף זיי געקוקט, ווי זיי גייען, ווי זיי שטייען? די קליינע מענטשעלעך, די אַמעראַציעס האָבן ניט געטאַרט קיין קאַפּ אופּהייבן. וואָס די מאַנהיגע־האַיר האָבן געטון, דאָס איז געוועזן געטאַן. אידן האָבן אַמאַל גאָר אן אַנדער פּאַנים געהאַט... היינט אָבער זענען דאָ באַ אידן זייער פּיל אַזעס־פענימער, זייער פּיל הולטאַיעס, וואָס זאָגן דייַעס און פּאַדערן באַ דיר גרויסע כעשבויניעס. וועכוץ־לאַזע, וואָס אַ טאַג קומען אָן אַף אידן נייע גזי־רעס, אַזוי גיי ניט, אַזוי שטיי ניט, אַזוי לערן ניט, אַ מאַראַכע, כּילעבן, וואָס עס איז נאָך דאָ די קעסטעלע, דורכדעם קען מען זיך נאָך אויסדריייען און דער־האַלטן (ער ווייזט אף רעם ספּאַדיק) דאָס ביסל אידישקייט.

5. פאַרוואָס אידן מוזן האָבן אַ טאַקסע.

וועקער [איינער פון דער היינטיקער וועלט]: אין דער שטאַט הערשט היינט אַ ביטערע עלנט!
שטאַנד האַפּט [אַ פּאַפּעטשיטעל פון דער טאַקסען (גלעט די פּאַטיליצע)]: וואָס קען מען טאָן? קענען מיר פאַרזאָרגן אַ וועלט?
וועקער: פונדעסטוועגן טאָר מען עס ניט לאָזן אַזוי. באַ מיר אין קאַפּ דרייט זיך שוין עפעס אַ שטיקל פּלאַן. איך וועל עס אופּשרייבן און אייך ווייזן. עפּשער וועט עס אייך געפּעלן.
שטאַנד האַפּט: גלויבט מיר, מיין ליבער פריינט, די היגע אידן זענען ניט ווערט, מע זאָל זיך מיט זיי אָפּגעבן. איך קען זיי בעסער פון אייך. גלויבט מיר, עס איז פּיל גלייכער גאָר נישט צו טאָן און זיך ניט מישן.
וועקער: עס איז אייך גרינג צו זאָגן, די אַרעמע אָבער ליידן. זיי הונ־גערן און דאַרן, זיי ווייסן ניט דעם טאַם פון פלייש.
שטאַנד האַפּט: אַט וועט באַלד זיין טאַרגעס אף דער היגער טאַקסע, נו, וועלן מיר זען, אויב די נייע באַלע־טאַקסעס וועלן בעסער זיין. איך זאָג אייך אויסדריקלעך, עס וועט נאָך צען מאָל ערגער זיין, געדיינקט מיינע ווער־טער, האַלעוואי זאָל איך ליגן זאָגן.

וועקער: איך פארשטיי אָסער ניט, פאַרוואָס אידן מוזן האָבן א טאַקסע אָף פלייש, אז דורכדעם זאָלן זיי אַזויפיל ליידן און ליגן אין דער ערד? די טאַקסע זייגט אויס ווי אַ פּיאָווקע אידיש בלוט, זי מאַכט זיי קראַנק, זי לאַזט זיי ניט זיין שטאַרק און געזונט, די רעגירונג פאַרלירט דורכדעם אויך זייער פיל, עפעס אַ קלייניקייט צוויי מיליאָן מענטשן אין לאַנד זענען אומזיסט-אומ-נישט פאַרקויפט צו די באַלע-טאַקסעס, עסן ניט דאָס נייטיקסטע שפּיז, זענען שלאָף און האָבן אַ פּאַנים ווי די מייסים! ... ווי קענען אַזעלכע דערשלאָגענע, אַזעלכע שלאַפע מענטשן האָבן אין זינען די וועלט? ווי קען מען פון זיי פאַר-לאַנגען, זיי זאָלן האָבן אַ געפיל פאַר ערנסטע זאַכן? איך רייך שוין ניט, אַ די רעגירונג זאָל מיטאַמאָל געבן אידן גלייכע רעכטן, אַלע פרייהייטן, נאָר ווייניקסטנס זאָל זי אונז אויסלייזן פון דעם אידישן גאַלעס, וואָס ער איז זייער אַ שווערער. די כאַפּער האָבן אַמאָל באַוווּזן, ווי שווער דער אידישער גאַלעס איז. ווי באַלד אַז אידן מוזן געבן, כּוּך דעם צינז, וואָס זיי צאָלן דער קאַזנאַ, נאָכאַמאָל צינז טאַקע זייערע אידן אַליין, און נאָך שרעקלעך אַ גרויסן צינז, היינט פאַרוואָס זידלט מען זיי אין אַלע צייטונגען, אַז אידן טיילן זיך אָפּ ווי אַ באַזונדער מעדינע אין דער מעדינע?

שטאַנד האַפט: פּוסטע רייד, מיין ליבער פריינט! איר רעדט ווי אַ מענטש, וואָס איז ניט קיין געניטער און האָט ניט קיין יעדיע אין שטאַט-זאַכן. די טאַקסע מוזן אידן האָבן, אָן איר, זאָג איך אייך, וועט נאָך ער-גער זיין. אין פיל גראַדן ערגער זיין. אויסווייזן עס אייך איז ניט איצט די צייט.

6. אמכאָ און די באַלעטויוועס.

די כאַליאַסטרע [באַלעמלאַכעס אַרעמעלייט]. (אין איין קאָל): מיר בעטן אייך מעכילע, ראַבויסים, וואָס מיר זענען אייך מאַטריעך, מיר זענען דאָך נישט מער ווי פּראָסטע מענטשעלעך.

די קנאָפּיע [באַלעטויוועס] (קוקט אָן די כאַליאַסטערע פאַרוואַנדערט): זאָגט געשווינד, וואָס איר ווילט, וואָס ווילט איר?

די כאַליאַסטרע: וואָס זאָלן מיר וועלן! עט, דערלעבט מאַשיאַכן. מה נאמר ומה נדבר, מיר זיינען, כּילעבן, פּראָסטע מענטשעלעך, זייט אונז מויכל, ראַבויסים, אָט האָט איר! וואָס אָף דער לונג--דאָס אָף דער צונג...

די קנאָפּיע: מיר ווייסן ניט, וואָס איר ווילט, זאָל איינער רעדן!
אַ שניידערל: טאַקע וואו טוירע, דאָרטן איז כאַכמע, לאַזט מיך. איך וועל רעדן. לב יודע מרת גיטל, רעב איצע-וואָלף, נישקאַשע, קען מיך, איך האָב זיי אמאָל פאַרלאַטעט דעם הינטער-כּיילעך... פּראָסטע איז מאַסטע, ראַ-בויסים! מע זעט ניט די וועלט...

אַ שוסטערל: שאַ, איך וועל רעדן! קיינער ווייסט ניט, וועמען דער שוך קוועטשט, ראַבויסים! נאָט זעט, ווי איך האָב מיר צעשטאַכן די הענט מיט

דעם נאָל. זייט אייך מעשאַער, איין ליכטל אף דער גאַנצער שטוב. אין אין ווינקל איך מיט די פּוּיאַליים, אין דעם אַנדערן פּליקט מיין ווייב פּעדערן, מיר מוטשען זיך, ראַבויסיים, אף דעם שטיקל ברויט, טאַקע פּאַשעט בנפשו יביא לחמו, מיר עסן וועריים. מע זיצט אין נעץ און קעלט, די ליכטל ברענט פינ-צטער, שפּריצט, שמעלצט זיך...

אַ קירזשנערל (איין אויג פאַרהאַנגען מיט א שטיקל בלאַען צוקערפּאַפּיר): זעט, זעט, ראַבויסיים, מיר האָבן שוין די ליכטלעך אן אויג אַרויסגענומען! עפעס ברענען זיי מיט אַ רויטן פּלאַם, אַז עס שטעכט פּאַשעט די אויגן, ווי מיט אַ מעסער, און דערפאַר צאָלן מיר דאָך אַזוי טייער!

די קנופּיע: נו, מיילע, וואָס זשע ווילט איר? וואָס ווילט איר פון אונז האָבן?

די כאַליאַסטרע (אין איין קאָל, קימאַט מיט א געוויין): האָט ראַכמאַנעס אָף אונז, אַרעמעלייט, טאַקע פּריער גאַט, דערנאָך איר! מיר האָבן שוין מער קיין קויעך ניט אויסצוהאַלטן. דער אַרענדאַר פון די ליכט טוט אונז אָן צאַרעס, געבראַטענע לייך.

ספּאַדיק: שאַ, מע קען טויב ווערן פון אייער געשריי! זאָל כאַטשע איינער רעדן.

דער שניידערל: שאַ, שטילער, אוילעם! רעב איצעווואָלף זאָגט דאָך טאַקע ווי א איד אַ לאַמדן. שאַ, לאַזט מיר, איך וועל רעדן. (צו ספּאַדיק) מע דערלעבט קוים דעם שאַבעס, אַביסל אַבדיכען און זיצן נאָ ראַספּאַשקו באַם טיש מיט די ווייב און די קינדערלעך. קוים אָבער האָב איך מיר נעכטן גע-זעצט צום טיש און האָב אָנגעהויבן „קאַל-מעקאַדעש“, האָבן די ליכט אָנגע-הויבן זיך צו שמעלצן און צו שפּריצן. מיינער כאַפּט אַ קוילעטש, לייגט אַנ-קעגן די ליכט, פון איין זייט און פון דער אַנדערער זייט — עס העלפט ניט. די ליכט — קאַפּ, קאַפּ, קאַפּ...

דער שוויטערל: שאַ! אן אָקס האָט אַ לאַנגן צונג און קען שוויפּער ניט בלאַזן. שאַ, לאַז מיר ריידן. (צו ספּאַדיק) מה אני, מה חיי, איך בין אַ גרוי-סער אָני. א גאַנצע וואָך ווי מע לעבט, לעבט מען, שאַבעס פאַרזעצט מען אַ מאַשקן, כאַטשע זיך פּליישיק מאַכן, כאַטשע פאַרווכן אַביסל געקעכטס. מיט וואָס פאַר א סימכע קוקן די קינדערלעך, נעבעך, אַרויס אף דעם פּרייטיק-צור-נאַכט, עפעס א לעק טאָן, עפעס א כאַפּ טאָן... נו, זאָלט איר געוועזן זען, ווי מיין ווייב האָט נאָר אופּגעהויבן נעכטן די שיסל צום טיש, האָט זיך צעפּלאַכטן דער קנויט פון די ליכט און אויסגעפּלאַקערט אין איין מינוט, אז מיר האָבן געמוזט דאָס ביסל לאַקשן אין דער פינצטער אויסזופּן...

די קנופּיע: וואָס-זשע זיינען מיר שולדיק? וואָס ווילט איר פון אונז האָבן? די כאַליאַסטרע: מיר בעטן אייך מעכילע, ראַבויסיים, דער אַרענדאַר פון די ליכט פאַרענטפּערט זיך אַלץ, וואָס איז, איר נעמט באַ אים 1200 קערב-לעך א יאָר!

די קנופּיע (אופּגעבראַכט): מיר נעמען דאָך דאָס געלט טאַקע פאַר אייך, טאַקע לעטויווע פאַר די אַרעמעלייט!

איינער פון דער כאליאסטרע: אף דעם סמאך מישט ער כאזער אין די ליכט און לייזט מיט עטלעכע גראשן טייערער פאר אן אָקע. דאָס טראָגט אים אַ יאָר איין נאָך אַסאך געלט!

נאָך איינער: און אינגאנצן ווער ליידט? מיר. טאָקע מיר אַרעמעלייט. באַ די נעגידים ברענען לאַמפן, אָדער שטערן-ליכט. זיי קערן זיך גאָר ניט אָן מיט דעם אַרענדאָר. פון אונז, נעבעך, לופעט ער די הויט...

די כאליאסטרע (אין איין קאָל): געוואַלד, האָט ראַכמאַנעס, פאַרקויפט אונז ניט צו דעם אַרענדאָר.

די קנרפיע: סטייטש, מיר נעמען דאָך באַ אים דאָס געלט פון אייער טויווע וועגן.

די כאליאסטרע: די טויווע קאָסט אונז זייער טייער!... מיר בעטן אייך, נעמט ניט באַ דעם אַרענדאָר דאָס געלט, זאָל ער ניט האָבן קיין טערעק. האָט ראַכמאַנעס, טוט אונז ניט די טויווע און נעמט באַ אים ניט דאָס געלט!...

ספאָדיק: אַ האַזע אַביסל פון אַמעראַציע. זיי קומען אונז זאָגן אַדייע! — אַט האָט איר אידן, גייטו זיי טויוועס!...

באַל-טאַכלעס: אַ שיינער טאַכלעס, כילעבן. ניט נעמען באַ דעם אַרענ-דאָר קיין געלט!...

רעביסעף: מייכעטייסע, וואָס אַרט עס זיי?

שטאַנד האַפט: וואָס האָט איר זיך דאָ געשטעלט מיט זיי טאַינען, מיט אידן ווילט איר אויסקומען!

דער שוסטערל (נעמט אַרויס פון אונטער דער פּאַלע אַ ליכט): נאַט, זעט מיט אייערע אויגן, אַט האָב איך אייך געבראַכט אַף אַ צוקאוועשן אַ ליכט.

ספאָדיק: הילטאַי, וואָס האַלסטו אַ כיילעוונע ליכט אין די הענט! אַוועק, טרייפניאַק! אַוועק פון מיינע אויגן!

די קנרפיע (אַף אַ קאָל צו דער כאליאסטרע): גייט אייך, זייט מויכל, גייט אייך, מע דאַרף ניט אייער דייע, לערנט אונז ניט קיין סייכל. מיסטאַמע ווייסן מיר וואָס מיר טוען!

די כאליאסטרע: אַז אָך און וויי איז אונז.

7. דער צוזאמענשטויט.

שינדער [דער באַלטאַסקע] (גוט אַ קוק אין פענצטער און ווערט בלייך): זעט נאָר, זעט! עפעס גייט אַהער אַ גאַנצער נאַראַד מענטשן, זיי זענען עפעס שטאַרק אין קאַס און שרייען.

קנעכט באַרג (גוט אויך אַ קוק אין פענצטער): און בעראַש גייט דאַרטן לאַק-שעוויץ און פרידל דער קליינער. זיי זענען שוין נאָענט, אַט, אַט זע-נען זיי!

(די טיר פון דעם פּראַעקט עפנט זיך אוף מיט אימפעט, און דער אוילעם שטויסט זיך אַריין).

לאַקשעוויץ נאָ מיטנאָגער, פון די באַלעטויוועסן [אף אַ קאַלצום אוילעם]: שרייט, צויך-
קאַדאַשים! דאָ איז דאָס אָרט, וואו מע שערט אייך, וואָס מע לופעט אייך!...
דאָ איז דאָס אָרט, וואָס די באַלעטויוועס געוועלטיקן און גיבן אַרויס גזיירעס-
ראַעס, ווי אַזוי מע זאָל באַ אייך דאָס לעצטע אַרויסדראַפּען!

פּריל [אויך אַ מיטנאָגער פון די באַלעטויוועסן] (צום אוילעם): שרייט, וויינט, פיל-
דערט, אידן! פאַרוואָס זייט איר פּלוצלינג געבליבן שטיל? פאר וועמען האָט
איר מוירע?

אַ קאַל אין דעם אוילעם: טאַקע בעעמעס, פאַרוואָס זאָלן מיר זיין
ווי שאַף, וואָס מע שערט זיי, און זיי שווייגן? טאַקע בעעמעס, טאַקע, וואָס
האַבן מיר מוירע פאַר די באַלעטויוועס?

אַ שניידער: מיר זענען שוין קראַנק פון די טויוועס! מיר וועלן כאָ-
לילע שטאַרבן פון זייערע טויוועס!

אַ שוסטער: וואו איז אַהינגעקומען אַזויפיל געלט? אַזויפיל אידיש
בלוט?

אַ קאַל פון דעם אוילעם: אַ גוזמע, מער פון זעקס הונדערט טוי-
זנט קערבלעך!...

אַ באַנדער: זאָלן זיי אָפגעבן כעשבן! פאַרוואָס זאָלן זיי ניט אָפגעבן
קיין כעשבן?

אַ סטאַליער: אַ מעלוכע אַפילע גיט דאָך אויך אַפ אַ כעשבן! סטייטש,
וואו זענען די פאַרמענע ביכער? זאָלן זיי ווייזן די ביכער!

אַ מולער: טפאָדיק, טוט אויס די קאַפּאַטע! דאָס איז מיין קאַפּאַטע!
אַ קירזשנער (ווייזט מיט דער האַנט אַף שינדערין) דעם באַלטאַקסען: אָט איז דער
שינדער, דער בלוטזויגער! קוקט אים נאָר אָן, דעם גרויסן יאָלד מיט די וואָג-
צעס, ער האָט אַ פּאַנים ווי אַ וואַלף!

איינער פון דעם אוילעם: ניין, ער האָט אַ פּאַנים ווי אַ קאַץ!
אַ צווייטער: ווי אַ צאַפ!

אַ דריטער: גיט אים אַ טאַפ!

אַ פערטער: אַ נו, גיט אים אַ כאַפ!

אַ פינפטער: אַ, דו, אַלטער סקראַב! — —

(שינדעל באַהאַלט זיך)

x. רעכטלעכע לאגע, גזיירעס אף אידן.

1. די בעהאלע פון די שקאלעס.

אינמאל, נאך א גרויס דולעניש. אז שלוימעלע איז ווי א גאסט פון יע-
נער וועלט אהיים אראפגעפאלן, עפעס איבערצוכאפן, האט ער באלד באס אריינ-
גאנג אין שטוב דערהערט א יאמער, א קלאג, ווי מע באוויינט א טויטן, די
מאמע ברעכט די הענט, טאיינעט עפעס און וויינט אף א ניגן. דאווידל און
איידעלע, צוויי ברעקלעך קינדער, שטייען פונדערווייטנס אין א ווינקעלע און
רעווען, קוקנדיק אף דער מאמען, מיט אפענע מיילעכלעך. לייע, די עלטערע
שוועסטער, זיצט אף דער מילכיקער באנק אראפגעלאזט דעם קאפ און איז
שטארק פארומערט. שלוימעלען גיט א טיאכקע דאס הארץ, אין די אויגן שטעלן
זיך אים טרערן, און ער הויבט אן באלד טאקע אויך צו וויינען.

— אוי, א גזארדין, א גרויס אומגליק, אוי-וויי, האט אונז געטראפן! —
טאיינעט די מאמע, פארגייענדיק זיך פון טרערן.
— מא-אמע, מא-מע-ע! — רעווען די קליינע קינדער און קראצן די קעפ-
לעך מיט ביידע הענטלעך.

— אי-אי-אי-היק! — שלויכצט שלוימעלע — — און שנייצט די נאז.
— וויין, שלוימעלע, וויין! — זאגט די מאמע מיט טכינע-לאָשן, אז זי האט
אים באַמערקט, און לייגט ביידע הענט אים אפן קאפ ארוף-טו, אלמעכטיקער
פאָטער, די טרערן פון ריינע אומשולדיקע קינדער טאָן אין דיין לאַגל. אוי,
אומגליקלעך קינד, וויסט איז אונז, פינצטער איז אונז-פינצטערע שקאלעס...
אידישע קינדער נעמען אין די שקאלעס!
— געוואלד! — שרייט שלוימעלע, פארגייענדיק זיך אונטער דער מאמעס
הענט.

שלוימעלע — — האט געהערט, אז אף דער וועלט „דא“ געפינט זיך
בא „זיי“ עפעס שקאלעס. וואָס מע טוט דאָרט אַזוינס? דאָס האָט ער נישט
געוואוסט. געהערט נאָר, אז מע שמיסט-א שרעק. אַצינד, דערוויסנדיק זיך,
וואָס דער מאַמעס געוויין באַטייט, — אז ס'איז דאָ אַ באַפעל, מע זאָל אידישע
קינדער נעמען אין די שקאלעס, איז אים אנטפאלן דאָס געוונט. עס האָט אים
זיך געדאַכט, אָט שטייען זעלנער. מע נעמט אים, מע פירט אים, מע שמיסט...
און דעריבער האָט ער נעבעך געשריגן-געוואלד!

די מאַמע-זושע, ווידער, האָט געוויינט נישט אַזוי דערפאַר, וואָס מע שמיסט.
שמיסן שמיסט מען דאָך אין כאַדאַריס, לעהאוודל, אויך, נאָר גלאַט אַזוי, ווייז

שקאלעס איז אַ מיטעס זאך. דער נאָמען שקאלעס אַליין איז שוין פע, א שרעק, ס'איז דאָך אַן עק פון דער וועלט, אויס אידישקייט. וואָס קען, כּאָלילע, פון אידישע קינדער ווערן?

אידן אין שטעטל זענען אַרומגעגאַנגען אָן קעפּ, מע האָט געזיפצט, גע-קרעכצט און גערעדט פון די שקאלעס. דערביי געמורמלט אַף עפעס אַ דייטשל, אַ ליליענטאַל, וואָס פון אים און נאָך אַזעלכע ווי ער, „בערלינער“, קומט דאָס גאַנצע שפּיל אַרויס*.) מע האָט געמאַכט אַסיפעס און געטראַכט, וואָס טוט מען עפעס דערצו. ס'איז געבליבן מע זאָל גויזער-טאַנעס זיין, זאָגן טילים, רייסן קוואַרים און איינלייגן די וועלט. מעלאַמדים, נעבעך, זענען געווען געפלעפט, שטאַרק דערשלאָגן, האָבן געציטערט פאַר זייערע קנעלונגען. די שקאלעס וועלן זיי דאָך דערגיין דאָס לעבן, מאַכן דעם טויט. אַז גאָט אַליין וועט זיך דאָ נישט אַריינמישן, נישט טון עפעס א נעס, וועלן זיי דאָך בלייבן אויסגעשטעלט. עס פאַרשטייט זיך, דעריבער, ווי שטאַרק נעבעך זיי האָבן געפילדערט, אונטערגע-הידעט דעם אוילעס. אַלע טאָג פרי און פאַרנאַכט זענען די שולן פול געווען פון אידן. מעלאַמדים האָבן געפירט אַהין קינדער פון די כאַדאַרים. מע האָט געזאָגט געוויסע קאַפיטלעך טילים, געוויינט, געפאַסט. דער ערשטער טאַנעס שלוימעלעס איז געווען יענער, וואָס וועגן די שקאלעס. ווייבער זיינען געגאַנגען אַף קייזער-אַוועס, געמאַסטן פעלד און פאַרגאַסן טייכן טרערן. — — — ביזוואַגען אָבער זכּוּס-אַוועס וועט ביישטיין, זיך מיען פאַר דעם קיסער-האַקאָוועד אין דער אייבערשטער וועט אַ נעס טון, דערווייל האָבן אידן זיך געטון די אלטע סגולע — כאַסענע מאַכן יונגע קינדער. ס'איז געוואָרן אַ בע-האַלע. שאַדכאַנים, גוטע פיינע מענטשן, האָבן נישט געשפּאַרט קיין מי, גע-אַרבעט, אויס ליבע צום פּאָלק איסראַעל, אַף אלע קיילים, מע האָט געכאַפט און אָפּגעשטעלט כּופּעס, קליינע אינגלעך מיט יונגע מיידלעך, עס זאָל הייסן, אין דעם פּאַל ווען, כּאָלילע, שקאלעס, הע-הע, אָפּגעטון אַף טערקיש — נישטאַ קיין קינדער, נאָר לויטער באלעבעסלעך, קליינע אידעלעך! ... און ביכדיי טאַ-טעס פון קליינע מיידלעך זאָלן זיך נישט איינשפּאַרן, זיך ניט שטאַרק איבער-נעמען מיט זייער סכּוירע, איז אַרויס אַ קלאַנג, אַז מיידלעך וועט מען אויך נעמען עפעס אין די קאַלאַניעס ערגעץ. אַז שלוימעלע איז אַרויס טרוקן, נישט כאַסענע געהאַט דענסטמאַל אין דער בעהאַלע, איז דאָס מיסטאַמע נאָר אַ גאַט-זאך — פאַר אים איז אין דעם שטעטל נישט געווען זיין באַשערטע, און אַקעגן גאַט קען מען נישט גיין, עס העלפט נישט אַקעגן אים קיין כאַכמעס. מיט וואָס דען אַנדערש לאָזט זיך עס דערקלערן? ... די מאַמע האָט דאָך כּיישעק געהאַט, דער טאַטע, עמעס טאַקע, האָט זיך געקרימט, ווי איינער רעדט: פע! גאָר

(* מאַס ליליענטאַל — א דייטשישער איד. פאַרוואַלטער פון א ריגער שול פאַר אידן, האָט געמאַכט אין די פּערציקער יאָרן לויטן פּאַרשלאָג פון בילדונגס-מיניסטער צוויי אַגוטאַציאָנס-רייזעס איבערן אידישן טכּוּם, בעאייס וועלכע ער האָט אַרגאַניזירט מאַסקילים-קרייזן אַף די ערטער. אופּגערופן צו פאַרמאַכן די כאַדאַרים און מיטצווירקן דעם נייעם טיפּ מעלכוישישע (קאַזאַנע) שולן, אין וועלכע מע האָט אַכוין אידישע לימודים (טאַנאַך, דיקרעק) געלערנט אויך אַלגעמיינע לימודים און די רוסישע שפּראַך. י. י.

נאַרישקייטן. אין אזוינע זאכן איז דער ווילן פון די וויבער שרעקלעך שטאַרק, ברעכט אייזן. און פון שלוימעלעס זייט וואָלט נישט נאָר קיין מעניע נישט געווען, אדעראַבע, עס וואָלט אים נאָך גאָר מעשונע האַנאַע געטון. איינמאָל, פארוואָס זאָל ער ערגער זיין פון אנדערע אינגלעך, פארוואָס אַנדערע אינגלעך קומט עס יאָ קאַלעס און אים נישט? — אַי, האָט ער עס מעקאַנע געווען אַ כאַסן-באַכערל, עפעס איז אַזעלכער אַ גאַנצער מעיוכעס. קיין בערדל, עמעס, האָט ער נישט, שמייסן אין כּיידער שמייסט מען אים ווייטער טאַקע אויך, פונדעסטוועגן איז ער פּאַרט עפעס ווי אַ שטיקל גרויסער: ער מענטשלט זיך, קוקט אַף זיינע כאַוויירים אַראָפּ מיט גאיווע, אַט-אַט, נאָך אַביסל, איז ער שוין אַליין אַ טאַטע... און צווייטנס, האָט זיך אים, גאָר אָן די אלע זאַכן, גלאַט אזוי זיך געוואָלט האָבן אַ קאַלע, ס'איז עפעס אַ גאַנצער אייסעק — איך, באַכערל, האָב מיר אַ קאַלע, זיך מיר און טראכט מיר בא זיך — קאַלע. — — — היינט האָט ער דאָך אין דער געמאַרע מיקויעך פּאַר-פּאַלק זאַכן עפעס געלערנט אויך, דערצו נאָך געהאַט אַ פייערדיקן קויעך-האדימיון, דאָס פּאַעטישע פונקעלע, וואָס גיט אַמאָל פּלוצים, ווי פון דער העלער הויט, אַ ברי..."

נאָר ווי די מאיסע איז, שלוימעלע האָט אין דער בעהאַלע נישט כאסענע געהאַט, געבליבן ווי פריער אַ אינגל. גם זו לטובה! וואָרום ווי דערנאָך האָט זיך ארויסגעוויזן, איז אומזיסט געווען די בעהאַלע. אינגלעך אין די שקאַלעס אַריין האָט מען מיט געוואלד נישט גענומען, מיידלעך אין די קאַלאַניעס — אויך נישט. כאַדאַרים זיינען געבליבן כאַדאַרים און מעלאַמדים ווייטער טאַקע מעלאַמדים, אלצדינג וואָס פריער. אין אנדערע גרויסע שטעט האָט מען אפילע געמאַכט אידישע שקאַלעס, נאָר אָן סאַקאַנעס! קינדער זיינען דאָרט ווייניק געווען, און, משטיינס-געזאַגט, וועלכע? אַרעמינקע עפעס, פון דעם געמיינעם אוילעם — אויך מיר מענטשן!

אויך ליליענטאל איז עפעס ווי פארשוואַנדן געוואָרן. פון דער קאַמפּאַניע זיינער איז אין דעם שטעטל ק... ווי פון די שקאַלעס, קיין זייכער נישט געבליבן. מע האָט אינגאַנצן אין זיי פאַרגעסן.

2. די גזירע פון קליידער.

ס'איז ווינטער, שאַבעס-צונאַכט, נאָך האַוודאַלע. אפן „לוטשניק" אונטערן קוימענדל ברענט פריילעך אַ פייערל, וואָס פון צייט צו צייט ווערט עס אונ-טערגעהאַלטן מיט דינע טרוקענע שפענדלעך. דעם פייערל אַקעגן, בא אַ טיש, צוגערוקט צו דער וואַרעמער רובע, זיצט דאָס הויזגעזינד, אַ שכינע פון דער צווייטער שטוב, פול מיט ניס ווי אַ פויק, איז אויך דאָ. מע וואַרפט זיך אי-בער מיט אַ וואָרט און מע פליקט פעדערן. דערביי טאַקע לייענט איינער פון די קינדער פּאַר די מאַיסע פון יויסעף האַצאַדיק מיט די ברידער אַף איורע-טייטש. מע האָט האַנאַע, מע וואַנדערט זיך אַף דער גוואַרע פון יעוודע — פון זיינס אַ געשריי ווערט שיר נישט אַ טעל פון גאַנץ מיצראים; די קאַץ

זיצט צושארנדיק זיך צום אויוון, לעקט אַ קאַפּקעלע, מאכט מיט די אויערלעך און האַט, ווי עס זעט אויס, אויך האַנאַע. אין אויוון הייצט זיך, עס קאַכט זיך וועטשערע, נאָר קוידעמקאַל זינט דאָרט אַ טעפל קארטאַפלעס אף איבערצור-כאַפּן דערווייל. רעב כאַים גייט הין און צוריק איבער דער שטוב, נאָך אין דער שאַבעסדיקער קאַפּאַטע, און זינגט זיך „עליאַהור-האַנאַווי“ מיט גרויס גע-פיל. און ווי ער לאָזט אויס דעם סאָף „במהרה יבוא אלינו“, גיך און באלד קומט ער צו אינו, עפנט זיך די טיר און לייטישע מענטשן פונם שטעטל קומען אריין — אַ גוטע וואָך, אַ גוט יאָר!

און דאָס פארשטייט זיך אליין, אַז לייטישע מענטשן גיבן איינער דעם אנדערן אָפּ קאָוועד באם אריינקומען, האַלטנדיק אַ שאַ אָפּן די טיר אפילע ווינטער, גאָר אומצוקומען דערווייל אין שטוב פאַר קעלט, אַזוי אויך באַם זעצן זיך. ס'איז אוועק היפש צייט אין רוקעניש, אין ווינקעניש, אין בעטעניש, פּלאַנטענדיק זיך דערווייל דער יענעם אונטער די פיס, ביז די לייטישע מענטשן האָבן זיך לעסאָף אויסגעזעצט. סאָרע איז מעכאַבעד די געסט גאָר פריינטלעך מיט טרינקען „שפעציעס“ — מינע קרייטעכצער, וואָס אַ קאַפּאַרע פאַר זיי טיי — און מיט שטיקלעך קאַנדל-צוקער, וואָס אַ קאַפּאַרע דערפאַר היינטיקער צוקער... מע זיצט זיך, מע בלאָזט און מע טרינקט, איינער פארויכערט זיך די פיפקע — אַ פאַרצעלייען לולקעלע מיט אַ זילבערן דעקל און אַ לאַנגן געפלאַכטענעם ציבעק. אַ פאַר הוסטן זיך אויס, טאַפּן זיך בא די נעז, בא די בערד, און עס הייבט זיך אָן אַ שמועס. אַהין-אַהער, דאָס אַביסל, יענץ אַביסל, ביז מע קומט אַרוף לעסאָף אַף אַזאַ שמועס:

— אַך, כאַ-כאַ, די גזירע פון די קליידער איז דאָך טאַקע אַ מיעסע זאָך! — מאַכן אַלע מיט אַ זיפּץ — אידן זאָלן זיך אַנטאַן דייטש: אַ קארטו מיט אַ דאַשעק... ס'איז דאָך עפעס מעשונע אַ שרעק! און געוואלד, צו וואָס, ריביניע-שעל-אוילעם, צו וואָס?! ... וואָס קען „זיי“ דאָרט, זיי וואָס קען ארויס-קומען דערפון, אז אידן וועלן זיך שוין אַנטאַן דייטש?... עס מוז דאָך עפעס אַלץ זיין מיט אַ גאַנג.

— מע שמועסט, דרינען שטעקט אַ שפיצל — רופט זיך אָן מיט אַ קנייט-שעלע יענער פון פיפקעלע, פאַרציענדיק זיך שטאַרק און ארויסלאָזנדיק פונם מויל רינגלעך רויך — וואָסן זאָל ער גאָר, וואָסן... פון וועמען מיינט איר? — פון מאַנטעפּירען! *

— גאָט איז מיט אייך, רעב בער! וואָס רעדט איר?

— אַט דאָס וואָס איר הערט. אָבער רעב באָרוך הילעלס מעג מען גלויבן? ער-קומט ערשט פון די יאָרדיים און האַט דאָרט מיט זיינע אייגענע אויערן...

* מויעס מאַנטיפּיאָרע — אַ איינגלישער אידישער פּילאַנטראָפּ, וואָס איז געקומען אין 1846 קיין רוסלאַנד צום קייסער אויסבעטן „יעשועס“ אַף אידן. נאָכדעם האָט מאַנטיפּיאָרע געמאַכט אַ רייע איבערן טבח, און איז זייער פּאָפּולער געוואָרן צווישן די דערשלאָגענע אידישע מאַסן, וואָס האָבן פאַרבונדן מיט זיין פּערזענלעכקייט זייערע האַפּענונגען אַף אַ בעסערער צייט. פאַר זיין לעבן נאָך איז זיין נאָמען געווען אַרומגערינגלט מיט לעגענדעס.

— איך האָב אויך עפעס אַזוינס געהערט — פאלט אריין אין די רייד אַ
רייעוודיקער צאפּלענדיקער איד, פאַרבייסנדיק אַ ליפּ — האַ, וואָרט, וואָס האָב
איך געהערט?
— שלאָגט נישט איבער, רעב יאָסל — מאַכט דער אוילעם — שאַ! ... אַנו,
רעב בער.

— מע שמועסט, הייסט עס — הויבט אָן רעב בער געלאסן, פאַמעלעך און
קייט איטלעכס וואָרט ביז ער בריינגט עס ארויס פון מויל — אָט וואָס: אַז
מאַנטעפּירע האָט געזעען ס'איז פע... איז ער געקומען מיט אַזאַ פּראַיעקט:
אַדויני מעלעך, זאָגט ער, פאַרקויף מיר דיניע אידן. איך וועל געבן פאַר זיי
אַזויפיל און אַזויפיל מיליאָן.

— הונדערט טויזנט, האָב איך געהערט, הונדערט טויזנט מיליאָן! — פאלט
רעב יאָסל ווייטער אין די רייד אריין. געמיינט דערמיט נישט אַזוי די סומע
געלט, ווי אַרויסצוווייזן דאָ דעם אוילעם. אַז ער ווייסט אויך, וואָס טוט זיך
אַף דער וועלט, גישט ערגער פון אַנדערע,

— מיילע, וואָס מאַכט עס אויס — טוט רעב בער אַ זאָג פאַרדרייענדיק
מיט דער נאָז און דערציילט ווייטער. — מייכעטייסע! — ענטפּערט דער מאַלכעס
בעקיצער. מע מאַכט באלד טאַקע אַ טקיעס־קאַף, און מאַנטעפּירע גיט דער-
ווייל אַן אַדערוף.

— כאַלילע, הונדערט טויזנט מיליאָן באלד טאַקע, באלד בימוזמאַנים —
צעשאַקלט זיך רעב יאָסל, ווי באַם שפּאַרן זיך מיט עמעצן איבער אַ שטיקל
געמאַרע.

— אַי, זייט־זשע מויכל, רעב יאָסל, שאַ! — בעטן אים אלע מעכילע, ער
זאָל שווייגן.

— בעקיצער, ער גיט דערווייל אַן אַדערוף — דערציילט רעב בער ווייטער,
רואיק־געלאַסן, נישט מאַכנדיק זיך אויס רעב יאָסלס רייד — וועהאַמויסער איז
ער זיך מיסכאַיעוו סילעקן צום טערמין באַם נעמען די סכּוירע — די אידן,
הייסט עס. דערמיט איז מען זיך צעגאַנגען. זיי געזונט — פאַר געזונט! נאָך
אַנפייסן גייט זיך דער מאַלכעס, ווי דער שטייגער איז, אין סענאַט און איז
שטאַרק אופּגעראַמט. — אַדויני מעלעך, — פּרעגט אים דער מיניסטער, — וואָס איז
די מאַיסע, וואָס דו בינסט היינט עפעס אַזוי אופּגעראַמט? — אַזוי און אַזוי, —
ענטפּערט דער מאַלכעס מיט אַ שמייכעלע, — געמאַכט אַ געשעפּטל, פאַר אַזוי-
פיל פאַרקויפט היינט מיינע אידעלעך. — אַדויני מעלעך! — טוט זיך אַ כאַפּ דער
מיניסטער זייער דערשראָקן, — וואָס האַסטו געטון? ס'איז אַ מעקעך טאַעס! ...
און באלד טאַקע פירט ער אים אַרויס פון די קאַנטאַריסקע ביכער אַ קלאָרן
כעשבן, אַז דאָס פּראַצענט, וואָס אַזאַ סכּוירע — אידן, הייסט עס, טראָגט
אין אַ געוויסע צייט יאָרן איין, טרעפט העט־העט מיט אַ שמיצל אַריבער דעם
מעקעך פאַר דער גאַנצער סכּוירע. — וואָס־זשע טוט מען? — מאַכט דער מעלעך, —
גערעדט איז דאָך גערעדט, און פון מאַלכעס אַ וואָרט איז דאָך אַ גזירע.
אַדעראַבע, זאָג, האַסט דאָך אַ קאַפּ פון אַ מיניסטער, פאל עפעס אַף אַ האַס-
באַרע. — אַדויני מעלעך! — רופט זיך דער מיניסטער אָן, נאָכדעם ווי ער האָט

א וויילע געטראכט, — ס'איז דאָ אַן אייצע. גיב אַרויס אַ באפעל, אָבער טאַקע
באַלד, אידן זאָלן זיך אַנטון דייטש. — גראַם־שטראַם! — מאַכט דער מאַלכעס, —
וואָס איז שאַיעך דאָס דערמיט? — ס'איז רעכט! זאָגט דער מיניסטער האלב
עפעס אפן וואונק. — ווי באַלד דייטש, איז דאָך שוין, פאַרשטייטו מיך, גאָר
עפעס אַנדערש... מיט דיר איז דאָך גענוג אַפן וואונק. — אַז, סייכלדיק! —
גיט זיך דער מאַלכעס אַ כאַפּ, דו בינסט ווערט פאַר דער אייצע אַ גילדענעם
מעדאַל. — הערט־זשע, ראַבוסאַי, דעם שפיץ — מאַכט רעב בער, נעמענדיק זיך
אויסרייניקן מיט אַ דרעטעלע דאָס פּיסקעלע פונם אַש — אַקוראַט צום טערמין
קומט מיסטאַמע מאַנטעפּיורע...

— ניין, נישט אַזוי, ער קומט נישט, ער לאַזט פריער מעלדן — קען זיך
רעב יאָסל נישט איינהאַלטן, צעשאַקלט זיך און פאלט ווידער אריין אין די רייד.
— שאַ, זייט־זשע מויכל! האַלט זיך איין אַ וויילע און שלאָגט נישט אי־
בער, רעב יאָסל! — בעט דער אוילעם, וואָס איז זייער ציקאווע צו הערן דעם
סאָף — נו רעב בער, נרנו.

— קומט ער, הייסט עס — הויבט רעב בער אָן ווייטער דעם שמועס.
ציענדיק די ווערטער ווי יענעם אַף צולאַכעס און שמוכנדיק פאַר האַנאַע —
קומט ער, אַזוי ווי איך זאָג אייך דאָ, צום טערמין און מאַכט קעהאַי לישנע:
אדויני מעלעך! נאָ דאָס מויסער געלט און לאַמין, קעפי השליש־צעטל, נעמען
די סכּוירע — אידן, הייסט עס. — אַך! — מאַכט דער מאַלכעס, — מייכעטייסע...
גי דיר, זיי מויכל, און וואו דו וועסט דערווען אַ אידן, נעם דיר אים, בעשעם
עלויקיי איסראַעל, די סכּוירע דיינע... מאַנטעפּיורע לאַזט זיך לאַנג נישט בעטן
און גייט. ער גייט אין איין שטאַט — נישטאַ, נאָך אין אַ שטאַט — נישטאַ. בע־
קיזער, אין באַרדיטשעוו — אויך נישטאַ. קיין סימען אפּילע נישט פון אַ אידן.
אַלע אידן זענען אַנגעטאַן דייטש — דייטשן.

— אַוואַ, אַוואַ! — מאַכט דער אוילעם פאַרוואונדערט — אַזוי, זאָגט איר,
אַזוי שמועסט די וועלט!

— עט! — מאַכט רעב כאַים מיט אַ שמיכעלע — נישט טאַמיר איז עמעס,
וואָס טראַגט זיך אַרום אין דער וועלט. ס'איז זיך אַ מעמרע...
— אַזוי צי אַזוי, דערווייל איז שאַפּל — זאָגט דער אוילעם מיט אַ קרעכץ —
די גזירע איז דאָך טאַקע אַ גזירע! מייילע, די קאַפּאַטע יאַק קאַפּאַטע, וועט
מען אין איר מאַכן אַ האַק, דער גוטער יאָר וועט זי נישט נעמען מיט אַ
שפּאַלט פון הינטן אויך, אָבער אַ קאַרטו — ריבוינע־שעל־אוילעם, אַ
קאַרטו!... רעב כאַים, פּאַלט עפעס אַף אן אייצע, האַ, וואָס טראַכט איר,
רעב כאַים?

— איך טראַכט — ענטפּערט רעב כאַים נאָך עטלעכע מינוטן שווייגן, רייבנ־
דיק זיך דעם שטערן — איך טראַכט, וואָס פאַרט האַבן אין אַ נויט די כאַכאַ־
מים מיט זייער כאַכמע נישט געמאַכט. מע טאָר, אַשטייגער, שאַבעס נישט
טראַגן, נאָ, צי איבער אַ שנירל און טראַגן. מע טאָר נישט נעמען פּראַצענט,
נאָ דיר העטער־איסקע און נעם! — ס'איז דאָ אן אייצע, אידישע קינדער! זאָגט
מיר, ראַבוסאַי, וואָס איז אַזוינס אַ קלאַפּאווע היטל (אַ כעצ־שאַבעסל)?

— וואָס הייסט? — וואונדערן זיך אַלע אין איין קאָל — אַ אידיש קלאַפּאָ-
ווע היטל, אַ וואַכנדיק היטל מיט קלאַפּן! פון ביידע זייטן האָט עס אופגע-
שטעלטע, מיט קלאַטשע אָנגעשטאַפּטע קלאַפּן, פון רויכווארג, פארשטייט זיך,
און פּאָרנט איז עס באַלייגט, פון איין קלאַפּן צום אנדערן, מיט אַ שמאַל שטיקל
רויכווארג, גוט צוגענייט אונטן, אויך צום ווערכל אויבן. ווער ווייסט עס דען
נישט — אַ אידיש קלאַפּאָווע היטל?!

— מיילע — שמייכלט רעב כאַים מיט אַ קנייטשעלע — מאַ ראַש? וועט
יענץ שטיקל פּאָרנט נישט צוגענייט זיין צום ווערכל, נאָר מיט דער אונטער-
שטער זייט אליין, אַזוי אַז עס זאָל זיך קענען אָפּלייגן: וויל מען, איז דאָס
ווי היינט אַ היטל, קאַשער אידישלעך, וויל מען, לייגט מען עס אָפּ, קומט עס
אויס אַ דאשעק, איז מען יוצע לעכאַל האדייעס און פּאָטער. און וואָס קאָן
מען צו אַ אידן מיט אַזאָ היטל האָבן? אַ דייטש!...

— טאַקע וואו טוירע דאָרט כאַכמע. מאַריך יאָמים וועשאַניג זאָלט איר,
רעב כאַים, זיין! — זאָגט דער אוילעם גאַנץ צופרידן, אָנווישנדיק אים אַ פולע קאָפּ.
דאָסדאָזיקע מין היטל מיט דעם אָפּגעלייגטן דאשעק איז דערנאָך אָנגענו-
מען געוואָרן בעכאַל טפוצים איסראַעל און גילט נאָך אַדאָיעם באַ אַלע פרומע
אידן דאָרט אונטער דעם נאָמען „נאַפּאַלעאַנקע“. די וועלט אָבער באַדאַרף
וויסן, אַז נויילעד איז דאָס היטל געוואָרן אין דעם שטעטל ק... און אין דער
היסטאָריע באַדאַרף עס שטיין פארשריבן אַף דעם נאָמען רעב כאַים, דער
ערשטער, וואָס האָט עס מאַמצי געווען. — נאַפּאַלעאַן, מעגלעך, האָט געטראָגן
פון אַזאָ פּאַסאָן אַ היטל. גאַנץ זיכער אָבער, מע מעג שווערן, אַז רעב כאַים
האָט מיט נאַפּאַלעאַנען זיך קלאַל נישט אָנגעהערט און קיינמאַל זיין היטל אפּי-
לע אין די אויגן נישט געזעען.

3. אין די צייטן פון די „קאפּאַרע-הינדלעך“.

(די כאַפּערס)

צו מינכע האָבן זיך אריינגעכאַפּט ראַפּאַם עטלעכע אירן, וואָס זענען גע-
גאַנגען פאַרביי דעם קלייזל. זיי האָבן אין איילעניש געכאַפּט אַ גאַסס וואָרט,
געשפרונגען „קאָרויש“ פאַרסאַפּעט, גאָר אין איין אַטעם — און באַלד דערנאָך
טאַקע זיך צעלאַפּן. איינער נאָר איז איבערגעבליבן. ער האָט עפעס אַ וויילע
זיך געדרייט, אַרומגעקוקט און פון גאַנצן באַנעמען זיך זיינעם האָט מען אַרויס-
געווען, אַז ער איז אַ פּרעמרער, נישט קיין היגער. די לאַנגע גלאַנצנדיקע
נאָז זיינע האָט געזאָגט, אַז ערשט היינט, נעכטן, איז זי פונם וועג, וואו דער
ווינט האָט זי שטאַרק געפּייניקט, זי געשעשיפעט און מיעס איר אָנגעפּייפט.
די צוויי גרויע, קאַצענע אויגן זיינע האָבן זיך געוואָרפן, נישט צו קוקן גלייך
אין איין זייט, ווי זיי וואָלטן געווען באַרויגען — איינע האָט געקוקט קיין
דאָרעם און די אַנדערע קיין צאָפּן-זייט.

ר' אַווראָהאָם האָט, ווינקענדיק מיט דער האַנט, צוגערופן דעם פאַרשוין
און אים אָנגעוויזן אַ אָרט נעבן זיך. באַם דאַוונען האָט דער פאַרשוין זיך

געשאַקלט מיט כײן, גאַנץ אידישילעך, און פונם שאַקלען זיך זיינעם האָט אויסגעזעען, אַז ער איז אַ טאַטנס אַ קינד, נישט קיין פּראָסט מענטשל.

אַף מאָרגן איז דער פּאַרשוין געקומען דאַוונען — — — און איז ווידער טאַקע געזעסן נעבן רעב אוראָהאַמען. די נאָז האָט אים אַלץ טאַקע געגלאַנצט, נאָר שוין נישט אַזוי געניסט מיט אַזאַ בייזער ווי נעכטן.

צו דער טוירע האָט מען אים אופגערופן (דאָנערשטיק איז געווען דענסט-מאַל) יאַימויד רעב שנייער זאב-וואָלף בערעב שראגאַ-פיייוועש.

רעב אוראָהאַם האָט נאָכן דאַוונען געלערנט אַ פּערעק מישאניעס און אים מעכאַבעד געווען זאָגן אַ ראַבאַנען-קאַדיש. געזאָגט האָט ער בינימעסדיק, גרייזלענדיק דערביי אַ פּייע, מיט צוגעמאַכטע אייגעלעך, געשאַקלט דאָס קע-פעלע גאַנץ לייטיש, און יענע מינע אידן, וואָס פארבלייבן געוויינטלעך אַף אַ שאַ נאָכן דאַוונען איבער דעם דרויב, שטיקלעך „יהירצוין׳ס“ און דעם „כאַקל“, האָבן אים געשיינקט „אַמייין׳ס“ פונם גאַנצן האַרצן מיט דער קאוואַנע-יאַרצייט-בראַנפן — — — דער שאַמעס האָט טאַקע באַלד געבראַכט אַ קוואַרט בראַנפן — שלישי מיט קיכלעך, אייערבייגל צום פאַרבייסן, און מע האָט זיך גענומען מאַכן לעכאַים.

— לעכאַים, רעב שנייער-וואָלף! — בעפעט איינער, — האַשעם-איסבאַרעך זאָל געבן.. בעפאשטעס טאַקע, האַ — פאַרנאָסע.. פאַרנאָסע זיינע אידעלעך, אַך-אַך-כאַ! — לעכאַים, רעב, רעב... האַ? שנייער! אַט וואָס, רעב שנייער! — קוועטשט זיך נאָך איינער אויס עפעס צו זאָגן, נאָכדעם ווי ער האָט פריער אַפּגעזופט אַביסל פונם קעלישעקל און זיך באַלעקט. פאַרנאָסע, מייכעטייטע! ווי ארום? בע... דערוף איז ער דאָך אַ ריבוינע-שעל-אווילעם, האַ!... אַזוי צי אַזוי — ווייס איך? — אַט לאַז ער אייך העלפן... האָט איר עפעס דאָ, האַ, אַ געשעפטל?... וואָס?... לאַזט ער אויס כאַכמעדיק, אַ טאַפּ צו געבן דערווייל אין וואָגן.

— ע-עט!... מאַכט שנייער עפעס אָן ווערטער.

— אַהער, שקאַץ! — רופט רעב אוראָהאַם צו הערשעלען, וואָס איז אין אַ ווינקעלע געזעסן מיט מוישעלען איבער דער געמאַרע — נאָ! איין אייער-בייגל דיר מיט אַביסל בראַנפן און דעם אַנדערן גיב דאָרט יענעם שקאַץ, דיין כאַווער.

דעם פאַרשווינס אייגעלעך האָבן זיך אין איין צייט געוואָרפן אַף הערשעלען דאָ, און אַף מוישעלען דאָרט אין ווינקעלע.

אַז דער אוילעם איז זיך צעגאַנגען, האָט דער פאַרשוין זיך אריינגעלאָזט מיט אוראָהאַמען אין אַ שמועס מיקויעך אידן, קרעכצנדיק, שטאַרק מעקאַנע געווען יענע, וואָס קענען זיצן אין בעסמערעש על התורה ועל העבודה און אַגעוו טאַקע אַ טאַפּ געבנדיק מיט אַ פּרעג:

— ווער זענען עס באַ אייך יענע צוויי באַכורימלעך דאָרט, וואָס זיצן איבער דער געמאַרע? גאַנץ פיינע קינדער.

— אַ מיוון, כילעבן! — ענטפערט רעב אוראָהאַם מיט אַ שטאַלץ שמי-כעלע, ווי אַ פּאָטער בעשאַס מע לויבט אים זיינע קינדער. — איינער איז

א היגער טאָקע, און איינער, וועלכן איך האָב פריער צוגערופן, איז, נעבעך, א גער, פון אַ שטעטל, אַ יאָסעם. האַלט זיך דאָ אָף. אַ צאַצקע!
— מע זעט עס אים ארויס באַלד טאָקע אין פּאַנים — מאַכט דער פּאַרשויך, אַ קוק געבנדיק אין הערשעלעס זייט, — אַ שאַד, כילעבן, ער מוז דאָ, נעבעך, אַפּקומען.

— אַוואַדע, אַוואַדע! — זיפצט רעב אַווראָהאַם, — אַ אָרעם קינד, אַ עלנט יאָסעמל, נעבעך.

— ווייסט איר וואָס! — רופט זיך אָן דער פּאַרשויך, נאָכדעם אַז ער האָט אַביסל געטראַכט, און די גרויע אויגן האָבן זיך אים צעפלאַקערט — ווייסט איר, וואָס מיר איז דאָ פאַר אים איינגעפאַלן?

— אַ קאַשע אָף אַ מאיסע! — מאַכט רעב אַווראָהאַם מיט אַ גוט שמייכלעלע, פּאַבנדיק אפן קאַפּ מיט דער יאַרמעלקע. — עפּשער אַ שידעך, האָ?
— קעמוי ווי אַ שידעך, — מאַכט מיט אַ ערנסט פענימל דער פּאַרשויך, — שפּעטער, מיט דער צייט, קען טאָקע זיין, אימירצשעם, אַ שידעך. ס'איז דאָ אויך אַ בסולע, פּאַרשטייט איר מ'ך. די מאיסע דערפון איז אַזוי... לאַזט זיך נאָר דינען.

— זאָגט, אַדעראַבע, זאָגט, מייכעטייסע.

— בעקיצער, צו וואָס דאָ אַ יאַם ברייען, — צעשאַקלט זיך דער פּאַרשויך, — די מאיסע אָט איז אַזוי: מיט מיר איז דאָ מיינער אַ שוטעף, אַ גאַנץ פיינער באַלעבאַס, ווי איך זאָג אייך, גאָר נישקאַשעדיק, האָט דער שוטעף מיינער, פּאַרשטייט איר מ'ך, אַ אינגעלעלע און וויל זייער דאָס אינגעלעלע זאָל קענען לערנען. בא אונז דאָרט די כאדאָרים זענען, ווי זאָל איך אייך זאָגן, עט... דער בראַדער מעלאַמעד איז אַ בעהיימע, דער ליטוואַק — אַ ציילעם-קאַפּ, און די איבעריקע — טפו!... מײן איך, אַז אייער יאָסעמל זאָל עס, אַפּאַנים, פאַר מײן שוטעפּס אינגל זיין... איר פּאַרשטייט?

— איך פּאַרשטיי. איר מיינט, מיינער זאָל לערנען מיט דעם אינגעלעלע.

— מ'מהו! — מאַכט דער פּאַרשויך, בליצנדיק מיט די אייגעלעך — אָט דאָס מיינט דער פּאַסעק. עס וועט אים זיין גאַנץ גוט. ער וועט האָבן קעסט. זיין באַשוכט און באַקליידט. וועט ער נאָר קיין שויטע נישט זיין, קען ווערן אַ שידעך אויך. פאַר וואָס נישט? אַ בסולע איז דאָ... צעקייט עס נאָר. — — —
— נישט שלעכט, — ענטפּערט רעב אַווראָהאַם, נאָר...

— וואָס נאָר?! — טוט זיך דער פּאַרשויך אַ כאַפּ. — נישט שלעכט, זאָגט איר? ניין — גאַנץ גוט! אָט דאָס איז דאָך די מאיסע מיט אידן, האָט קיין פּאַריבל נישט! וואָס — נאָר? נאָר — וועל איך זאָגן. מע מוז דעם שוטעף מיינע נעם ווייזן פריער דאָס באַכערל, לאַז ער אים נאָר געפעלן. אָט וואָס! ווילט איר האָבן אַ כײלעק אין דער מיצווע, האַיעט-זשע נישט און לאַזט, זייט מויכל, דעם קליינעם מיט מיר גיין צו מײן שוטעף, באַלד טאָקע, נישטאַ קיין צייט!

— טא! — מאַכט רעב אַווראָהאַם, אופהייבנדיק זיך פונם ביינקל. — אָט גיי איך מיט מיינעם איבערשמועסן.

אין דעם פּאָנים פון רעב אַוּראָהאַמען און פון הערשעלען איז געווען צו דערקענען, אַז בייִדע קווינקלען זיך עפעס אין האַרצן, כאַטש רעב אַוּראָהאַם האָט די זאַך אַנידערגעשטעלט גלאַטיק, און הערשעלע האָט, קוקנדיק אים אין די אויגן, צוגעשאַקלט מיט דעם קאַפּ אָף יאָ.

דער פאַרשוין האָט עס פונדערווייטנס זייער גוט באַמערקט, נאָר ער האָט געמאַכט אַ מינע ווי פאַר אים איז אַלץ איינס. און, אופֿהייבנדיק זיך פונם אָרט, רופט ער זיך אָן מיט אַ קניישעלע:

— נישטאָ קיין צייט! וויל ער, זאָל ער באַלד מיט מיר גיין... ווי איר ווילט אייך.

— נאָך אַ רעגעלע, איין רעגעלע!— בעט רעב אַוּראָהאַם און טרייבט אונטער הערשעלען, וואָס האָט, צוקומענדיק צו מוישעלען, זיך געבאַברעט עפעס מיט אים דאָרט אין דעם שטענדער. — גיי שוין, גיי, הערשעלע! דער איד האָט נישט קיין צייט. גיי און קום גיך צוריק מיט אַ ענטפער. איך וועל דאָ וואַרטן.

— איך וועל מיך נישט זאַמען, — זאָגט הערשעלע און גייט אַרויס אייניגעם מיט דעם פאַרשוין. — — —

רעב אַוּראָהאַם האָט באַלד נאָך הערשעלעס אַוועקגיין זיך גענומען זאָגן זייהאַר מיט אַ ברען אָף אַ ניגן, די אויגן האָבן אים געפלאַקערט, דאָס פּאָנים האָט זיך אָף אים פאַרפאַרבט — ער האָט געזופט זייהאַר מיט אַפּעטיט, און מע האָט באַשיינפערלעך געזעען, ווי עס קומט אים צו דערפון כיעס. — — — ער גיט אַ בליק אָף מוישעלען, דערמאַנט זיך אויך אין הערשעלען. — — —

— וואָס באַטייט עס? — ווענדעט ער זיך פונדערווייטנס מיט אַ פרעג צו מוישעלען, וואָס איז געזעסן שטיל אין ווינקעלע, אַנשפאַרנדיק דאָס קעפעלע אין דער געמאַרע — וואָס באַטייט עס, וואָס ער איז נאָך נישטאָ? — — — טאַמער, מוישעלע, וואָלטו אַ שפרונג געמאַך זען, וואו איז ער ערגעץ דאָרט, זער שקאַץ, האַ? שוין באַלד דריי אַזייגער. לויף אַהין אין די אַכסאַ— נייעס. ווען נישט אין דער, איז אין יענער, אין איינער ערגעץ וועסטו אים דאָך טרעפן. — — —

אַף עטלעכע אַכסאַנייעס איז מוישעלע געווען, און אומזיסט: אַזא פאַרשוין, וועלכן ער האָט געזוכט, האָט מען דאָרט נישט געזעען, נישט געהערט. — — — האָט ער זיך געלאָזט גיין צו דער קאַבצאַנסקער אַכסאַניע, — — — דערזעט אין דער זייט דאָרט אַ באַקאַנט פּאָנים, — — — אונזער שנייער-וואָלף שטייט עס דאָרט מיט עמעצן נעבן אַ געשפאַנט וועגעלע. — — — מוישעלע טוט זיך אַ לאָז צו אים. — — —

— וואו איז הערשעלע?

— אַ, דיין כאַווער מיינסטו? — מאַכט דער שנייער-וואָלף ווי ער שטויסט זיך ערשט אָן. — אַזוי-זשע רעד. — דיין הערשעלע איז דאָרט, דאָרט בא דעם שוטעף מיינעם. איך שטיי אָף אַכסאַניע דאָ, און ער, דער שוטעף, פאַרשטייטו מיך, שטייט בא זיינעם אַ מעכטן עפעס, אָט גיי איך אליין באלד אהין. קום, אויב דו ווילסט, מיט מיר טאַקע.

עס פארשטייט זיך, אַז מױשעלע איז זײער גערן געװען צו גײן און האָט געזאָגט:

— אָך, א שײנעם דאַנק!

שנייער-וואָלף האָט געפירט מױשעלען עפעס גערײט דורך שמאַלע געס-לעך און הײנטערגעסלעך. נאָך אַ שטרעקע װעג גאַנג הײבט מױשעלע אָן בײס-לעכווייס זיך אַפצושטעלן, קוקנדיק עפעס אומרואיק, גלייך װי גערעדט: בײז װאַנען װעט ער מיך פירן?!

„נאַנאַ, פאַרקליבן עס זיך אַביסל! עפעס אין אַ עק װעלט!“ — ברומט שנייער-וואָלף אונטער דער נאָז פאַר זיך, װי אױך שטאַרק נישט צופרידן. און, אַ קוק געבנדיק דערנאָך מױשעלען אין פּאַנים אַרײן, מאַכט ער מיט אַ זיס מינעלע:

— אָט באַלד. באַלד!

— יאָ! — רופט זיך מױשעלע אָן אָנגעברויגעזט. — אָט באַלד זענען מיר שױן אָף יענער זײט שטאַט. אָט איז שױן טאַקע דער בײסױלעם! — — — װאַס בין איך שולדיק? — נעמט אײן שנייער-וואָלף מױשעלען מיט גוטע רײדלעך. — נישקאַשע, װאַס קען עס דיך אַרן, נאַרעלע, אַז דו װעסט דערווײל דורכגײן זיך אַביסל שפּאַצירן? אָט קוק אַ גרין בײמעלע, אַ שמעקנ-דיק גרעזעלע, פײגעלעך סױשטשען — טשיריק-כיריק-טשיק.

מױשעלע טוט אַ שײכל און נעמט אָן אַ פריילעך פּאַנים.

— אָט אַזױ, האָב איך דיך טאַקע ליב! — רופט זיך אָן שנייער-וואָלף, אונטערקאַנפּענענדיק זיך — װאַס האָסטו עס אַזױ קײן צײט נישט? אַלץ לער-נען, לערנען! נאַכאַמאַל „אָמר אַבײ“, װידעראַמאַל „אָמר אַבײ“, מע באַדאַרף די װעלט אױך אָנקוקן.

שמועסנדיק אָף אַזאַ שטייגער, איז שנייער-וואָלף מיט מױשעלען דערווײל גע-גאַנגען אַלץ װײטער, װײטער, בײז העט אָף יענער זײט בײסױלעם. דאַרט האָט זיך געשלעפט פאַמעלעך עפעס אַ פּורל, אַ אידליק איז דערוף געזעסן, גע-האַלטן אין די הענט שלאָף די לײצן, גלאַט נאָר פון יויצע װעגן, פאַרלאָזנדיק זיך אָף דעם פּערדלס יױשער: לאַז עס זיך, עט, גײן, װי זײן גוטער װילן איז. שנייער-וואָלף האָט זיך אײבערגעװאונקען מיט דעם אידל, און אײדער מױ-שלע האָט צײט געהאַט זיך אַרומצוקוקן, טוט ער אים אַ כאַפּ, װאַרפט אים אַרײן אין װאַגן און שפּרינגט אין דער הײסער רעגע אױך טאַקע אַרײן אַהין. דאָס אידל טוט אַ שײך דאָס פּערדל און אַװעק, אַװעק... — — —

װאַיהי און דידאַזיקע מאַיסע איז געשעען בימײ „האַקאַפּאַרע-הינדלעך“ (*), אַדער, װי אין קינעס פון יענער צײט שטייט, בימײ „פּונם געיעג און פּונם שפּיל אין קאַץ און אין מױז“, דאָס טײטש: דענסטמאַל אין יענער צײט, װען

* אין 1853 יאָר האָט די צאַרישע רעגירונג אַרױסגעגעבן אַ געזעץ, לױט װעלכן סײ יעדער איר באַזונדער, סײ די ראַשײ-האַקאַהאַל, װאַס האָבן געטראָגן דאָס אַכראַיעס פאַר דער צאָל רעק-רוטן, װאַס דער אײשער דאַרף געבן, מעגן צושטעלן פאַר סאַלדאַטן אַנשטאַט זיך — אַנדערע מענטשן, געכאַפטע אָן פעסער, קינדער אפּילע, פון אַנדערע שטעט. זײ האָבן דאָס געהײסן „די קאַפּאַרע-הינדלעך“.

מע האָט אָפּגעלאָזט אידישע קינדער צו שטיפן אַביסל צווישן זיך און באַווייזן זייערע גוואורעס אין דעם געיעג, אָן פייל-און-בויגנס, נאָר פּאַשעט „פּאַנגען“, ווי די קאָץ גייט אָפּן געיעג, כאַפּן מייז — גאָר העפקער אַ וועלט! קאַפּאַרע-הינדל, אָדער מייזעלע האָט, לויט דער שפּיל, געהייסן יענער, וואָס איז אַרויס פּון דער היים אָן אַ געשריפטס מיט אַ אָדלער, פּאַספּאַרט, הייסט עס, אַזעלכע האָט די קאָץ געמעגט כאַפּן, זאָגן: „זה חליפתי, זה תמורת, זה כפרתי!“ און באַלד אים אין געוואַנט אַריינשטעקן.

און עס האָבן זיך געפונען אַזעלכע אידלעך, וואָס האָבן זיך געקליגט איי-נער דעם אַנדערן אָפּצונאָרן, ווייטלעך צו פּאַרנאָרן און מיט אַלע האַמזאַעס צו מאַכן אים די שפּיל... — — —

„ברידער! — קלאָגן דערוף די קינעס פון יענער צייט — אַלע אייערע הונד-דערט-טויזנטער, וואָס זענען געקוילן געוואָרן פון טיטוס האַראַשע בעשאַס דעם גרויסן כורבן; וואָס זענען אומגעקומען, פּאַרברענט געוואָרן אָפּן פייער אין שפּאַניע, נאָך און נאָך אַזעלכע דערהאַרגעטע, אומגעקומענע — די אַלע אייניגעם פּאַרביטערן אונז נישט אַזוי דאָס לעבן ווי יענע אידישע נעז, וואָס אידן אַליין האָבן איינע די אנדערע זיך אָפּגעריסן. — — — אַז געפּאַטשטע פּאַטשן זיך אַליין, אַז צעדראַפּעטע דראַפּן איינער דעם אַנדערן, וויינען מיר און זאָגן — אוי, ווי! — גאַרנישט וואָס צו זאָגן... דערמאָנען מיר זיך אין יענע, נעבעך, פון אייך אַליין געפייניקטע, „געפּאַנגענע“, רייסט דאָס האַרץ. עס וויינט דאָס האַרץ. עס וויינט און שרייט: אייכאַ, אוי, ווי מעשונע דערשלאָגן, ווי ווילד געפּאַלן איז דאָס פּאַלק איסראַעל...“

4. פּאַ דער פּריסטוטטווע.

אַ אידענע (אף א וויינענדיק קאָל ווי באַ טכינעס ליענען): אוי, אַ לאַך אין האַרצן... מיינ בערעלע, אוי!... מיינ בערעלע, אוי-אוי-אוי!

שמוליק (א אלטער אויסגערינטער ניקאָלאיעווסקער סאָלדאט, נאָר הויט און ביינ. אביסל פּאַרקויסט, קרימט זיך דער אירענע נאָך מיט אַ לעכעלע פון אַ שיקער): מיינ בערעלע, בערעלע, בערעלע, בערעלע!... טפו, וויסינטרע, וויסנאָפּרע „לחי עולמים!“ אויך מיר אַ פּריאַם, אַ היינטיקמאָדישער פּריאַם! בערילע, שמערילע שפּאַצירן זיך אַהינצו. מיט די פּיסעלעך אַליין... אוי, וואָלט איר געוואוסט אין יענע יאָרן „אַליין!“ רוקן זיך מיט די ראַגלאַים אַליין... מיר, וויסניטרע, וויסנאָפּרע, זיינען געגאַנ-גען, הע-הע! מיט אַ גאַנצער כאַפּטע אונטערפּירער, געפּענטעט מיט בראסליעטן. אַ קאַפעליע פון קייטן האָט צוגעצימבלט זום-זום-זום, עס האָט געקלונגען די וועלט, געהאַט אַ פּאַנים „מראה-כהן“. און פאַר דער כאסענע איז געווען אַ לאַג-גער, אַ ברייטער פּאַרשפּיל מיט קיבעד. כאַדאַשים לאנג איז מען אוועקגעזעסן ווי די גענז אין שטייג פּאַרשפּאַרט. אַט וואָס האָט געהייסן אַ פּריאַם בגעלע-ביגרינע „בשמחה רבה ואמר כלם!“

כינקע (וויינענדיק אף א קוויטשיק קעלכן מיט א ביגן): וויי איז מיר, וויינ איז מיר, כאסקל מיינער, אַ טאַטע, נעבעך, פון קליינע קינדער!

ש מו ל י ק (קוקט זי שארף אן שאקלענדיק מיט דעם קאפ): פיששש, האָט זיך צעיאָ-
מערט: אַ טאַטע, נעבעך, פון קליינע קינדער! ... און קליינע קינדער, נעבעך,
פון אַ טאַטן, וויסניטער, וויסנאָפּרע, אָט וואָס אין מיינע צייטן! באַהעלפּערס
אַזוינע מיט מעשענע קנעפלעך האָבן זיי אף די פלייצעס געטראָגן. „עוזר דלים
הושיעה נאָ!“ מאַרש צוין קאָדאַשױם, מאַרש אהין, אזש וואו דער שוואַרצער טע
פער וואַקסט, דאָרט ערגעץ און געפאַסעט כאַזירימ, געשוואָלן פאַר הונגער, גע-
כאַפט א שמיצל. קלייניטשקע, גרעסערע אביסל—יעמוד עם כל הנערים!

ה ע ר ש ע ל ע (א יונגער סאָלדאַטל. מיט גוטן צו שמוליקן): אַלטע מאַיסעס, זיידע!
גענוג, מע האָט שוין געהערט, זיידע, אַלטע מאַיסעס!—

ש מו ל י ק (נעמט זיך אין די זיטן, אויסציענדיק זיך גלייך ווי א סטרונקע, און טוט א פּוּיף):
אַלטע מאַציוועס פון פאַרצייטן!

סמירנאָ! ווייסט איר וואָס זיי באַטייטן?

זאָגט „איזקער“ און—סמירנאָ! ... טפו, אַ סאָלדאַטיקל, אַ היינטיקמאָדיש
סאָלדאַדיקל! אַ צוציקל מיט קליינע ווענצעלעך. נעכטן ערשט אָנגעהויבן צו
דינען און איבערמאַרגן שוין פאַרטיק, זיך אויסגעדינט. „אַב הרחמים!“ דוואַד-
צאַט פּיאַט ליעט סלוזשיל באַגו אי צאַריו. און געגעסן בערעזעווע קאַשע. פּיט,
פּיט! ... סמירנאָ, מיינע וואַנצעס זיינען גרעסער פון דיר אינגאַנצן. האָסט נישט
אַזויפיל האָר אין קאָפּ, וויפיל עס ליגט אין זיי כייילעוודיקע ליכט מיט סאַזשע.
(אַנעמענדיק זיך מיט ביידע הענט בא די וואַנצעס): אף אַ סמאַטערע, אראַך! איז געווען
אַ מוירע אָנקוקן אונזערע וואַנטשועס, אָנגעשמירט און פאַרדרייט „אַגיל ואשמח“
מיט לאַנגע און דינע שפיצן. —מאָלאָדעץ, שמועל!— האָט דער קאָמאַנדיר אַ
זאָג געטון, און בעשאַס-מאַיסע מיר דערלאַנגט, גלאַט אַזוי פון פּריילעכקייט
וועגן, טראַך, טראַך אונטער דער מאָרדע. —ראַד סטאַראַטסיאַ, וואַשע בראַדיע!—
האַב איך געענטפּערט און אַראָפּגעשלונגען אַ צאָן בשמחה רבה וואַמרו
כלם!

ה ע ר ש ע ל ע: אַהיים, זיידע, זיך אַביסל צולייגן! ווען נישט, גיי איך און
שיק גיסינען, מיינ גיסינען. גיסינען, נעבעך, מוז שוין אוואַדע איבערטראַכטן, וואָס
דו ביסט אַזוי לאַנג נישטאַ. קום, זאָג איך דיר, קום.

ש מו ל י ק: זאָגט „איזקער“, אוו פאַכאָד דעם אַלטן זיידן!... (ער צמאַקעט מיט
די ליפן) צוציקל, ער מושטירט! אַ היינטיקער מושטיר, משטיינס-געזאָגט,
אַ שפּרינגען, אַ דראַפּען זיך אף די גלייכע ווענט, האַלטן ביקסלעך און שיסן,
שיסן! ... היי, סליש! קענסטו אין פאַרכאַסמעטע אַרום און אַרום טאַכטוינים מיט
אַ היטל ווי אַ בלינע אָפּן שפיץ קאָפּ זיך אויסשטרעקן ווי אַ דריינגל אַ לאַנגע
צייט אף איין אָרט? (ער הויבט אויף א פוט און ציט זיך אויס גלייך) ראַ-אַ-אַ-אַ
(ניט זיך א פאטש הינטן און מאכט אַראָפּלאַזונדיק דעם פוט) פּיט! ...! (ער פאלט שיר אנדער, הער-
שעלע כאַפט אים אונטערן אָרעם און פירט אים אוועק).

כ י נ ק ע (ווייזט זיך אף דער גאס שוין אף אַן אַנדער אָרט, כליפעט און ווישט מיטן פאַר-
טוך די אויגן): וואָס וועל איר, נעבעך, טאַן, אַ לעבעדיקע אַלמאַנע? ריבוינע שעל
אוילעם! ווי קענסטו עס צווען אַזאַ ווייטיק, אַזאַ בושע? האָט מען עס אַמאָל
געהערט, געזעען, אַז אַזאַ כאַסקעלע פון אַזאַ מישפּאַכע זאָל זיך גיין שטעלן

פאר א סאלדאט! ... אליין איז ער, נעבעך, דאר ווי א כארט און זעט אויס ווי א טויטער.

א איד (נעבן א רעדל מענטשן): כאצקעלע האט אקעגן א האלב יאר פריער פארן פריזעוואָנגעהויבן צו פאסטן האפסאָקעס און איז, נעבעך, אראָפּ פונם לייב... דאָך האָט ער זיינס נישט געשיינקט, און כינקע האָט היינטיקס יאָר, אימערצעשעם, ווייטער אַ קינד.

כינקע: אַזאַ ווייטיק, אַזאַ בושע.

ר' יויכענצע (צוקומענדיק צו כינקען): שאַ, טיפּשע איינע, שאַ! וואָס זאָל מען טאָן, אַז מע איז, באַוואַוינאַסיינע האַראַבנים, אין גאַלעס.

כינקע: אָבער, גוואַלד, ריבוינע-שעל-אוילעם, ווי קענסטו אַזוינס צווען, אַזעלכס צולאָזן? ס'איז שוין טאקע גאָר אַן עק פון דער וועלט... שווער, וואו זיינען די בעגידים, אייערע נעגידים? עפעס זייט איר דאָך מיט זיי איינינעם אַ טוער, אַ גאַנצער מאַכער אין שטאַט-זאַכן. זיי זאָלן וועלן, וואָלט גאָר אַן דערש געווען. מיינע צאָרעס אָף זיי!

ר' יויכענצע: שאַ זאָג איך דיר, טיפּשע, נישקאַשע! אַזוי גראָב מיט איז נאָך די וועלט נישט פאַרדאָרבן געוואָרן. ר' יויכענצע דעם ראָווס זון וועט מען נאָך אַזוי גיך אין געוואַנט נישט אַריינשטעקן. אידן, נישקאַשע, בלייבן אידן... (אַנבייגנדיק זיך צו כינקען) מיינע נעגידים, נישקאַשע, אַרבעטן אין דעם איי-טעק, גלויב מיר, ס'איז רעכט, נישקאַשע! ... — — —

איינער פונם אוילעם: מע וויל ראַכמאַנעס פון אנדערע, אַז באַ אונז אַליין איז איינער אפן אַנדערן נישטאַ קיין ראַכמאַנעס. מעטופאַלים מיט קינדער טוען אלע מיטל זיך אויסצורייען, נישט קוקנדיק דערוף, אַז דערמיט קוילען זיי אַנדערע.

א אידענע: געקוילעט זאָלן זיי ווערן אָן אַ מעסער, ווי זיי האָבן מיך פאַראַיאָרן געקוילעט! מיט פיל מי און גרויסע צאָרעס האָב איך אויסגעהאָדער-וועט מיין קינד, מיין איין איינציק קינד, מיין טרייסט און מיין לעבן. פלוצלים גיט מען אים אַ ריס מיר אויס דעם האַרצן... איך יאָמער און קלאָג ביז אַצינד. אוי, אידישע קינדער! אַזאַ ווייטיק, וואָס אַ בעהיימע אפילע קען עס נישט אויסהאַלטן, רעוועט, שרייט נאָך איר קינד, אַז אַ שטיין קאָן צעגאַסן ווערן. זעלדע (אָף אַ ביטער קאָל): איין אויג אין קאַפּ, און דאָס איינציקע האָט מען צוגענומען!

שמוליק (קרייט זיך נאָך): פלאַנכעט!... אַ קאַטאַוועס—איין אויג אין קאַפּ! מיר האָבן שוין געווען אי ביידע אויגן—זיבן קינדער באַ אַ מאַמע צונעמען. שבעה אַני יודע, שבעה פוסות כבמחזה! (ער פייסט צו און זינגט):

דראַפעט צווישן טאָג און נאַכט
שטיל אַ קעצל זיך אַרוף,
צו די טייבלעך מיאָו געמאַכט.
טשיק-טשיק, כאַפּ-לאַפּ, פּרעסט זיי אָף.
טראַלאַלאַ, טרילילי,
ראַז, דווא, טרי!

זאל מען: שיינע געפאשעס, וואָס ציטערן נאָר פאַר זייער הייטל: אַבי
זייער געפעשל—מעג פון זייערט וועגן קאַל-איסראָעל אַפילע די קאַפּאַרע ווערן.
און אַזעלכע הייסן נאָך ראַכמאַנים בעניי ראַכמאַנים, אויהאוויי איסראָעל! און
אַף אַזעלכע עפנט זיך נאָך סאַנים אַ מויל צו זאָגן, אַז אַלע זיינען מיר איין
קאַהאַל, יאָד אַכאַס... אוי, אונזערע רעב יויכענצעס, אונזערע פירער, אונזערע
טאַכלעס-פּאַרוואָרגער און דאָס גאַנצע אידישע ראַכמאַנעס! — — —
ש מו ל י ק (שאַקלט מיטן קאַפּ, טוט אַ פּייף און זינגט טרויעריק).

נישטאַ אין געסט קיין טייבעלעך מער,
נישטאַ מער דאָרט קיין פּרידן.
צו לעבן איז די אלטע שווער
אליין אָן זייערע פּלידן.
טראַלאַלאַ, טרילילי,
ראַז, דוואַ, טרי!

שרייסט כּאָי וועקאַיעם, געשמאַיע אייך פאַר-פּול, אידישע קינדער! ... (דרייט
זיך איבער אַף אַ פּוס און גייט, מאַכנדיק דערביי ראַז דוואַ, טרי. דער אוילעם צעגייט זיך אין
פאַרשידענע זייטן).

XI. די טאטעס פון דער האסקאלע.

1. ווי דער מאלעך פון פארנאסע האט אראפגעפירט אידן פונם וועג.

יענער דאָר איז געווען אַ דאָר פון מאַסקילים, כאַקראָגים, הייסט עס, און פון אַקציזניקעס*. די אידן דענסטמאַל האָבן שטאַרק קיין כיישעק ניט געהאַט אָנעמען די „האַסקאַלע“, וואָס מע האָט עס „פון אויבן“ פאַרגעשריבן זיי פאַר אַ רעפּוע צו זייערע אַלע מאַקעס, זיי האָבן זיך געשטעלט און געזאָגט: „שקאַ-לעס ני זשעלאָיעם!“ — שקאַלעס, הייסט עס, ווילן מיר ניט. — — — גאַט דער לעבעדיקער ווייסט, וואָס עס וואָלט געווען דער סאַף, — — — ווען ניט דער מאַלעך פון פאַרנאָסע זאָל זיך ניט געווען אונטערבאַפן מיט הילף אין דער בייזער שאַ, ניט היינט געדאַכט. אָט דערדאָזיקער מאַלעך פון פאַרנאָסע, וואָס דרייט דאָס רעדל פונם אידישן מאָול מיט דער גאַנצער לעבנס-געשעכטע זינט גאַלעס-מיצראים ביז היינטיקן טאַג; וואָס גיט מיט דער פולער האַנט קאָוועד די נעגידים און כאַכמע יענע, וואָס מיט ברייטע, פולע קעשענעס — ער האָט זיך געגריבלט אין אַלע יענע מינע פאַרנאָסעס, וואָס זענען געווען בעקויעך אַראָפּצופירן אידן פונם וועג אין געוויסע צייטן, און נישט געפונען קיין בעסער מיטל צו פאַרדרייען זיי מיט האַסקאַלע, ווי דער אַקציז פון בראַנפן. גוט איז עס דערמיט, וואָס די מעמשאַלע זיינע וועט זיך פאַר-שפרייטן אומעטום, וואו אידן מעגן זיצן; וואָס ער וועט באַשעפטיקן מיט פאַר-שיידענע מינע שטעלעס טויזנטער מענטשן פונם געהויבענעם און געמיינעם אוילעם, און פון זיי ווידער וועלן האָבן שעפע שיינקערס, באַל-אַכטאַניעס, אַר-בעטער, באַלמעלאַכעס, קרעמער, סטאַם באַלעבאַטיים און אויך אַפידע מעקאַב-לים, קלייקוידעש, באַטלאָגים, קאַבצאַגים; און וואָס נאָך, וואָס דער אַקציז פאַר זיך אַליין, בראַנפן, הייסט עס, האָט גענוג קויעך צו געוועלטיקן איבער דעם מענטשנס נעשאַמע. שטאַרקער פון מאַשקע איז נישטאָ אין דער וועלט. מאַש-קע נעמט צו דאָס געלט, דעם סייכל און דאָס האַרץ, מאַכט וואָס טרייפע קאָ-שער און וואָס קאַשער — טרייף. און פאַר די אַלע מאַילעס, אַרויסגעזאָגטע און ניט אַרויסגעזאָגטע דאָ, וועט אידן ניט אַזוי אַרן די גיינג פון די אַקציזניקעס, די גאַבאַים פון דער מאַשקע, וואָס קימאַט אַלע וועלן ניט זיין קיין צאָדיקים,

* אַרענדאַטאָרס פונם בראַנפן-פאַרקויף „אַטקופ“ . פלעגן אַפּקויפן באַ דער מעלכע דאָס רעכט פון פאַרקויפן בראַנפן אין שטאַט און אין דאָרף און אַפּצאָלן דערפאַר פריער אַ געוויסע סומע „אַקציז“, ד. ה. אומדירעקטן שטייער.

און מע וועט זיי מויכל זיין אף אלע אווירעס, וואָס צו גאָט און וואָס צו לייט, אויך אף אזעלכע אווירעס, וואָס מע טאָר ניט זאָגן. און אז מע וועט זיך מאַכן ניט וויסנדיק, אוועקוקן פון די גרעסערע, וועלן זיך נעמען צו בילד-דונג די קלענערע. עס וועלן ווי גרינע גראָז זיך אָנהויבן ווייזן יונגעלייט, פריש-אַפּלדיקע מאַסקילים, אין שטעט, אין דערפער, וועלן לערנען, אַריינקוקן אין די ביכלעך, פריער בישטיקע: אף בוידעמער, אין קעלערס, אין דער וויי-בערשער שול, אויך אין באַד, לעהאודל, און דערנאָך שוין גאַנץ אָפּן אַריינגיין אין שולן, גימנאַזיעס, אוניווערסיטעטן, טראַגנדיק פאַרמעס מיט מעשענע קנעפּ. עס וועט זיין לאַיהודים, אידן — ליכטיק, און די וועלט, גאַים, הייסט עס, וועלן גאָר אַנקוועלן.

און אזוי טאַקע איז געשעען! אין יענע שלעכטע צייטן, אז ס'איז געווען ביטער און „פינצטער“, האָט זיך איבערגעדרייט מיטאַמאָל דאָס רעדל — אידן האָבן גענומען די אַרענדע פון בראַנפן, האָבן זיך באַלד א ווייז געטאָן אין דער אידישער גאַס אַקציזניקעס, און א פריש-מעכאַיעדיק ווינטעלע האָט גע-ווייט אין די געצעלטן יאַנקויווס!

און אַקציזניקעס זענען געווען פאַרשיידענע, פון אַלערליי סאָרטן מענטשן. דער מיטעלער סאָרט פון זיי — סטאַם-אַקציזניק, הייסט עס.

2. „סטאַם-אַקציזניקעס“

דערדאָזיקער מין סטאַם-אַקציזניק איז געוויינטלעך אַ געבוירענער ערגעץ אין א אידיש שטעטל. דער טאַטע זיינער, עליאַקום-געצל, א איד א קאַבצן, אַ לייטישער אָנגעזעענער אַרימאָן, האָט אים א נאָמען געגעבן פייוועש, און אים מעגאַדל געווען, ווי דער שטייגער איז, לעטוירע אולעכופע. טוירע האָט ער געלערנט קינדווייס אין כיידער און באַכערווייס אין אַ יעשויוע, אַגעוו טאַקע כאַסענע געהאַט, און דערנאָך... אוועק אָדער אַנטלאָפן פון זיין שטעטל, פון זיין „געבירט“ און פון זיין פלויןעסטע, דאָס מיינט מען זיין ווייב, אף א צייט-לאַנג, אָדער אף לעאווילעם-וואָדער. אַצינד טראַגט ער זיך דייטש, מיט דער מאַדע, מיט ווייסע קרעגנדלעך וועבעלנע, אָדער עפשער גאָר פאַפירענע, וואָס צוויי אַ גראַשן. דאָס רעקעלע זיינס, וואָס איז אים מאַמעש אַ דערקוויקעניש, פאַרקירצט ער אזוי, אַז דערגרייכט קוים ביזן העלפט געזעסל, מעכילע אף צו-לאַכעס דער קאַפּאַטע, אַלעאַ-האַשאַלעם, וואָס האָט זיך געשלעפט באַ אים אַמאָל ביז די פּיאַטעס. דאָס אייגענע טאַקע איז באַ אים אויך מיט די פּיעס. זאָל דער אויבערשטער שויםער אומאַצל זיין, אַז פייוועש בען אליאַקום-געצל זאָל איבערלאָזן דערפון כאַטש עפעס אַ סימען! דערפאַר א „טשוב“ פאַרלאָזט ער זיך דאָווקע אַ גרויסן. מיט דער באַרד און וואָנסעס האָט ער גענוג אַרבעט. פריער פוצט ער די באַרד מיט אַ שערל, און דערנאָך גאָלט ער זי גאָר אָפּ, צו אַלדע רוכעס. די האָר שמירט ער, זיי זאָלן גלאַנצן, אַנלייגנדיק גענוג פאַ-מאָדע, און באַ עפעס אַ סימכעלע באַשפּריצט ער די קליידער מיט פאַרפומע, עס זאָל שמעקן. זייער וויכטיק איז באַ אים דאָס גיין אָן א היטל. באַלד ווי

ער קומט ערגעץ אריין, איז איידער ער טוט אויס די קאלאָשן, נעמט פון זיך
 אַראָפּ דאָס מאַנטל, שטייט ער שוין מיט אַ הוילן קאָפּ, און נישט דאווקע
 אַריינקומענדיק אין אַ הויז, וואו מענטשן, נאָר אין אַ וועלכן געבייט'אזי,
 אַפילע אין אַ סעריי, אין אַ שטאַל אוכעדווימע. האַקלאַל, אַלע גאַישע זאַכן, וואָס
 פיינעש האָט אָנגענומען, היט ער פיל מער אָפּ, ווי דער גאַי אַליין, ווייל וואָס
 ניי, איז זייער כאָשעוון. און נאָך מער דערפון, ווייל עס פילט זיך עפעס אַ
 באַזונדער טאַם אין דעם, וואָס מע טאָר נישט. אַ ציגאַר, אַשטייגער, יאָנטעוון
 רויכערט זיך זייער געשמאַק דעם פרומען אידן, ווייל עס קומט אים אויס עפעס
 אַ כידעש — רויכערן ווען מע מאַכט קידעש, מע עסט פיש, יויך און צימעס!
 און שאַבעס אַ ציגאַר איז שטאַרק געשמאַק דעם ניט־פרומען, ווייל רויכערן
 שאַבעס איז פאַרבאָטן. פיינעש שעמט זיך ריידן אידיש און שניידט אַ מין
 גאַיש, משטיינס־געזאָגט, אומבעראַכמאַנעס, אַזוי אַז ער מאַטערט אָפּ זיך אַליין,
 נעבער, און יענעם ווערט נישט גוט הערנדיק. ווי פערל שיטן זיך אים פון
 מויל, הויך און שאַרף, נאָר יענע מיסע זידל־ווערטער, און אויך יענע מינע
 ווערטער, וואָס ווערן געברויכט אין די אַקציונע קאַנצעליאָרעס, ווי אַשטייגער:
 אַטנאַשעניע, ראַספּאַראַזשעניע אוכעדווימע. פיינעש איז שוין באַ אים פע, ער
 לאָזט זיך רופן פאַונוטיע אַקומאַוויטש, און אַ שטיק געזונט קומט אים צו
 הערנדיק, אַז דער צעלעם־עלויקים איז פון אים אַראָפּ. אַזאַ מין שוואַך גיט
 אים אונטער שטאַרק כיישעק נאָך מער פאַמאַדע אַרופלייגן אפן קאָפּ, נאָך מער
 קוקן אין שפיגל און לערנען זיך האַלטן די נאָז אַזוי, אַז זי זאָל ניט אויסגעבן
 אים פּונוואַנען ער שטאַמט. אין דאָרף, אַדער אין שטעטל, וואו עס קומט אים
 אויס צו וואוינען, רייבט ער זיך אַרום די־אָזיקע באַאַמטע און פרייצעמלעך, עס
 ציט אים זיצן מיט זיי באַם גרינעם קאַרטן־טישל און עסן באַ איין טיש מיט
 זיי. איז באַ זיי אַ כאָגע, אַדער אַ געבורט־סאָג, פּוצט ער זיך אויס יאָנטעוון־
 דיק, קאַרגט ניט אף זיך קיין פאַמאַדע, קיין פאַרפומע און קומט גוט־יאָנטעוון־
 בעטן, מאַזל־טאָן אָפגעבן מיט אַ פאַרביג און מיט אַ מאַטאַנע. און אז דאָס
 מאַזל שפילט אים און ער איז זויכע צו זיין פאַרבעטן ווי אַ גאַסט צום טיש,
 מישט ער מילכיקט מיט פליישיקס, קאַלבאַסן מיט קעז אינינעם, עסט, רייבט
 אף וואָס די וועלט שטייט, אַלע זאָלן זען, אַז ער האַלט ניט פון זאַבאַבאַנעס,
 ווי יענע פאַנאַטיקער. פונם פאַרפלאַמטן פאַנים און די אויגן זיינע, וואָס וואַרפן
 זיך בעשאַט־מאַיסע אין אלע זייטן, זעט אויס, ווי ער מיינט, אז ער טוט זיי
 דערמיט אַ טויווע, וואָס זיי וועלן עס אים קיינמאַל ניט פאַרגעסן. און אַז זיי
 שפאַטן, ווי געוויינטלעך, פון אידן, אַדער טאַקע פון אים אַליין, קלאָמערשט
 גוטברודערשאַפט, איז אמאָל שווייגט ער, ניט וויסנמאַכנדיק זיך, און אַמאָל
 לאַכט ער אויך פון שאַלעם וועגן. באַלד באַם אופשטיין אינדערפרי, נאָך האָט
 ער די הענט ניט געוואָשן, דאָס מויל ניט אויסגעשווינקט, כאַפט ער זיך עסן,
 כאַטש עס ווילט זיך אים גיט, נאָר קעדיי מעקאַיעם צו זיין די אַוויירע פון
 עסן אנשטאַט דאווענען. פונדעסטוועגן איז ער גאָר נישט אזא ראַשע אַקעגן גאַט,
 ווי עס דאַכט זיך. אין האַרצן באַ זיך איז ער אַ באל־טשוואווע, בעט איבער
 דעם ריבוינע־שעל־אוילעם. אף אַ טייער אוויירעס איז ער אים מוידע, און אף

א טייל בריינגט ער אים א העטער פון פיל ערטער געוויסע, וואו עס שטייט, אז מע מעג. אָדער ער ווייזט אים אויס, אז אייגנטלעך זיינען זיי געמאכט גע-
וואָרן נאָך קעדיי צו פאַרהיטן דורך זיי פון אויירעס. עפנטלעך עסט ער גאַנצע
מאכאַלים, דאָך, אז ס'קומט אים אויס אמאָל עסן אידישע מאכאַלים, עסט ער
מיט אפּעטיט, שמאַכנדיק דערביי פאר זיך מאכמעס גרויס האנאָע. דעסט-
גלייכן איז ער ניט אזוי שלעכט אויך צו לייט — ער איז זייער גוט צו אידישע
טעכטער, פארהאלט זיך נישט אזוי ערנסט, פונדערווייטנס, אָפּהיטנדיק זיך מיט
אַ וואָרט, ווי פרעמדע מענטשן צווישן זיך, נאָך פריינטלעך, מיט ליבשאַפט, ווי
מיט אייגענע שוועסטער, איז מיט זיי א נאָענטער שמעלקע, וואָס אף דער
לונג, דאָס איז אים אף דער צונג, נישט מאכנדיק, כאָלילע, א אונטערשייד
צווישן א באלעבאטישע טאָכטער און א דינסט, אדער אבע, — די, וואָס א אָרע-
מינקע, איז א מיצווע זי מער מעקארעו צו זיין, זיין צו איר נאָך מער צוגע-
לאָזט. עס האָט זיך געמאכט אמאָל א מאיסע מיט דער טאָכטער פונם באלע-
באָס, וואו ער איז געשטאַנען סטאַנציע, א אויסגעגעבן ווייבל אין דער פרעמד
ערגעץ אין א שטעטל, וואָס איז געקומען אהיים, זען זיך מיט דער מיטשפּאַכע.
אַ סימכע, א פרייד באם קומען אירס אף איטלעכן אין שטוב, אלע קושן זי,
האלזן זי, און זי קושט, האלזט יעדן באזונדער. און בעשאס כעווע איז פיי-
וועש אויך דאָ אינדערמיט, ביידע, ער מיט איר, האלזן זיך, קושן זיך אף דער
זייט, אף יענער זייט פאַנים גאָר אין איין אָטעם. אז ס'איז אריבער די הייסע
רעגע, דער אוילעם האָט זיך אָפּגעקילט אַביסל, היבט-אָן דאָס ווייבל צוקוקן
זיך צו די קרוויים, אויספרענגנדיק איינעם נאָך דעם אנדערן, וואָס ער מאכט,
וואָס ער טוט? און אז ס'קומט צו פייוועשן און זי שטעלט אויס אף אים אַ פאָר
אויגן פארוואונדערט, טוט ער זיך א כאַפּ, מאכנדיק אויך פארוואונדערט: וואָס
הייסט! ווער איך בין ווייסטו ניט? איך בין דאָך — דער היגער אקציוניק!!...
און בעמעס טאָקע איז א אקציוניק געווען א גרויסער פארנעם אין זיין
אָרט, ווייל פיל מענטשן האָבן באדארפט צו אים אָנקומען. ווער שמועסט די
שיינקארעס, וואָס רעכענען זיך אין שטאָט פאר שיינע, אָנגעזעענע באלעבאטיים
און שפילן א ראַלע קימאט ווי די וואָכערניקעס דאָרט, זיי זענען געלעגן באם
אקציוניק אין דער האנט און געהאט פאר אים דאָס ניינעריקע קאדאָכעס.
שניידער באדכאַנים אוכעווימע כעווע פּיץ, די פּאַלקס-פּאַיטאַנים, וואָס מאכן
לידלעך אף אלע מינע שלעק, מיטלאכעסן אין יענער צייט, און מע זינגט זיי
דערנאָך אומעטום צווישן דעם אידישן אוילעם — זיי האָבן עס געמאכט אף די
אקציוניקעס פון פייוועשעס שניט נישט מער, ווי דאָסדאָזיקע לידל:

„און אקציונע יונגעלייט
זענען פארשייט:
גאָלן די בערדעלעך
און פאָרן אף פּערדעלעך
גייען אין קאלאָשן,
און עסן אומגעוואשן.

זיי גייען אין די טראקטירן,
טרינקען טיי
און דעם ווייבל איז ווינד און ויי.

און דאָס איינציקע לידל אפילע איז אויך נישט געווען פארשפרייט צווישן
דעם פאלק און ס'איז ניט אָנגענומען געוואָרן, גלייך ווי פיל שטיקלעך פּוּט
אזוינע, צו זינגען עס באַם אוילעם. און דאָס דינט פאַר א באַווייז, ווי שטאַרק
די פאַרנאָסע ווירקט, אז זי איז מעכאַפער אָף אלע זינד.

3. די, וואָס ציען די כאַיונע אַרום דעם אַקציו.

נידעריקער מיט א שטאַפל פונם מיטעלן סאַרט אַקציוניקעס זענען יענע,
וואָס אָנגעשטעלט געווען אין „גאַראַלניעס“, אין אַמבאַרן, שפייכלער, קעלערס
פון בראַנפן און שאַמרים אַרומפאַרנדיקע אָף פּערד. צווישן דיִדאָזיקע לייט איז
א אויסמישעניש פון אַלערליי מינע נעפּאשעס: געוועזענע קרעמערלעך, מאַרק־
מענטשן, מעקלערס, מעשאַרטיגן אין אַכסאַניעס. צום טייל גרויסע גראַבע יונג-
גען, „געשלאָגן אָף דער איורע“, וואָס האָבן באַקומען שטעלעס נאָר צוליב
דעם, וואָס זיי זיינען אַרץ־פּיאַסקע־אַזעספּענימער, מיט הערצער פאַרשטאַקטע,
האַרטע ווי שטיין, און אויך אַזעלכע, וואָס האָבן געקענט, משטיינס־געזאַגט,
קוים רעכענען ביז „טישבוירעס“, דורך איבערגעגעבענע זיי בעסאָד־סוידעס
עפעס אַזוינע מינע קלאַלים, און מאַכן „קייפל“ אָף די צונויפגעשטעלטע פינג-
גער, ווי אויך ארויס מיט א גאַיש וואָרט, משטיינס־געזאַגט, אַז מע האָט באַ-
דאַרפט אַמאָל.

עס זענען דאָ אין דעמאָזיקן פעקל אויך געוועזענע מעלאַמדים, וואָס מיט
זייער בייזקייט, מיט זייער פריי־זיין אָף דער האַנט זענען זיי ווי געוואונשן
צוגעפאַסט צו זייערע איצטיקע שטעלעס. עס געפינען זיך דאָ אין צעטל אויך
באַטלאַנים, טויגעניכטסן, גאַרנישטן, סווישטשעס, וואָס האָבן קיין פינגער אין
קאַלט וואָסער קיינמאָל ניט אַריינגעטאַן, טויגן ניט א קאַץ אָן עק צו פאַרבינדן,
שטייען ווי די אָנגעמאַלטע, ליימענע גוילעמס אָף זייערע שטעלן, און פּרעגט זיי
בעכירעם, וואָס טוט זיך דאָ מיט זיי אזוינס — דאָס זענען אַרעמע קרויווים
פון די געהויבענע אַקציוניקעס, פון זייערע ווייבער, פון זייערע ליבהאַבער און
ליבהאַבערנס, אָדער פון גוירים, נעגידים, מאַסרים און טקיפים, וואָס מע האָט
געמוזט צוליב־טאָן און געבן זיי שטעלעס פון יויצע־וועגן.

אַט דיִדאָזיקע מוישע־מעכויעוויניקעס זענען געבליבן דאָס, וואָס זיי זענען
געווען, ניט אַראַפּנעמענדיק זיך פונם רעכטן וועג, כאַסוועשאַלעם, טאַקע די
אייגענע ווי פריער: מיט די אייגענע קליידער, מיט די אייגענע נעמען, כאַצקל
געהייסן און כאַצקל געבליבן, אויך מיט דעם אייגענעם לאַשן, גערעדט מאַמע־
לאַשן, אידיש, הויך מיט א ניגן, מאַכנדיק מיט די הענט, נישט נאָר צווישן זיך,
נאָר אויך מיט דעם אָדן זייערן. אז דער אָדן פלעגט אַמאָל פּלוצלים אָנפאַרן
מיט דער פאַרסע און זיי א פּרעג טאָן עפעס וואָס ס'איז, פלעגן זיי ענטפּערן
קורץ און שאַרף: מיר ווייסן גאַרנישט, רעב... רעב (אזוינער און אזוינער) האָט

אונז דאָ אַנידערגעשטעלט, און מיר שטייען. פונדעסטוועגן, אַ שטיקל אַפיקאַר-
 סעס האָט זיך צו זיי דאָך צוגעקלעפט — די באַרד און פייעס, אַשטייגער, פלעגן
 זיי אויסקעמען אין מיטן-וואַך און אַמאָל טאַקע שאַבעס אויך. די נאָז פלעגן
 זיי ניט שנייצן פראַנק און פריי, איטלעכן אין די אויגן, נאָר זיי האָבן זי, די
 נאָז, הייסט עס, געלערנט דערעכערעץ, אַפּטאַן איר זאָך שטיל, אין דער זייט,
 און טאַקע אַפּווישן זיך מיט א טיכל, נישט דאַווקע מיט דער האַנט, אָדער מיט
 א עק קאַפּאַטע. דעם דאַוונען פלעגן זיי אַמאָל אַפּמאַכן בעקיצער, ווי מע זאָגט :
 „שור-בור ומפליא לעשות“. פאַר דעם אָדן זייערן פלעגן זיי אַראַפּנעמען דאָס
 היטל און שטיין פאַר אים מיט א הוילן קאַפּ. זיי פלעגן אַמאָל הערן ניט קיין
 שיינע ווערטער פון זייערע כאַוויירים, אַקציוניקעס, נישט אָנצובייזערן זיך אף
 זיי. אַדעראַבע, אַפּט פלעגן זיי נאָך דערפון האַנאַע האָבן. יענע גראַבע יונגען,
 מיסעס אַמעראַצים צווישן די אַקציוניקעס, פלעגן ריידן ניבל-פע, טאָן אַ
 אַוויירע, ניט בעקיוון, אף לעהאַכעס, כאַלילע, נאָר פּאָשעט דערפילן דערמיט
 זייערע טאיוועס. אויסגענומען די געוועזענע מעלאַמדים, זיי האָבן געטאָן טאַקע
 א אוויירע בעקיוון, צוליב דער אוויירע אַליין. דער כילעק צווישן זיי און סטאַם-
 אַקציוניק פונם מיטעלן סאָרט איז נישט מער אין דעם : יענער האָט געזינדיקט
 און האַנאַע געהאַט, און זיי האָבן געזינדיקט און קיין האַנאַע ניט געהאַט. יענער
 האָט געזינדיקט מיט שאַטנעז, אשטייגער, אין א מאלבעש, און זיי — אין א
 לאַטע פון וואָל אף צעריסענע לייונטענע פלודערן. יענער האָט געזינדיקט,
 מישנדיק פלייש מיט מילך, האָט ער געגעסן א הינדל מיט פוטער, אויך פאַר-
 טרונקען מיט „נעסעך“, דעם טייערסטן וויין, און זיי — האָבן געגעסן א פיסנע
 קאָליש, געקאָכט אין א פליישיק טעפל, מיט א מילכיגער לעפל. און דער וויין,
 וועלכן זיי האָבן אַמאָל זיך פאַרגונען טרינקען, נאָכדעם ווי זיי האָבן אים
 געמאַכט „נעסעך“ דורך דעם אַנרירן פון אַ גאַז, איז געווען ראַזינקעס-וויין.
 דאָס איז נאָך גאַרנישט, זיי פלעגן זיך נאָכאַמאָל גאָר נויטן צו טאָן א
 אוויירע, כאַטש זי איז פריקער, אַקעגן זייער נאַטור, ווי, אשטייגער, עסן
 ראַקעס.

4. די געהויבענע אַקציוניקעס.

אַ העכערער גראַד פון דעם מיטלסטן סאָרט זיינען געווען די געהויבענע
 אַקציוניקעס — „אופראַווליאַיושטשעס“, אַשטייגער, וואָס איטלעכער אין זיין
 אָרט איז געווען אַ גרויסער פאַריץ, געהאַט צו זאָגן איבער אלצדינג, וואָס שאיען
 צום אַקציו. אויך רעוויזאָרן, שרייבערס, בוכהאַלטערס, סעקרעטאַרן אין די
 קאַנצעלאַריעס און אין דער הויפּט-קאַנטאָר פונם אָדן איבער אלע אדוינים, פאַ-
 ריץ איבער אלע פריצים, פונם ארענדאַר, האַגויר האַגאַדל וועהאַנירע — פון
 אים אַליין ! מיינסטנס זענען די דאָזיקע געווען פאַרשטענדיקע, געבילדעטע, אָרנט-
 לעכע. לייטישע מענטשן.

אַט די דאָזיקע אַלע מינע אַקציוניקעס, פון קליין ביז גרויס, זיי זיינען עס
 די טאַטעס פון דער „האַסקאַלע“ אין דעם פריערדיקן דאָר.

און מיט די קינדער זייערע, די מאסקילים, הייסט עס, איז געווען אויך דאס אייגענע, וואָס מיט די טאַטעס, די אַקציוניקעס. צווישן די מאסקילים איז אויך געווען א ערעוורדאו, א אויסמישעניש פון אלע מינים — מאסקילים מיט פולע אַנגעשטאַפּטע קעשענעס און לידיקע מויכעס, פון סאָכרים, „פאָדריאד-טשיקעס“ אוכעדוימע. אויך מאסקילים פון מעלאמדיום געוואָרענע לערער אין די שולן, וואָס פלעגן אויסלערנען מיט די שילער די ערשטע פאַרשע „בראשית“ און א שטיקל „חיי אדם“ מיטן „דייטשרישן איבערוועץ“, משטיינס-געזאַגט. כאַ-לילע זאָגן „ברא“ באַשאַפן, נאָר „שוף“. דאָס זיינען געווען די אפיקאַרסים, די כאַקראַנים, די „באל-לאַשנס“ אין יענער צייט. אויך איז געווען מאסקילים באטלאַנים, וואָס פלעגן זיך קרימען אף פיוטים, אופווייזנדיק אין זיי פעלער, פאַרבריינגען די גאַנצע צייט זייערע אָף איינבייסן אַ האַרבן פאַסק, אַ קריי-טיש שטיקל אגאדעטע, געבן מיינסטנס צו פאַרשטיין זייערס אַ אופטו מיט מע-שאַלים פון דעם שטייגער פירונג אין דער וועלט און פון דער פאַליטיקע. די מעגילע — דאָס איז פאַר זיי געווען אַ אַרט אַריינצולייגן דאָרט טיפע קאוואַנעס אין די ווערטער פון האַמאָן און אכאשווירעש, געגריבלט זיך מיט אַ קוועטש אין איטלעכס וואָרט פון מאָרדכען און עסטער-האַמאַלקע און עס דערקלערט סיכלדיק אלפי כאַכמעס הפאַליטיקע עף-עף! פון „קאַפאַרעס שלאָגן“ האָבן זיי נישט אַזוי געהאַלטן, פלעגן איבערהיפן געוויסע שטיקלעך „אַצערעס“ און צו-באַמקען יענע, וואָס האָבן פאַרלאַנגט „רעפאָרמעס“ אין דעם שול-כַך אַרעך.

5. די אקציוניקעס און די שטייגער-רעוואָלוציע.

אונזערע זיידעס האָבן געגליבט: דאָס גאַנצע לעבן אָף דער וועלט איז נאָר צוליב יענער וועלט. „דער מענטש ווערט געבוירן אָף מעקאַיעם צו זיין מיצוועס לעשעם-שאַמאַים און שטארבן דאָ קעדיי צו לעבן דאָרט.“ דעריבער איז אלצדינג, וואָס ער געברויכט דאָ אָף דער וועלט, נישט צוליב דערהאַלטן דעם גוף און פון זיין האַנאַע-וועגן, נאָר צוליב דעם, קעדיי מעקאַיעם צו זיין אַ מיצווע. זיי האָבן געגעסן, אַשטייגער, אין אַ וואַכנדיקן טאַג, קעדיי צו מאַכן „המוציא“ און בענטשן, און שאַבעס אויך קעדיי מעקאַיעם צו זיין „שלש סעודות“. האָבן פאַרוזכט זומער די פּיירעס קעדיי מאַכן בראַכע מיט א „שהחינו“. וויין האָבן זיי געטרונקען פּייסעך מעקאַיעם צו זיין אַרבע-קויסעס. זיי האָבן כאַסענע געהאַט ניט ווי אַלע אַנדערע לייט, נאָר אפן אידישן שטייגער, קעדיי מעקאַיעם צו זיין די ערשטע מיצווע. אין באַד זענען זיי געגאַנגען נישט זיך צוליב, נאָר לעקאָועד שאַבעס, לעקאָועד יאַנטעווע. מיטן נעגל-וואַסער און די הענט וואשן זענען זיי ניט אויסן געווען אַזוי דעם פּוץ, דאָס ריינקייט, ווי די בראַכע „על נטילת ידים“, דעם „אשר יצר“. און אַ פּשיטע שוין ניט קיין נויטיקע זאַכן, וואָס גלאט שיינ פאַר דעם אויג אוכעדוימע נאָך אַזוינע טאַנוגים — דערפון האָבן זיי קלאַל אוקלאַל ניט געהאַלטן. זאָקן, לייזונגענע טאכ-טוינים, אַ טאַלעסקאָטן און אַ קאַפּאַטע, איינע אַ וואַכנדיקע און איינע אַ שאַבעס-

דיקע, אָט דרינגען איז באַשטאַנען זייער גאַנצע גאַרדעראַבע. אירן זענען נישט קליין געווען גיין צופוס, נישט האַבנדיק קיין קאַרעטעס מיט פּערד. זענען אויסגעקומען אין שטוב אָן שיינע טייערע מעבל, אָן פאַרקעטן און מירמלשטיין-נערנע זיילן, אָן שווייצאַרן מיט טרעסטן, מעשענע קנעפלעך און אָן גלעקלעך באַ די טירן. די טיר איז געשטאַנען אָפּן, ווער עס האָט באדאַרפט, איז פריי אַריין. איז יענער פאַרגאַנגען העט אַהין צום באַלעבאַס, צו דער באַלעבאַסטע אין שלאָפּצימער, איז אויך געווען נישקאַשע. אין יענער צייט זענען ניט געווען בענימצע קיין אידישע „טשינאַוויקעס“, קיין ראַפּינער, קיין סטראַפּציעס און געשוואַרענע אַדוואַקאַטן, קיין אידן מיט אויבעלעך, מיט אַרדענס און מיט טיטלעך, כּוּך פאַרנעמיי-כאַדאַשים און קאַהאַלס-לייט: שאַמאַסיס, כאַפּערס, קאַב-ראַנים, מעלאַמדים, ראַשע-יעשויוועס, פּרושים, קלייקוידעש, קאַבצאַנים, מעקאַב-לים און באַטלאַנים. די צייט איז זיך געגאַנגען איר וועג, אידן זיצן זיך וואו זיי מעגן, גאַנץ אידישלעך—די יאַרמולקעס מיט די היטלען אָף די קעפּ, שוויצן געשמאַק, און גאַרנישט! וואָס הערן זיי א וועלט? איין איד שטעלט אַרויס אַ פייג דעם אנדערן, קליין און גרויס אַלץ איינס, „כל ישראל אחים“—אַלע גלייכע פריצים!... דאָרט באַ זיך, אָף דער אידישער גאַס, זענען אידן טאַקע בעניי-מעלאַכים, פּרינצן, האַנאַרעוואַטע, אַבער באַם אַרויסגיין אין דער וועלט, צווישן לייט, לייגן זיי אַוועק אין דער זייט זייער קאָוועד, זייער שטאַלץ, באַקומען, משטיינס-געזאַגט, אַ פּאַנים פון קנעכט, קניען זיך, בוקן זיך, דערנידערדיקן זיך פאַר אַ ליאַדע פאַריצל צוליב דאָס שטיקל זינדיקע פאַרנאַסע, שטייען פאַר אים אָן אַ היטל, אַלץ מיט אַ פאַרבוּיג, מיט אַ כניפעלע, אי מורע, האַבנדיק, אי מעוואַטל-זייענדיק אים אין האַרצן צו גלייכער צייט.

און די אַקציוניקעס, אָט די נייע מינע פאַרשוניען דענסטמאַל, זיי זענען עס געווען, קען מען זאָגן, די ערשטע אין דער אידישער גאַס, וואָס האַבן זיך אויסגעצייכנט פון אַנדערע מיט זייער שטייגער לעבן, מיט זייער האַלבאַשע, מיט אַלע גייג און די פירונגען זייערע. זיי האַבן עס אָנגעהויבן ווערן „טשיי-נאַוויקעס“, באַאַמטע, העכערע און קלענערע, שטייענדיק איינע אונטער די אַנדערע און הערנדיק איינע די אַנדערע לויט די שטעלעס, וועלכע זיי האַבן פאַרנומען. דער עלטסטער, דער גרעסטער פון די אַקציוניקעס, האָט געפירט דאָס רעדל אין זיין גובערניע ביגראַנדע, האַלטנדיק יעדן אין דער מורע. זיין הויז איז טאַמיד פול געווען מיט מענטשן—דער איז געקומען בעטן אַ שטעלע, און יענער בעט, מע זאָל אים פון דער שטעלע זיינער ניט אַפּזאָגן. איין שיינקער קלאַגט זיך, וואָס מע האָט אַוועקגענומען זיין בראַנפן, און דער אַנ-דערער בעט ראַכמים אַראַפּצונעמען פון אים דעם קנאַס, וואָס מע האָט אָף אים אַרופּגעלייגט. איטלעכער קומט מיט זיינס, אַלע שטייען אָן היטלען, וואַרטנ-דיק אין פאַרצימער די שאַ, וואָס מע וועט רופן איינעם נאָכן אַנדערן צום אָרן האַנאַדל אין קאַפינעט. און מעשאַרסיס, באַדינער, לויפן ווי די רוכעס אַהין אַהער, גייען פאַרביי דעם וואַרטנדיקן אוילעם שווייגנדיק מיט שטאַלץ, און אַז וואויל איז יענעם, וועלכער איז זויכע צו כאַפּן פון זיי אַ וואַרט, אַ בליק. אָט די דאָזיקע נייע-מאַנדע לייט זענען פאַרעכנט געווען באַ אידעלעך, שוואַכנדיקע,

ציטערנדיקע, ווי עמעסע פריצים. סטייטש, זיי האָבן דאָך אויך אוילעמאַזע: זיצן אין שיינע דירעס, פּאַלאַצן, מיט טייער מעבל, טראָגן אַפּילע אינדער־וואָכן שיינע בגאָדים, פּאַרן אין קאַרעטעס, און דער שליסל פון פּאַרנאַסע איז באַ זיי אין די הענט. מיט אַזעלכע אַדוינים, א קלייניקייט עפעס, איז ניט שאַיעך זיך אופּצופירן קעמינעג איד, פּאַשעט, אָן צערעמאָניעס, אָן דערעכערעך, ווי אַכיינו בני־איסראָעל צווישן זיך. פּאַר אַזעלכע מעג מען זיך דערנידעריקן, בוקן זיך, קושן די הענט, שטיין אָן א היטל און מאַכן זיך אָפּער־וועאייפּער, נישקאַשע! נאָר דעם גרויסן קאָוועד האָט מען אַזעלכע אַקציוניקעס אָפּגעגעבן צוליב דער פּאַרנאַסע. אין האַרצן האָט מען פון זיי געטראַכט אַנדערש ווי גערעדט מיטן מויל, ווייל זיי האָבן זיך דאָך ניט געפירט אידישלעך.

6. די האַסקאַלע־מאַגייפּע.

טכילעס, ווען די „האַסקאַלע“, די בילדונג, הייסט עס, איז אַריינגעפאַלן אין דער „אידישער גאַס“, איז זי — ווי ס'איז שוין דאָ אויבן געשטאַנען — גע־באַנען ווי אַ מאַגייפּע, ניט־היינט־געדאַכט, אַנכאַפּנדיק א אידן פּלוצלים. עס זיצט זיך אַ איד על התורה ועל העבודה, אָפּגעשיידט פון דער וועלט, ווייסט ניט מער ווי גאַט און ציצעס, נעמט ניט אין מויל קיין זאָך, אַפּילע קיין טרונק וואַסער אָן בראַכע — פּלוצלים, אוי־וויי! טוט אים א נעם די קליפּע, קערט אים איבער אף דער „לינקער“ זייט, און ער ווערט, הייסט עס, געבולבעט! אָדער איינער פון די יעשויוע־באַכורים, אַ באַכער אַ געוונטער, מיט הענט, מיט פיס, וואַרפט פון זיך אַראָפּ דעם יאָך פון אַרבעט, עסט טעג — באַ איטלעכן באַלעבאַס, הייסט עס, אַ טאַג אין דער וואָך, און קוועטשט די באַנק, — פּלוצלים געפינט זיך, מאַיסע־סאַטן, צווישן די בלעטלעך פון דער אָפּענער געמאַרע זיי־נער האַסקאַלע־ביכלעך. אַי־אי, ער איז גאָר א ווערעמעדיקער באַכער! ... א אישע צנוע, אַשטייגער, איז זיך מעקאַיעם די דריי מיצוועס, „חנ״ה“, אירע, גאַלט ווי געהעריק דעם קאַפּ, באַדעקט אים גוט מיט אַ קאַפּקע, לייגט קנייטלעך צו די ריינע נעשאַמע־ליכט, וויינט — קלאַגט באַ די טכילעס. פּלוצלים כאַפט זי דער רוך, מאַכט אין איר א איבערקערעניש — וואַרפט זי פון זיך אַראָפּ דעם שלייער, טראַגט אייגענע האָר ווי די הולטאַיקעס. וואָס נאָך? זי לייגט אַרונטער הינטן, מעכילע, אונטערן קלייד אַ קישעלע, עס זאָל אויסקומען גרעבער, מיט דער מאַדע, און ברעכט די צונג, נעבעך, צו פּלאַפּלען עפעס אַ מין גאַיש... און אזוי ווי בעשאַס אַ מאַגייפּע היט מען זיך שטאַרק. אויסצומיידן עפעס וואָס־ס'איז א שעדלעכע זאָך, אַזוי האָט מען אויסגעוויכט יענע לייט, וואָס זענען געווען איינגעשטעקט פון דער האַסקאַלע.

וועמען וואָלט עס גאָר אַרופּגעקומען אַפּן געדאַנק, אז אף בענצען זאָל אויך קומען די מאַגייפּע! טאַקע זייער ריכטיק זאָגן אונזערע כאַכאַמאים: „בעשאַס אַ מאַגייפּע קלייבט דער מאַלעכאמאַוועס ניט איבער“ — און בענצע־צאדיק, ווי איז אים, איז אויך געכאַפט געוואָרן ווי א פויגל אין דער נעץ. פּאַרוויסט איז ער און פּאַרוויסט איז דאָס לעבן זיינס!

בענצעס קוילער, דער מאלעכאמאָוועס זיינער, איז געווען אין געשטאלט
 פון א ליטוואַק, א מעלאַמעד! אויסגעזעען האָט דער מעלאַמעד אַ גאַנץ פרומער
 איד, אַ קאָשערע נעשאַמע, מיט באַרד און פייעס. ער איז געווען אלאַמדן
 מופלעג, געקענט טאַנאַך ווי א וואַסער. גערעדט האָט ער שטיל, געלאַסן, אַף
 אַביסל א הייזעריקלעכע שטימע, און פון אים האָבן זיך געשאַטן פערל. זיין
 מאלבעש איז געווען ריין אָן א שפּרינקעלע, אָן אַ פלעק, ווי עס מאַכט זיך אַמאָל
 באַ א אידן, פון אַ שמיר מיט דער נאָז, אָדער מיט די פינגער נאָך אַ פעט עסן.
 אַלע האָבן פון אים געהאַלטן, מעכאַיע־נעפּאַשעס געווען זיינס א וואָרט. זיינע
 טאַלמידים זענען געווען באַכורים, כאַסאַנים, וואָס זענען שוין אַליין פאַר זיך
 שטיקלעך מענטשן, און דאָס וואָס זיי לערנען, לערנען זיי עס ניט געצוואונגען.
 נאָר מיט זייער אייגענעם ווילן. באַם לערנען מיט זיי טאַנאַך פלעגט ער אויס־
 מישן ראַשע מיט ביאור, מעדערעש מיט פּשאט איינינעם, צוגעבן נאָך דערצו
 אַמאָל שאַרפע טראַפנס כּקירע איבער ניסים, ווי שפּאַרטן דעם יאַם, אַשטייגער,
 אוכעדוימע, האַרבע קאַשעס איבער „ידיעה ובחירה“, „שכר ועונש“—דאָס הייסט,
 אַז גאָט ווייסט נאָך פרייער דעם מענטשנס מאַסיס שפּעטער, טוט דאָך דער
 מענטש זיי ניט מיט דעם פרייען ווילן, פאַר וואָס־זשע זאָל ער דערפאַר באַ־
 לוינט אָדער באַשטראַפּט ווערן?— פון דעמדאָזיקן רעצעפט פלעגט ער די טאַל־
 מידים איינגעבן א היפשע פאַרציע, עס זאָל אַפּרייניקן די נעשאַמע פון צוגע־
 קלעפטע, איינגעגעסענע אין איר פוילע זאַכן. דאָס איינעמעניש האָט געווירקט, עס
 האָט אינעווייניק אין זיי געוירן, געוירן—און זיי זענען געוואָרן א פ ג ע י ו ר ן ...
 און פאַר די זינד פון סינעס־כינעם, וואָס בענצע פלעגט פיינט האָבן ליט־
 וואַקעס, אַפּלאַכן פון זיי, זיצנדיק אין שטיבל מיטן פעקל כּסידים, האָט דאָס
 פּינצטערע מאַזל זיינס אָנגעשיקט אַף אים אַט דעם מעלאַמעד, דעם ליטוואַק.
 געלאַסן, מיט גלאַטע, זיסע ווערטלעך האָט דער מעלאַמעד זיך צוגעשאַרט צו
 בענצען און אים גאָר צעטומלט, באַצויבערט מיט זיין גלאַט צינגל, ווי יענע
 פּאַקוסניקעס, וואָס ווייסן א שפרוך צו פאַרצויבערן שלאַנגען. מיט צוקער־זיסע
 ריידעלעך האָט ער ביסלעכווייס, ביסלעכווייס אריינגעלאָזט אין בענצעס האַרץ
 גיפטיקע טראַפנס פון אַפּיקאַרסישע געדאַנקען. דאָס גיפט איז זיך צענאַנגען
 אינעווייניק אין אים אַלץ ווייטער, ווייטער, ביז ס'איז מיטאַמאָל געוואָרן אויס
 בענצע! דאָס קערל פון דעם מעלאַמעדס טוירע האָט בענצע ניט פּאַרווכט,
 ער האָט נאָר געכאַפּט דאָס שאַלעכטס. די כאַוויירים זיינע האָבן אין אים באַ־
 מערקט עפעס א פאַרענדערונג—ס'איז עפעס ניט דער ברען, ניט דער בענצע.
 וואָס פריער, עפעס פאַרבייגט ער אין דער פרי די מיקווע, שטופט זיך ניט ווי
 פריער צום יאָרצייט־בראַנפן—פונדעסטוועגן האָבן זיי ניט געטראַכט אַף אים
 קיין ביז. אַדעראַבע, מע האָט עס נאָר געטייטשט,—עטע־טע־טע! דאָס איז, האָט
 מען געזאָגט, איערידע, א פּאַלן, ווי ס'איז באַקאַנט, באַ די גרויסע, אידער
 זיי טוען זיך אַ הייב צו דער הויכער מאַדרייגע. זאָל ער פאַרן צום „אַלטן“.
 וועט ער אים צורעכט מאַכן... נאָר וואָס העלפט עס אָבער, אַז די צונג איז
 דעם מענטשנס ערגסטער סויגע—היט מען נישט די צונג, באַגראַבט זי דעם
 באַלעבאַס אירן!

איינמאָל זענען די כסידים געזעסן אין בעסמעדרעש אונטערן אויוון און דערצייילט, ווי דער שטייגער איז, מאַיסעס פון באַלשעם, מאַפּסיס פון צאַדיקים, גוטע אידן. פּלוצלים שיסט אויס בענצע מיט אַזאַג, אַז ס'איז לויטער-ליגן — ניטאָ קיין מאַפּסיס! די כסידים זענען געבליבן פאַרגאַפּט, שטאַרק צעקאַכט. — סטייטש, סטייטש! — האָבן זיי געשריגן, — ס'איז דאָך אַ כילעל-האַשעם, ווי קען מען הערן אזוינס און שווייגן? הייבן זיי זיך אָף, פאַטשן אים גוט אויס און וואַרפן אים אַרויס פונם בעסמעדרעש. די מאַיסע איז זיך צעגאַנגען איבער דער גאַנצער שטאַט, און לייבצע דער רויטער [בענצעס שווערן] האָט זיך פאַר כאַרפּע שיר ניט באַגראָבן. אַז בענצע איז אַריינגעפאַלן אין לייטישע מיילער, האָבן זיך שוין געפונען גוטע מענטשן אזוינע, וואָס האָבן זיך ניט געפּוילט צוצולייגן אים קנייטלעך, פאַרברייטן איבער אים שרעקלעך מיסעס זאַכן, אַזוי אַז ער איז געוואָרן שטאַרק פאַרופן. ס'איז אזוי ווייט געגאַנגען, ביז בענצע איז געווען געצוואונגען צו פאַרלאָזן גלופסק.

און כאַנצע איז געוואָרן אַ גרושע!

1. א מין מילכאָמע.

אינם יאָר תר"מ... לפ"ק. צו די ערשטע סליכעס פאַרטאָג.
די מאַיסע איז געווען אַזוי :

טייקעף נאָך סליכעס גיי איך מיר פון דער שול מיט אַ רואיק געמיט און פיל זיך גאָר גיט שלעכט, ווי געוויינטלעך אַ איד, וואָס האָט אַראָפּגעפאַטערט דאָס דאַונען און איז גיט געבליבן שולדיק דעם ריבוינע-שעל-אוילעם גאָר גיט. אַזאַ איד פילט זיך, אַקוראַט ווי ער האָט אַראָפּגעוואָרפן פון די פלייצעס אַ שווערן אָל, אַקוראַט ווי ער האָט אָפּגעצאַלט א דערעסענעם כויוו. ער האָט נאָך דערביי אַ פיסכך-פע צו וואָגן : „דערבאַרעמדיקער גאַט ! איך האָב אָפּגעטון מיינס, אַלצדינג אַזוי ווי דו האָסט מיר געהייסן, איצט טרוזשע דו דיינס און באַצאַל מיר מיין סכאַר, וואָרום וואָס נאָך קענסטו פאַרלאַנגען פון אַזאַ קאָ-שערן אידן, ווי איך ?“ — — — איך גיי מיר אַזוי אַריינגעטאָן אין די דאָ-זיקע געדאַנקען. כאַפן זיך איז גיטאָ וואָס, גיי איך מיר פאַמעלעך, טריט באַ טריט, און פיל אַליין גיט, ווי איך ברום : „במוצאי יום מנוחה“. איך קום נע-ענטער צו מיין דירע, דערזע איך פונגווייטן עפעס א רייטער אָף אַ פערד, טראַכט איך מיר : מיסטאַמע זענען אָנגעקומען סאַלדאַטן אין שטאָט אַריין, און מיר האָט מען דאָס אַריינגעשטעלט דעם רייטער פאַר אַן אוירעך. בלייב איך שטיין א צעטראָגענער און טראַכט מיר : „מער פעלט מיר גיט, ווי אַזאַ אַנשי-קעניש אָף מיין קאָפּ. ס'איז אזוי אויך, באַרעכאַשעם, אָסיען, סע ווערט קאַלט, סע גייט א סעדרע הויצאַעס : דעם קינד אַ פאַר שיכלעך, דעם אַ רעקל, א שאַ-לעכל, אַ וואַרעם שטיקל בעגעד ; אַפילע לאַטעס, משטיינס-געזאַגט, קאַסט אויך געלט ; היינט, קיין איינאַרע זאָל זיי גיט זיין, דאָס עסן, היינט האַלץ. אינם שטיבל מוז מען אַריינבראַקן עטלעכע קערבלעך : סע רינט דער דאַך, איין וואַנט האָט זיך שטאַרק אָנגעבויגן, וויל פאַלן קיררים ; אין די פענצטער פעלן טאַפליס. מיינע שייך האָבן שוין פון אַ שטיק צייט אויך געעפנט די מייילער ; אַז איך גיי אין אַ בלאַטע, קוויטשען זיי, פישטשען, בעטן זיך ראַכמים : וואָס האָסטו צו אונז, גענוג אונז שוין געמוטשעט, לאַז אונז שוין אויסווען אפן סמיעטניק. די קאַפּאַטע גיט מיר שוין אויך אַנצוהערעניש, אַז זי האָט מיר אָפּ-געדינט, געטריי און ערלעך, מער ווי מע דאַרף, סע איז אין איר שוין, נעבעך, גיטאָ קיין גאַנץ אייווער, זי איז הוילע לאַך און לאַטע פון דעם קאַלנער ביו

דעם עק פאלע, וויפל זשע איז שוין דער שיר? — — — דער מעלאמעד מאַנט
סכאַרלימעד פארן אינגל, דער קאַצעוו לאַזט ניט דורכגיין די גאַס, דער קרע-
מער האָט זיך איינגעשפאַרט: עד באַרגט מער ניט. און דער שאַמעס מאַנט פאר
די שטעט אין שול, מיינע און מיינ אַלטערס. אוי, ריבוינע-שעל-אווילעם! קאַרג
נאָך, ווייניק צאַרעס אַף מיינ קאַפּ, דאַרף איך נאָך האָבן א נייעם אומגליק, אַ
סאַלדאַט, אַ ווילד פרעמדן נעפעש, אַ זאַקווייע, און ווען? פונקט ערעוו-יאָג-
טעוו! — נאָר וואָס מעקעט דאָרט אזוי די ציג? וואָס געוואַלדעוועט זי מיט אַזאַ
ראַכמאַנעס-קאַל? אַהאַ, מיסטאַמע איז זי אויך ניט צופרידן מיט דעם נייעם
גאַסט, מיסטאַמע האָט דער יאָוון זי אַרויסגעטריבן פון איר ווינקל מיט שיינע
עטלעכע קלעפּ, ווי דער שטייגער איז פון אַ יאָוון. — — — אַז איך קום נע-
ענטער צו מיינ שטיבל, דערזע איך — דער טויער איז אָפּן, און עפעס אַ כעווער-
מאַן זיצט רייטנדיק אַף אַ פערד, שמייסט עס, ציט פאַרן צוימל, אַרבעט אַף
אַלע קיילים, וויל דערמיט אַרויספאַרן פונם טויער. טראַכט איך מיר: „באַרוך
שעפטאַראני! פאַר דיר צו אַלדע וויסטע פינצטערע יאָר, דו און דיין פערדל,
האלעוואַי זאָל איך דיך שוין ניט אַנקוקן ווייל איך וועל לעבן.“ איך קום אַריין
אין הויף אַריין און — סע באַפאַלט מיך אַ פאַכעד... — — — אוי, געוואַלד,
ס'איז דאָך מיינ בידנע פערדל. מיינ אויסגעדייווערטע קליאַטשע! סע זיצט אַף
איר עפעס אַ פרעמדער גאַי, שלאַגט זי מאַקעס רעצעך, שינדט פון איר די פעל,
זי זאָל לויפן, שפרינגען! דאָס פערדל, נעבעך, וויל ניט, סע הירזשעט מיט אַ
באַרויגעז, סע נעמט זיך אָן מיט האַרץ און בריקעוועט און שטעלט זיך דיבאַם
דאָס ערשטע מאָל אין זיין לעבן. צווישן די פיס פלאַנטעט זיך באַ אים מיינ
ציג, מיינ קאַשערע בעהיימע, וואָס מ'האַט זי צוגעבונדן צו אים מיט אַ שטריק
פאַר די הערנער. וואָס טוט אַ איד, אַז ער דערזעט אַזאַ מאַיסע? שרייט ער,
מאַכט ער קוילעס. ווי נאָר איך האָב געעזנט אַ מויל, האָבן זיך באַוויזן לייט,
באַרוועסע, ווילדע, מיט אַ פייפן און אַ געשריי, מ'איז מיך באַפאַלן פון אַלע זייטן,
געקלאַפט, געהאַרגעט, געמיימעסט, ביז איך בין אומגעפאַלן און געבליבן שטיל.
אַז איך האָב געעפנט די אויגן, איז שוין געווען גרויסער טאַג. איך ליג אַ
צעטומלטער, אַ צעמישטער. סע טוט מיר וויי יעדער אייווער, און איך ווייס ניט
אַף קלאָר, וואו בין איך. ביסלעכווייס קום איך צו זיך און איך דערזע, אַז איך
ליג אין שטאַל, אַף אַ קופע שטרוי! איך טו אַ קוק דורך אַ שפאַלט אינדרויסן
אַריס, און סע ווערט אין מיר פאַרציטערט יעדער אייווער. דער גאַנצער הויף
איז פול מיט צעבראַכענע קיילים, צעריסענע, צעפליקטע בגאַדים, שמאַטעס און
טראַנטעס אָנגעוואַרפן איינס איבערן אַנדערן: פעדערן, קאַלירעס, באַוויל, צע-
ריסענע ליילעכער, אופגעטרענטע קישנס; שטרוי און בינטלעך האַלץ און
רומלספאַריס, איינינעם מיט צעבראַכענע טעפּ, צעהאַקטע מעבל, צעקלאַפטע
גלעזער און אַלערליי אַנדערע זאַכן פונם באַלעבאַטישקייט: איבערבעטן, ביינק-
לעך, צעברעקלטע רעדער פונם ביידל, שערבלעך, קאַלך, אַש, איבערגעמישט
מיט דער טונקעוואַניע פון די ווענט; אינמיטן-דרינען אַ פעסל געזייערטע אר-
גערקעס מיט אַ פעקל טכינעס פון סאַרע-באַס-טויוויס, אַ צעשפאַלטענע מולטער
מיט אַ געלעכערטער מאַקרעטע, אַ לאַקשן-ברעט מיט בינטלעך ציצעס און אי-

בערגעהאקטע רעצועס, א זיפ, א רעשעטע, א קעסל, א קארב, א בעזים אינ- מיטן. אן איבערקערעניש, משטיינס-געזאגט, א בעהאָלע, א כורבן, ווי נאָך אַ ערד-ציטערניש אָדער נאָך אַ שרייפע; אַרום-און-אַרום הער איך קוילעס, גע- שרייען, געוואָלדן, מאַמעש טע לעכערט דעם מויעך. אינדערלופטן פליען פּע- דערן, שטיקלעך שיימעס, בלעטלעך פון ספּאַריס, טע שמעקט עפעס זייער שאַרף, טע זעצט אין דער נאָז אַ פּאַסקודנער רייעך. איך שריי—קינער הערט ניט, איך רוף—מע ענטפערט מיר ניט אַפּ. איך האָב דערווען, מע קומט מיר ניט צו הילף, האָב איך זיך אָנגעטאַן אַ קויעך און האָב געפרוואווט אַליין אופ- שטיין. לאַמיר זיך כאַטש דערשלעפן אינדרויסן, האָב איך מיר געטראַכט, עפּ- שער וועל איך געוואויר ווערן, וואָס איז דאָס פאַר אַ מאַיסע. איך האָב זיך אָבער קוים אופגעשטעלט אף די פיס, האָב איך זיך געגעבן אַ בויגאַן צוריק און בין ווידער אומגעפאַלן און געבליבן אַ פאַרשמאַכטער.

אַ שטיק צייט בין איך געלעגן קראַנק, געווען אויסער זיך, מאַמעש ניט באַ די געדאַנקען. — — —

די בעניי-באָיס מיינע— זיי האַלטן איין זייערע ווייטיקן און סטאַרען זיך שמיכלען צוליב מיר. האָב איך זיך אויסגעדרייט מיטן פּאַנים צו דער וואַנט— און געוויינט... — — —

ס'איז נאָך אַ נעס, וואָס ס'איז אונז אָפּגעגאַנגען גלאַט, וואָס מ'האַט נאָך אונז ניט גערופן צום מישפעט, אַזוי האָט אונז געגעבן צו פאַרשטיין איינער פון די באַוואוסטע אַדוואָקאַטן. און דער סייכל: איז טאַקע מעכאַיעוו, אַז ער איז גערעכט. וואָרום ווען באַשטראַפּט מען דען אַ גאַנעו און ווען קערט מען אום די גנייווע דעם באַלעבאַס אירן?—בעשאַס ס'איז „עולם כמנהגו“, דער גאַנעו פירט זיך ווי אַ גאַנעו, ד. ה. ער טוט אַפּ דאָס שטיקל אַרבעט שטי- לערהייט, אין דער פינצטער, קיינער זאָל ניט זען, דעמאָלט איז אַף אים דאָ אַ מישפעט און אַ פּסאַק. אָבער ווי איז דער דין, אַז מע טוט די אַרבעט פּראַנק און פריי, אינמיטן העלן טאַג, אַז מע שלאָגט אויס די פענצטער און מע טוט זיך אַ לאַז איבער די גאַסן מיט העק און מיט דרוקעס און מע באַלאַגערט די שטאָט, ווי די סאָלדאַטן, איז דאָס דאָך שוין אַ מין מילכאַמע. — — — האַקיצער, וואָס זאָל איך לאַנג ברייען: מיר האָבן געבענטשט גוימל, וואָס מיר זענען אָפּגעקומען מיט דער ציג און מיט דעם פּערד: זאָלן זיי פאַר אונז זיין אַ שיינע, ריינע קאַפּאַרע.

איך האָב אַביסל מעקאַצער געווען די פּראָטיים פון דער מאַיסע, וואָרום מ'האַט וועגן דעם שוין געשריבן באַריכעס אין די קינעס, וואָס איינער פון אונזערע נייע פּאָעטן-קלאַגמוטערס האָט מעכאַבער געווען לעקאָוועד קאַבצאַנסק.

2. אין יענע שווערע טעג.

אין יענע שווערע טעג איז מיר פּלוצלינג נימעס אומאַעס געוואָרן אַלצ- דינג: אי די אַרעמע שטעטלעך, אי די מעשוועדיקע אידן, וואָס וואוינען דאָרט, אי דער גאַנצער וועג, וואָס איך האָב זיך געשלעפּט אַף אים אַזוי פיל

יאָרן. אַלצדינג האָט אין מייע אויגן באַקומען אַן אַנדער צורע, אַלצדינג איז מיר מיטאַמאָל געוואָרן פרעמד, — גאָר ניט דער וואָלד, גאָר ניט די פעלדער, וואָס פריער. פּלוצלינג איז גאָטס וועלט מיט מיר געוואָרן אויס כאַווער, אַקור ראַט ווי אַלצדינג אַרום-און-אַרום וואָלט געשעפּטשעט: ניט פון דיינעטוועגן, איד, סידען זיך דאָ די בוימער, וואַקסן די גראַזן, באַדעקן זיך מיט טוואוע די פעלדער, צייטיקן זיך די פרוכטן! ניט פון דיינעטוועגן זינגען די פויגעלעך, וואַרקען די טויבן; ניט דיר שמעקן די קוויטן, גיסן זייער רייעך אַלערליי בסאָמים! אַפילע די זון, אוי-וויי, וואַרעמט אויך ניט ווי אַמאָל. דעריבער, אַז ס'איז אַרויס אַ קלאַנג וועגן אידישע קאָלאָניעס אין ערעך-איסראַעל, איז דאָס מיר שטאַרק אַריין אין דער מאַכשאַווע; דערצו האָבן נאָך אונזערע קאַבצאַנ-סקער יונגעלייטלעך געהאַלטן וועגן דעם איניען פּייערדיקע דראַשעס, אַנגע-שפיגעוועטע מיט מעליצעס און צוגעשמאַלצענע מיט פּסוקים און טרייסטווער-טער פון דער טוירע און די נעוויאים, האָבן מיר די דראַשעס אויך אונטער-געגעבן כיישעק. די פּאַנטאַזיע האָט מיר אַנגעהויבן פליען, איך האָב שוין גע-זען פאַר זיך דאָס הייליקע לאַנד, וואו עס רינען טייכן פון מילך און האָניק און ציגן עסן באַקסערן און פייגן. וואָס איז דער כידעש? אַזוי איז דאָך די טעווע פון אַ מענטשן, אַז אין אַ אייס-צאַרע הויבט ער אָן האָפן אַף ניסים.

אַ מעהומע, אַ יאָריד אין קאַבצאַנסק! אידעלעך, צוין-קאָדאַשים, שטופן זיך, יאָגן זיך, קלייבן זיך צונויף אין טשערעדעס; ס'איז אַ געוואָלד, אַ געשריי, אַ געפילדער, אַז סע דערגרייכט אד לעור-האַשאַמאַים. עטלעכע באַראַנעס, וואוילע יונגען, וואָס ס'האָט זיך זיי עפעס אויסגעדאַכט, זיי ווייסן אַליין ניט וואָס, שפּרינגען אַרויס, שטעלן זיך פאַרנט, לאָזן זיך גיין, — די טשערעדע נאָך זיי. גאַנצע וואָלקנס שטויב הויבן זיך פון אונטער די קאַפּיטעס, שפּרייטן זיך, פאַר-בלענדן די אויגן, אַזוי אַז קיינער זעט ניט דעם וועג. אַלע יאָגן, לויפן, איילן אין גרויס אימפעט מיט פאַרמאַכטע אויגן, אַקוראַט ווי עמעצער שלעפט זיי, ווי עמעצער שמיסט זיי פון הינטן, און איך, אַלטער צאַפּ, בין אויך בעסויכעם. די שאַף רוישן, מעקען, ברומען—וואַרום זיי זענען נעבעך הונגעריק; זיי לויפן אין איין אַטעם, וואוהין די פּיס טראָגן, וואַרום זיי רעכענען: עפשער וועלן זיי פאַרט געפינען אַזאַ שטיקל אָרט, וואו ס'איז דאָ אַביסל פאַשע... אַז איך דער-מאן מיר יענע צייטן, שוועבט אַ שמייכל ניט ווילנדיק אַף מייע ליפן. אַבער אינעווייניק וויינט זיי נעשאַמע; איך לאַך מיט טרערן, און דאָס האַרץ טוט מיר אַזוי וויי.

דאָס ראָוו טשערעדע זענען געווען אַלטע צאַפעס, דאַרע, קוואַרע, וואָס אַפילע צו דער שכיטע טויגן זיי אויך ניט, ס'זאָל זיי צו קיין ביזאַען ניט זיין. די ציקעלעך—די יונגעלייטלעך מיט די פלאַמענדיקע דראַשעס—האָבן זיך דאווקע פונם אָרט ניט געריט; סטייטש, זיי האָבן דאָך געדאַרפט מינטערן אַנדער ע, איינרייזן דעם אוילעם, אַז ס'איז ניטאָ קיין בעסערס, ווי נעמען די פעקלעך אַף די פלייצעס און גיין; זיי האָבן געדאַרפט מעזאַקע זיין דעם קלאַל מיט זייער שליכעס. גערעדט האָט מען, אַז אין אָדעס איז דאָ מיליע-מיליאָסן גאַל-

דענע רענדלעך: פון קארעס, פון צדאקע-פושקעס, פון עסרויגים אוכעדוימע, געלט איז דא אריבער גענוג, מע זיצט נאך און מע ווארט, סע זאלן קומען אידן, נעמט מען באלד און מע שיקט זיי אפ קאמפאניעסווייס מיטן יאם און מיט דער יאבאשע, מע ניאנטשעט זיך מיט זיי אין וועג און מע בריינגט זיי בעשאלעם „אל המנוחה ואל הנחלה“. פון די קלאנגען האט זיך דאס גענומען די גאנצע מעהומע. — גיכער, גיכער! — האבן אידן גערופן איינער צום אנדערן, — ס'איז טייער יעדע מינוט: טאמער וועט נאך כאלילע פאר אונז ניט בלייבן קיין ארט.

אָט אין יענער צייט האָב איך זיך דאָס צונויפגעקאָמפּאַניעט מיט לייב דעם מעלאַמעד. — — —

אין גרויס איילעניש זענען מיר אָנגעקומען קיין גלופסק. דאָרט האָבן מיר זיך אַריינגעזעצט אין דער באַן און מיט אַ טראַסק אַריינגעפּאַרן קיין אָדעס.

3. נאך א נאכלע אין ערעץ-איסראעל.

נאך וואָס מיר זענען אַריין אין דער אַכסאַניע, מיד און אויסגעמוטשעט פון דער נעסיע, דערפילן מיר: אַהא, סע טאַרקעט שוין, סע שטופט אונז: זיצט ניט, פעטערס, גייט, טוט, זייט זיך מישטאַדל, — ס'איז אַ רענדל אַ מינוט. — — —

וואוהין גיין, צו וועמען גיין? דאָס האָב איך אַליין אויך געוואוסט זייער גוט, דאָס האָב איך פאַרשפּאַרט צו פרעגן. ס'איז דאָ, האָט מען געשמעסט, אַזוינע מינע כעוורעלייט, וואָס זענען פריער געווען אַפיקאַרסים און איצט האָבן זיי פלוצלינג דערפילט אין זיך אַ אידישע נעשאַמע — אין אונזערע מע-קוימעס האָט מען זיך אָנגעדערציילט וועגן זיי גאַנצע פעק מיט מאַיסעס, איינע וואונדערבאַרער פון דער אַנדערער, — אָט די באַלע־טשוואווע ביינקען שטאַרק נאָך אַ אידן, זיי גייען פאַשעט אויס נאָך אַ אידנס טריט. זיי וועלן זיך דאָס מערצאכעם זיין איבער אונז „פרחם אב על בנים“. זיי האָבן שוין אָנגעגרייט פאַר אונז אַ מאַקעם-מענוכע, זיי וועלן אונז פאַרוואַרגן. — — —

פון די קאַבצאַנסקער יונגעלייטלעך האָבן מיר געהאַט בעשוטפעס עטלעכע בריוו צו אייניקע פון די היגע כעוורעלייט. זענען מיר קוידעמקאַל אַוועק זיך זען מיט זיי.

אַ שיינע שטאָט, אַז אָך און וויי! געהערט אַ קעהילע, וואו קיינער קען ניט די כאַשעווסטע מענטשן, די שענסטע מאנהיגים. ניט אומזיסט זאָגט מען, אַז דאָס איז אַן אויסגעלאַסענע שטאָט, אַ פאַרשייטע, אָן אַ פיצל דערעכערעץ פאַר עלטערע! דערווייל איז אונז טאַקע ניט נימעס געוואָרן זיך אַרומדרייען אין די גאַסן, מ'איז שוין געווען מיד אויך. אַ גליק, וואָס גאַט האָט אונז צוגעשיקט אַ באַקאַנטן, וועלכער האָט אָף אונז ראַכמאַנעס געהאַט און אונז צוגעפירט בעשאלעם צו דעם הויז, וואו איינער פון אונזערע אדויגים האָט געוואוינט. — — —

אַז מיר זענען אָבער אַריינגעקומען אינעווייניק, איז מיר געוואָרן זייער קאַלעמוטנע. אינעווייניק האָבן מיר דערזען אַ יונגמאַנטשיק פֿון אַ יאָר עס לעכע און צוואַנציק, אַ דאַרן און אַ לאַנג, מיט שיטערע האַר און אַ קורץ בערדל; דאָס פֿאַנים איז באַ אים געווען בלייך, קראַנק, ווי באַ איינעם, וואָס איז נאָרוואָס איבערגעקומען דעם פֿריוועו. — — —

— מיר האָבן אַ ברייף... אַ ברייף האָבן מיר צו אייך, פֿאַני!

דער יונגערמאַן לייענט איבער דעם ברייף, נאָכדעם דרייט ער זיך אויס צו אונז, גיט אונז אָפּ שאַלעם, דערלאַנגט אונז ביינקלעך און זאָגט מיט אַ פֿריילעך פֿאַנים:

— זיצט, ליבע אידן. מע שרייבט מיר זאָ אין ברייף, וואוהין איר קלייבט זיך פֿאַרן. וואויל, זייער וואויל! שוין לאַנג צייט. דאָס וויסע לאַנד, די פֿאַר-לאַזטע אַלמאַנע, וואָס קוקט שוין אַזוי פֿיל יאָרן אַרויס אָף אירע פֿאַרטריבענע קינדער, רוצט איצט צו אייך, שטרעקט אויס אירע אַרעמס. וואויל איז אייך, וואָס איר קערט זיך אום צו איר מיט אייער איגענעם גוטן ווילן. אַזוינע אידן, ווי איר, מעג מען רופן „גבורי הדור“, גיבורים זענט איר, וואָס האָבן בעקויר-עך אופצוטאָן גרויסע, וואונדערלעכע מאַסיס לעקאָועד אונזער פֿאַלק איסראַעל.

— מיט דעם אויבערשטנס הילף! ער, באַרויך-הו, איז אַוואַדע דער גרוי-סער באַלייעכוילעס. ער האָט דעם קויעך, און מיר די גוטע קאוואַנע, — זאָגט רעב לייב דער מעלאַמעד מיט גרויס נאָכעס-רוועך און ענדיקט מיט אַ פֿאַסוק: — „רצו עבדיך את אבנייה ואת עפרה יחוננו“ — אַוואַדע ווילן מיר באַקומען אַ נאָכלע אין ערעך-איסראַעל.

— מיט דעם אויבערשטנס קויעך און מיט אידיש געלט, — מיש איך זיך אַריין, קעדיי צו געבן אַנצהערעניש, אַז מע מיינט דאָ טאַקע די קלינגערס, וואָס מע דאַרף האָבן צום איניען.

— דערפֿאַר זאָלט איר גאָר ניט האָבן קיין דאַיגעס, ס'וועט שוין זיין רעכט, אימירצעשעם, — זאָגט דער יונגערמאַן און שמייכלט דערביי ווי איי-נער, וואָס ווייסט אַ סאָד, נאָר ער טאָר אים ניט אויסזאָגן. — געלט וועט זיין, קלאַל איסראַעל איז ניט אַרעם, און מע טוט טאַקע, באַרעכאַשעם, אויך. מע אַרבעט אין דעם אייסעק בעעמונע.

בעשאַס מיר זענען אַזוי געזעסן און געשמעסט וועגן אונזער איניען, איז אַנגעקומען נאָך אַ יונגערמאַן און נאָך איינער, ביז ס'האָט זיך ביסלעכווייס אַנגעקליבן אַ שטאַרקער מיניען. אויך כעוורע-לייט פֿון איין קלייזל, מיט איין האַרץ און איינע דיבורים. אַ קוק טאָן אָף זיי, האָט מען באַלד דערקענט, אַז סע טוט זיי שטאַרק האַנאַע, זיי קוועלען מאַמעש אָן... די אַלע יונגעלייט האָבן אונז אָפּגעגעבן דעם שיינעם באַרעכאַבע און האָבן זיך אַריינגעלאַזט מיט אונז אין אַ ברייטן שמועס וועגן אישעו. ביסלעכווייס האָבן זיי זיך צעהיצט, פֿאַרפֿליגן גאָר הויך, אַנגעהויבן שיטן מיט נעוויעס: נאָך אַפֿיסל וועט געהאַלפֿן ווערן יעהודע, און דאָס פֿאַלק איסראַעל וועט רוען, ווי פֿריער, אָף זיין ערד, יעדער איר אונטער זיין וויינשטאַק און זיין פֿייגנבוים, מיט דעם אויבערשטנס

הילה. מ'האָט געקלערט, געקליגט זיך, וואו נעמט מען געלט. יעדערער האָט געהאט זיין פלאַן, זיינע פראָעקטן, מ'האָט געציילט, געכעשפנט, און ס'איז אויסגעקומען גאָר אַ שלאָל, עפעס גאַנצע בערג מיט גאָלד. ווער סע וויל זיך באַקענען מיט די אַלע איינצע און פלענער און גרויסארטיקע כעשבונינעס ביפראָטום, — פאַרשאַר איך אים דאָס דערציילן: מע קען זיי אַלע געזינען אין די וואונדערבארע מאמאָריס, וואָס זענען געדרוקט געוואָרן אַביסל שפע-טער אין די אידישע גאַזעטן.

אַרום האַלבע נאַכט זענען מיר געקומען צוריק אָף דער סטאַנציע. איך זיך און שווייג, ס'איז מיר דאָזיגע ניט שטאַרק אויסגעלייגט אַפֿן האַרצן; רעב לייב, פאַרקערט, איז זייער קאָנטעט און האַלט אין איין ריידן. סע שיט זיך פון אים, ווי פון אַ זאָק, ער קען זיך ניט איינהאַלטן. פאַר גרויס האַנאַע, וואָס ער האָט פון זיך אַליין. ער איז מיטאַמאָל געוואָרן כאַשעווער באַ זיך אין די אויגן, אַקוראַט ווי ער וואַלט בעעמעס געווען איינער פון די אַמאָליקע גיבוריע-איס-ראַעל, אַקוראַט ווי ער וואַלט פון אַ מעלאַמעד געוואָרן פלוצלינג אַ פאַריך, אַ פאַמעשטיק. ער פלאַעלט, וואָס סע קומט אים אָף דער מאכשאַווע. — וויפל, — האָט ער געזאָגט, — איז דאָ באַ אונז אידן! — פּרעגט מיך לייב און קוקט מיט אַווינע אויגן, ווי אַ מענטש, וואָס איז פאַרטאָן אין אַ טיפן איינען.

— איך געדיינט ניט, וואָס ער האָט דאָרטן געבעפעט, — ענטפער איך קאַלט און לאַז אַרויס אַ גענעץ. — וואָס דאַרפט איר, אשטייגער, וויסן, וויפל אידן ס'איז דאָ? זאָל גאָט העלפן, ס'זאָל זיין נאָך טויזנט מאָל מער. אייער דאַיגע... — מיר דאַכט, יאָ... אַזוי, אַזוי. ער האָט אויסגערעכנט עפעס אַ פינף מיליאָן, — זאָגט רעב לייב, פאַרבייסנדיק די אויבערשטע ליפּ און קנייטשנדיק דעם שטערן, — וועדליק איך פארשטיי, דאַרף זיין נאָך מער. נאָר לאַמיר רע-כענען אַפֿן ערגסטן פאַל — פינף-זעקס מיליאָן. נו, שטעלט אייך פאַר, אַז יע-דער איד צאָלט אַלע יאָר נאָר איין קערבל, האָט איר זעקס מיליאָן קערבלעך אַ יאָר, אין אַ מעשעך פון פּוּציק יאָר — דרייהונדערט מיליאָן, היינט פּראַצענט פאַר דער גאַנצער צייט, האבן מיר אַ קאַימעלאָן עששער פון טויזנט מיליאָן. ס'איז דאָך אַ פּאַשעטער כעשבן, קלאָר ווי דער טאַג. וואָסער אַ איד וועט זיך דאָס אַפּוואַגן צו געבן אַ קערבל אָף אַזאַ גרויסן איינען? האָ? איך בין באַטועך, אַז אונזערע נעגידים וועלן דאָזיקע געבן הונדערט מאָל אַזוי פיל. וואָס-זשע דאַרפט איר נאָך, רעב מענדעלע? וואָס שווייגט איר, רעב מענדעלע? רעדט ווערטער! — איר קלייבט זיך, ווייזט אויס, אָף זיין היינטיקע נאַכט, — ענטפער איך. — איר האָט ניט קיין אַנדער אַרבעט, ווי באַרעכענען דעם קלאַל-איסראַעל? פּאָלגט מיך, לאַמיר זיך בעסער לייגן שלאָפֿן. איך בין מיד און ס'איז שוין טאַקע שפעט. אויך מאַרגן דאַרף מען פרי אופשטיין און זיך נעמען צו דער אַרבעט. — וואָס זאָגט איר, רעב מענדעלע? מיר וועלן ענדיקן מאַרגן אונזער אייסעק? — פּרעגט מיך רעב לייב. נאָר איך ענטפער אים ניט, פאַרדעק זיך מיט דער קאַלדרע און שלאָף.

4. באם באלעבאָס פון די קאַלאָניעס.

אָף מאָרגן, אַז רעב לייב דער מעלאַמעד איז אופגעשטאַנען, איז ער גע-
ווען זיכער, אַז היינטיקן טאָג ווערט ער פארטיק מיטן גאַנצן איניען און אין
אַ צוויי־דריי טעג אַרום קלייבט ער זיך איבער אין אַ גוטער שאַ צו זיך אין דער
נייער נאַכלע און הויבט אָן צו לעבן אין אוישער און אין קאָוועד, ווי אַ בען־מעלעך,
מיט אַ לויטערן קאַפּ און אַ רואיק געמיט, ווי אַ פּאַרייז. אַ באלעבאָס פון מאַ-
יאַנטקעס, האָט ער זיך גענומען זיינע אינסטרומענטן, דאָס הייסט, דעם טאַלעס
מיט די טפילן און איז אַוועק צו דער אַרבעט, דאָס הייסט, צו דאַווען — שיקן
אַ שוואַך און אַ לויב זיין ליבן נאַמען איניינעם מיט אַנדערע אידן, און
אַגעו טאַקע באַקענען זיך מיט געוויסע מענטשן, וואָס מיר האָבן זיי געדאַרפט
האַבן צו אונזער אייסקע. מיר, זאָל מיר גאָט ניט שטראַפּן פאר די זינד, —
האָט ניט שטאַרק געצויגן אין בעסעדרעש אַריין, האָב איך מיר מאַטער גע-
ווען צו דאַווען ביכידעס און עס דאַווקע געמאַכט בעקיצער, ווי מיין שטיי-
גער איז.

דערפאַר האָב איך נאַכדעם מאַריך געווען אין דער מיצווע פון איי-
בערבייסן. איך האָב מיר געקויפט פיירעס פון ערעץ־איסראָעל — באַקסערן און
פייגן און אונטערגעפּוילטע פּאַמערנאָנצן, — אַ סכּוירע, וואָס מע קריגט אין
אַדעס בעכאַצ־כינאָם, און האָב זיך גענומען צו דער אכילע מיט דער גרעס-
טער קאַוואַנע. איך בין נאָך ניט געווען פארטיק, ווען רעב לייב דער מעלאַ-
מעד האָט זיך אומגעקערט און מיר אָנגעזאָגט די גוטע בסורע, אז ער ווייסט
שוין אָף געוויס, מיט וועמען מיר דארפן ריידן און וואָס מיר האָבן צו טאָן.
קוידעמקאַל, זאָגט ער, דארפן מיר זיך זען מיט דעם קאַרלינער — דאָס איז דער
ארי שעבאכוואַרע, דער קאַפּ, דער מאנהיג. ער איז אַ גרויסער געלערנטער,
באַקי אין אסאך כאַכמעס און האָט דערצו אַ אידיש האַרץ. אָן אים ווענדט
זיך אַלצדינג.

דער קאַרלינער האָט אונז אופגענומען, שטייענדיק נעבן אַ שרייבטיש מיט
אַסאַך שרייב־געצייג. אָף יענער זייט טיש איז געזעסן איבער אַ פּאַק מיט
בריוו איינער אַ מאַן פון אַ יאָר פּערציק, מיט אַ לאנגער באַרד, ווייזט אויס,
אויך אן איידעלער נעפעש, אַ קאַפּ־מענטש — דאָס האָט מען דערקענט אין זיין
פּאַנים און אין זיינע אויגן. דער קאַרלינער האָט זיך אין אונז איינגעקוקט און
ווינקט אונז, מיר זאָלן זאָגן, וואָס מיר דאַרפן.

— מיר זענען קאַבצאַנסקער, זענען מיר, און ווילן פּאַרן אין די קאַלאָ-
ניעס. — זאָגט רעב לייב און פּאַרנויגט זיך דערביי מעשוועדיק און דאָס פּאַנים
ווערט באַ אים מאַדנע אויסגעקרוּמט, ווי באַ אַ איידענע.

— און וואָס האָט איר געטאָן ביז אַהער?

— אַ מעלאַמעד בין איך געווען, געלערנט אידישע קינדער האָב איך.

— ווילט איר, הייסט עס, זיין אַ מעלאַמעד אין די קאַלאָניעס? — זאָגט

דער קאַרלינער און באַטראַכט רעב לייבן מיט איין אויג פונם קאַפּ ביז די
פיס. — די קאַלאָניעס זענען נאָך ערשט אַ פּראַעקט, זיי זענען נאָך גאָר ניטאַ

אף דער וועלט, און מעלאַמדים קומען שוין זיי מעזאַקע זיין מיט זייערע כאַ-
דאַרים! ...

— די טוירע איז געווען פאַר בריעס-אוילעם, אַ קאַלשקן פאַר די קאַלאַ-
ניעס, — רופט זיך אָן דער, וואָס זיצט באַם שרייבטיש און הייבט אוף דעם
קאַפּ פון די בריוו און באַטראַכט מיך פונדערווייטן.

— ניין, פאַני, — ענטפערט רעב לייב און קוועטשט דעם „ניין“ מיטן גר-
סעך פון אַ שאלשעלעס. — איך וויל ניט זיין קיין מעלאַמעד, איך וויל באַקור-
מען אן אייגענע נאַכלע אין ערעץ-איסראַעל.

— גייט אייך בעסער צוריק צו דער טוירע און צום טייטל, — ענטפערט
דער קאַרלינער מיט אַ שמייכל. — פאַר אייך איז, דאַכט זיך, ניטאָ קיין בעסער-
רער מאַקעם, ווי קאַבצאַנסק.

— איך שווער אייך, פאַני, אָט האָט איר מיין הען צעדעק, אז איך בין
מוכן-אומזומען אוועקצוגעבן מיין נעשאַמע פאַר דעם פאַלק איסראַעל, איך וויל
זיך מאַפקיר זיין פאַר זיין קאַוועד, אַבי מע זאָל מיר גאָר געבן אַ שטיקל
פעלד מיט אַ ווינגאַרטן אין ערעץ-איסראַעל.

דער קאַרלינער פאַרבייטט די ליפּן און קוקט אף רעב לייבן מיט שפּאַט,
ווי איינער רעדט: וואָס טוט מען מיט אַזאַ שלאַק? ער שווייגט אַ וויילע, נאַכ-
דעם רופט ער זיך אָן צו מיר:

— און וואָס זענט איר? אויך אַ מעלאַמעד?

— איך בין אַ איד. — פלאַפל איך אַ צעטומלטער און אַ דערשראָקענער
פון דעם קוקן, וואָס דער קאַרלינער און דער אַנדערער האָבן אַף מיר גע-
קוקט. איך פיל אַליין, אַז ס'איז נאַריש, און לאָז פאַר דער כאַרפע אראַפּ דעם
קאַפּ. ווען די ערד עפנט זיך אונטער מיר און שלינגט מיך איין אפן אָרט,
מעגט איר מיר גלויבן, אַז ס'וואַלט מיר דעמאָלט געווען מער ניכע, איידער
שטיין און פירן אָט דעם שמועס.

— דאָס פרעג איך אייך ניט, — ענטפערט דער קאַרלינער, — דאָס זעט מען
אין אייך. איך וויל וויסן, וואָס איז אייער פאַרנאָסע.

— ער איז מיין שוטעף! — העלפט מיר רעב לייב ענטפערן דעם קאַרלי-
נער. רעב לייב, זע איך, האַלט זיך פאַר וועלטלעכער פון מיר, פאַר מער
„מעורב עם הבריות“. — דער איד איז מיט מיר שוטפעס אין דער נאַכלע,
וואָס מיר וועלן, אימירצשעם, באַקומען. מיר האָבן אַפילע אַ שוטפעס-קסאָוו
קאַסעו-וועכאַסעם.

זינט איך לעב האָט מיר קיינער ניט אָנגעטאָן אַזוי פיל יעסורים, ווי רעב
לייב מיט אָט דעם ענטפער. איך בין מעוואילוול געוואָרן נאָך מער ווי פרי-
ער, טראַפנס קאַלטן שווייס זענען מיר אַרויסגעטראַטן אפן פאַנים. ווען מע
גיסט אָף מיר אויס אַ זוריקן אָקראַפּ, וואַלט באַ מיר געווען בעסער, איידער
דער געלעכטער, וואָס דער קאַרלינער, ווי איך האָב געמיינט, וועט פון מיר
לאַכן. דאַנקען גאָט, וואָס ס'איז דערצו ניט דערגאַנגען. דער קאַרלינער האָט
א טיפּן זיפּן געטאָן און געפרעגט מיט ראַכמאַנעס:

— וואָס זשע ווילט איר, ראַבויסאַי?

— מיר זענען געקומען אייך בעטן, אזוי ווי איר זענט דער באַלעבאַס פון די קאַלאָניעס, זאָלט איר אונז אויסהעלפן מיט געלט, וויפל מיר וועלן דאַרפן. באַ אייך איז דאָס דאָך אַ קלייניקייט, און אונז וועט איר טאָן די גרעסטע טיווע, — זאָגט רעב לייב מיטן נוסעך פון „יקום-פורקן“: ער הויבט אָן מיט אַ באַקאַטע און לאָזט אויס מיט אַ דאַנק, — דער אויבערשטער וועט אייך דערפאַר געבן אַריבעס־אַמים און וועט אייך העלפן, וואו איר וועט זיך קערן און ווענדן.

— איך קען אייך איצט ניט העלפן, זאָג אייך גאָט העלפן, — ענטפערט דער קאַרלינער מיט אַ זיפּץ און טוט אַ מאַך מיט דער האַנט, מיר זאָלן אַרויסגיין.

רעב לייב מאַכט זיך אָבער ניט וויסנדיק און רירט זיך ניט פונם אָרט. ער גרייט זיך ערשט פאַרפירן אַ לאַנגן שמועס, ווישט די נאָז, רייבט דעם שטערן. איך נעם אים אָן פאַר דער פּאַלע און שלעפּ אים צו דער טיר. אזוי גייען מיר אַרויס: איך פריער, ער נאָך מיר.

1. שאַבעס.

שמוליק איז אַ טאַנדעטניק. אַ גאַנצן טאָג פון פרי ביז אין דער נאַכט לויפט ער אַרום מיט אַלטע זאַכן, שלאָגט אָפּ די טירן צו קויפן און צו פאַר-קויפן זיין סכּוידע. ער איז געקרוּמט, געבויגן, מיט אַ בלייך פּאַנים, געקנייטשט, געעלטערט פאַר זאָרג און צאַרעס. אַנלויפנדיק זיך ווי אַ הונט, קומט ער מיד, צעבראַכן אין זיין וויסט שטיבל—אַ קאַנורע, מיט עטלעכע גראַשן פאַרדינסט, און אַמאָל גאָר מיט אַ ליידיקע קעשענע, כאַפט אָפּ עפעס, וואַרמעס מיט ווע-טשערע איינינעם, און טוט זיך אַ וואָרף שלאָסן. ער ליגט, נעבעך, ווי אַ דער-האַרגעטער, פּילט אין זיך נישט קיין גאַנץ אייווער. גאַנצפרי שטייט דער טויטער אָף, משטיינס-געזאָגט, טכיאַס-האַמייסם—אין ווייטער לויפן, ווייטער אַרומיאָגן זיך. אזוי פאַרבריינגט ער זיין הינטיש לעבן די גאַנצע וואָך.

פרייטיק-צורנאַכט באַקומט די קאַנורע עפעס גאָר אַ אנדער פּאַנים—אויס-געשמירט, אויסגעוואַשן ריין אין איטלעכס ווינקעלע. דער טיש געדעקט מיט אַ ווייסן טישטעך, אָף אים דריי מעשענע, אויסגעשייערטע לייכטער מיט די בענטש-ליכט, און צוויי שיינע קוילעטשן, אָפּגעשמירט מיט געלכן פון אַ איי, שיינען פונדערווייטנס, פאַרנעמען די אויגן. אין שטוב הערשט עפעס אַ זיס רואיקייט, עס שמעקט אַ רייעך פון צוגעדעמפטע שפייזן, וואָס שטייען אָפּן פריפעטשיק איבערגעדעפֿט מיט אַ קישן. די מאַמע, אַ גאַנצע וואָך פאַרשזירט, פאַרפינצטערט, לויכט אין דעם שאַבעסדיקן שליער, עס רוט אָף איר די שכי-גע. די באַרוועסע מיידעלעך, פאַרקעמט, אויסגעצוואָגן, האַלטן זיך איינינעם אין אַ ווינקעלע, און מע זעט אָן אין זייער פּאַנים, ווי זיי וואַרטן, קוקן אָף עפעס אַרויס מיט אַ פריילעך האַרץ. — שאַ, עס הערט זיך טריט ... מע גייט ... די טיר עשנט זיך אָף.

— גוט שאַבעס!—זאָגט שמוליק, קומענדיק פון דער שול, און קוקט פריינטלעך מיט אַ שיינענדיק פּאַנים אפן ווייב, אָף די קינדער.
— גוט שאַבעס!—זאָגט מוישעלע הויך אָף אַ קאַל, אַריינלויפנדיק געשווינד ווי מיט אַ גוטער בסורע.

און דער טאַטע מיט דעם זון הויבן אָן ביידע, אַרומגייענדיק איבערן שטוב, צו זאָגן אָף אַ ניגן „שאַלעם-אַלייכעם“! דאָס נעמט מען אזוי אָף די הייליקע מאַלאַכים, געשיקט פון דעם אויבערשטן, פונם מעלעך איבער אלע מעלאַכים, האַקאָדויש-באַרוד-הו, וואָס האָבן זיי באַלייט פון דער שול אַהיים. דער

טאנדעטניק איז שוין נישט מער קיין הונט, ער איז א פרינץ, עפעס האָט ער באַ-
 קומען א נייע נעשאַמע, אַ נייע הויט. ער מאַכט קידעש, וואָשט זיך, ועצט
 זיך צום טיש, דאָס ווייב די פרינצעסן און די קינדער אַרום אים, מע שטופט
 דעם גאַפּל, דעם לעפל און מע כאַפט א שטיקל פּיש, א לאַקש, אַ ביינדל,
 אַביסל צימעס — אַזעלכע מאַיכאַליים, וואָס מע האָט עס אַ גאַנצע וואָך אין די
 אויגן נישט געזעען. איטלעכס פון די קינדער עסט עס, שטאַרק היטנדיק זיך,
 קיין ברעקל זאָל, כאַדילע, נישט אַראָפּפּאַלן, עפעס מיט אַ גוט ערנסט פּע-
 נימל, וואָס וועקט אויף אין האַרצן געזילן פון ראַכמאַנעס. עפעס נאָר ווי אַ
 וועווירקל, וואָס זיצט זיך אַף א ביימל און קנאַקט עפעס אַזוי שייך, אַזוי
 ערנסט אַ ניסל...

שמוליק שטעלט די „קוילע“ צו די זמירעס און שפּילט אָפּ טשאַקנדיק אַ
 „מה ידידות“:

„ווי ליב די רו איז דיינע,
 פרינצעסן שאַבעס פיינע!
 מיר לויפן דיר אַקעגן אַלע,
 מיר בעטן: קום, געקרוינטע קאַלע!...
 פון אַלע מעלאַכעס איז אן עק,
 די אַרבעט לייגט מען איצט אַוועק,
 זיך טאַינעג אָנצוטאָן באַם טיש,
 מיט הינער, כאַלע, פלייש און פּיש.“

סאַמבאַטיווין דער טייך, וואָס לויפט, רוט נישט די גאַנצע וואָך, בלייבט
 שאַבעס פּלוצליים שטיין. „עס הערן-אויף די קוילעס, געוואָלדן, ווען הויך דער
 איד זינגט די זמירעס זיינע. דער שרעקלעכער טייך שטערט אים נישט אין דעם
 שטייגער זינגען, עס שווייגן די בייזע כוואַלעס, אויס ראַש — שאַ, ס'איז רו!“...
 אַזוי פרייט זיך א מעסלעס דאָס האַרץ, „אַ פרייד, אַ סימכע אף די אַלע
 אידן, זיי זענען פריי פון זאָרג און שטאַרק צופרידן.“

אַפן אנדערן טאָג פאַרנאַכט, נאָך שאַלעסודעס, זיצט אונזער שמוליק אַראָפּ-
 געלאָזט די נאָז אין שול. ס'איז טונקל. אידן ברומען, זאָגן אף א קרעכצנדיק
 קאַל דאָס קאַפּיטל טילים „אַשרי תמימי דרך“, וואָס דערמאָנט אין דעם, אַז
 די פרינצעסן-שאַבעס קלייבט זיך אין וועג אריין. עס הערשט עפעס א אומע-
 טיקייט און עס שמעקט מיט ראַסל פון אוגערקעס. די זון איז שוין פאַרגאַנג-
 גען, פּייער-רויטע וואַלקנס סאַרפּענען באַם עק הימל, און עס שטעלט זיך אידן
 פיר דער ברענענדיקער גענעם. עס קלינגט זיי אין די אויערן דאָס שרעקלעכע
 באַפּעל: „שובו רשעים לשאולה!“ — די רעשאַים אף יענער וועלט, וועלכע
 מע האָט געלאָזט שאַבעס צו רו, זיך קויקלען דאָרט פריי אף בערג פון שניי,
 טרייבט מען עס אצינד ווידער אין כּיידער אריין: גייט זיך פּרעגלען אַהין אין
 גענעם! — — —

אינדערהיים באַ זיך זיצט אף דער מילכדיקער באַנק דאָס ווייב, פאַר-
 לייגט די הענט און די פיס אונטער זיך. ס'איז פינצטער. א ליכטיקער פּאַס

פון דער לעוואָנע שיינט אַרײַן דורך אַ פענצטערל, אָפּשלאָגנדיק זיך אַקעגן אַף דער וואַנט, אַף דער טטעליע, און שאַטנס פון מעשוּנעדיקע געשטאַלטן טאַנצן, שפּרינגען, מאַכן אָן עפעס אַ מוירע אַף די אַלע קינדער, וואָס שטיקן זיך צונויף אייניגעס, ווי די דערשראָקענע שעפעלעך, מיט אַראָפּגעלאָזטע קעפּ, איינס מיט דעם אַנדערן נישט צו רעדן קיין וואָרט. שאַ, שטיל! נאָר אַ פּאָר גרילן גרילצן זיך איינע מיט דער אַנדערער איבער אין די שפעלטלעך ערגעץ אין אַ ווינקל. דאָס ווייב זיצט פאַרטראַכט, שאַקלט מיט דעם קאָפּ און נעמט זיך דערנאָך זאָגן מיט אַ גענעץ: „גאָט פון אַוואָהאַם... אַז דער ליבער שאַ- בעס קוידעש גייט אַהין...“ אַף אַ טרויער-זינגענדיק קאָל. — אַן עק, הייסט עס, אַ סאָף. מע רייבט, רייבט מיט קונצן עפעס אַ מין שוועבלע, אַ צווייטס, אַ דריטס, ביז עס ווייזט זיך מיט אַ בייזער אין אַ רויך, אַ געשטאַנק אַ בלו- רויטלעך פּייערל, באַ וועלכן מע צינדט נאָך פּיל מי אָן אַ כּיילעוויקע גראַשן ליכטל.

— גוטע וואָך! — זאָגט איטלעכער און פּילט, ווי עס רייסט זיך אים עפעס אָפּ אינעווייניק אין האַרצן.

— אַ גוטע וואָך! — זאָגט שמוליק אַף אַ פאַרדומשן קאָל באַם אַריינקומען אין שטוב ווי אַ קעצעלע. ער דרייט זיך אַרום ווי אַ נעכטיקער, די אויגן זיי- נע וואַרפן זיך עפעס, דאָס פּאַנים בלייך, אויסגעצויגן, און מע זעט, ווי אין אים גייט פיר עפעס אַ פאַרענדערונג.

דאָס הויבט זיך אין אים אָן דאָס איבערקערעניש פון אַ פּרינץ ווידער אין אַ הונט. עס שטעלט זיך פאַר שמוליקן די וואָך מיט דעם הינטישן לעבן: מיט דעם אַרומליפעניש, מיט דעם קאָדרייעניש, מיט די כאַרפעס, ביזוינעס און דעם זוכעניש דאָס דאָר שטיקל ברויט — און עס באַשלאָגן אים אַנגסטן. נאָר דער פּרינץ וויל זיך אָבער אזוי גיך נישט אונטערגעבן, ער ראַנגלט זיך, לאָזט זיך נישט נעמען אין גענעם אַרײַן, פּלוצלים אין אַ הונט פאַרוואַרפן צו ווערן! ער צאָלט, ער זוכט אין וואָס זיך אַנצוהאַלטן — טאָמער איז נאָך פאַרט דאָ עפעס אַ האַפענונג, גאָט קען נאָך ראַכמאַנעס האַבן — און די האַפענונג גיט אים אַ שײַן אין דער ברענענדיקער האַוודאַלע. פּרום, מיט פאַרגלאַצטע אויגן נעמט ער זיך מאַכן האַוודאַלע: „הנה אל ישועתי“ — אָט איז ער, דער גאָט פון מיין הילף, „אבטח ולא אשחד“ — איך בין פאַרויכערט און שרעק מיך נישט!... ער שמעקט און מינטערט זיך מיט בסאָמים, ער טרינקט פון קאָס און שמירט דערפון די קעשענעס — אַ סגולע צו אַ גוטער, מאַזליקער וואָך. און די האַפענונג שיינט אים אויך אין די שאַפעס-צונאַכטיקע זמירעס. ער הויבט אָן אַף אַ זיס-טרויערדיקן ניגן אונטערצווינגען „המבדיל“...

און די האַפענונג שיינט אים נאָך מער אין דײַם „איש חסיד“... עס צע- פּלאַקערן זיך אים די אויגן. עס פאַרפאַרט אים זיך אַפּיסל רויטלעך דאָס פּאָר- ניס. ער קוקט אָפּ ווייב און אַף די קינדער, און מיטן ביטאַכן אַף גאָט ברומ- קעט ער באַהאַרצט דאָס וואונדער-שיינע מאַיסעלע מיט דעם כאַסיד.

— אַך, גאָטעניו! — לאָזט שמוליק אויס דעם „איש חסיד“ מיט פאַרגלאַצ- טע אויגן און פאַרגייט זיך, ברומקענדיק אונטער זיך אַ וויינענדיק-אידיש

שטייגערל אף דער דינער סטרונע — אָך, טו עפעס אַ נעם און העלף, גאָטעניו, העלף, העלף, וויי איז מיר!...

— גוטע וואָך! — זאָגט מוישעלע, אַריינקומענדיק אין שטוב, און מיט אים קומט געוויינטלעך שאַבעס־צורנאַכט אויך הערשעלע אף מלאווע־מאַלקע. זיי זאָגן ביידע די זמירעס — פון „ויתן לך“, וואו אידן ווערט צוגעזאָגט אַלדאָס־גוטס פון פייגל־מילך: אַ גערעטעניש אין טוואוע, טשערעדעס בעהיימצט און שאַף, די בראַכע אין דער דייזשע, אין דער ספּיזשאַרנע, אין דעם האַנדל, אוישער און קאָווער און נאָך גרויסע גליקן — ביי נאָך די „איליאָוס“.

אַן פּריפעטשיק ברענט אַ פּיערל, די מאַמע פאַרעז זיך עפעס נעפן אויוון, דאָס הויזגעזינד זיצט נישט ווייט באַ א טיש, איטלעכער מיט עפעס אַ שטיקל אַרבעט, און איינער פון די ביידע כאַווייריס, אמאָל דער, אמאָל יע־נער, ליינט זיי פיר דעם „סייפער האַיאָשער“, די מאַיסע דאָרט, ווי די ברידער פאַרקויפן יויסעפן אוכדומע נאָך אַוועלכע שיינע מאַיסעס פון היידיקע סאַץ־רים. דערביי שפינט זיך אַ שמועס, איטלעכער וואַרשט אריין א וואָרט, מע פאַרפליט ווייטלעך, מע איז עפעס נישט אף דעם אוילעם — און דערווייל ווערט פאַרטיק דער באַרשטש, מיט וועלכן מע באַלייט שאַבעס־האַמאַלקע. אין שטוב זעט טאַקע אויס ווי אפן האַרצן: האַלב שאַבעסדיק, האַלב־וואַכעדיק, האַלב זיסלעך, האַלב זויער, אַזוי ווי באַם לעצטן וואַרמעס, ווען מע ריכט אויס א טייערן גאַסט אין וועג אַריין — מע זופט און מע טרייסט זיך, זיך אינ־גיכן ווידער צו זען...

2. ערעו פייסעך.

ס'איז אַ טאָג אַכט נאָך פורים. די זון קוקט פריינטלעכער, מילדער אַראַפּ פונם הימל, שיקט דורך אירע שטראַלן און דורך אַ געלינד ווינטל די ערשטע האַסרדאָע דעם ווינטער, אַז עס ענדיקט זיך אים דער טערמין פון דער דירע דאָ, אַף דר'ערד, ער זאָל מויכל זיין זיך אַרויסקלייבן, זיך רוקן ווייטער. און ער טוט דאָס אייגענע טאַקע וואָס אַ שלעכטער, איינגעשעאַרטער שאַכן — בע־ריעט זיך, מאַכט פּוילע טנועס. באַטאָג, דער זון אין די אויגן, געזענגט ער זיך, פאַרגיסנדיק ריקעס טרערן — טייכלעך וואַסער רינען אַף די גאַסן. איך גיי, גיי, הייסט עס, לאָזט מיד נאָר זיך פאַקן, פאַרנעמען מינע בעבעכעס, דעם שניי מיינעם, „פאַרשוואַרצט“ איז ער, נעבעך, געוואָרן! קוים אָבער מאַכט די זון צו אַ אויג, גייט פאַרנאַכט אין איר רו אַריין, שטעלט ער מיט אַ פאַר־כמורעט, ביזו פּאַנים איר אַרויס פייגן — סוסולקעס פאַרגליווערטע, און בלייבט באַ זיינעם טאַקע, אייזקאַלט ווי פריער. נאָר אַדאָך און־וויי איז צו אים! ער איז שוין פאַרביי, מע איז אים שוין מעוואַטל — באַ אידן איז שוין פאַר פיי־סעך, די צייט פון עפענען טיר און טויער, אַרויסטראַגן אַף דער גאַס טיש און ביינק, שייערן, וואשן און קאַשערן אַלצדינג אַף פייסעך!

אין שטעטל ק. קאָכט זיך, טאַראַראַמט זיך אַ שרעק. אַלע האַפן צו טאָן מיט דעם ליבן פייסעך. אידישע קינדער, ווייבער און מאַנסבלען לויפן אַרום

אף דעם מאַרק צווישן פּורלעך מיט ווייץ, קאַרטאָפּל, אייער און שאַר-יערָאָ-קעס, וואָס אייסעו כּוון די דערבער בריינגט צריין אין שכאָט יאַנקעוון אונטער אַ יאַנטעוו. אין דער מיל, הינטער דער שטאָט, פאַרוקט צווישן סאַסנאַווע וועלדער, זענען שוין געקאַשערט די שטיינער, און אידן פונם שטעטל פירן אַהין זעקלעך ווייץ, צו מאַלן עס אַף מאַצע, אָפּהיטנדיק דערביי איטלעכער זיין „אַטשערעדע“. די פאַבריקעס אַף מאַצע-באַקן שטייען שוין גרייט צו דער אַרבעט, מיט קנעטערנס, גיסערס, וועלגערנס, רעדלערס, זעצערס און טרע-גערס מיט די גרויסע קוישן. אומעטום, אַף דעם מאַרק, אין די הייזער פילט זיך דער פייסעך, און פון די כאַדאָרים לאָזן זיך הערן קינדערשע קעלעכנס, לערנענדיק „שיר-האַשירים“ אַף דעם גוטן ניגון, פון וועלכן דעם אידנס האַרץ ווערט צעשמאַלצן פאַר מעסיקעס...

3. „יאָמים-נויראָים“.

פונם כּוידעש טישרע הייבט זיך אָן אַ צעטל יאַנטווייום: די ביידע ערשטע טעג פונם כּוידעש איז ראָשעשאָנע. דער צענטער טאָג — יאַמקיפּער, זיי הייסן יאַמים-נויראָים, שרעקלעכע טעג, און אינינעם מיט די טעג, וואָס צווישן זיי, הייסן זיי אויך אַסערעס יעמיי טשוואווע, — צען טעג צייט כאַראַטע צו האָבן אף די זינד: וויינען, בעטן און אויסבעטן אַ גוט יאָר. — — — נאָך מיט אַ כּוידעש פריער טוט אין די שולן אַ בלאָז דער שויפּער און וואָרנט: אידן, עס גייט דער יאַם-האַדין! און אידן הויבן באַצייטנס אָן זיך אַרומקוקן, מאַכן אַ קלאָרן כעשבן פון זייערע מאַסיס אַ גאַנץ יאָר, און טוען אַלע מיטל, ווי אַרויס ריין פונם מישפּעט, וואָס שטייט זיי פאַר — זיי זאָגן סליכעס, זוכן זיך גוטע אַדוואָקאַטן אין צדאַקע, אין אַלטע זכּוס-אָוועס, צו זיין מעליצע-יוישער, פירשפרעכער פאַר זיין הייליקן קיסע-האַקאָוועד. טאָן טשוואווע, בעטן, מיט צדאַקע שמירן — דאָס העלפט אַ שלעכטן פּסאַק צו קאַסירן.

די צרענדאַרעס פון דערפּער אַרום און אַרום קומען מיט קינד און קייט, האַק און פאַק אין די שטעט צריין, אינינעם מיט קאָל-איכרָעל צו שטיין דאָרט כאַר גאַטס געריכט און אויסבעטן פאַר זיך און פאַר דער גאַנצער וועלט מענטשן, גאָר אָן אַ שום כּילעק, אַ גוט יאָר, אַ דערלייזונג פון אַלדאָס-בייו. דאָס שטעטל ק... איז גאָר נישט דאָס שטעטל, וואָס אַ גאַנץ יאָר, וואו מע זעט קיין פרישן מענטשן נישט און וואו דאָס לעבן פליסט געוויינטלעך ווי אַ שטיל וואַסערל רואיק, עפעס ווי פאַרשלאָפּן. אַ פאַר טעג פאַר יאַמים-נויראָים כאַפט עס זיך אָף, עס ווימלט פון נייע פאַרשוויגען, וואָס קומען פונם אישעוו, פּורלעך אָנגעזעצט מיט וויבער און קינדער אַף גאַנצע בערג בעבע-כעס, איבערבעטן, זעקלעך שפייז, און שטייגן מיט אויפעס ציען זיך איבער די גאַסן. באַלעבאַטיס, אינגלעך, ווייסע כעוורע, גייען און לויפן אַקעגן, איטלע-כער אַקעגן זיין צרענדאַר, וואָס שטייט באַ אים יאַנטעוו אַף סטאַנציע. פון ביידע זייטן שיטן זיך רייד הויך אַף אַלערליי קוילעס — פון דאַנען שאַילעס:

פאר וואָס אַזוי שפּעט? פאר וואָס אַזוי און פאַר וואָס אַזוי? און פון דער אַנ-
דערער זייט מאַיסעס, וואונדער און ניסים גרויסע: עס האָט געלאָפּנעט אין
וועג אן אַקס, געפאלן אַ פּערד, אָפּגעריסן אַ בריק, אַ מעובערעס ווייבל האָט
זיך פאַרוואָלט אינמיטנדרינען גיין צו-קינד, זיך איבערגעקערט אַ וואָגן, מע
באַדאַרף גוימל בענטשן, קוים מיט דעם לעבן אַרויס... דאָרפס-הינט באם אָנקומען
מיט זייערע באַלעבאַטיים רייצן אוף די אַלע שטעטלידיקע הינט. — — — דערטאַפן
זיי אַ דאָרפס-הונט באַ זיך, ערגעץ אָף דער גאַס, מעג ער שוין זיך געזעגע-
נען מיט דעם לעבן. זיי וואַרפן זיך אָף אים פון אַלע זייטן, שאַרפן די ציין,
צופן און רייסן. עס ווערט אַ געקוויטשעריי נישט אויסצוהאַלטן. קונדיסיים
מישן זיך אויך אַריין, היידען אונטער, וואַרפן שטיינער, מאַמעס שטייען אין די
טירן, רופן, שרייען און שעלטן. אידן אָף דער גאַס כאַפן אַ ציטער, ראַטעווען
זיך און לויפן גאָר אין איין אַטעם, האַלטנדיק זיך באַ די פּאַלעס.
האַקלאַל, עס ראַשט זיך, עס קאָכט זיך, דאָס שטעטל איז אוף, ס'איז, ווי
מע זאָגט, לאַיהודים! דאָס לעבן אין דעם שטעטל גייט שוין שטאַרקער, עס
זעט אויס, ווי אַ שטייענדיק טיכל, וואָס וועסנע-צייט צעגיסט זיך עס, פלייצט
גיך, האַסטיק, מיט אַ גערויש.

און בעשאַס דעם גערויש ווייזט זיך פונדערווייטנס אַ לאַנגער וואָגן פול
אַנגעזעצט מיט כאָנע מליניצערס [דעם מילנערס] הייזגעזינד. די אַלטע שקאַפּע,
וואָס האָט אַביסל זיך צוגעשטעלט אָפּן וועג, טוט זיך אַצינד אָן אַ קויעך
אַריינפאַרן אָף דעם מאַרק קוימעמיס, האַפּערלעך, מיט דער פּאַמפּע. און לע-
קאוועד דעם שטעטל ולעקאַוועד די פאַרשוניגען, האַמסובין בעקאן אפן וואָגן,
פאַרייסט זי דעם וויידל, שטעלט אוף די אויערן, הייבט פּיסלעך און העצקעט
זיך לעבעדיק-פּריילעך מיט אַ טאַראַראַם, אַ געקלאַפּעריי פון די רעדער. צוציק
לאָזט זיך פאַרויס מיט דער בסורע — אַז מע פאַרט! היטנדיק זיך, פונדעסט-
וועגן, די ביינער באַ אַ באַגעגעניש מיט זיין גלייכן, אין הינטישע מיידער
נישט אַריינצופאַלן. יענע אים אַ שמעק — שאַלעם-אַלייכעם, און ער יענע אַ
שמעק — אַלייכעם-שאַלעם! מאַכט ער אָפּ בעקיצער, אַ שמעק נאָר פון יויצע
וועגן, דרייט זיך באלד טאַקע אויס און לויפט ווייטער, די „זקיינע“ נאָך אים,
האַץ-האַץ באַ רעב כאַימס טוב, וואָס פון אַ היפשע צייט יאָרן שטייט דאָרט
איין כאָנע פון דער מיל מיט ווייב און קינדער — אַ גרויס פּעקל, אָן איינאַרע!
פאַר שלוימעלען שטעלט זיך דענסטמאַל אַ וועלט מיט נייע אַסאַקיים, ס'איז
דאָ באַרעכהאַשעם וואָס צו טון, אָף וואָס צו קוקן, וואָס צו באַטראַכטן... — — —
שלויםעלע אינטערעסירט זיך שטאַרק מיט די נייע מינע דאָרפס-
פאַרשוניגען, אַלצדינג אין זיי קומט אים אויס עפעס מעשונע. מיידלעך אין
נייע גראָבע שיד און זאָקן, אין נייע סיטצענע קליידלעך פון אַ מיסע-מעשונע-
קאַליר, מיט גרויסע רויטע קווייטן, גלאַצן אויס גרויסע קעלבערנע אויגן,
אַ פינגערל אין דעם מויל — און קוקן. אינגלעך אין כאַלאַטלעך, אין נייע
קנאַקנדיקע לייבסערדאַקלעך אין ליינונטענע פלידערלעך, בלאַזן זיך, שעמען
זיך, קאַלופּען די נאָז — און שיסן פּלוצלים אויס, אין קולאַק, אַ געלעכטער,
ווישנדיק בעשאַס-מאיסע טאַקע מיט דעם אַרבּל, מיט דער פּאַלע די נאָז,

מעכילע. היינט דאָס רעדן זייערס, דאָס עסן, איז אויך עפעס אומגעלומפערט — דאָכט זיך, גערעדט, און ס'איז עפעס גאָר געבעבעט, דאָכט זיך, געגעסן, און ס'איז עפעס גאָר געפרעסן. אַ קייען אַביסל, משטיינס־געזאָגט, אַ מאַכן מיט די באַקן, אַ זופן מיט אַ הילך! דאָס אייגענע פּאָנים, דאָכט זיך, דאָס אייגענע פלייש, און פּאָרט עפעס נישט אזוי ווי באַ שטאָטלייט — עס שמעקט עפעס מיט דאָרף. — — —

כאַנע אַקעגן דעם טאַטן האָט גאָר עפעס קיין פּאָנים נישט! ס'איז אויך אַ גרויסער כילעק צווישן טויבע־סאָטין, כאַנעס ווייב, און דער מאַמע זיינער. טויבע־סאָטי איז אַ ברייט־ביינערדיקע, אַ יאָדערדיקע; אירע הענט, איר פּאָנים זיינען עפעס מעגושעם: פארברענט, פארבראַטן פון דער זון. גייט זי — איז געגאַנגען, מע פילט, אַז זי שטעלט אַ פוס, רעדט זי — איז גערעדט מיט לעפּצן, אף דער געמבע. זי איז גוט, נאָר אַבער פּראָסט. זי איז פרום, וויינט באַ ליכט־בענטשן, כליפעט ווי באַלד זי דערהערט פון דער פירזאָגערן אַ קאַל, כאַטש זי פאַרשטייט ניט קיין וואָרט. אַקעגן־זשע סאָרע, די מאַמע זיינע, איז אַן איידעלע, אַ שוואַכע. האָט קליינע, ווייסע הענט מיט דינע בלויע עדערלעך, אַ פאַרפרומט בלייך פּאָנים מיט דינע ליפּן — אינגאַנצן עפעס אַ רוכניעס, און אַז זי גייט, דאָכט זיך, זי שוועבט. זי איז אַ וואוילקענענדיקע, קען אלע טכ־נעס פון ערעך־איסרעל, ווייסט אויך דעם „מעין־טהור“, אלע דינים פון „חנה“, וואָס געהערן זיך אָן מיט אַן אישע, ליענט דעם „צאינה־וראינה“, דעם „מגורת־המאור“ און נאָך אַזעלכע ספּאָרים. ווייזט ווייבער אין שול צו דאוונען, וואָס צו זאָגן, ווען צו שפּרינגען „קאָדוּיש“, ליענט זיי אויך פּאָר, און האָט מיט זיך דאָרט, אין דער ווייבערשער שול, אַ לימענע אָדער טראָפּנס אַזוינע, אופ־צומינטערן אי זיך אי אַנדערע בעשאַס דעם כאַלעשן.

און בעעמעס טאַקע, אַז סאָרע פלעגט לייענען, האָט מען געקענט טאַקע כאַלעשן. איר לייענען איז געווען פול מיט געפיל, איר ניגנדל דערביי האָט גערירט, געצופּט באַ דער נעשאַמע, אַ שטיין אפּילע וואָלט פון אירע טרערן אויך צעגאַסן געוואָרן. ס'איז קעדיא אף אַ ציקאָוועשט צו שטעלן דאָ כאַטש אַביסל פון דער טכינע ערעוו יאָמקיפּער באַ די וועקסענע ליכט מאַכן. סאָרע לייגט קנייטלעך. ווייבער, שכייעס מיט געבראַכענע הערצער שטייען אַרום איר. זי ליענט און ליענט זיי דערביי פיר מיט אַ רירנדער שטימע טיף פונם האַרצן:

„ריבוינע־שעל־אוילעם, דערבאַרעמדיקער גאָט! די ליכט, וואָס מיר וועלן מאַכן אין שול אריין פאַר דיין הייליקן נאָמען וועגן און פאַר די הייליקע ריינע נעשאַמעס, זאָלן דערוועקן די הייליקע אַוועס וועאימאָעס, זיי זאָלן אויס זייערע קוואַרים פאַר אונז בעטן, אַז קיין בייו, צאָרעס, קיין ליידי זאָלן אף אונז נישט קומען, און אונזער ליכט און אונזערע מאַנענס ליכט און קינדערס ליכט זאָלן נישט אויסגעלאָשן ווערן פאַר דער צייט, כאַס־וועשאַלעם... ווי איך וועל לייגן דעם פּאָדעם פון די קנייטלעך. פאר אונזער פּאָטער אַוואָהאַם, וואָס דו האַסט אים מאַצל געווען פון דעם פייער און קאַלכאָויוון, אַזוי זאָלסטו אונז רייניקן פון זינד, אונזער נעשאַמע זאָל קומען ריין פון שולד צו דיר, ווי זי

איז געקומען ריין אין אונזער גוף אריין. — אין דעם זכוס, וואָס איך לייג דעם פּאָדעם פאַר אונזער מוטער סאַרע, זאָל גאָט באַרוך־הו אונז געדיינקען דעם זכוס פון איר צאַר, אַז מע האָט איר ליבן זון איצכאָק געפירט צו דער אַקייידע, לאָז זי אַ גוטע מיידיצע זיין, אַז מע זאָל ניט כאַפּן באַ אונז אונזערע קינדער־לעך, זיי זאָלן פון אונז נישט אַוועקגענומען ווערן און נישט פאַרוואַרפן ווערן ווייט פון אונז ווי די בלודנע שעפעלעך. — אין דעם זכוס, וואָס מיר לייגן דעם פּאָדעם פאַר אונזער פּאָטער איצכאָק, זאָלסטו זיך איבער אונז דערבאַרעמען, אַז מיר זאָלן קענען מעגאַדל זיין אונזערע קינדער, זיי קענען האַלטן באַ אַ רעבן, עס זאָלן, ווי דאָס ליכט, אונזערע קינדערס אויגן לייכטן אין לערנען, אין דער ליבער טוירע... פאַר דעם פּאָדעם, וואָס מיר לייגן פאַר אונזער פּאָטער יאקויוו, וועלכן דו האָסט געהאַלפן פון די סאַנים, בייגעשטאַנען אים אין זיינע נויטן, אַזוי זאָלסטו אונז העלפן פון קאָל האַמאַשכיסים וועהאַמאַטרייגים, זיי זאָלן נישט קענען אָנרעדן אף אונז שלעכטס, אויסטראַכטן בילבולים, צו פאַר־שוואַרצן אונזער נאָמען... מיר זאָלן אין דעם יאָם־האַדין האָבן אַ גוטן מישפעט מיט אונזערע מאַנען און קינדער, מיר זאָלן כאַלילע נישט זיין קיין אַלמאַנעס און אונזערע קינדער קיין יעסוימים... ביזכוס שלוימע, וואָס האָט געבויעט דאָס בייס־האַמיקדעש און טפילע געטון, ווען אַפילע נישט קיין איד, אַ פרעמדער גאָר פון אן אַנדער אומע, אַז ער וועט קומען אין בייס־האַמיקדעש אריין און דיך בעטן, זאָל זיין געבעט אויך אָנגענומען ווערן — אין דעם זכוס, ריבוינע־שעל־אוילעם, זאָל נישט פאַרשלאָסן ווערן דער טויער פונם הימל פאַר מיין געבעט, און לאָמיר געדאַכט ווערן מיט מיין מאַן און מיט מיינע קינדער און מיט אלע לייט צום גוטן אין דעם נייעם יאָר. אַמין!

4. דער קאַבצאַנסקער באלבעכי.

צו דערציילן דאָ, ווי לייזער־יאַנקל האָט ראָשעשאַנע שטאַרק געאַרבעט אין דאַוונען, וואָלט געווען אַ שטיקל אומרעכט אַקעגן דעם איבעריקן אוילעם פונם קלייזל, ווייל דער אוילעם אידן האָט פון זיין זייט אויך געאַרבעט, געשריגן מיט אים איינינעם. לייזער־יאַנקל איז עמעס טאַקע געווען דער „שאַליעך־ציבער“, דאָס הייסט, דער דעפוטאַט, אויסגעקליבן פון קאָהאַל, צו דעם ריבוינע־שעל־אוילעם; נאָר אידישע קינדער אָבער האָבן ליב אומעטום זיך אַריינצומישן, און ווען זייער דעפוטאַט זאָל אפילע זיין מיט הערנער, אַ אַנטיק אין דער וועלט, דאָך קוים לאָז ער עפענען אַ מויל זיך עפעס אָנצורופן, פאַלן זיי אים אַריין אין דער מיט איטלעכער מיט זיינס, איטלעכער מיט זיין צינגל אף זיין שטייגער, טראַכטנדיק אין האַרצן: יענער מעג זיך זיין דאָרט וואָס ער איז, פאַרשטיי איך נאָך, נישקאַשע, אַ זאך עכשער אזוי גוט ווי ער. יענער מעג זיך הייסן מיין מענטש, האָבן פון מיר אַ „קויעך־האַרשאַע“, פונדעסטוועגן קוקן אים אין מויל אריין צופיל טאָר מען נישט, מע מוז אים אַמאָל ווייזן און אַרויס מיט אַ וואָרט. קלאַמפערשט הייכט עס, יענער איז דער אַדוואָקאַט, דער שטאַדלען, מע פאַרלאָזט זיך אינגאַנצן אף אים, פונדעסטוועגן אליין מוז מען

אויך עפעס טאָן, זיך קלאָגן אויבן, אין סענאַט פאר דעם אויבערשטן און אָנר
 בעטן הינטן-אַרום אויך די גרויסע סאַרים פּאַפּציה אוכערוימע דאָס גאַנצע פעקל
 סטראַפּטשעס, סעקרעטאַרן מיט זייערע פאַקטוירים אין בעסרן-שעל-מאילע דאָרט.
 און די קינדער איסראָעל אַרבעטן, לאָזן זיך הערן אָף קוילעס ביז דעם
 זיבעטן הימל. ס'איז אַ ליאַרעם, אַ געפילדער, אַ געוואַלד, אַז טאַקע איין גאַט
 נאָר קען פאַרשטיין, וואָס זיינע אידעלעך ווילן, וואָס זיי בעטן און שרייען.
 דער אוילעם אידן האָט גוט געשריגן, לייזער-יאַנקל אָבער האָט זיי ארי-
 בערגעשריגן, פאַרט טאַקע אויסגעפירט זיינס — אָפּגעשפּילט דעם „מלך עליון“
 מיט אַ מאַרש, לעבעדיק, קנאַקנדיק, און הערשעלעך איז אויך עטלעכע מאָל
 געראַטן צו טאָן אַ קוויטש, אַזוי אז עס האָט געהיכט.

אַט אַזוי איז אָפּגעלאָפּן דאָס דאַוונען דעם ערשטן טאָג ראַשעשאַנע.
 לייזער-יאַנקל, הייסט עס, איז געווען פון אויבן, ער האָט איינגענומען. דעם
 אַנדערן טאָג אָבער האָט שוין גיווער געווען טאַקע דער אוילעם. עס האָט זיך
 געראַטט און גערוישט באַם זאָגן די שטיקלעך פּיוט מיט די טפּילעס, ווי עס
 רוישט זיך דער וואַלד בעשאַס אַ שאַרעמווינט, אָף אלערליי טרויערדיקע
 קוילעס. עס האָבן געשריגן העלזער, געזיפּצט, געקעכצט הערצער, הענט האָבן
 געפאַטשט, פּינגער געקנאַקט און קעפּ האַלב-איבערגעדעקטע און אינגאַנצן ביז
 דעם בוידן איבערגעדעקטע מיט טאַלייסים האָבן זיך געוואָרפן אין אַלע זייטן,
 געשאַקלט ארוף און אַראָפּ.

איינג איז געווען אין קלייזל, אַ שפּילצן קעפל אַהין נישט אריינצוואָרפן.
 הייס, אַ שרעק! לייזער-יאַנקל איז אָפּגעגאַנגען מיט שווייס און, כאַפּנדיק
 אַ בלאָז פון אַ צוגרווינטל, האָט ער פאַרלוירן דאָס קאַל, איז געבליבן ווי
 דערוואָרן, נעבעך. געראַטעוועט האָט אים נאָר דאָס איינציקע מיטל, וואָס ער
 האָט, וואו ס'איז אויסגעקומען צו זאָגן מיט מויל עפעס אַ רירנדיק שטיקל,
 זיך געשמאַק צעוויינט, געגאַסן טייכן טרערן, אָפּכאַפּנדיק דערווייל די ווערטער
 אונטער דער נאָז — און דאָס איז איטלעכן שטאַרק געפעלן.

אָף וויינען איז לייזער-יאַנקל געווען איין מאַיסטער אין דער וועלט, ער
 האָט געוויינט עפעס מעכאיעדיק-געשמאַק: דאָס האָט אים פאַרשאפט אַ נאָמען
 אין אונזער ווינקל, און ער האָט געהייסן „דער קאַפּצאַנסקער באַל-
 בע כּ״י. אַנדערע האָבן אים דרינען פאַרגליכן צו דעם באַרימטן ליטווישן כאָזן
 „די קלאָג-מוטער“. יענער, אַזוי שמועסט פון אים די וועלט, האָט אין זיין
 צייט געזיגט עפעס געטלעך, באַשאַמט: אַלץ מאַמע, מאַמע! גאַנץ אידישילעך,
 מיט דעם זיבעטן כּ״י.

5. רעב נאָכעם רויזעווער פאַרט שטאַרבן קיין ערעץ-איסראָעל.

אַז רעב נאָכעם פונם שטעטל רויזעווער האָט אויסגעגעבן די יונגסטע טאַכטער
 זיינע און איז געבליבן אָף דער עלטער אַן אַלמען, האָט ער זיך פאַרנומען
 פאַרן בעלי-נידער שטאַרבן אין ערעץ-איסראָעל. נאָר אַזוי
 ווי ביז דעם שטאַרבן באַדאַרף דאָך אַ מענטש האָבן צום לעבן, און אַ איד —

דערצו נאך כאסענע האָבן אויך, הייסט דאָך עס, מע באַדאַרף האָבן געלט. וואָס־זשע טוט מען? בעכיין האָט רעב נאָכעם געטאָן דאָס, וואָס אַנדערע אידן אין אַזאַ פּאַל טוען — ער איז עטלעכע יאָר אַרומגעפּאַרן צווישן אידישע קינד־דער, פּון איין שטאָט אין דער אַנדערער, זיך צו געזעגענען, דאָס הייסט, נעמען שיינע נעדאַוועס און מאַכן באַשטעלונגען, אויב עס לאָזט זיך נאָר, אָף ווייטער אויך, אימירצעשעם. אַזאַ פּאַר נאָס ע, ווי „געזעגענען זיך“, רעכנט זיך באַ אידן שוין גאָר נישקאַשעדיק, אַזעלכער, וואָס פּאַרט אַהין שטאַרבן, איז בעקאַוועדיקער פּון אַלע אַנדערע מינע מעקאַבליס, באַטלאַנים און אויך פּון ניסרעאַסיס, אַשטייגער, ער שמעקט שוין מיט קוואַרעס־בלעטלעך — מיט ערעץ־איסרעאַל, ער איז שוין אַ קאַנדידאַט אָף אַ יערושאַלמי!... רעב נאָכעם איז אַרומגעפּאַרן אַזוי עטלעכע יאָר און האָט צו אידן, כאַלילע, נישט דערלייגט. מע האָט אים פּאַרבעטן דער אָף אַ וועטשערע, יענער אָף וואַרמעס, און באַם געזעגענען זיך אים געגעבן אין האַנט אריין אויך. רעב נאָכעם פּון זיין זייט האָט זיי צוגעזאַגט דערפּאַר זייער פּיל האַרשאַכעס — דעם אַזוי, יענעם אַזוי, איינעם — בעטן פּאַר אים אַזן קייווער פּון מייער באַלנעס, און דעם אַנדערן — ערעץ־איסרעאַל־ערד... רעב נאָכעם האָט נישט פּאַרשעמט דאָס שטעטל ק... וואו ער האָט געהאַט באַקאַנטע און עטלעכע ווייטע קרויוים, און אין אַ שיינעם זומער־טאַג איז ער געקומען זיך געזעגענען אַהין.

געוויינטלעך עסט מען זומער אין שטעטל וועטשערע באַ דער שיינ פּון דער לעוואָנע, אויב זי איז דאָ, און אויב ניט — באַ אַ כּיילעוודיק גראַשן ליכטל. מע מאַכט עס בעקיצער, און אַ גוטע נאַכט — שלאָפּן! באַלד טאַקע, אַדער נאָכ־דעם ווי מע לופטערט זיך אין דרויסן אַפּיסל אויס. אין איין זומער־נאַכט אָבער, זייער אַ ליכטיקע, כאַטש פּערל צו קלייבן, איז באַ רעב כאַימען אין הויז געווען אַ פּאַרענדערונג: דער טיש איז געגרייט גאַנץ פּיין, ליכט ברענען אין מעשענע לייכטער, עפעס יאָנטעוודיק — דאָס האָט רעב כאַים פּאַרבעטן צו זיך רעב נאָכעם דיזעווער אָף וועטשערע. עס האָט זיך געצויגן באַם טיש אַ לאַנגער, אַ ברייטער שמועס איבער דעם קויסל־מאַראָווי און דער מעאַרעס־האַמאַכפּיילע, איבער דעם האַר־האַזייסיס און דער מוטער ראַכלס קייווער, איבער כּורוועס און קוואַריס, און מע האָט פּאַרביטן מיט אַ שמועס איבער פּייגן, טייטלען, מילגרוימען און באַקסערן. אַלע האָבן זיך באַלעקט, די אויגן האָבן געפלאַמט, געפּינקלט פּאַר גרויס האַנאַע. רעב נאָכעם איז זייער באַריידעוודיק, רעדט און רעדט, גלייך ווי ער איז שוין דאָרט געווען, אַלבדינג געזעען מיט זיינע אויגן, און אַלע קוקן אים און מויל אַריין, קוקן מיט ליבשאַפט, מיט גרויס דערעכע־רעץ און זיינען אים אין האַרץ שטאַרק מעקאַנע, וואָס אים איז באַשערט דאָרט צו זיין. עפעס אַזוי גרינג זאָגט זיך עס: ערעץ־איסרעאַל, יערושאַל אים! דאַכט זיך, אין פּלוג, אַ לאַנד — אַ לאַנד, אַ שטאָט — אַ שטאָט: הייזער, ערד, שטויב, מיסט, בלאַטע. נאָר ניין! עפעס איז עס אַנדערש. וואָס אַנדערש, ווי אַנדערש? דאָס לאָזט זיך גאָר ניט זאָגן. עפעס איז עס נישט מעגושעם גראַב, נאָר אַ רוכניעס. מע באַדאַרף עס פּילן. היינט נעמען — אָף לאַשן־קוידעש, שטעט, ערטער, וואָס שטייען אין דער טוירע!

דער שמועס איז דערנאָך איבערגעגאַנגען אָף אַנדערע, פּראָסטע זאַכן. רעב נאָכעם איז דאָך אויסגעווען עפעס אַ וועלט, זיך געזעגנט מיט אַזוי פיל אידן, אָן איינאַרע, און אָנגעזעען, אָנגעהערט זיך זאָכן גאָר א יאָם! ווילנע האָט אין דעם שמועס געשפּילט די הויפט־ראָלע, מער ווי פון אַנדערע שטעט האָט מען זיך אינטערעסירט מיט איר. רעב נאָכעם האָט דערציילט כידושים פון אירע מעשונע־באַרימטע ראַבאַנים, פון אירע ווילדע קצינים און שרעקלעך גרויסע גווירים, פון קלויזן, יעשיוועס און אָרעמע באַכורים — אַיִ! אויסלאָזנדיק מיט האַלבע מאַלכעס עפעס, אין אַ געסל ערגעץ דאָרט, וואו ס'איז סאַקאַנעס, און מע שייעט זיך גיין דאָרט באַנאַכט — שוין אָף א נידעריק אומעטיק קאַל: אַיִ! און גאָר צום סאָף איז ער ארויס שטאַרק אָנגעלאָדן אָף בערלינער עפעס. — האָט די אידן פון די שקאַלעס דאָרט פון ליליענטאַלס קנפּיע, — האָט ער געזאָגט, פאַררייענדיק מיט דער נאָז, גענומען דערציילן מאַיסעס, כויעק מאַכן פון זיי, אַז דאָס זענען עפעס ווילדע ברואים, זיצן באַ זיך, ווען קיינער זעט נישט, אָן היטלען און עסן אָן געוואַשן! די טוירע זייערע באַשטייט אין לאָשן, אין קורצע שורעלעך מיט מעליצע, אַלץ: אַהה, אַהה, וויגעשריגן! ... איינער, דער עלטסטער זייערער, עסט, זאָגט מען, שניצן מיט ברויט. מע זאָגט, ער שטעקט אַריין אַ כוילעוויק ליכט אין דער קאַשע און עסט... — אַה־ה־ה־ה־!

6. וואָס הייסט אַן אווירע?

דענסטמאַל האָב איך נאָך נישט גוט געוואוסט ביכלאַל צו אונטערשיידן, וואָס מע מעג און וואָס מע טאָר נישט. אָן אווירע האָט באַ מיר געהייסן: קוקן, אַשטייגער, אָף די קויהאַנים בעשאַס דוכענען; נישט שלאָגן קיין קאַפּאַ־רעס, נישט גיין צו טאַשלעך; שניידן די נעגל קעסיידער, נישט איבערהיפּערן א פּינגער איבער א פּינגער; נישט צולייגן צו די אָפּגעשניטענע נעגל דריי פּיצלעך האַלץ, אָפּגעשניצט פון א סטענדער צי פון אַ טיש, זיי זאָלן אָף יענער וועלט דאָרט דינען פאַר קאַשערע איידעס; נישט גלויבן אין אַ באַלשעם; נישט גלויבן אין אַלעץ; נישט גלויבן, אַז אין דער גרויסער שול דאוונען באַנאַכט מייסיס; נישט גלויבן אין אוילעם־האַטויהו — דאָס הייסט: נישט גלויבן, אַז אַסאַך מענטשן גייען אַרום צווישן אונז, דאָ אָף דעם אוילעם, זיי האַנדלען, דאַכט זיך, זיי מאַכן געשעפטן, זיי פאַרן אָף יאָרדן, קויפן און פאַרקויפן, הר־האַהו! און בעמעס זענען זיי נאָר מייסיס, טויטע־געשטאַרבענע, נעבעך, אָף דעם אוילעם־האַטויהו... נישט גלויבן, אַז צום בעזלודעווער פלעגן קומען מיי־סיס צום מישפעט, געפירט פונם מאַלעך־האַדוימע מיט אַ קאַמאַנדע מאַלכע־כאַ־באַלע, ווי אַרעסטאַנטן, אָדער נישט צו גלויבן, אַז „ער“ טאַקע, אַלעוור־האַשפּאַלעם, האָט געהאַט קשיצעס־האַדערעך — פונדאָנען אין הימל איז באַ אים געווען אַ שפּיי, ער איז דאָרט געווען אַ כאַשעוו, געהאַט אין דער האַנט דעם שליסל פון קינדער, פון שניי און רעגן; נישט גלויבן, אַז מענטשן ווערן מע־גולגל אין בעהיימעס, כאַיעס און אויפעס? — — — קורץ, אָט אַזעלכע מינע זאָכן האָבן באַ מיר געהייסן אווירעס. — — —

דאָס, וואָס איז נישט שייַן, פאַסט נישט פאַר אַ אידן, אַ באַווייבטן, אַ טאָרוד אין דער פאַרנאַכטע, קען מען עס נאָך ווי ס'איז מאַטער זיין אַ אינגל: מייכעטייטע, שפּאַציר דיר אַמאָל הינטער דער שטובֿ — אָף דער נאַטור, ווי הייסט עס באַ זיי דאָרט, וואַלגער זיך אָף דער ערד, אַפּן גראַז און קוק דיר אָפּ, אַט איז אַ זשוקל, אַ מוישע־דאַפּיינוס קיעלע, אַ פּיגעלע, אַ שמיגעלע! פאַרט נישט מער ווי אַ נאַריש אינגל, אָבער אַלצדינג, שייגען, מיט אַ מאַס. פאַרגעס נישט, יונגאַטש, אַז אַ אידיש קינד באַדאַרף לערנען, אַ אינגעלע, דו שנעק איינער, באַדאַרף אין זינען האָבן די געמאַרע, עפעס איז דאָך, שקאַן, אַ געכאַרע „ביצה“, „כתובות“ אויך דאָ אָף דער וועלט! .. יאָ, ווען אַזוי, וואַלט מען צו שלוימעלען גאָר ניט געקענט האָבן. מיילע, איז ער זיך אַביסל... ווייס איך וואָס? גאָר נישט! די צאַרע טאַקע איז דאָך אָבער, וואָס ער האָט נישט געוואוסט קיין מאַס, האָט זיך אַביסל טאַקע פאַרגעסן, פלעגט פאַרשאַלן ווערן אַמאָל און פאַרשפּעטיקן אַהיים צו מיטאַג. דער טאַטע האָט עס נישט באַמערקט, ווייל שטענדיק איז ער באַשעפטיקט, פלעגט טאַמיד, כּוּץ שאַבעס און יאָנטעוו, עסן באַזונדער, נישט אייניגעם מיט דעם הויזגעזינד. די מאַמע ווידער האָט געהאַט צו טאָן מיט דעם באַלעבאַטישקייט, פאַרנומען געווען מיט אירע זאַכן. און אַז זי איז אַקעגן אים איינמאָל אַרויס מיט דער שפּראַך: וואוהין ווערט עס אַ אינגעלע פאַרשאַלן? דערביי אים געשראַקן, אַז זי מוז עס, נישקאַשע, דערציילן דעם טאַטן — האָט שלוימעלע זיך געמאַכט טאַם, גע־ענטפערט מיט אַזאַ מינעלע, ווי איינער, וואָס איז גאַט די געשאַמע שול־דיק, סטייטש, ער איז דאָך געזעסן די גאַנצע צייט אויבן, הע־הע, אין דער וויבערשער שול און געלערנט!

אַט דענסטמאָל ערשט, אַז שלוימעלע איז שוין פאַרקראַכן אַביסל ווייטלעך, האָט דער שלימעזאלניק, דער ייצער־טאָוו זיינער, זיך אויסגעשלאָסן אים גוט אויסשייגעצן — אַזוי און אַזוי, קונדעס איינער! ליי־דאָ וואָס גייסט אַרום שלינג און שלאַנג, אָפּגעריסן זיך פונם לערנען, ביסטו נאָך צו אַלע צאַרעס אַ ליגנער אויך — נאַרסט אָפּ. וועמען נאָך? אן אייגענע מאַמען! דער גענעם איז דאָך פאַר דיר קאַרג.

אוי, אַ ווייטיק אַ גרויסער, דעם גענעם האָט דאָך שלוימעלע גוט געקענט פונם „שבת מוסר“ און נאָך אַזעלכע ספּאַרים, ווי יענע פאַשרייבן די זיבן מי־נע העלישע פייערן, אין וועלכע עס פּרעגלען זיך, עס קומען אָפּ די אָרעמע פאַלע־אויירעס; אויך די מעשווע־ווילדע מאלאכע־כאַבאַלע מיט די אייזערנע ריטער; פאַשריבן איטלעכס פיצעלע באַזונדער, גלייך ווי זיי וואַלטן דאָרט געווען אַליין, אַלצדינג געזעען מיט אייגענע אויגן! — אוי־וויי, ס'איז דאָך עפעס גאָר ניט גוט! וואָס טוט מען? —

שלימעלע טוט טשואווע! ... ער דאַוונט, בעט, גיסט אויס זיין האַרץ פאַר גאַט שטילערהייט מיט געפיל און זאָגט אים צו „הרים וגבעות“; נעמען זיך בעלי־ניידער ווייטער צום לערנען, זיין, אימיצעשעם, אַ איד, טאַקע וואָס אַ איד הייסט — כּוּץ דעם בעסמערעש נישט אָנקוקן די וועלט, פּע־פּע! ...

דאָס איז אָבער נאָר געוואָגט. פאַרפאַלן! איז אין אַ מענטש דאָ געשמאַק, געפיל, באַהיט זאָל מען ווערן, לאַזט זיך עס נישט אַזוי גרינג מיט דער האַנט אַוועקמאַכן. איז אים געפעלן, מאַיסע-סאַטן, די מעגושעם-שיינע ווערק גאַטס, פּאַשעט אין דער פּאַרמע, אין דער געשטאַלט ווי זיי זיינען, וועט קיין מוסער-סייפער נישט קענען עס אים פאַרמיעסן, מאַכנדיק דערפון אַש, אָפּער-וועאיי-פער... עס וועט אים, נישט פאַר אידישע קינדער געדאַכט, עפעס גאָר ווי אַ מאַנגעט ציען, ציען, ציען... שיינע צורעס, גוטע זאַכן, זינדיקע מענטשן דער-מיט צו פאַרפירן זיינען פאַר דעם ייצער-האַרע אָף דער וועלט דאָ גענוג, אי-בערגענוג-וויילסט נישט דאָס, נאַ-זשע דיר, נעשאַמעניו, יענק, דאָס קלאַמערשט איז פע, נאַ-זשע דיר, שלוימעלע, אַ פּראַדל, אַ שיינס, אַ פיינס, מאַלע-כייין!... פּראַדל, נאָך גאָר אַ קינד, מיט שלוימעלען אין איינע יאָרן, שטאַמט פון לייטישע עלטערן, רעב כאַימס שטיקלעך מעכוסאַנים, וואָס האָבן מיט עטלעכע יאָר צוריק זיך באַזעצט אין דעם שטעקל ק... פּראַדל פלעגט זייער אָפט קר-מען צו רעב כאַימען אין הויז, זיך שפילן מיט די קינדער דאָרט, איז באַליבט געווען באַם גאַנצן הויזגעזינד פאַר איר גוטסקייט, פאַר איר שיינקייט — און שלוימעלע האָט זיך אויס איר גאַרנישט געמאַכט, גלייך ווי זי איז גאָר אָף דער וועלט נישטאַ. פּראַדל — פּראַדל, איינע, וואָס האָט געהייסן פּראַדל! מיט-אַמאָל אָבער וואַקסט פאַר אים אויס פּלוצלים, ווי פון דער העלער הויט, אַ פּראַדל, אַ בילד-שיינע, גאָר אַנטיק — און עס גיט אים עפעס אַ צי, אַ טאַכק דאָס הערצעלע, עפעס לויפט אים ווי אַ הייסער שטראָם דורך די אַלע גלידער, רויט און בלייך ווערט ער אָף איינמאָל! עס ציט אים, עס גלוסט זיך אים אָף איר צו קוקן און קוקן, נאָר געוואַלד, ריבוינע-שעל-אוילעם, וואָס טוט מען מיט דיר? ס'איז דאָך אַ גרויסע אַוויירע!... ער ראַנגלט זיך מיט דעם ייצער-האַרע, ווי אַ איד, אַ ווילדער אַקשן: ניין, מע טאָר נישט, ניין, ניין, וועסט בא מיר נישט פּויעלן — און כאַפט לעסאָף נעבעך אַ קליין קוקעלע! שפעטער אַביסל — שוין עטלעכע, וואָס ווייטער, ווייטער — ווערט דאָס ראַנגלען זיך זיינס מיט דעם ייצער-האַרע שוואַכער, די מוירע פאַר גאַט שוין נישט אַזוי ווי די מוירע פאַר לייט — אוי, לאַז כאַטש אַ זייטיקער מענטש עס נישט באַמערקן, כאַלילע. אין הונדערטן פאַל, טאַמער שטויסט זיך עמעצער אָן, איז אים ניכע באַגראָבן זיך לעבעדיקערהייט. ער האָט אָנגעהויבן פאַר מוירע זיך אַרומצוקוקן, ווי אַ גאַנעו, כויעד זיין בא זיך איטלעכן אין שטוב, טאַמער האָט דער עפעס אָנגעשמעקט, טאַמער ווייסט יענער וואָס אין האַרץ בא אים טוט זיך אַזוינס, גלייך ווי ער וואַלט געווען פון גלאַז, דורכזיכטיק, מע זעט זיינע געדאַנקען, זיינע געפילן, אַלצדינג וואָס אינעווייניק אין אים גייט פאַר.

7. דער באַלשעם.

אין דעם שטעטל ק... פלעגט צייטנווייס זיך אַ ווייז טאָן, ווי פּלוצים פונם הימל אַרָפּגעפאַלן, אַ איד מיט אַ ווילדער גרויער באַרד, איין אויג אַ בלינדס, דאָס אויסזען זיינס שטאַרק-שטאַרק מעשוניע, און געקוקט האָט ער ביזו פון

אונטער די לאנגע ברעמען, האלטנדיק אביסל איינגעבויגן דעם קאפ. זיין אָג-קומען האָט זיך געלאָזט הערן אין דעם גאַנצן שטעטל, אַלע אין איין קאָל: דער באַלשעם, רעב עליע באַלשעם! אידן פלעגן ניט קענען זיך זאָט אָנדער-ציילן פון רעב עליעס גרויסע וואונדער, פון זיינע סגולעס און קאמייס—דאָרט און דאָרט האָט ער אַרויסגעטריבן אַ גילגל, דענסטמאַל און דענסטמאַל האָט ער געהאט צו טאָן מיט „זיי“, מיט די נישט-גוטע, וואָס האָבן פאר אים דאָס ניינעריקע, ציטערן פאַר זיין פּיפּס. דערביי איז דערקלערט געוואָרן דער טאָם פון זיין בלינד אויג אַזוי: אַז ער רופט צונויף די שיידיס וועגן עפעס אַ זאָך, שיט ער אויס אַ זעקעלע מאָן און הייסט זיי מיט אַ שפּרוך ביז איין מאָנדל צונויפקלייבן, וואָרום אָן עפעס אָן אַרבעט, לאָזן זיי איין רעגע שטיין ליידיק, קענען זיי מאַזיק זיין. איינמאַל האָט ער זיך פארגעסן מאָן אויסצו-שיטן, האָבן זיי אים אן אויג אויסגעדראַפּעט.

אַט דעם רעב עליען, איבער וועלכן עס האָט זיך אַרומגעטראָגן אַזעלכע שרעקלעכע מאַיטעס, אַז שלוימעלע האָט דערזעען, איז אים פאַר שרעק דער מאַמעס מילך אנטפאלן. עמעס טאַקע, ווי רעב עליע פאַרעט זיך מיט רוכעס, דערביי איז ער נישט געווען, נאָר דאָס בלינדע אויגל האָט אים באוויזן גאַנץ קלאָר, אַז די מאַיטע, אַפּאַנים, איז טאַקע אַזוי—עלע נישט, פאַר וואָס-זשע איז ער בלינד...? שפעטער אַביסל, מיט דער צייט, איז אים באשערט געווען צו זען אַזוינס אַליין טאַקע, מיט זיינע אויגן.

ווינטער באנאכט, אַרום גיין אַזיגער, פלעגט געוויינטלעך שלוימעלע און זיינע כאַווייריס גיין פונם כיידער מיט פאפירענע לאמטערנדלעך אין די הענט, מיט געפילדער און געזאַנג, פייפנדיק אין די קולאַקעס און צופויקנדיק מיט די באַקן. קרים איז מען אפן וועג צוגעקומען צו דער גרויסער קאַלטער שול, וואו עס דאוונען אלע נאַכט מייסיס, לויט אידן מיט בערד זאָגן, האָט פלוצים עפעס ווי אַפּגענומען דאָס לאַשן. מע איז אין איין שרעק איבערגעלאָפּן דאָס שטיקל וועג פארביי איר, האַלטנדיק זיך בא די ציצעס און שרייענדיק, בא זיך אין האַרצן, „שמאַ-איסראָעל!“ דערנאָך, אַז גאָט האָט געהאַלפּן, מע איז פון דער סאַקאַנע אַרויס, האָבן אידישע קינדער, ווי דער שטייגער איז, זיך געשטאַרקט, געעפנט אַ מויל און געזונגען שירע האַפּערדיק באהארצט.

איינמאַל, אין אַ שטארק קאַלטער ווינטער-נאַכט, אַז שלוימעלע איז באַ-האַרצט, ווי געוויינטלעך, אַריינגעלאָפּן אין שטוב, האָט מען אים באַלד אַפּגע-שטעלט מיט אַ בייז-אומעטיקער מינע, און דער „גוטן אָוונט!“ איז אים גע-בליבן שטיין ווי אַ בייין אין האַלז. ער וויל ארויס מיט עפעס אַ וואָרט, נאָר מע ווייזט אים ווינקענדיק מיט אַ פינגער אָפּן מויל—שאַ! ער זעט, ס'איז עפעס נישט גלאַט. אין שטוב איז טונקל, די מאַמע איז נישטאָ, פון די מאַנ-סבלען אויך קיינער נישטאָ, די קינדער זיצן צעשטערט, איטלעכער פאַר זיך אין אַ ווינקעלע. וואָס זאָל ער נעבעך טאָן? ער גייט, פון קיינעם נישט באַ-מערקט, אַף די שפּיץ-פינגער און קלעטערט אַרוף שטיל ווי אַ קעצעלע אפן אויוון, כאַטש צו דערוואַרעמען אַביסל די נעשאַמע פאַר קעלט. פונם אַלקערל אַף יענער זייט אויוון—אַ כיידערל פאַר אַ פאַר-פאַלק, פאַר דעם עלטערן

אַרויס אַ פּלאַם פּייער, אַרום זיי ברענט אויך אַ פּייער, און זיי אַלע שפּילן זיך אָט מיט דעמדאָזיקן קינד טאַקע, וואָס איז געבוירן געוואָרן. אַז דער ראָוו האָט אַ קוק געטאָן, ע־הע, אַזוי איז די מאיסע! — טוט ער אַ זאָג דעם מעשאַר־רעס זיינעם: גיכער גיב מיר אַהער וואָסער פון מיין פּלעשל! פארן וואָשן די הענט האָט ער געזאָגט אַ שפּרוך מיט דעם שעם און גענומען זיבן מעסערס, זיבן ברעטלעך, צוויי כאַלעס מיט זיבן שיך, אין איטלעכן שוך אריינגעשטעקט אַ מעסער, דערנאָך טוט ער אויס די שיך פון זיינע פּיס, וואָשט צוויי מאָל די הענט, שטעלט אוף דעם גראָבן פּינגער פון דער רעכטער האַנט און זאָגט אַזוי: מיט דעם קויעך פונם הייליקן שעם, אַזעלכן און אַזעלכן, בין איך מער וואָטל דעם קישעף פון די מענער און ווייבער, די מעכאַשפּים און מאַכשייפּעס, עס זאָל נישט שאַטן דעם קינד, און מיט דעמדאָזיקן שעם האָט רעב עליע דערהאַרגעט אַלע מעכאַשפּים. באַלד טאַקע נעמט ער דאָס קינד, אָפּפירן עס צו זיין פּאָטער און מוטער, און טייקעף ווי ער קומט אריין צו זיי רעדט ער אַרויס דעם הייליקן שעם „שמשיהו“. האָבן אלע מענטשן אין שטוב דערווען, אַז יענץ קינד, וואָס ליגט נעבן דער קינפעטאַרן, איז גאָר שטרוי און קלאַטשע — אַ פאַרבלענדעניש, באַהיט זאָל מען ווערן! עס האָט זיך גאָר געדאַכט, אַז אַ מענטש, משטיינס־געזאָגט. ער נעמט דאָס עמעסע קינד, וואָס ער האָט מאַצל געווען פון די קליפּעס, און גיט עס אָפּ צוריק דער מוטער.

8. יאַכנע־טאַסיע מיט אירע מאיסעס.

אַ מייסטערן שרעקלעכע מאיסעס צו דערציילן איז געווען יאַכנע־טאַסיע, אַדער לייבציכע, ווי זי האָט געהייסן. — לייבציכע פּלעגט, ווי אַ נאָ־ענטע שכינע, קומען צו סאַרען, רעב כאַימס ווייב, ליינע אַמאָל דאָס, אַמאָל יענץ, און קימאַט אַלע פּרימאַרגן נעמען פונם פּריפעטשיק אַ קויל פּייער באַ איר. שוועבעלעך, ווי היינט, האָט מען דענסטמאָל ווייניק געוואוסט, מע פּלעגט געברויכן אַנדערע מינע מיטל און פּייער־געצייג. לייבציכע פּלעגט דאָס קויל פּייער אריינשאַרן אין אַ טעפל, בלאָזן עס צווישן די קאַלטע קוילן דאָרט, און דערביי אויסשיטן גאַנצע זעק רייד. איינמאָל אין וואָך האָט געמוזט צווישן דיִדאָזיקע צוויי שכינעס זיך מאַכן אַ רויגעז. געוויינטלעך פּלעגט דער רויגעז אַרויסשפּרינגען אין אַ מאַרק־טאַג, איבער עפעס אַ מעציע, נאָר מער פון אַ טאַג האָט ער קיינמאָל נישט געדויערט. מאַרגן גאַנצאַרי איז שוין לייבציכע מיט דעם פּייערטעפל געקומען, איז געווען זיס ווי צוקער, געבלאָזן אין טעפל און גערעדט אַ שרעק.

אין די לאַנגע ווינטער־נעכט פּלעגט זי אָפט קומען זיצן באַ סאַרען מיט עפעס אַן ארבעט, מיינסטנס מיט אַ זאָק אין דער האַנט, און האַלטן זיך אייצעס, צי ס'איז שוין צייט אַנצוהויבן די פּיאַטע, אַדער אַף וויפל אייגלעך אָפּצולאָזן די זאָק. דערביי האָט זיך איר נישט צוגעמאַכט דאָס מויל, גערעדט, באַרעדט, דערציילט מעשונוע־וואונדערלעכע מאיסעס, וואָס זיינען זיך פאַרלאָפּן אין דער וועלט, אויך מיט איר אליין און מיט איר זיידן, אַלעוּה־שאַטלעם, שווערנדיק

זיך מיט קאָל האַטוואַרעס, אַז אַלצדינג, וואָס זי דערציילט, איז עמעס. פון
 איין מאיסע איז זי איבערגעגאַנגען אין דער אַנדערער, און אַמאָל האָט זי
 אויסגעמישט צוויי מאיסעס אייניגעם. פון וואָס מע זאָל נישט געווען רעדן, איז
 זיך עס נישט אויסגעגאַנגען אָן לייבצייכעס אַ מאיסע. האָט מען גערעדט פון
 עפעס אַ שלאַפֿקייט, קאָדאַכעס, אַשטייגער, איז לייבצייכע אַרויס מיט דער שפּראַכע:
 — שאַ, אָט האָט איר אייך, אידישע קינדער, גאָר אַ פּרישע מאיסע!
 פייסעך קלאָץ, אָט דער אישואַוויק קלאָץ, אַ רויטער, אַ געזונטער, גאָר טאַקע
 אַ פּויער, זיצט ער זיך, פייסעך, איבער אַ גרויסער שיסל זויערמילך, אַרייַן
 געטאָן אינגאַנצן מיט כיישעק אין דער אַכילע. וואָס דען-זשע זאָל אַ גראָבער
 יונג טאָן? ווי פייסעך זיצט זיך דאָ אזוי, די נעשאַמע זיינע אין שיסל, קומט
 אריין אין קרעטשמע צו אים עפעס אַ פּרישער פּאַרשוין. ווער דער פּאַרשוין
 איז? דאָס וועט זיך שוין אַרויסווייזן ווייטער, שפעטער אַביסל. שטייט ער זיך,
 דער פּרישער פּאַרשוין, אַקעגן קלאָץ, קוקט, קוקט, נישט אַראַפּצונעמען פון
 אים די אויגן. און ווי פייסעך שעפט אָן אַ גרויס לעפל זויערמילך און טראָגט
 עס צום מיל, אַז מיין פּאַרשוין טוט אים אַ פּאַטש איבער דער האַנט, און
 דאָס לעפל מיט דעם זויערמילך פּאַלט ארייַן—באַץ—אין שיסל.—דו זעסט, מאַכט
 דער פּאַרשוין צו אים,—אָט דאָס קלייניטשקע שוואַרצינקע פינטעלע, וואָס
 שווימט דאָ ארום אין שיסל? ניין, דאָס איז נישט קיין פּראָסטע פינטעלע.
 ס'איז דיין מאָזל, וואָס איך האָב מיר דאָ באַצייטנס אונטערגעכאַפט איידער
 דו האַסט עס אַראַפּגעשלונגען. דאָס גוטיטשקע פינטעלע איז עס. ווילסט וויסן,
 ווער, וואָס? — נאָ! דאָס קאָדאַכעס האָט זיך עס פּאַרוואָרפן אין אַ שוואַרץ
 פינטעלע און געוואָלט מיט דעם זויערמילך אייניגעם דיר אין בויך ארייַן. ער
 נעמט באַלד טאַקע אַ פּאַכירל, גיסט אַהין אינעווייניק ארייַן דאָס זויערמילך
 מיט דעם פינטעלע און היינגט עס אוף איבער דעם אויוון. פייסעך קלאָץ
 שטויסט זיך שוין אָן, ווער דער פּאַרשוין איז, איינער פון דער גוטער קנופיע
 איז ער. ער האָט אים זייער שייַן באַדאַנקט. דערנאָך איז פייסעך קלאָץ גע-
 פּאַרן אין שטאַט ארייַן און געבענטשט גוימל... וועט איר דאָך מיך פּרעגן,
 וואָס איז, יאַכנע-סאַסיע, דער סאָף מיט דעם פּאַכירל? אוי, אוי, אַזאָ סאָף
 מיט אלע אונזערע סאַנים געזאַגט געוואָרן! עס איז אויסגעטריקנט געוואָרן ווי
 אַ שפענדל, פון אַ מינדסטן בלאָז האָט עס מיט אים געוואָרפן ווי אַ קאָדאַכעס.
 דער רויך האָט שיר נישט צוגענומען דאָס קאָדאַכעס, אַזוי האָט עס געליטן,
 ליגנדיק דאָרט פּאַרשפּאַרט. באַדאַרף זיך מאַכן, אַז מע זאָל מיט אַ שפּילקע
 אַ שטאַך טאָן אין דעם פּאַכירל, איז דאָס קאָדאַכעס ווי אַ רויך אַרויסגעפּלויגן.
 אַזוי פּלען זאָל איך, ריבוינע-שעל-אוילעם, אין פּיל גוטס, אָמייין!
 איינמאָל אין אַ ווינטער-נאַכט זיצט זיך סאַרע מיט לייבצייכען נעבן אויוון
 און פּליקן ביידע פעדערן. אַקעגן זיי אַף דער באַנק זיצט די קאַץ, פּאַרלייגנדיק
 אונטער זיך די הינטערשטע פּיס, מאַכט מיט דעם וויידעלע און קוקט מיט
 אַ פּאַר גרינע אויגן. אָפּן „לוטשניק“ ברענט אַ פייערל, די קינדער, אַמאָל דער,
 אַמאָל יענער, וואַרפן-אונטער דאַרע שפענדלעך. אין שטוב איז וואַרעם מעכאַיע,
 עס רעדט זיך עפעס געשמאַק, אַזוי געשמאַק.

— וואָס, פון דער קו, סאַרע, רעדסטו?—פאלט לייבציקע אַרײַן סאַרען אין די רײד — די קו גיט עפעס ווייניק מילך, זאָגסטו, די קו? דאָס נעמען די מאַכ־שייפעס צו דאָס מילך. איין מיטל דערצו איז קאָכן דאָס „צעדעלקע“ (א שטיקל לײוונט אַף איבערזײען דאָס מילך). אז איך בין נאָך אַ מײדל געווען, האָט זיך געטראַפֿן באַם זײדן, מיר אַף צו לאַנגע יאָר, אַ מאַיסע, אין דעם יאָר טאַקע, וואָס מיט דעם גאַנער, אַ ליכטיקן גאַנײדן זאָל ער האָבן — דער זײדע. סײַזי נאָך אַזאַ מאַיסע נישט דערהערט געוואָרן אין דער גאַנצער וועלט. מע האָט אים נישט געקענט רירן פונם אָרט, אַזוי שווער איז דער גאַנער געווען, אַ הונדערט פונט, און עפשער נאָך מער. ער האָט באדאַרפט געבן אַוואַדע עט־לעכע טעפּ שמאַלץ, און גריוון גאַר אָן אַ צאָל. צוריקטראַגנדיק אים פונם שווי־כעט, אַ געקײלעטער שוין, גיט ער זיך פלוצים אַ שטעל אַף די פיס, טוט זיך אַ לאָז מיט אַ פייף איבער דער גאַנצער גאַס און ווערט פאַרשוואַנדן. ווער גאַנער, וואָס גאַנער — אַ גילגל איז דאָס גאַר געווען!... טפו, איך מיש איין מאַיסע מיט דער אַנדערער, פליישיקס מיט מילכיקס, פון מילך וויל איך דאָ גאַר דערצײלן. אַ מײדל אַז איך בין נאָך געווען, האָט די רויע קו דעם זײדנס, אַלעו־האַשאַלעם, אופּגעהערט קימאַט צו געבן מילך, איז געוואָרן מאַגער, דאָר־קוואַר מיט לײדיקע אײטער. די באַבע טעמע, זאָל אַ גוטע מײליצע זײן, האָט זיך שטאַרק געערגערט. גײ, זאָגט זי, גיב פּרעסן אַ קו, אַז זי וויל נישט געבן קײן מילך. מאַקעס איר... פעטריכע זאָל זיך מײען־נישט־מײען דאָרט האָט, צע־קרינגנדיק זיך מיט אירע אַ כאַווערטע, אַ מאַכשייפע, אויסגעזאָגט דעם סאָד, אַז דאָס איז איר מעלאַכע, און פאַר אַ טרונק בראַנפן געהײסן אָט וואָס: „טע־מע, מאַכט זי, נעם צעלייג אַוונט־צײט אַפן פריפעטשיק אַ פײער, שטעל אַרוף דאָרט אַף אַ טרינישקע אַ טעפל, אין טעפל טו אַרײַן די „צעדעלקע“ און די האָר פון אַ פלעדערמױז מיט די קרײטעכצער, וואָס איך גיב דיר דאָ. טיר און לאָדן זאָלן זײן גוט צוגעמאַכט, כּוץ דיר זאָל קײנער אין שטוב נישט זײן. אויב דו האָסט שטאַרק מירע, מעג יאַכנע־סאָסיע מיט דיר בלייבן. אַז דאָס טעפל וועט אָנהױבן קאָכן, וועסטו הערן אַ קלאַפּ אין דער טיר, שפעטער אַביסל קוילעס מיט אַ געבעט: טעמע, עפן די טיר! און דו — שאַ. דאָס וועט די מאַכ־שייפע, קײקלענדיק זיך אַפן בויד, קומען בעטן זיך, און אָנעמען דאָס קאָד פון דיין מאַן, און נאָך אַנדערע אַלערליי קוילעס, דו אָבער — צײט... עפן נישט לע־מאַנעשעם, לעמאַנעשעם“. קאַכאווע. איך געדיינק עס, ווי הײנט. סײַזי אַוונט־צײט, אין שטוב איז פינצטער, איך מיט דער באַבען, מיר אַף צו לאַנגע יאָר, שטייען מיר באַם פריפעטשיק. דאָס טעפל אַף דער טרינישקע, אונטן ברענט אַ פײער, קוים הויבט אָן דאָס טעפל טײאָך, טײאָך, הערט זיך אין דער טיר קלאַפּ, קלאַפּ. די באַבע ציטערט, שטשירעט אויס אַף מיר אָן אויג, פאַרבייסנדיק מיט די ליפּן. מיר אין האַרצן קלאַפט אויך — טײאָך, טײאָך, נאָך גאַרנישט — שאַ! פלוצים הערט זיך אַ קאָל ווי פונם זײדן. אָבער אַקוראַט אַזוי, מע האָט געמעגט שווערן, מיט אַ געבעט: טעמע, לאָז מײך אַרײַן, טעמע! די באַבע פאַרבייסט נאָך שטאַרקער מיט די ליפּן, ווינקט מיר מיט אַ פינגער אַפן מויל, דאָס הײסט — שאַ. יאַכנע־סאָסיע! איך לײג אַלץ אונטער שפענדלעך. דאָס טעפל קאָכט, פון

דרויסן הערן זיך קוילעס: ווידער ווי דעם זיידנס קאַל מיט גוטן און מיט בייזן.
דאָס איז געווען זי, די מאכשייפעטע, עס האָט איר אַפּאַנים גוט געדרייט אין
בויד פונם קאַכעניש אין טעפל. שפעטער אַביסל—אַ כרייקען פון אַ כאַזער, אַ
היילן פון אַ הונט, אַ מעקען פון אַ ציג, אַ מיאַקען פון אַ קאַץ. דערנאָך, דער-
נאָך... הערסטו, סאַרע, וואָס איך וועל דיר בעסער זאָגן—טוט פּלוצים אַ זאָג
לייבצייכע, פאַרקוקנדיק זיך אַף דער קאַץ, וואָס ליגט זיך אויסגעשטרעקט אַקעגן
אַף דער באַנק, דרייענדיק דעם ווידל און מאַכנדיק מיט די פּאַדערשטע לאַפּ-
קעס—דו הערסט, עס געפעלט מיר עפעס נישט דיין קאַץ. איך האָב מוירע,
אוי, אַ ווייטיק איז מיר נישט, דאָס איז אַ גילגל! ... אַ-קאַטאַ!

— אַ-קאַטאַ, אַ-קאַטאַ, אַ-קאַטאַ! ...

די קאַץ דערשרעקט זיך, לויפט און פאַלט אַריין אין דעם טאַפּ פעדערן,
שפּרינגט געשווינד אַרויס, איינגעטונקט אין פעדערן, ווי אַ שוואַרץ-יאָר. עס
ווערט אַ געשריי, אַ יאָגעניש, זי—פּוץ אַף טיש און אַף ביינק, און אַלע נאָך
איר. ס'איז אַ צאַרן, אַ מעהומע אַף דער בידנער קאַץ נעבעך גאָר פּלוצים,
אומגערעכט!

XIV. מאן און ווייב, עלטערן און קינדער.

1. דאָס הויזגעזינד.

היינט, אין די עלטערע יאָרן, ווייסט אונזער הערשעלע שוין, אז אידן צווישן אלע מענטשן אָף דער וועלט זענען די הענער, וואָס ליגן שטענדיק אונ-טערן פעקעליק נעבן ווייב און קינדער. דאָס הויזגעזינד איז באַ אַ אידן דאָס גאַנצע לעבן, טיף איינגעבאָקן אים אין האַרצן, און דער טאַטע זיינער איז דערינען געווען אַ איד שעבעאידן, אַ האָן שעבעהענער. ער ווייסט היינט וואויל, אַז דער טאַטע האָט אים זייער ליב געהאַט, נאָר דאָס איז געווען אַ פאַר-באַרגענע ליבשאַפט אינעווייניק אין האַרצן, אָפן אידישן שטייגער, אין פּאַנים אָבער האָט מען עס אים נישט אַרויסגעזעען. פאַרקערט, אָפן פּאַנים איז אים שטענדיק געלעגן אַ פינצטערע כמאַרע. ער האָט געקוקט עפעס ווי בייז, אָנ-געלאָדן, מיט אַ ביטער-זויערער מינע. ס'איז אים עפעס ווי נישט אָנגעשטאַנען צו רעדן, לאַכן, נאַריש צו מאַכן זיך מיט די קינדער, האַלטנדיק אין דער סוואַרע, אַז פאַר אַ טאַטן פּאַסט נישט אַזעלכע זאַכן, קינדער באַדאַרפן פאַר אַ טאַטן מירע האָבן, וויסן דערעכערען, אין זיינע אויגן נישט אונטערשטעלן זיך הויך רעדן, אַ לאַך צו טאָן, כאַלילע, און באַדאַרפן גיין אָף די שפיץ-פינגער. האָט זיך אמאָל אַ קינד פאַרוינדיקט מיט אַ הויך קאָל, מיט אַ געלעכטער און עפעס אַ פרייע באַוועגונג, איז אים עס, נישקאַשע, באַקאַם אויסגעפאַלן פון טאַטנס אַ בליק, וואָס האָט אים דורך-און-דורך געשטאַכן. מיט דעם ווייב האָט ער פאַר פרעמדע, אויך פאַר אייגענע מענטשן קאַרג וואָס גערעדט, זי נישט גערופן באַ דעם נאָמען, נאָר געזאַגט געוויינטלעך: דו, הערסטו! און אמאָל אויך: טיפּשע. אין האַרצן איז ער געווען צו איר טאַקע זייער גוט, גוט ווי די וועלט, נאָר ארויסווייזן עס באַשיינפערלעך האָט ער עס פאַר זיך גע-האַלטן פאַר אן אומקאָוועד, עפעס פריקערע, נישט שיינ פאַר אַ אידן. ער — איז דאָך ער, אַ מאַנספאַרשוין, אַ איד, און זי איז אַ זי, נאָך אלע זאַכן פאַרט נישט מער ווי אַ נעקייווע, אַ אידענע... ער איז געווען אין דעם הויזגעזינד טאַקע אַן עמעסער האָן, וואָס פירט זיך שטענדיק ארום מיט דער הון און מיט איר פליד, זוכט, קראַצט פאַר זיי אויס ווערעמעלעך, שפייז פון אונטער דער ערד, נאָר זאָל פּרואוון אַ הינדל עפעס טאָן נישט ווי זיין ווילן, גיט ער עס אַ פיק אין קעפל. ער גייט פאַריסן דעם קאַפּ אין דער הייך, די אייגלעך פייערן אים, קוקט מיט גאַדלעס, און ביכדיי צו באווייזן, וואָס אַזוינס ער איז, טוט ער אַ קלאַפּ מיט די פליגל, מאַכט אַ „האַמעלעך“, אַ ברייטן, גרויסן קוקריקן! דאָס באַטייט: טאַרבוס, הינער, ווייסט, ווער עלטער איז!...

צוגעלאָזט און באַרעדעווידיק איז דער טאַטע געווען נאָר אין אזעלכע גע-
 וויסע פעל, ווען אַ קינד, אַשטייגער, איז קראַנק געווען. דענסטמאַל איז ער
 פון אים נישט אָפּגעטראַטן אָף אַ טריט. האָט עס געגלעט, געטאַפט באַם שטערן,
 איינגענומען מיט גוטע רייד און צוגעזאָגט מאַטאַנעס, שיינע שפּיכלעך וויפל
 דאָס האַרץ גלוסט: אַ שיינ הילצערן שווערדל אָף טישעבאָו אָפּגעפאַרבט מיט
 שוואַרצע יאגעדעס, אַ גראַגער, אַ דריידל, אַ פּאָן מיט אַ רויטן עפל, ארופּגע-
 שטעקט אויבן, דערביי טאַקע נאָכגעמאַכט ווי אַ גראַגער גראַגערט, ווי אַ דריידל
 דרייט זיך, זשומזשעט און ווי אינגלעך מיט פּאָנען גייען צו די האַקאַפּעס,
 קוויטשען: „עוזר דלים הושיעה נאָ! אָט אַזוי, אַזוי... ביכדיי ארויסצובאַקומען
 דערמיט באַם קראַנקן קינד, נעבעך, כאַטש אַ קליין שמיכעלע, איז עס אים
 געראַטן, איז ער געווען איבערגליקלעך. אָדער, אַשטייגער, ווען עפעס אַ סימכע,
 אַ יאָנטעוו און מיינסטנס פייסעך צום סיידער, אַז ער איז געזעסן אָנגעלענט,
 ווי אַ פּאַריץ, אָף דער עסעבעט אין קיטל, דאָס ווייב קלאַרווייס אָנגעטון נעבן
 אים, ער האָט זי גערופּן מאַלקע, זי אים — מעלעך. ביידע האָבן געלויכטן, גע-
 קוקט מיט שיינענדיקע אויגן, דאָס איינער אַפּן אַנדערן, דאָס אָף די אויסגע-
 צוואַגענע קינדערלעך אַרום דעם טיש, און דאָס אָף די קויסעס, אָף דעם טע-
 לער, אין וועלכן עס ליגן שוין, פּיין אויסגעלייגט ווי געהעריק: די זריע אין
 דער רעכטער האַנט, אונטן כאַרויסעס, דאָס איי אין דער לינקער האַנט, אונטן
 קאַרפּאַס, גרינס פון פעטרישקע, און צווישן זיי מאַרער, געריבענער כריין, גאָר
 מעכאַיע. — אנו, הערשעלע, — פלעגט מאכן דער טאַטע, אָנעמענדיק דאָס קינד
 פאַרן בעקעלע, — פרעג מיך, הערשעלע, די פיר קאַשעס. הערשעלע האָט זיך
 צעשטאַקלט, אָנגעהויבן הויך אַפּן ביי-קעלעכן, מאַכנדיק דערביי מיטן גראַבן
 פינגער: טאַטע! איך וועל דיך פרעגן, טאַטע! פיר קאַשעס! און אָפּגעקנאַקט
 לעבעדיק איין קאַשע נאָך דער אנדערער. דענסטמאַל איז מען פריי געווען צו
 רעדן, צו לאכן וויפל מע וויל. העפקער א וועלט. די קינדער פלעגן זיך אָנ-
 שיקערן מיט גאַנצע קויסעס לאַקריצע, וואָס די מאמע האָט אָנגעקאַכט אין
 יענעם גרויסן פייסעכדיקן טאַפּ, און פלוידערן אָף וואָס די וועלט שטייט.

אַכוץ דיִדאָזיקע פעל איז די מוירע פאַרן טאַטן געווען גרויס. אין שטוב
 איז אונזער הערשעלע, ווי די אלע איבריִקע קינדער, געווען שטיל, נאָר אָבער
 ווי א שטיל וואסערל, וואָס גראַבט טיף. צווישן זיך פלעגן די קינדער שטי-
 לערהייט אָפּטאַן מאַיסים, קריגן זיך, נאָכקרימען זיך אפּן וואונק, איינער דעם
 אַנדערן אַרויסשטעלן פייגן, דערלאַנגען אַ זעק, אַ קניפּ און — שאַ. איטלעכער
 האָט געוויינטלעך געהאַט זיינעם אָף צו קריגן זיך. הערשעלס צעלאַכעסניק איז
 געווען כאַנע־לעמל. זיי זיינען געווען פייער און וואַסער, צוויי נישט קיין
 גלייכע מענטשן. כאַנע־לעמל האָט געוואָלט, ווי א עלטערער ברודער, וואָס אָט
 באַד אַ כאַסן־באַכערל, לערנען דעם יונגערען דערעכערעך. עס האָט אים גע-
 ברענט, פאַר וואָס דער טאַטע זעצט שאַבעס באַם טיש הערשעלען נאָענט נעבן
 זיך און שמעלצט זיך גאָר הערנדיק, ווי ער טערעלייקעט „קאַל־מעקאַדעש“ און
 האַלט אים אונטער אין די זמירעס אָף אַ דיך־קוויטשיק קעלעכן. ער פלעגט
 דעריבער אלץ קריכן צום טאַטן אָף הערשעלען מיט מעסירעס, ביכדיי צו פאַר-

מיעסן אים אין זיינע אויגן, און שטילערהייט צווישן זיך פלעגט ער נאָכקרימען הערשעלען ווי ער טערעלייקעט, אַרײַנשטעקן דערביי אַ פינגער אין גאַרגעלע, שאַקלען דאָס קעפל און אַנבלאַזן זיך ווי אַ אינדיק. הערשעלע פלעגט זיך ווי אַ קעסל, ארויסשטעקן דאָס צינגל און מיט אופגעשטעלטע קולעקלעך מאַכן אין איין קאָס: פּיקע זיך, כאַנקע־לעמלדריק! אַבער אַלץ שטיל, מע זאָל נישט הערן.

2. די שאַמעלע לאַגע פֿון דער פרוי.

— אַ רעב מענדעלע! וואָס מאַכט איר גוטס? — ווענדעט זיך צו מיר די רעבעצן, נאָכדעם, אַז דער ראָוו איז אַרויסגעגאַנגען — שוין אַ לאַגע צײַט טאַקע, רעב מענדעלע, זײַנט איר הי באַ אונז נישט געווען, האָט איר אונז, ווייבער, עפעס געבראַכט ספּאָרים?

— פאַר ווייבער ספּאָרים? — טוט אַ שמיכל איינער פֿון די נעגידים, וואָס מיט אַ פאַרקרומטע עסיק־ווערע צורע.

— די מאַנסבלען מײַנען, אז נאָר פֿון זײַערטוועגן באַדאַרף מען דרוקן ספּאָרים — רופט זיך אָן מיט פאַרדראָס די רעבעצן — אַלצדינג פֿון זײַערטוועגן, ווייבער האָבן גאָר קיין נעשאַמע נישט, זענען גאָר קיין מענטשן נישט און באַדאַרפֿן אַף דער וועלט קיין זאַך נישט האָבן. גענוג פאַר זײַ איז דאָס, וואָס זײַ לעבן, וואָס זײַ טראַגן, וואָס זײַ האָבן קינדער און האַדעווען זײַ, וואָס זײַ קאָכן וואַרמעס, היטן־אַפֿ די מאַנען און ווערן פאַרשוואַרט.

— געלויבט איז דער אויבערשטער, וואָס מע זעט זיך געזונט — ענטפער איך — נישקאַשע, רעבעצן, איך האָב אין איך נישט פאַרגעסן. איך האָב אייך געבראַכט אַ „טכינעס ערעץ־איסראַעל“, גאָר אַ שפּאַגל־נייע. זעט איר, רע־בעצן־קרוין, איר באַשולדיקט אומזיסט די מאַנספאַרשוינען, מע האָט אייך, כּילעבן, אויך אין זינען. קומט, זײַט מויכל, און באַטראַכט די טכינעס, וואָס מע מאַכט פאַר אייך אָן. וואָס ווילט איר האָבן? מיר דאַכט זיך, מע האָט שוין גענוג, איבערגענוג אייך, ווייבער, אַנגעמאַכט. . . נישט דאָס בין איך אויסן.

— אַי, אַי, רעבעצן! — כאַפט זיך אָן אַ נאָגיד מיט אַ זיס שמיכעלע — איר ווילט, כּילעבן, מאַכן אַ מערידע אונטער די ווייבער! הערנדיק אייך, וועלן דאָך אונזערע ווייבער פאַרייסן די נעז, אַנהייבן פאַדערן עפעס גאָר נייע זאַכן און אונז גאָך כּאַלילע וועלן געטן! נאָר איך פרעג אייך, רעבעצן, אַז ס'איז שוין יאָ געקומען צו רײד, זאָגט־זשע, זאָלט איר מיר געזונט זײַן, פאַר וואָס־זשע האָט פאַרט שלוימע האַמעלעך אַנגעשריבן, אז אפּילע אונטער טויזנט ווייבער האָט ער נישט געפונען אי איינע. אַ רעכטע?

— טאַקע דעריבער האָט ער נישט געפונען — איז די רעבעצן אַרויס מיט אַ טערעץ — ווייל ער האָט געהאַט, מעכילע, טויזנט ווייבער. מאַנסבלען, וואָס זוכן צו האָבן אַסאַך ווייבער, קענען טאַקע איינע אַ רעכטע אויך נישט האָבן. זאָגט מיר, איר וואָלט אַף זײַער שטעלע בעסער געווען, מאַנס־בלען? . . .

— נאָר פאַר וואָס אָבער — האָט נאָך איינער זיך אָנגערופן — שטייט אין אונזערע ספּאָרים, אַז די גאַנצע כאַכמע פון א אישע באשטייט אינגאַנצן נאָר אין דעם שפינדל ?

— ס'איז דעריבער — ענטפערט די רעבעצן — ווייל דאָס האָט אָנגעשריבן אַ מאַנסבל. אַוואָדע זענט איר די כאַכאַמים, אז איר, מאַנסבלען, געוועלטיקט און האַלט די ווייבער, נעבעך, אין אייערע הענט! דער שטאַרקער בלייבט טאַמיר דער קלוגער, דער גערעכטער, ווי זאָגט מען עפעס: דער מאַלכאַמאַ-וועס שעכט און בלייבט גערעכט. נאָר ווערטלעך אין דער זייט. איך פרעג אייך נישט מער, ווי קענט איר אונז אָפּאַסקענען אַזעלכס, וואָס מיר ווייסן און וואָס מיר זעען מיט אונזערע אויגן, אַז ס'איז נישט אַזוי! ווייניק ווייבער נע-ווייטעס אי כאַכאַמעס זענען בא אונז אירן געווען אמאָל אין די אלטע צייטן, און ווייניק ווייבער כאַכאַמעס, בעריעס, זענען דאָ בא אונז אויך היינטיקע צייטן, וואָס שטייען אַסאַך העכער פון אַנדערע מאַנסבלען? מיר דאַכט זיך, אַז טאַקע דאָ, בא אונז, אין דער שטאַט, קען מען אופצייילן פיל ווייבער, וואָס נאָר זייער בעריעשקייט און כאַכמע אַליין האָבן די מאַנען צו פאַרדאַנקען אַלצדינג, זייער קאָוועד, אי זייער אַשירעס. ווען נישט די ווייבער זייערע, וואָלט פון זיי גאָרנישט געוואָרן. פונדעסטוועגן, זאָל אויסקומען אַמאָל עפעס באַ א שטאַט-זאָך, אַדער באַ עפעס אַן אַנדערן וויכטיקן איניען, ווייסט מען נישט מער ווי די דידאַזיקע באַלעבאַטים, וואָס טויגן נישט, מעכילע, אַ קאַץ אַן עק צובינדן. ווייבער זענען פאַרעכנט ווי גאָרנישט, די דייע האָבן נאָר באַלע-באַטים. אַלץ באַלעבאַטים. אַף אַסיפעס — באַלעבאַטים, אין שול — באַלעבאַטים, אַפילע אין מערכעץ אַריין, מעכילע, רופט מען אויך נאָר באַלעבאַטים — באַלע-באַטים אין באַד אַריין!...

— עפעס זענט איר מיר היינט, רעבעצן, זייער אופגעבראַכט — האָט דער נאָגיד ווייטער זיך אָנגערופן — עפעס רעדט איר מיט פאַרדראַס, ס'איז אייך, אַפּאַנים, עפעס נישט גוט אַפן האַרצן, און איר לאָזט אויס אייער קאַס צו די מאַנסבלען, נעבעך!

— וואָס זאָל איך טאָן? — ענטפערט די רעבעצן מיט אַ זיפּץ טיף פונם האַרצן — אַז ווען עס קומט צו רייד פון אונז, ווייבער, און איך באַטראַכט אונזער פינצטערע, ביטערע לאַגע, קאַכט זיך טאַקע אין מיר איבער דאָס בלוט.

— נאַט, רעבעצן! — כאַפּ איך מיך אונטער און גיב דער רעבעצן אַ טכינע, וועלכע איך האָב אַרויסדערטאַפט פונם פעקל — איך ווייס, אַז די טכינע איז פאַר אייך גוט. פאַר אייך, רעבעצן, איז טאַקע, כילעבן, גוט די טכינע ...

— עמעס טאַקע, רעב מענדעלע! — האָט די רעבעצן זיך אָנגערופן, צו שאַקלענדיק מיטן קאַפּ — פאַר אונז, בינדע ווייבער, איז טאַקע נאָר גוט טכי-נעס, איין איינציקע רעפוע צו הערצער פול מיט מאַקעס, מיט וואונדן; אייך איינציק מיטל אויסצעוויינען זיך כאַטש אַמאָל און אויסצעגיסן דאָס שווער ביי-טער געמיט אין הייסע וואַרעמע קוואַלן טרערן ... ס'איז נאָר א ווייטיק, אַ

צעזעבעניש, ווי די מאַנסבלען, וואָס פאַרשטייען נישט און ווילן גאָר נישט פאַרשטיין אונזער האַרץ, ווי זיי לאַכן, שפּאַטן פון די ווייבערשע טכינעס און פאַרגינען אונז נישט אויך דידאָזיקע איינציקע רעפּע. זיי זאָלן זיך אַמאָל אין דער ווייבערשער שול, אַ שאַבעס אָדער א יאָנטעו, און צוזען דאָרט ווי אַסאך אומגליקלעכע ווייבער, וואָס האָבן זיך קיים אַרויסגעריסן פון דער היים: די מיט אַ פינצטערע דאָליע פון איר מאַן, יענע א וויסטע אַגונע, איינע מיט אַ שווער טראַגן, די אַנדערע מיט א פאַרביטערט געמיט פון אירס אַ זייגנדיקס קראַנק קינד, וואָס לאָזט זי דורך די נעכט נישט שלאָסן און פאַרמאַערט זי, נעבעך, די מיט געשוואַלענע, אַפּגעברייטע הענט פונם שטיין באַם אויוון, און יענע מיט אַ פאַרוואַרט, אויסגעפלייכט פּאַזים פון דער שווערער פּאַנשטשניע, פונם שטענדיקן גיין אין יאָך, — ווי דידאָזיקע אַלע פאַראומערטע דערשלאָגענע, נע, נעבעך, שטייען אַרום דער זאָגערן דאָרט, יאָמערן, קלאָגן מיט אופגעווייבענע אויגן צום באַרעמ האַרצעדיקן, געטרייען פּאַטער אין הימל, באַוואַשן זיך מיט טרערן און וויינען פון זיך אַרויס די נעשאַמע — ווען זיי, די מאַנסבלען, זאָלן עס באַטראַכטן און צוזען מיט זייערע אייגענע אויגן, וואַלט, כילעבן, זיי זיך נישט געעפנט דאָס מויל צו שעהן פון די ווייבערשע טכינעס... — — —

אַלע מענטשן אין דעם שטיבל זענען געבליבן שטיל, ווי דאָס לאָשן האָט זיי אַפּגענומען. די רעבעצן מיט אירע רייד האָט אף מיר אַנגעוואַרפן עפעס אַ מאַרעשכירע. איך בין געזעסן אומעטיק אין אַ ווינקל און צעקייט דער רעבעצנס איטלעכע וואָרט. אירע ווערטער זענען געווען אַנגעזאָשט ווי אַ שוואַם מיט שאַרפע, ביטערע געפילן. — — — איך בין זיך מוידע, דאָס ערשטע מאָל אין מיין לעבן איז מיר אויסגעקומען ערנסט צו באַטראַכטן די שאַעלע לאַגע פון די ווייבער, צו פאַרשטיין זייער האַרץ...

3. צעשטערטער שאַלעם-באָים.

— אָט אַצינד קענען מיר שמועסן גאַנץ אָפּן — זאָגט לייבצע, אַנעמענדיק זיך באַם בערדל, און שטשירעט אויס איין אייגל אף רעפּאָעלן, — צו וואָס לאָך מיר זיך דאָ נאָרן, קיין סוידעס אין דער וועלט איז נישטאָ... די מאַסע דער פון איז אַזוי: ס'איז, פאַרשטייט איר מיך, א צעשטערט לעבן! ... אַדעראַבע, זאָגט, איר קענט דאָך אים, מיין איידעם. נו, וואָס? א יונגעראַמאן א פיינער, אַ טאַטנס אַ קינד, אַ צאַצע. איך פון מיין זייט האָב אים ליב, אין מייער אויגן האָט ער דעם זיבעטן כּיין, בין פון אים צופרידן. איז דאָך, דאַכט זיך, גוט. נאָר וואָס העלפט עס אָבער, אַז זי, דאָס ווייבל, איז א נאר! ... איר פאַרשטייט וואָס? זי, אַ טריאַטער, כילעבן! זי איז נישט צופרי... —

לייבצע דערעדט נישט דאָס וואָרט און ווארט, קוועטשנדיק זיך, ווי אַ געווינערן, מיט אַזא מינע, אַז רעפּאָעל זאָל אים דאָס וואָרט פונם מויל אַרויסנעמען.

— נישט צופרידן — כאַפט רעפּאָעל און רעדט אַרויס דאָס גאַנצע וואָרט. — — —

— אָ-אָ-אָט! ... נישט צופרידן. נישט ליב, זאָגט זי — זאָגט לייבצע, אויס-
שפייענדיק דריי מאָל — פע! איך דערקען גאָר עפעס נישט פון א צייט מיין
טאָכטער, אַזוי געענדערט האָט זי זיך. זי רעדט עפעס אַזוינס, וואָס פאַסט
גאָרניט פאַר אונז, פאַר אונזער שטאַנד. האָט איר געהערט אַ זאָג אביסל —
פיינט א מאָן! און ווער, נאָך ווער? אַ געלעכטער, כילעבן, אַזאַ ... אַזאַ ...
אינגאַנצן, איך בעט אייך מעכילע, אַזאַ ... עס איז נאָר עפעס ווי א קישעף,
איינעמס אַ אָפּגעטאַנענע זאָך. איר ווילט עס עפשער נישט לידן, אייך איז
עפשער נישט איינגענעמען אַזוינס צו הערן? ... אַדעראַבע, זאָגט, זייט מויכל,
זאָגט, זאָגט! — — —

— אַהאַ, איר שווייגט! — מאַכט לייבצע נאָכדעם, אַז ביידע האָבן אַ וויילע
געשוויגן — אַיָאָ, איר האָט מיר ניט וואָס צו ענטפערן? ... נו, הערט-זשע אויס
מיד. מיילע, זאָגסטו, הייסט עס, טעכטערל — פיינט! נו, שאַ, האָב זיך פיינט
און באַ דיר בלייב עס. וועמעס אייסעק איז דאָס, צו וויסן דינע כעפציעס?
ליב-שמיב, פיינט-שמינט — נאַרישקייטן! ... זאַכענישן אַזוינע, נישט ווערט די
רייד, וואָס צווישן מאָן און ווייב, ווער גיט עס אַרויס? — שאַ! ... איז דער
קישעף אָבער, צו אַלדע רוכעס, עפעס אַזוי גרויס, אַז ניין! איך קען מיט
אים, זאָגט זי, אין איין שטוב נישט זיין. זיצן, זאָגט זי, מיט אַ מענטשן, וואָס
מע האָט פיינט, איז אַ אַזויירע, בריינגט מיד נישט, זאָגט זי, צו קיין זינד.
איך בין נישט קיין בעהיימע. אַ מענטש, זאָגט זי, בין איך, אַ מענטש מיט אַ
ווילן, מיט אַ דייע! ... איר הערט אַביסל אַ זאָג פון, מעכילע, אַזאַ, אַזאַ ...
בעקצער, אַזוי לאַנג, אַזוי ברייט — ביז ס'איז געקומען דערצו, מע זאָל נעמען
דאָס באַלעבעסל, נעבעך, אים מיט האַקל-באַקל, האַק און פאַק, אָפּשיקן צו די
עלטערן זיינע אַהיים. — אוי, האָב איך עס היינט אַ טאַג פון מיינע, פון דער
טאָכטער און פון דער מאַמען, קאַלט און וואַרעם! ... ווייסט איר וואָס —
לאָזט אויס לייבצע מיט אַ געבעט — פאַר איך, רעב רעפּאַעל, האָט מען זיך
נישט צו שעמען, איר זייט דאָך אַ היימישער מענטש, אונזערער אַ גוטער
פריינט. אָט, כילעבן, קומט, לאַמיר אַריינגיין צו כאַנצען, ס'איז אַצינד דאָרט
בא איר כוישעך. איר וועט זי, אַזוי טאַקע ווי איר קענט, אַביסל אויסשטראַפּן,
געבן איר צו פאַרשטיין, אַז זי איז אַ שויטע, אַ נאַריש וויבל, ווייסט אַליין
נישט, משטיינס-געזאָגט, וואָס זי וויל. אייערע ווערטער, נישקאַשע, וועלן
ווירקן. איר זייט באַ איר — דאָס זאָג איך אייך בעסאָד, צווישן אונז — אַ גרוי-
סער כאַשעוו, היינט וועט איר דאָך מעקאַיעם זיין טאַקע א מיצווע אויך —
אַריינלייגן זיך אין שאַלעם צווישן מאָן און ווייב, צונויפירן אַ פאַר-פּאַלק... אָט,
קומט, כילעבן, קומט.

XV. פון כידער ביז דער יעשווע.

1. דער כידער. באהעלפערס.

די מאמע מיינע האָט מיט דעם מעלאַמעד עפעס אַלץ גערעדט, גערעדט, דערנאָך האָט זי מיך צוגערופן און געזאָגט: זעסטו, איצכאָק-אוורעמצי, רעב אזריעל נעמט דיך צו, באַ זיך אין כידער, פאַר אַ באַהעלפערל! — דערביי האָט זי געמאַכט צו דעם מעלאַמעד: איך כידעש מיך מער נישט, רעב אזורי-על, ווי אזוי דאָס איז מיר ביז אַצינד נישט אַרום אָפן מויעך! זיין טאַטע, אַלאָוו-האַשאַלעם, ווי איר ווייסט, איז געווען אַ מעלאַמעד, זאָל דער זון זיין נער, אים צו לאַנגע יאָר, אויך זיין אַ מעלאַמעד. נאָר אויך די אייגענע מאַיסע טאַקע, זאָלט איר מיר געזונט זיין, אַז דער מויעך, נישט פאַר אייך געדאַכט, נישט פאַר קיין אידן געדאַכט, ליגט מיר, סאַנע-ציען, אין דער ערד. איר האָט דאָך מיינעם, אייך אָף צו לאַנגע יאָר, געקענט. אויך די אייגענע מאַיסע, מיסטאַמע איז דאָך אזוי אַנגעשריבן געוואָרן, דער זון זאָל אויך בלייבן באַם טייטל. אַז זיין ליבן נאָמען איז ניכע, איז מיר אויך ניכע. נימערערגער, זאָל זיין מיטן טייטל.

ס'איז אָבער נישט געווען, ווי די מאַמע האָט געזאָגט, מיטן טייטל, ס'איז גאָר געווען מיט דער וויג, מיט דער ציג אוכעדוימע מיט אַזעלכע זאַכן! רעב אזריעל מעלאַמעדס ווייב האָט מיך גענומען אין אירע הענט אַריין, מיט מיר געשמאַק געקנעלט און מיך מעכאַבעד געווען מיט אַלערליי מעלאַכעס. איך בין באַ איר געווען אַ פאַרשטעקל, אַ קאָרעק, מיט וועלכן זי האָט פאַרשטאַפט אַלע לעכער. אַלע טאָג אין דער פרי האָב איך באַדאַרפט, ווי אַ איד פאַרפעלט נישט דאַוונען, אָפּפירן די ציג אין דער טשערעדע. זעלטן, זעלטן אַז רעב אַז ריעל פלעגט זי, די ציג, הייסט עס, מיט זיין קאָוועד אַליין פירן פאַר די הער-נער, און איך פלעג זי מיט אַ ריטל פון הינטן אָנטרייבן. אָפּגעפאַרטיקט זיך מיט דער ציג, איז געגאַנגען אַ סעדרע פון אָנטראָגן האַלץ, צונויפקלייבן אין הויף, אָפן מיסט, דאַרע שפענדלעך, אויסגיסן די פאַמויניצע, אויסקערן די שטוב און האַלטן אָף די הענט דאָס קליינע קינד מיט אַ נאַס פאַרקאַטשעט העמדל, וואָס האָט געוויינט, זיך געריסן נאָך דער ברוסט, געצאַפלט מיטן הענטלעך אי מיט פיסלעך, זיך פאַרגאַנגען, פאַרקייכט און, מעכילע, געפייפט מיטן נעזל. איך האָב עס באַדאַרפט איינעמען, אויסטראַכטן שפילעכלעך, בלאַזן אין קולאַק ווי אָף אַ טרומייט, קנאַקן מיט דער צונג, מאַכן „סאַראַקע-וואַראַנע“ און זינגען „פּרי-פּרי“, „ציגעלע-מיגעלע“ און נאָך אַנדערע קינדערשע לידלעך. כאַלילע, אָפּצו-

שטעלן זיך א רעגע! די רעבעצן האָט געעפנט אַ פּיסק און אויסגעגאַסן אַך מיר אַ טויכעכע, האַלטנדיק די קאָטשערע נאָר אַך צו פּלעטן מיר דעם מויעך. איבערגעקומען בעשטאַלעם אַט דידאַזיקע מעלאַכעס, בין איך געלאָפּן צונויפֿ- נעמען קינדער אין כּיידער אַרײַן. דאָ האָט זיך אָנגעהויבן גאָר אַ נײַ קאַפּיטל— דער „מוידע־אַני“ מיט אַלע באַהעלפּערשע מעלאַכעס: פּוצן שטיוועלעך, שיכ־ לעך, אַרויסנעמען נאַסע אינגלעך פּון אונטער די איבערבעטן, אויסזוכן זײ דאָס אָנטאָן, פאַרשפּילען שפּענצערס, אָפּרייסן שלומפּערס, אָפּבלאַזן פּעדערן פּון יאַרמעלקעלעך, אָפּווישן נעזלעך, שלעפּן מיט גוואַלד פּון דער שטוב און אַרויס־ שטופן אין דרויסן... אַט אַזוי בין איך געגאַנגען פּון שטוב צו שטוב בײַז איך האָב צונויפּגעזאַמלט די גאַנצע קאַמאַנדע. דערנאָך האָט זיך אָנגעהויבן דער מעשונע־ווילדער מאַרש, וואָס מע האָט אים געמעגט אַך כּיירושײם אָנקוקן. פאַרויס און הינטער מיר לויפּן, שפּרינגען, קריכן אינגלעך אין דער „פּאַלנער פּאַרמע“, מיט אַרויסגעשטעקטע העמדלעך אונטן פּונם שפּענצער. דער גײט טרויעריק מיט אַן אַראָפּגעלאָזענעם קאַפּ, ווי צו דער שכיטע, יענער האַלט אַ שטיק ברויט מיט אַן איי און עסט, איינער מאַכט קוקוריקן! און דער אַנדער רער— ציגעלע מע־מע־מע! איך אַליין גײ האָפּערדיק אינדערמיט, אָנגעלאָרן אין די קעשענעס, אין דעם בוועם, אין אַ קוישל אַפּן אַרעם פּלעצלעך מיט פּוטער, ברויט באַשמירט מיט שמאַלץ, ריפּטלעך ברויט מיט אַ וויידל פּון אַ הערינג, מיט טעפלעך קאַשקע, זויערמילך, קעז, ציבעלעס, קנאָבל און שאַר־יעראָקעס, און פּיר פּון בײדע זײטן באַ די הענטלעך א האַלב טויך אינגלעך. אַ טײל אינגלעך כּליפּען, סמאַרען מיט דער נאַז, אַ טײל שפּאַרן זיך איין און ווילן נישט גײן, אַ טײל פּאַרדרייען דעם קאַפּ אַהינטער, וויינען, שרייען מאַמע, מאַמע! הויך אַך אַ קאָל איבער דער גאַנצער גאַס...

אָנקומענדיק אין כּיידער, האָט דער רעבע מיט דעם עלטערן באַהעלפּער איבערגענומען דעם גאַנצן עטאַפּ קליינע אַרעסטאַנטלעך און זיך גענומען צום שמײסן, איך האָב באַדאַרפט דערלאַנגען ריטער און האַלטן פאַר די פּיטלעך. אָפּגעשפּילעט און געלייגט אַפּן בײנקל האָט דער רעבע מיט זײן קאָוועד אַליין, אַז די אָפּגעשמײסענע קינדער האָבן זיך אַ לאָז געטאַן שפּילן אַפּן בערגל מיסט אין דרויסן, האָב איך מיך געזעצט אַפּרוען— וויגן דאָס קינד, רעב אַזיעל דעם מעלאַמעדס קאַדיש, זינגען אים דערבײ „אונטער כאַיקעלעס וויגעלע שטייט אַ ווייס־קלאָר ציגעלע“, אַדער אופּלאַנטען אַמאַל אַ מאַטיק פּאַדים, גײן אופּזוכן די הינער, שרייען אַקיש! און טרייבן דעם האָן מיט זײן פּעקל ווייבער, די לעפּטשיכעס, אַראָפּ פּונם בוידעם אי פּונם דאַך. אין אַ פּאַר שאַ אַרום האָב איך מיך איינגעשפּאַנט גײן בריינגען די אינגלעך וואַרעמעס אין כּײ־ דער אַרײַן, און אַזוי האָב איך מיך געדרייט אַהין־אַהער, אָנגעטופּעט בײז פּאַרנאַכט. פּאַרנאַכט איז געקומען די צײט אָפּצופּירן די כאַפּטע קינדער אַהײם. מײנע צוין קאָדאַשים זענען לוסטיק געלאָפּן, געשפּרונגען, דער מיט אַ אונטער־גער־ שלאָגן אויג, יענער מיט בלויע צײכנס אַך דער באַק, איינעם האָט געפּלאַמט אַן אויער, דעם אַנדערן איז אַביסל אויסגעצופּט געווען אַ פּײע. קײנער אָבער האָט פאַר סײכע דערויס זיך גאָר נישט געמאַכט. אַלע האָבן געשטיפּט,

געאיילט, געיאָגט לעבעדיק־פריילעך. אין דער צייט איז אויך די טשערעדע קי צוריק געגאַנגען פונם פעלר מיט די פאַרשייטע ציגן פאַרויס. איך האָב אָפּגע־לאָזן מיינע צוין־קאָדאַשים און געגאַנגען מעקאַבל־פּאַנים זיין רעב אוריאל דעם מעלאַמעדס ציג, האָב זי אַ כאַפּ געטאַן באַ די הערנער און אָפּגעפירט אַהיים אין איר רו אַריין. דערמיט האָב איך זי אָפּגעהאַלטן פון אַ גרויסער מיעסער אַווייערע — שפּרינגען ערגעץ אין אַ פרעמדן גאַרטן אַריין, און מיר האָב איך פאַרשפּאַרט אַ קאָפּדרייעניש זי צו זוכן, ווי עס פלעגט זיך מאַכן אַמאָל, ביז שפּעט אין דער נאַכט.

מיקויעך מיין עסן איז דער מעדובער געווען אַזוי: רעב אוריאל האָט מיר צוגעזאָגט קעסט באַ זיינע באַלעבאַטים, באַ איינעם אַכטאָג, באַם אַנדערן צוויי וואָכן, אַדער אַ כּוידעש, ווי עס האָט זיך געלאָזט. נאָר בעעמעס בין איך גע־ווען אָף קעסט נישט באַ די באַלעבאַטים, נאָר וואָס דען? — באַ זייערע קעכנס, וואָס האָבן געהאַט אַ מיגו נישט צו האַלטן רעב אוריאלס היסכאַוועס און מיך לאָזן פּאַשעט הונגערן, און וואָס דאָס האָבן זיי זייער אָפט טאַקע געטאַן. איך ווידער, פון מייין זייט, האַגאַם אין מיינע טנאָים איז נישט געשטאַנען צו טאָן דאָרט עפעס אַ מעלאַכע, פונדעסטוועגן האָב איך פּאַרט נישט געקענט אַזוי גראָב זיין, אָפּצוואַגן זיך, ווען מע האָט מיך מעכאַבעד געווען מיט אַרבעט. איך פלעג רייבן כּריין, שאַרפּן מעסערס, שיערן, רייניקן די שאַבעסדיקע מעשענע לייכטער, גיין צום שויכעט קוילען אויפעס, לויפן אין דער דינסטס שליכעס אין קלייטל נאָך פעפּער, נאָך אינגבער מיט צימערינג צום קוגל, אוכע־דוימע נאָך זאַכן אין דעם באַלעבאַטישקייט.

ס'איז געווען אַרום טישעבאַו־צייט. איך האָב מיך שטאַרק מייכן געווען, אָנגעגרייט קלייזאַען — הילצערנע שווערדלעך פאר מיינע אינגלעך, אָפּגעפארבט זיי, די שווערדלעך, הייסט עס, מיט שוואַרצע יאַגעדעס און מיט אנדערע מיסע־מעשונע־פארבן און געהאַפט דערפון צו האָבן אַ שיינעם גראָשן. נאָר פּלור־צלים האָט אָף מיר זיך אָנגערוקט אַ כּמאָרע און צעשטערט מיינע האַעענונגען. רעב אוריאל האָט אין יענער צייט באדארפט גראָד שלאָגן טויט־שלעך עפעס איי־נעמס אַ נאָגידס אַ אינגל, אַ בעניאַכידל, וואָס איז געווען שטאַרק ציטעריק באַ די עלטערן. דאָס אינגל איז פאַרשלאַפט געוואָרן און געלעגן קראַנק אין בעט. די מאַמע מיט דעם טאטן האָבן געליאַרעמט, געשריגן און געזאָגט: זיי מוזן דעם רעב אוריאלן גוט אָנלערנען און צונעמען באַ אים דעם גאַנצן כּידער. רעב אוריאל האָט זיך שטאַרק איבערגעשראַקן, געזוכט אַ וועג ווי זיך צו ריי־ניקן און אַרופּגעלייגט די גאַנצע שולד אָף מיר. דאָס איז, האָט ער זיך פאַר־ענטפּערט, דעם באהעלפּערס מעלאַכע. ער איז, האָט ער געזאָגט אָף מיר, אַ גרויסער שייגעץ, אַ ווילדער אכבראַש! דאָס אינגלעלע פון זיין זייט האָט געשוויגן, שטאַרק מוירע געהאַט, ווי געוויינטלעך, אויסצוואַגן פונם כּידער. עס איז אָנגענומען געוואָרן, אַז איך בין שולדיק, און באַ ביידע צדאָדים איז געבליבן מיך גוט אויסצופאַטשן און אַרויסצוטרײַבן פונם כּידער. איך בין געוואָרן דאָס קאַפּאַרע־הינדל און מע האָט מיט מיר, שלימאַזל, טאַקע באלד געשלאָגן קאַפּאַרעס.

2. דער טאכשיט.

— אָנו, הוישיקעלע, — רעב מענדעלע וועט דיך פאַרהערן. שעם דיך
נישט. נישקאַשע, דער פעטער וועט דיך נישט אופעסן.
הוישיקעלע האַלט אַ פינגער אין דער נאַז, קוקט אין דער זייט אַנבלאַזן-
דיק זיך, פאַרציט דעם אַקסל און מאַכט:
— איך סעם מיך, סעם מיך...
— וויפל איז אַלט אייער הוישיקעלע, זאָל לעבן? — פּרעג איך דער
מאַמען.
— מיין הוישיקעלע, זאָל לעבן, איז אין וועסנע געוואָרן באַרמיצווע — ענט-
פערט די גליקלעכע מאַמע.
— נו, הוישיקעלע — נעם איך דעם באַכערל אָן פאַרן בעקעלע — זאָג, שעם
דיך נישט, וואָס גייט היינט פאַר אַ סערדע?
— זאָג, זאָג! — טרייבט מען הוישיקעלען אָן פון אַלע זייטן. ער שטעלט
אויס אַ פאַר אויגן און שווייגט.
— ב... ב... ב... — מאַכט דער רעבע מיט די גראַבע ליפן.
— ב... בהאַי! — לאָזט הוישיקעלע אויס אַף אַ קאַל, קוקנדיק צום
רעבן.
— נו, באַלעק, באַלעק... — זאָג איך אונטער און גיב ווייטער הוישיקעלען
אַ פּרעג, — וואָס האָט אַזוינס באַלעק געשיקט זאָגן?
דער רעבע לעקט דעם פינגער, ביכדיי דער טאַלמיד זאָל זיך דערמיט
אַנשטויסן.
— לעקן — טוט הוישיקעלע אַ געשריי מיט אימפעט.
— ווער, ווער? — טרייבט הוישיקעלען אונטער. דער רעבע, און עס ווערט
אים גרינגער אַפן האַרצן, מיינענדיק, אַז ער האַלט שוין מיט דעם טאַלמיד זיי-
נעם אַף אַ שטיקל דערעך — ווער, האָ?
— דער רעבע! — שרייט הוישיקעלע אויס אַף אַ קאַל.
— דו פאַרשטאַפטע קאַפּ איינער! — צעהיצט זיך דער רעבע מיט קאַס —
ווער, זאָגט באַלעק, וועט לעקן?
— אידן!... — טוט הוישיקעלע גיך אַ זאָג אַף אַ קוויטשיק קעלכן.
— די אידן, די אידן... הוישיקעלע! — זאָג איך, אַ גלעט געבנדיק אים דאָס
בעקעלע — זייער וואויל, דו קענסט.
די מאַמע איז גאָר איבערגליקלעך, האַלט די הענט אפן בויך און קוועלט:
אַז וואויל איז, כילעבן, דעם בויך, וואָס האָט אזא טאכשיט געבוירן! דער
טאַטע קייעט די צונג און האָט שטאַרק האַנאַע.

3. די טאַלמוד-טוירע.

געלערנט האָב איך אין דער טאַלמוד-טוירע. וואָס אַ טאַלמוד-טוירע איז,
זייסט איר זייער גוט אַליין, און איך פאַרשאַר עס אייך צו שילדערן. דאָס
איז אַ קייווער אַף צו באַגראַבן אַרעמע אידישע קינדער, צו פאַרשלאָגן זיי די

קעפ און אָפצורייסן פון דער העלט; דאָס איז אַ פאַבריקע אָף צו פאַבריצירן טויגעניכטסן, ליידיקגייער, בידנע, פאַרוואַרלאָזטע אומגליקלעכע נעפאַשעס; דאָס איז אַ וויסטע גרוב, אַ לאַך, אַן אומריינע כורווע אָף הינערשע פיסלעך, ווי געוויינטלעך באַ אונז אין די שטעטלעך, וואָס איז אַ כאַרפע, אַ בושע, זיי זאָלן טראָגן אָף זיך אַזאָ טייערן, הייליקן נאַמען... ווי מיר דאכט זיך, בין איך נישט געווען אַ גראָב אינגל. באַ אַכט יאָר לערערעך האָב איך שוין געלערנט כומעש מיט כייבער, מיט אלע אויסרעדענישן פון ראַשע, כאַטש איך בין נאָך שטומפיק געווען אָף דער אייורע. אַפאַנים, מע קען זיך זיין אַ לאַמדן, און פונדעסטוועגן פאַרט אַ גרויסער נאַר, איינס צום אַנדערן האָט נישט...

די מאַמע מיינע פלעגט מיך רופן שלימאַזל און איז בעפעמעס טאַקע זייער גערעכט געווען. אין דער טאַלמוד-טירע בין איך שלימאַזליקער געווען מער פון אלע אנדערע קינדער. דער רעבע, וואָס פאַרדינט אַסער נישט אַזוי צו הייסן, האָט זייער ליב געהאַט דעם איניען פון שמיסן, עפשער נאָך מער ווי דעם ביטערן טראָפן. ער האָט פאַשעט גרויס האַנאָע געהאט צו פייניקן, גלאט אַזוי זיך, די פאַרוויסטע, פאַרוואַגלטע קינדערלעך, געבעך, וואָס זענען אַן דעם אייך גענוג אַפגעקומען און קוים וואָס די נעשאַמע האָט זיך אין זייער דאַרן אויסגעדייווערטן גוף געהאַלטן. ער האָט געבראַכן די צעבראַכענע ביינער, גע- צופט, געריסן דאָס דאַרע שטיקל לייב, און דער בעסטער כייילעק קלעפ איז מיר, שלימאַזל, אַנגעקומען. ער האָט צום סאָף אָף מיר זיך שטאַרק פארעסן מאַכמעס אַ זאך, מיך געהאַרגעט-געשלאָגן אַזוי, אז איך בין פון זיינע הענט קוים לעבעזיק אַרויס און געמוזט אופהערן צו גיין אין דער טאַלמוד-טירע. די מאַיסע איז אַזוי געשעען:

דער רעבע האָט מיט מיר אין דער סעדרע „בראשית“ אויסגערעדט אָף אָף דעם פאַסק, ויאמר למך לנשיוֹ אַזוי: לעמעך איז געווען אַ בלינדער, טוואל-קאַין האָט אים געפירט, און אז ער האָט דערזעען פונווייטן זיין זיידן קאַין, האָט אים זיך אויסגעדאַכט, אַז דאָס איז אַ כאַיע (דער רעבע האָט גע- זאָגט אַ פוקס, ביכדיי דאָס בעסער מאַסביר צו זיין), האָט ער צו דעם בלינדן, צו לעמעכן, געזאָגט, אַז ער זאָל צילן אָף דעם פוקס, האָט ער געצילט און אים געהאַרגעט. און אַז לעמעך איז געוואָרן געוואָרן, אַז דאָס איז גאַר קאַין זיין זיידע, האָט ער געפאַטשט איין האַנט אין דער אנדערער האַנט און ער האָט דערווייל זיין וון טוואל-קאַין צעקלאַפט אָף טויט. האָבן זיינע ווייבער דערפאר פון אים זיך פוירעש געווען, דאָס טייטש—אַפגעשיידט, האָט ער זיי איבער- געבעטן, ויאמר—און ער האָט געזאָגט, לנשיוֹ—צו זיינע ווייבער, עדה וצלה— אידאָ וועצילאָ, שמען—הערט, קולי—מיין קאָל, נשי—ווייבער, למך— לעמעך!...

וואַהי האַוים איז מיטאַמאָל געקומען אין טאַלמוד-טירע עפעס אַ דייטש, אַ געזאַלטער, דאַכט זיך, אַזש פון פעטערבורג. מיט אים זענען געקומען אלע גאַבאָים פארהערן די קינדער. צום שלימאַזל באַדאַרף ער מיר גראָד הייסן פארטייטשן אַ שטיקל כומעש און נאָך דעם גוטן פאַסק. ויאמר למך לנשיוֹ! ווען האָב איך דען גערעדט מיט אַ מענטשן און ביפראט נאָך מיט אַ דייטש,

א גילדעך? איך האָב געפלאַטערט, געציטערט אַזוי ווי אַ פּיש אין וואַסער. עס
 האָט מיר גערוישט אין די אויערן, געקלאַפּט אין האַרץ, די האַר האָבן מיר
 זיך געשטעלט קאַפּויר, און אין די אויגן איז מיר געוואָרן פינצטער און ליכ-
 טיק צוגלייך, אַקוראַט ווי בעשאַס מע קוקט אין דער זון אריין. איך האָב גע-
 פּילט, אַז איך וועל ניט אין שטאַנד זיין אויסצודערציילן אַזאַ גרויסע לאַנגע
 מאַסע מיט לעמעכן, און דאָ שטייט מען איבערן האַלז, איין קאַל: זאָג, זאָג! —
 וואָס זאָל איך טאָן, מע מוז זאָגן. עס האָט מיר פאַרנומען דער אַטעם, איך
 בין ארויס מיט דער שפּראַכע, מיך שטאַרק פאַרבאלעמוטעט און אַנידערגע-
 לייגט, משטיינסגעזאָגט, אַ מין טייטש: „ויאמר — אַ פּוקס, למך — אַ בלינדער,
 לנשוי — האָבן די ווייבער פון אים זיך אָפּגעשיידט, חובל-קין האָט אים גע-
 פּירט, עדה — אידאָ, וצלה — און ער האָט געהאַרגעט“ — דער דייטש איז גע-
 בליבן שטיין, ווי מע קאָכט איינעם אָפּ מיט אַקרעפּ, איז אַקאַרשט פון דער
 הויט נישט אַרויסגעשפּרונגען פאר קאַס. ער האָט צוגערופן דעם רעבן און מיט
 אַ בייזער אים געזאָגט: האַ, וואָס הער איך? ווי זאָ לערנען זי אירע טאַלמי-
 דים!? שאַנדע און שפּאַס! שעמען זי זיך, הער רעבע! ... דער רעבע האָט זיך
 געקראַצט, קאַלופּעט די נאַז און געטאַלעפעטשעט מיט דער צונג: מיין האַריג-
 קע, דער קנאַב האָט זיך פאַרשראַקן, דער קנאַב זוי אַ גוטשקער אינגל אָף
 נעמאַנעס! נו — האָט ער דער דייטש געזאָגט צו מיר — פּירכטע ניקט, מיין
 קינד, עס ווירד דיר ניקטס געשעען. זאָגע מיר ויאמר, וואָס טייטש ויאמר?
 איך אָבער האָב שוין ניט געוואוסט, וואָס מיט מיר טוט זיך, האָב אויסגע-
 שטעלט אַ פּאַר אויגן ווי אַ ליימענער גיילעס און אַ זאָג געטאָן דעם דייטש
 גלייך אין פּאַנים: פּוקס! ... מיין איך ויאמר, ער האָט זיך געבעטן צו די וויי-
 בער ... דער רעבע, נעבעך, איז געשטאַנען ווי אין געהאַקטע וואונדן און זיך
 שיר נישט באַגראַבן אין דער ערד פאר גרויסן ביזאַיען. ער האָט געלייזט פאר
 דאָס זייניקע וויפל אין אים איז אַריין און געהאַט אַ וויסטן, פינצטערן טאָג.
 זיין שווער ביטער האַרץ האָט ער דערנאָך צו מיר אויסגעלאָזן. פון יענער צייט
 אָן פלעגט ער טאָמיד צו מיר זיך טשעפען און מיך שלאָגן, מיימיסן אָף וואָס
 די וועלט שטייט, ביזוואַנען מיר איז שוין אומעגלעך געווען אויסצוהאַלטן. איך
 בין פאַרשלאַפּט געוואָרן און אופּגעהערט צו גיין אין דער טאַלמוד-טוירע.

4. אַ טאַלמוד-טוירע-אינגל.

אין שטוב איז הערשענע געווען ווי אַ שטאַרק אָנגעבלאָזן פּאַכירל, זיך אייני-
 געהאַלטן, קיין פּאַרע זאל מען פון אים נישט הערן, אַקעגן-זשע אָבער אין
 דרויסן האָט דאָס פּאַכירל געלאָשנעט און ס'איז אַרויס פריי אַלצדינג, וואָס אי-
 געווייניק אין אים האָט זיך געשטיקט. דאָרט איז ער געווען אַ פּייער, אַ שפּירט,
 איין קונדעס אין דער וועלט. ער האָט זיך איבערגעשלאָגן מיט אַלע אינגלעך
 און אַרויסגעוויזן זיין גרויס בעריעשאַפּט. אין שטיינער וואַרפן, כאַפּן אַ ציג פאַר
 די הערנער און ועצן זיך אָף איר רייטנדיק, אָנעמען פּלוצים דעם קאַבצאַנס-
 קער קאָהאַלשן צאַפּ פאַר דער באַרד און אויסרייסן אים אַ פּולן הויפּן האַר,

שטעכן כאָסן-קאַלע אונטער דער כופע מיט שפילקעס, נאַכלויפן אַ מעשווגענעם אָף דער גאַס, אונטערקאַפן זיך הינטער אַ וואַגן, בעשאַס פאַרנדיק געשווינד, — דערצו איז ער געווען איין בעריע טאַקע. ווייסע-כעוורע האָט דעריבער פון אים שטאַרק געהאַלטן און אים מעכאַבעד געווען מיט קויהען אין אַלע קונדייסקע זאַכן. אין די מילכאַמעס צווישן די קונדייסים איז ער געווען דער גענעראַל, מיט עפעס אַ פאַפירן שאַרמיצל כּוּן אַ בסאַמים-קרעמל אַפן קאַפּ, אַרומגעשטעקט מיט פעדערן. די גוואורע און דאָס גאַנצע גרויסקייט זיינס איז באַשטאַנען אין פּיטשקען, וואָס ער האָט געהייסן איטלעכן מעקאַים פּסאַק זיין, גלאַט אַזוי-זיך פון זיין קאָוועד וועגן, און אַז דער גענעראַל, הערשעלע לייער-יאַנקלס, האָט באַפּוילן — איז מעכועווע געווען איטלעכער, פון דעם קלענסטן ביז דעם עלטסטן, באַלד צו פּאָלגן. בעשאַס כּרידן, נישט קיין מילכאַמע-צייט, פלעגט אונזער הער-שעלע מיט דעם גאַנצן פעקל אינגלעך זיך אָפּגעבן מיט אַנדערע געשעפטן, און געשעפטן זענען געווען זייער פּיל, באַרעכאַשעם, אין איטלעכער צייט.

זומער באַטאַג פלעגט ער פירן ווייסע-כעוורע באַדן זיך אין קאַבצאַנסקער טייך — אַ גרויסער רינשטאַק מיט אַ פאַרשימלטער בלאַטע באַם ברעג, וואו שטאַט-כאַזירים זענען געלעגן איינגעזונקען טיף ביז איבער די אויערן, אַרויס-שטעקנדיק נאָר דאָס פּיסקל. דער גאַנג אַהין איז געווען לעבעדיק-ראַשיק, טאַקע ווי כּע זאָגט, ביגראַנדע, נישט אויסגעלאָזן איין זאַך אַפן וועג מע זאָל עס נישט באַצירן. יונגע גענזלעך זעלויכן זיך, אונטערפליענדיק אַביסל מיט די קליינע, נאָך נישט גוט באַפעדערטע כליגעלעך; דער גאַנער סאַפעט, סמאַרעט מיט די נעזלעכער, אויסקרימענדיק דעם האַלו ווי אַ שאַלשעלעס. דאָס קעלבּל דאָרט איז זיך מאַטריעך אופּצושטיין פונם גראַז, שטעלט אויס אַ פאַר אויגן, רוקט זיך אָף עטלעכע טריט אָפּ, וואַרענדיק מיטן קאַפּ און אַנבאַייגנדיק דעם שטערן צו דער ערד, פאַרייסט דערנאָך דעם וויידל און אַוועק, אַוועק... כעוורע שפּילעט זיך אָפּ, קנעפּלט זיך אָפּ, נאַכגייענדיק אין איילעניש, אַזוי אַז צוקומענדיק צום ברעג טייך, פאַלט פון איטלעכן דאָס אַנטאָן פּלוצים אַראָפּ — און פּוץ אין וואַ-סער אַריין, בול-בול-בול! —

צווישן כינכע און מאַירעו איז ווייסע-כעוורע זיך צונויפגעקומען אפן יאַריד אין בעכמעדערש, אין פּאָלעש דאָרט, איטלעכער מיט זיין מין סכּוירע, און מע האָט געהאַנדלט געשמאַק. אייער בייט אַ קרומען, אַרטן טשוואַק אָף אַ מעשע-נעם קנאַפּ אָן אַ אויערל. דער אַנדערער טוט אַ ווייז אַ ניסל, אַ סווישטש, און עס געפינט זיך דערוף צוויי שטאַרקע קוינים, מיט שטיקלעך שפּיגל-גלאַז, פאַר-צעלייענע שערבּלעך פּולע קעשענעס. יענער מיט אַ גרינער פאַטשערקע איז פאַרטיפּט אין אייסעק מיט דעם כאַווער, וואָס באַרימט זיך מיט זיין נאָדל-טעשל און אַ צינערן אויער-לעפעלע. הערשעלע אונזערער איז דאָס געווען דער שאַ-צער און געכאַפט פון אויבן פאַר זיין מי. געוויינטלעך לאָזט זיך דער יאַריד אויס מיט אַ קריג: קיינער איז נישט צופּרידן, איטלעכער טאַינעט, ער האָט זיך מיט אַפּגענאַרט. עס האַלט שוין באַם פאַטשן זיך; עפעס אַ קונדעס, מיט אַ פּריש גענון גערגעלע, טרומייטערט-צו, אַ טאַראַראַם, אַ געפּילדער, ביז דער

שאַמעס לויפט אין איין קאָס אַרויס מיט אַ היק; שקאַצים!—און כעוורע צעלויפט זיך ווי די מייז, איטלעכער אין זיין ווינקעלע.

כאַנוקע-צייט האָט געפלאַקערט דאָס געשעפט מיט דריידלעך, פּוּריס-צייט— מיט מאַטעריאַל אַף האַכען-קלעפלעך, שוואַנעס-צייט— מיט אויסגעבלאָזענע אייער, צו מאַכן כּייגעלעך. האַקלאַל, איטלעכער יאָנטעוּ מיט זיין מין סכּוירע... צייט אַף צו האַנדלען איז, באַרעכנענעם, געווען גענוג. ווייל דער מעלאַמעד פּון דער טאַלכוד-טוירע, וואו אונזער הערשעלע האָט געלערנט, איז אַליין געווען שטענדיק כּאַרומען מיט זייער פּיל געשעכטן, אָן איינאַרע. ער איז געווען אַ שטיקל שטאַדכן, כּול געווען אַף אַלע כּאַכענעס, בריסן און לעוואַיעס, געווען אַ באַשטענדיקער איידעס אַף געטן. כּוּך דעם האָט ער באַדאַרפט אַפּשפרעכן איינ-אַרעס, איבערקוקן מעזועס און פּון אַלע מעלאַכעס זיך אַפּרייסן צייט דאַנער-שטיק און כּרייטיק מיט אַ פּושקעלע אין די הייזער אַרומצוגיין. נאָר שוואַך מעג מען אים נאָכזאָגן, אַז די שאַ צייט, וועלכע ער דאַט זיך גענומען צום קנעלן, האָט ער געאַרבעט געשכאַק מיט אַלע קיילים. די דאָזיקע קורצע צייט איז אים גאַנץ גענוג געווען אַף איבערצושטייטן אַלע קינדער און ס'איז אים נאָך איי-בערגעבליבן עטלעכע ליידיקע מינוט צייט אויך אַף צושפּאַרן זיך מיטן קאַפּ צום טיש, אַביסל זיך אויכצוורוען, אַדער קרצצן די באַרד, קרעכצן, גענעצן אוכעדימע אַזעלכע מעלעכעס. אַף הערשעלען פּלעגט ער זאָגן: הערשעלע איז אַ גרויסער קונדעס, אָבער אַ וואויל אינגל מיט אַ גוט קעפל. די מאַמע פּלעגט, הערנדיק אַזוינס, זיך דערמאָנען אין איר כאַלעם, ווי גאָליע-הערש, אַלעוור-האַשטאַלעם, האָט, ווייזנדיק אַפּן קינד, געזאָגט: „ער וועט זיין אַ גוט שטיקל אַרבעט, אַ שאַרפע נאָדל. מיט אַ שפּיצעכיק קעפל“, און פאַר נאַכעס זיך גע-שמאַלצן.

5. א שטוב-מעלאמעד בא א באַלעכאַס.

ליפּע-דוואונס איז געווען א דאַרער, אַ קורצזיכטיקער. מיט א בלייך פּאַנים, אַ שטילער, אַ גוטער און זייער באַליבט באַ איטלעכן אין דעם שטעטל. זיין כאַראַקטער, זיין וואוינונג, זיין שטייגער לעבן, זיין טאָן און אלץ מיט אַנאַנד דער האָט באַשטיינפערלעך געוויזן, אַז אין אים איז דאָ דאָס פינטעלע, דער ברען פון א קינסטלער. ער האָט געהאַט אַ האַנט צו שניצן, צו מאַלן, צו שרייבן און צו קריצן אַף קופּער און אַף שטיינער, נישט צו מאַכן זיך דאַרויס אַ פאַרנאַסע, נאָר גלאַט אַזוי, ווייל דאָס איז געווען זיין בעסטער פאַרגעניגן. ווייל עס האָט אים דערצו עפעס געטריבן און ער האָט באַדאַרפט, געמוזט מיי-סטערן. באַ דעם שטעטלדיקן אוילעם אידן האָט ער געהייסן א בעריע צו אַלצדינג, אַ קענער, עפעס גאָר אַ שרעק— און זיי האָבן באַ איטלעכער געלעגנהייט זיך מיט זיין בעריעשקייט באַנוצט. מע האָט אים מעכאַבעד געווען מיט שניצן דעם אָרן-קוידעש, מאַלן א „מירועך“, שלאָגן מאַצייוועס, קריצן כּסימעס. מיידלעך, קאַלעס, פּלעגן אים מאַטריעך זיין, מיט זיין גוטן ווילן, צו מאַכן פאַר זיי מר-סטערן אַף קייטלשטיכלעך, אַף העכטן, אויכנייען פאַר זייערע כּאַסאנים טפּילן-

זעקלעך. און אז ער טויג שוין יא צו אלע זאכן און איז דערצו נאך א גוטער מענטש אויך, טוט איטלעכן צוליב, אזוי זיך, אומזיסט, פאר וואס-זשע זאלן ווייבער, נעבעך, אזוי זינדיק זיין, נישט צו באנוצן זיך מיט אים אויך — צו קאדאכעס, אשטייגער? מע האט אים געבעטן, האט ער געשריבן עפעס אזוינס אף מאנדלען, אדער אף טעלער מיט טינט, וואס צעפירנדיק עס דערנאך מיט וואסער, גיט מען עס נעם קראנקן טרינקען — און עס העלפט! ... צו די אלע זאכן האט ליפע רואוונס נאך צוגעקנעלט אויך.

פאר א מעלאמעד האט אים געמאכט רעב כאים.

שלימע רעב כאים, א אינגעלע פון א יאר זיבן, האט פון דער קינדערהייט זיך געוויזן פאר א וואילס, א לעבעדיקט, מיט א שארף קעפל צום לערנען. אין איין יאר האט ער זיך אויסגעלערנט בא מוישע שלייען גוט איורע, געלייענט גיך ווי א וואסער און אָנגעהויבן כומעש, ווי דער שטייגער איז, פון „ויקרא“, וואס אַנדערע קינדער באדארפן דערוף אוועקויצן אין כיידער א צוויי-דריי יאר. באם גאַנצן הויגעזינד רעב כאים, ווי אויך בא פרעמדע, אריינ-גייערס צו אים אין שטוב, איז שלימעלע געווען זייער באליבט פאר זיין לע-בעדיקייט, פאר זיין פאלן אמאל אף קלאַץ-קאַשעס, און נאך מער — פאר זיינע אַנשטעלן. ס'איז אין אים געלעגן בעטעווע עפעס אזוינס, אופצוכאַפן באַלד באם ערשטן בליק יענעמס א מינע, א וואָרט, וואָס עפעס נישט אזוי, מעשווע ווי בא אַנדערע. ער פלעגט וואונדער-שיין נאכמאַכן אַבי וועמען מיט אלע פאָ-סטעמקעס — ווי יענער שטייט און גייט, אזוי אז מע פלעגט זיך האַלטן באַ די זייטן פאר געלעכטער, זעענדיק און הערנדיק אים. באַזונדערס ליב האַט ער געהאַט נאָכצומאַכן גיט ל די זאָגערן, ווי זי קושט די מעזוע באם אריינ-קומען אין שטוב, אָנגעטאַן אין דער יופע אף איין אַרביל; ווי זי פאַרציט די ליפעלעך, זאָגט: „אַ גאַט העלף!“ מיט כּיין; ווען זי גיט אַ בייג דעם רוקן ווי אַ קעצעלע, אזוי אז איין אַקסל קומט אויס נידעריק, די אַנדערע העכער, דאָס קעפעלע אין דער זייט, אונטערגעהאַלטן מיט דער האַנט, און אַ פינגער אף דער באַק; ווי זי קנייטשט דאָס פענימל, אַ סמאָרע מיט דעם נעזל, פאַרגלאַצט די אייגעלעך און רעדט מיט טכינע-לאַשן, אַלץ: „געלויבט און געאַכפערט דער אַלמעכטיקער, באַרוך-הוּ ובאַרוך-שמוּי, וואָס באַשירעמט זיין פּאַלק איסראָעל!“ אריינזאָרפנדיק אינדערמיט שטיקלעך פונם „נחלת צבי“ און „רבינו בחיי“ — די מאַמע פלעגט מיט אַנדערע גלייך טאַקע אויך לאַכן, נאָר דערביי, מיט אַ פינגער אף דער נאָז, קלוימערשט אין קאַס, צו אים מאַכן:

— וואָרט נאָר, וואָרט, שיין באַכערל איינער! איך וועל, נישקאַשע, דער-ציילן דעם טאַטן, וועסטו שוין וויסן, נישקאַשע, ווער עלטער איז, ווי אַן על-טערן נאָכצוקרימען זיך. — זאָל איך אזוי וויסן בייז, אויב איך פאַרשטיי, וואָס פאַר אַ מין שלאַק דאָס איז, ריבוינע-שעל-אוילעם! ...

דער טאטע אָבער איז אף דעם קינד אַ מייזון געווען. ער האַט גוט פאַר-שטאַנען, אז באַ אַ געהעריקן סיידער לערנען אַלצדינג, וואָס מע באַדאַרף, און באַ אַ רעכטן מעלאַמעד אין די הענט, קען פון אַזאָ קינד, מיט דער צייט, ווערן אַ לייט. לערנען אַלצדינג, וואָס מע באַדאַרף, האַט באַ אידן צו יענער

צייט, און ביפראַט נאָך אין אזאָ שטעטל ווי ק... נישט געהייסן שפראַכן, כאַכמע-זאָכן, דאָס וואָס היינט. צו געמאַרע אין פּאַסקים זיין נאָך א באַל-טאַנאַך אויך, פאַרשטיין אַביסל דיקדוק — איז מען שוין אַ פאַרטיקער מענטש, א וויל-דער בעריע איינער אין דער וועלט, מער דערפון איז גאַר נישטאַ, טאַקע אַן איבעריקע זאַך. נאָר ווער אָבער האָט, כּוּך דעם אָנהויב פון איטלעכער סעדרע, געלערנט קינדער טאַנאַך? מע האָט זיך עפעס געשייעט, עס האָט עפעס געשמעקט מיט אַפיקאַרסעס. — — —

רעב כאַימען אָבער האָט זיך געלוסט פאַר שלוימעלע זיינעם מאַכן אַן אויסנאַמע, פרוואוון לערנען אים דאַווקע גאַנץ טאַנאַך, מיט דעם טאַרגעם אויך, קעסיידער פון אָנהויב ביז צום סאָף. רעב כאַים אַליין האָט געקענט טאַנאַך און געשריבן מעליצע. פון זיינע בריוולעך פלעגט מען לעקן די פינגער. ער האָט געהייסן צווישן זיינע אַלע באַקאַנטע אַ באַל-לאַשן... נאָר וואו נעמט מען אָבער דעם מעלאַמעד דערצו? אַט דאָס האָט רעב כאַים געטראַכט און איז לעסאָף געפאַלן אַף ליפּע רואוונס. אים האָט עס רעב כאַים געמאַכט פאַר א מעלאַמעד צו קנעלן מיט זיין שלוימעלען, מאַטער געווען אים צוצור-נעמען נאָך עטלעכע קינדער, קעדיי ער זאָל קענען ווי-עס-איז מיט ווייב און קינד, ווי אלע אידישע קינדער, עט אַזוי זיך לעבן...

און דער זיוועג האָט אוילע-יאָפע געווען! דער רעבע און דער טאַלמיד האָבן זיך איינער דעם אַנדערן זייער גוט געפאַסט. דער רעבע האָט געקנעלט געטריי, און דער טאַלמיד — געלערנט געשמאַק. דער שטייגער איז געוויינטלעך געווען, בעשאַס דעם לערנען באַם טיש, פלעגט דער רעבע זיצן אַף זיין אָרט מיט עפעס אַן אַרבעט — מאַלן אָדער שטעכן אַכסימעלע. נאָר דאָס האָט אָבער נישט געשאַדט צום גאַנג פונם לערנען, ער האָט, נישקאַשע, זיך גוט צור-געהערט. פאַרקערט, דאָס לערנען איז געגאַנגען נאָך פיל בעסער. די אַרבעט איז פאַר אים געווען דאָס אייגענע, וואָס א פּראָסטן באַלמעלאַכע א גוטער טרונק בראַנפן. זי האָט אים באַגייסטערט, באַלעבט, געמאַכט באַרעדעוודיק. ערשט דענסטמאַל האָט ער דערקלערט אַלצדינג שאַרף, קלאַר, פונם מויל האָבן זיך אים געשאַטן פערל, אין די אויגן האָט געפינקלט א הייליק פייערל, ער האָט געקוקט מיט ליבשאַפט עפעס אַזוי גוט, אַזוי גוט... און דעם טאַלמיד פלעגט עס געבן א נעם, אַ ברען, אונטערגעגעבן אים אַ כיישעק, ער האָט געשלונגען איטעדעס וואָרט, אופשטעלנדיק די אויערלעך.

6. שלוימעלעס גאַט.

שלוימעלע איז בעטעווע געווען אַ הייס-בלוטיקער, אַנצינדנדיק זיך ווי אַ שוועבעלע, ווי באַלד נאָר עפעס האָט אים געטאַן אַריי. די פייערדיקע רייד פון די נעוויאים, די דערציילונגען זייערע איבער גאַט, איבער די וועלט, האָבן אופגעוועקט זיין קויער-האַדמייען און אים געגעבן גענוג שטאַף צו דינקען, צו טראַכטן. — „איך האָב געזעען גאַט, — זאָגט יעשאיע האַנאַווי, — ווי ער זיצט אַף זיין הויכן שטול, די פּאַלעס צעשפרייט, פאַרנעמען דעם הייליקן פּאַלאַץ.

סראָפּים — ברענענדיקע מאַלאַכים, שטייען איבער אים, איטלעכער מיט זעקס פליגל... און עס רופט איינער צום אנדערן און זאָגט: קאָדוּיש, קאָדוּיש, קאָדוּיש — הייליק, הייליק, הייליק איז דער גאָט צבאות, פול איז די וועלט מיט זיין קאָוועד! און עס וויגט זיך, עס ציטערן די זיילן דאָרט פונם שרייענדיקן קאָל, און דאָס הויז ווערט פול מיט רויך. אוי, זאָג איד, וויי איז מיר, איך בין פאַרביי! איך בין דאָך אַ מענטש מיט אַן אומריין מויל און צווישן אַ פּאַלק מיט אַ ביז אומריין מויל געפין איך מיר. שלוימען זיינען די דאָזיקע ווערטער שטאַרק אין קאָפּ אריין. ער הויבט אָן צו טראַכטן איבער גאָט, זיך פאַרצורשטעלן מאַלאַכים מיט פליגל, און וויל אַלץ וויסן זייער פיל אַזוינס, וואָס פיקט אים דעם מויעך, פאָדערט אַ דערקלערונג. פּרעגן דעם רעבן — דערצו האָט ער נישט טאָמיד גענוג מוט געהאַט. איינמאָל האָט ער יאָ זיך געפרואווט מאַכן מיט אים אַ רייד, רויט-ווערנדיק דערביי פלאַם-פּייער, נאָר דער רעבע האָט אויסגעהערט מיט אַ שמייכלע, שווייגנדיק אַ קרים זיך געטאָן, ווי איינער רעדט: עט...! אף זיינע שאילעס באַ אַנדערע, עלטערע מיט בערד, פלעגט ער באַקומען טאָמיד און ענטפער: שאַ, שקאָץ! אַ אינגעלע טאָר נישט פּרעגן, אַ אינגעלע באַדאַרף נאָר פּאַלגן, טאָן וואָס גאָט הייסט — לערנען, דאַוונען. אַז נישט, וועט דער אויבערשטער שטראָפּן, שמייסן דאָרט מיט אייזערנע ריטער — און פאַר אַ רוט האָט שלוימעלע געציטערט, נישט אַזוי פאַר דעם ווייטיק, ווייך אַז מע שמייסט, טוט וויי, ווי פאַר דער שאַנדע — פּע, ס'איז אַ כאַרפּע...! שלוימעלען איז פאַרגעקומען גאָט עפעס נאָר ווי אַ בייזער פאַריק מיט אַ קאַג-טשיק אין דער האַנט, פאַר אַ מינדסטע קלייניקייט ווערט ער אַנגעצונדן, אייז-לעהאָווע — שמייסט! באַ אַ מינדסט אויירעלע: איבערהיפערן, אַשטייגער, אין דאַוונען עפעס אַ וואָרט, נישט ענטפערן אַמייין, אַ טרונק וואָסער טאָן אַ מאָל אָן אַ „שהכל“ — האָט ער געכאַפּט אַ ציטער און געטראַכט: „אוי, וויי איז מיר, איך בין פאַרביי“.

און ווער שמועסט יאָמיט-גויראָים, וואָס קעפי אידן זאָגן, אפילע אַ פיש אין וואָסער ציטערט דענסטמאָל — איז שלוימעלע געווען אין איין שרעק. דער גאַנצער איינען פונם אופשטיין צו סליכעס, דאָס כאַפעניש, לויפעניש אין שול, אפן פעלד, דאָס יאָמערן-וויינען, דאָס טרויערדיקע ניגנדל באַם דאַוונען, דאָס אומעטיקע פענימל פון דער מאַמע און פונם גאַנצן הויזגעזינד, גלייך ווי עס הייגט איבער זיי די רוט און מע קען זיי, מעכילע, מעקאיעם-פּסאַק זיין — אַט דאָס אַלצדינג האָט אף אים אַנגעמאַכט אַ שרעקלעכע פינצטערע מאָרע-שכּוירע. ס'איז אים נישט ניכע געווען דער גאַנצער יאָנטעוון, די פיש מיט דעם צימעס, עס האָט אים זיך נאָר געדאַכט, ווי ער, דער אויבערשטער, זיצט אף דעם הויכן שטול, די פּאַלעס איבער דעם מאַקעס-קאָדוּיש, ברענענדיקע מאַלאַכ-כּים אַרום אים פליען, בריינגען ספּאַריס, שרייבן, רעכענען איטלעכנס אַוויירעס מיט אַ ראַש, אַ געפילדער, און עס וויגט זיך די וועלט, עס ציטערן די טויערן פונם הימל פון זייער געשריי — און ער טראַכט: „אוי, וויי איז מיר, איך בין פאַרביי...!“

7. אינם אוילעם האדימיען.

א פאָר יאָר איז דרינען זינט שלוימעלע האָט אָנגעהויבן לער-
נען טאַנאַד, אינגאַנצן איז ער נאָך אַ קינד, און וואָס פאָרט, ריבוינע-שעל-
אוילעם, האָט ער שוין נישט איבערגעלעבט, וואו איז ער אין דערדאָזיקער
צייט שוין נישט אויסגעווען? טאַקע גאָר עפעס ווי אַן אַלטער, וואָס וואָלט
אוועקגעלעבט מעסושעלאַכס יאָרן! ער איז געווען אין אַראַם-נאַהאַרים, אין
קנאַאן, אין מיצראַים, אין פאָראַס-ומאַדאַי און שושאַן האַבירע דאָרט, און נאָך
אין מעדינעס, פון הידו ביו קוש, אויך אין דער וויסטעניש, אין מיטבאָריעס
און אָנגעזעען זיך, אָנגעהערט זיך דאָרט זייער פיל וואונדערלעכע זאַכן. —
ער איז פאָרוואָגלט אין מיצראַים, אין די לענדער פון סיכון, אויג מעלעך
האַבאָשאָן און געוואוכטאָנעצער מעלעך באָוול, דער קאָפּ ליגט אים אין דעם
יאַם-טוף, אין דעם יאַם-האַמעלאַך, אין דעם טייך פראַס און דעם יאַרדן. פאָר
אים געפינען זיך מינע מענטשן, מיט וועלכע מע באדאַרף רעדן לאַשן-קוי-
דעש, עפעס גאָר טאַרגעם, מע זיצט זיך באַ זיי אין געצעלטן, מע רייט אָפּ
מויל-איילען און קעמלען, מע טרינקט פון אַ „לאַגל“, מע גייט באַרוועס און
מע טראָגט נאָזבאַנדן, אַלצדינג ווי דער שטייגער איז. אונזער נאַטור דאָ, מיט
אירע מינע געוויקס, כאיעס און אויפעס געהער זיך מיט שלוימעלען נישט אָן.
וואָס מאַכט עס אים אויס פעלדער מיט טוואוע — קאָרן, רעטשקע, קאַרטאַפּלעס,
פּונוואַנען ער עסט אַ „קרופּניק“ מיט ברויט אַלע טאַג? וואָס ווייסט ער
אַ סאָסנע, בערעזענע און דעמבענע בוימער! ער ווייסט נאָר באַ זיך אין
האַרצן: וויינגערטנער, טייטלען, פייגן, מילגרוימען און איילבירטן, פּימסנהאַלץ
און בוקסנבוימער. פון לעבעדיקע מינע באַשעפעניש ווייסט ער: אַ וויזלטר, אַ
לינדנוואָרעם און אַ פּיפּערנאָטער, אַ לעמפּערט, אַ אינד, וואָס טוט טאָן
גלוסטן אָפּ קוואַלן וואַסער, אַ שויר-האַבאַר און אַ טירקלטייב. האַקלאַל,
שלוימעלע איז נאָר אַ געבירטיקער דאָ, און אליין איז ער עפעס ווי נישט קיין
היגער, לעבט ערגעץ דאָרט, דאָרט... זיין צייט איז פאַרצייטן און זיין וועלט
איז אַ יענע, וואָס אַמאָל, דאָ איז ער אַ גער און דאָרט — אַן אַלטגעזעסענער;
ער קומט אַהיים נאָר אָפּ אַ וויילע, ווי אַ גאַסט אָפּ דער סטאַנציע, עסט אָפּ,
נעכטיקט איבער — און מאַרש אַהין, ווייטער טאַקע אַהין!...

8. דאָס לערנען אין קלויז.

שלוימעלען גייט לעמאַזל דאָס עלפטע יאָר. די טוירע פאָר אים באַ ליפע
רואוונס לאָזט זיך אויס, און ער גייט איבער אַף דעם טאַטנס הענט,
לערנען אונטער זיין האַשאַכע. — ללמוד, — לערנען אליין, וללמד — לער-
נען אויך מיט אַנדערע, ביפראַט נאָך מיט אייגענע קינדער, דאָס איז איינס פון
גאַטס געבאָט, וואָס אידן זאָגן עס, בעטן דערוף און דאוונען אלע טאַג, און אַז
וואויל איז דעם, וואָס איז אין שטאַנד עס מעקאַיעם צו זיין. רעב כאַים פּלעגט
אזוי טאַקע מיט זיינע קינדער זיך נויהעג זיין. מיט איטלעכן באַזונדער פון די

צוויי עלטערע זין האָט ער געלערנט, נאָכדעם אַז זיי זענען אַרויס, איטלעכער אין זיין צייט, פונם כײדער ביז דער כאַסענע ווי באַשעפטיקט ער איז געווען, פלעגט ער אַפרייסן אַ שאַ אָדער אַ פּאָר שאַ צײט אין טאָג, צו לערנען אַ בלעטל געמאַרע מיט זיי און מיט זײערע כאַוויירים, אין פּאַל אַז זיי האָבן אַזעלכע געהאַט. אַזוי האָט ער אויך געלערנט מיט זיין איידעם, לײעס מאַן, די ערשטע צײט נאָך דער כאַסענע, און מיט נאָך יונגע באַלעבעסלעך צו אים גאָר אומזיסט, און אַזוי איז אויך געקומען שלוימעלעס צײט לערנען טוירע באַם טאַטן. דער שטייגער לערנען זײנער איז געווען אַזוי: אַלע פּרימאַרגן, באַלד נאָכן דאוונען, פלעגט דער טאַטע זײנדיק אָף זײן שטאַט אויבנאָן אין קלױז לערנען מיט אים אַ פּײרעק אָדער צוויי פּראַקים מיטנאַיעס קעסיידער. נאָך דעם אָנבײסן פלעגט ער בלייבן אין דער היים, צוגרייטן אין אלקערל דאָרט דאָס לײענען, וואָס דער טאַטע האָט אים אין דער געמאַרע פּאַרגעבן מיט חוספּות און מהרש״א. ער האָט עס באַדאַרפט דערנאָך איבערזאָגן, אין דער היים טאַקע, אַמאַל באַטאַג, אַמאַל באַנאַכט, ווי דעם טאַטן איז אויסגעקומען, און גאָר אַמאַל פלעגט דער טאַטע אויפּוועקן שלוימעלען פּאַרטאַג אויך און אוועקגיין מיט אים לערנען אין קלױז. עמעס טאַקע, דאָס אופשטיין פּאַרטאַג, בעשאַס דער שלאַף איז אַזוי גע-שמאַק, איז שלוימעלען אָנגעקומען נישט אַזוי גרינג. נאָר איז ער שוין אופ-געשטאַנען, אַראָפּ פונם געלעגער, האָט עס אים זײער האַנאַע געטאַן. דאָס ארף-זײן, דאָס גיין אין קלױז און דאָס לערנען האָט אים גרויס פּאַרגעניגן גע-מאַכט. ווער ס׳איז אַ איד, אַ איד מיט דעם פּינטלע, דער קען פילן דעם טאַם פון אַזאַ פּאַרגעניגן. אין דעם אידנס קאַפּ מאַלט זיך די נאַכט מיט וואונדער-שײנע בילדער. עס שטעלט זיך אים פּאָר אין דער נאַכט געטלעכע זאַכן, יענע וואונדערלעכע ערצײלונגען פון די הייליקע ספּאַרים, וואָס רירן באַ דער לע-

בער — און ער ווערט אַזש צעשמאַלצן פאַר הייסע ברענענדיקע געפילן.

„נאָך דעם ערשטן מישמער, אַרום האַלבע נאַכט — אַזוי שטייט געשריבן — ווייעט אַ צאַפן-ווינטעלע, און די וואַכן פון די מאלאַכים בײטן זיך דאָרט אין הימל. עס גיט, אַט דאָס ווינטעלע, דעם מאַלעך גאַווריעל אַ ריר — און ער שרייט אויבן זעקס קוילעס אויס, לײענט דערנאָך פון אַ בוך ארויס די מענטשנס אַלע מאַיסים, וואָס ווערן אָפּגעטאַן באַטאַג. פון אים דאָרט גיט עס אַ טאַרע אונטער די פליגל דעם האָן דאָ. ער כאַפּט זיך אויף און קרייט הויך אף אַ קאָל. אי אויבן, אי אונטן ווערט אַ געטומל: דער האָן קרייט אף דער ערד, און גאַווריעל אפן הימל. דענסטמאַל לאַזט זיך גאָט פון דריי הונדערט און נײנציק הימלען אַראָפּ אין גאַניידן אריין, קיטעס מאלאַכים לויפן פּאַרויס און זאָגן שירע:

עפנט טויערן ברייט זיך אויף,
עפנט הויך זיך ביז ארויף —
אַ, איר אייביק פעסטע טירן,
קומען לאָז דאָ גאָט שפּאַצירן!

עס זינגען אויך די בוימער אין גאַניידן, גיבן פון זיך ארויס זיסע שמע-קנדיקע רייכעס פון בסאָמים. אַט איז ער שוין אַריין, גאָט דער מעלעך, מיט

זיין קאוועד אליין — שא! מאלאכים אף זייערע ערטער שטייען מיט גרויס דע-
 רעכערעץ און שוויגן. פול מיט ראכמאָנעס קוקט ער אף די הייליקע נעשאַמעס
 פון צאדיקים און קדושים דאָרט, קוקט און שאַקלט מיט דעם קאָפּ. פלוצלים
 לאָזט ער אַרויס אַ געשריי, אַ ברומען ווי אַ לייב. דאָס וויינט ער, קלאַגט אַפּן
 כורבן ביים האַמיקדעש, אַף יערושאַלאַים, די וויסטע שטאָט, אַף ציון, די ביטערע
 אַלמאָנע, אַף די קינדער איסראָעל זיינע, וואָס אין גאַלעס — און צוויי הייסע
 טראָפּנס טרערן פאַלן אים אויס די אויגן גלייך אין דעם גרויסן יאָם אַריין...
 אזוי וויינט גאָט דריי מאָל אַלע נאַכט דאָרט אין זיינע הימלען. גוט־פרומע
 אידישע קינדער לאָזט עס נישט איינליגן, זיי שטייען אוף באַנאַכט פון די גע-
 לעגערס, ריכטן אָפּ „כצאָס“, וויינען זיך אויס פאַר דעם זיסן, באַרעמהערצדיקן
 פאָטער אין הימל, און דאָס אידיש האַרץ פילט עפעס דענסטמאַל אַ מין באַזונ-
 דער טאָם — זיס, ביטער און זייער אייניגעם.

שלויםעלע גייט פאַרטאָג איבער דער גאַס, דאָס שמעטל שלאָפּט, לעוואָנע
 און שטערן שטייען אין הימל אף דער וואַך. עס דוכט זיך אים — דאָרט, אויבן,
 טוט זיך עס אַצינד עפעס גאָר אַ שרעק! טוט פון ערגעץ אַ בלאָז, דאַכט זיך
 אים, יענץ צאָפּן־ווינטעלע, דאָס גוטע ווינטעלע, וואָס ווייעט אונטער די פליגל
 פון מאַלאַכים, וואָס האָט אַמאַל אויך געבלאַזן אַף דאָויד האַמעלעכס פידעלע,
 אים צוקאָפּנס באַנאַכט אפּן געלעגער, און עס האָט זיך געשפילט זיסע געטלעכע
 לידער. זשושען ערגעץ בוימער אין אַ גאַרטן — דאָס זשושען דאָרט די בוימער
 אין גאַנידן; קרייעט ערגעץ אַ האָן — דאָס זאָגט ער שירע, און זיינען אים די
 האָר, דאָס פאַנים, פייכט פון טוי־טראָפּן — דאָס זיינען גאָטס טרערן, דאָס
 וויינט ער, יאַמערט אַף זיינע פאַרוואַגלטע קינדער. עס שלאָפּט נישט, עס
 דרעמלט נישט דער היטער פון איסראָעל!... עס צעשפילט זיך שלוימעלען די
 געבליטן, זיין קויעך־האדימען איז פלאַם־פייער, דאָס האַרץ צעגייט אים שיר
 פאַר גרויסע געצילן — און ער נעמט זיך לערנען מיט כיישעק, געשמאַק, אף
 אַ ניגן.

9. דער טאכלעס.

צו דערגרייכן אַ טאַכלעס אין לעבן האָט באַ שלוימעלען געהייסן
 נישט אַנדערש ווי גרונטעווען זיך אין די טיפענישן פונם „יאם־האַטאַלמוד“,
 אויסלערנען אים, ווי ווייט מעגלעך, מיט אַלע אופטוענישן פון זיינע מעפאָר-
 שים. און האָבן אַ פאַנים פון אַ מענטשן האָט באַ אים געהייסן — אַ פאַנים פון
 אַ אידן. און נאָך פון וואָס פאַר אַ אידן? פון אַ אידן אַ לאַמדן, אַ באַקי, באַ-
 האַוונט אין גאַנץ שאַס (ש"ס) — אַ ראָוו! גרעסערס און בעסערס און „טאַכ-
 לעסדיקער“ דערפון איז אים נישט געקומען, און נישט געקענט גאָר קומען אים
 אף דעם מויעך. — — —

אַ באַכער אין באלעבאַטישן גראד האָט איידער אַ כאָסן־ווערנדיק געמוזט
 די ערשטע זאָך אויסהאַלטן אַ עקזאַמען — מע האָט אים, הייסט עס, פריער
 פאַר די טנאָים פאַרהערט, געפרוואווט אין לערנען, געשיקט צו אים, אויב ער

איז געוועסן ערגעץ אין א אנדער שטאָט, רעכט גוטע פאַרהערערס. צו דער כאַ-
 סענע לעמאָל האָט דער כאַסן אַרויסגעוויזן זיינע לאַמדעס, זאָגנדיק פאַרן אוי-
 לעם אַ שאַרפע, אַ מויעך-ברעכנדיקע דראַשע, און דערפאַר באַקומען מאַטאָ-
 נעס — דאָס געוויסע „דראַשע-געשאַנק“. אַ באַכער אַ אילוי האָט זיך געצאָלט
 אין טאָג אריין. האָט ער נישט קיין געלט — נישקאַשע, ער אליין איז געלט!
 איז ער נישט אַזאַ מעיוכעס — אויך נישקאַשע, איז דאָ איכעס-אַצמוי, אייגע-
 נער איכעס! — — — יוסטע באַלעבאַטיים, נעגידים, רייכע אַרענדאַרעס, אי-
 שוואוויקעס האָבן זייער אָפט פאַר זייערע טעכטער, פאַרשוניען, געזונטע, באַ-
 ליבטע, אויסגעזוכט כאַסאַנים אין די יעשוועס פון די אַרעמע באַכורים דאָרט,
 גרויסע שאַרפע לאַמדים, דאַרע, בלייכע, מיט אויסגעווייקטע פענימער פונם
 שטענדיקן זיצן איבער דער געמאַרע. אָט די גענומענע איידעמס, „זיידענע באַ-
 לעבעסלעך“, ווי זיי האָבן געהייסן, פלעגן זיצן אָף קעסט, אַמאָל אויך אייביק-
 צוגעזאָגטע קעסט, עסן, קינדלען באַם שווער איז הויז קאָלומאַן עס האָט זיך
 געלאָזט. באַם אראַפּגיין לעסאָף פון קעסט פלעגן די ווייבער זייערע זיך איינ-
 שפאַנען אין יאָך, ווערן איישעס-כאילס — קרעמערנס, שיינקערנס, מאַרק-אידע-
 נעס אוכעדרימע נאָך אַזוינע פאַרנאָסעס. די מאנען פלעגן זיך זיצן „על-התורה
 ועל-העבודה“ מיט א פרייען, רואיקן קאָפּ, און די ווייבער, ווי בערייעס, האָבן
 זיי געשפייזט, געשוכט, האַפענענדיק דערפאַר, איבער הונדערט יאָר, אַ כיליקע,
 אָדער אַ העלפט פון זייער אוילעם-האבע, לויט אַפּמאַכונג. דאָס ווייב, הייסט עס,
 האָט געאַרבעט, געזאָרגט פאַר אוילעם-האזע און דער מאן פאַר אוילעם-האבע, ביידע
 האָבן געאַרבעט, איטלעכער אין זיין זאָך, און קאַשער זיך פאַרדינט די ביידע
 וועלטן. לעיעסער ביטאַכן האָט אַזוינער זיך געפלייסט אוועקווארפן
 ווייב און קינדער, זיך געלאָזט ערגעץ אין דער פּרעמד און געלערנט
 יוימאָם וועלאילע ווי א פאַרוש אין קלויז דאָרט! א קאטאָוועס עפעס א פאָ-
 רוש, און נאָך אַזוינע ווילד-מויעדיקע פרושים, וועלכע שלוימעלע האָט געזען
 בא זיך אין שטאָט טאַקע, אין בעסמערדעש! זיי האָבן קיינמאָל נישט מאפסיק
 געווען פונם לערנען, נישט גערעדט קיין דיוריי-כאָל, אלץ אפן וואונק — אי-
 אי! ע-ע-ע! פון קיין צורעס-מאטבייע איז שוין קיין רייד נישט אז זיי האָבן
 נישט געוואוסט, נאָר אפילע וויפל דער בעסמערדעש-זייגער האלט אויך נישט
 געוואוסט. האָבן עס אמאָל געוואָלט וויסן, האָט איין האנט זייערע אַ צי גע-
 טאָן עמעצן באַם ארבאָל און א פינגער פון דער אַנדערער געטיילט אקעגן דעם
 ציפערבלאט, מאכנדיק מיט די ליפן: נר-מע-ארהא? און קאָוועד האָט מען זיי
 אַפּגעגעבן אָן אַ שיר!

אַט אַזוי האָט געהייסן דינען דעם בוירע און פאַרדינען גרויס קאָוועד-
 אַמאָל, אין יענע גוטע צייטן! — — —

און ווער שמועסט נאָך אַ ראָוו! עפעס אַ קלייניקייט אַ ראָוו! ער איז
 דאָך געהויכט, געקרוינט, דער ערשטער, דער בעסטער צווישן דעם גאַנצן
 אוילעם. דער ראָוו, וועלכן שלוימעלע האָט געזעען פון קינדווייס-אָן פאר זיך
 אין שטעטל, איז געווען עפעס אַ אַנדער מין מענטש, גאָר פון אַ הויכער
 מאַדרייגע. — — — געהאַלטן האָט זיך דער ראָוו טאָמיד בעמאָלע, ווי אים

אין דער קעהילע אידן פאסט, קיינמאל נישט אראפלאזנדיק זיך. כאַלילע, צו אַזוינע מאַסיים, וואָס שמעקן מיט אַ פאַרדינסטל. נישט געגאַנגען איז ער אַף קערמזשלעך, אַף סודעס, נישט געקראַכן אַהין, אין די הויכע פענצטער, נישט געכאַנפעט גווייזים, נישט געבויגט זיך און באַטל געוואָרן פאַר פיינע בריעס, נישט צו פאַרשוועכן דורכדעם דעם קאָוועד פון דער טוירע, אי זיין קאָוועד און אויך דעם קאָוועד פון דער אידישער קעהילע זיינער. באַ עפעס אַ וויכ-טיקערע זאך, וואָס איז נויגייע דעם קלאַל, איז מען, נישקאַשע, געקומען צו אים, געפרעגט זיין אייצע און געהערט זיינס אַ וואָרט. — — —

נאָר דערצו, צו אַזאַ טאַכלעס, קען מען אָבער נישט אַנדערש קומען, ווי דורך אַריינטון זיך אין דער געמאַרע מיט אַלע קיילים. און עס נעמט אים אָן אַ כיישעק, אַ ייצערהאַרע צום לערנען.

ס'איז גאָר נישט דער פריערדיקער קינדישריינער שלוימעלע מיט האַרץ און געפיל און ליבשאַפט צו דעם, וואָס שיין, וואָס גוט, אָן שום פניעס, נאָר גלאַט אַזוי זיך, ווייל ס'איז שיין און גוט — ווייל פאַשעט עס געפעלט! אַצינד פאַרלירט עס באַ אים דעם אייגענעם ווערט. דער איקער אין אַ זאך איז דער טאַכלעס, דאָס, וואָס איז נוצלעך. אין לערנען איז אויך דער איקער דער טאַכלעס — דאָס ראַבאַנעס, אַשטייגער, אוישער און קאָוועד, וואָס אים גלוסט זיך אַצינד אַזוי שטאַרק, טוירע איז טאַקע „די בעסטע סכּוירע“!

10. די יעשיווע.

איינע פון די שמעט אין ליטע, וואָס דער אויבערשטער האָט געבענטשט מיט אַ יעשיווע, איז די געוויסע שטאָט ס-ק. קיין אַנדער זאך, מיט וואָס זי זאָל זיך אויסצייכענען און וואָס זאָל איר געבן אין דער וועלט אַ נאָמען, האָט זי נישט, כּוּך דער יעשיווע, וואָס איז באַקאַנט ווייט אַרום און אַרום, אין די אידישע מעקומעס. זאָגן, אַשטייגער, אַז די יעשיווע בריינגט דער שטאָט איין, גיט ס-ק פאַרנאָסע; ווי „זייערער“ אַ אוניווערסיטעט, פון וועלכן די שטאָט, וואו אַזוינער געפינט זיך, האָט גרויס שעפע — כאַלילע! דאָס וועט זיין נישט עמעס. פאַרקערט, די יעשיווע בריינגט דער שטאָט נאָך אויס. די פראַפעסאָרס אירע זענען געמיינע לייט, נויטבאדערפטיקע מעלאַמדיים, מעגן זיי זיך הייסן „ראַשע-יעשיוועס“, די סטודענטן דאָרט — אָרעמע באַכורים, אָן אַ גראַשן באַ דער נעשטאַמע. זיי קומען מיינסטנס צו גיין אַהינצו צופוס, ליידיק און בלויו. קוים אַראָפּוואַרפנדיק פון זיך דאָס פעקל — אַ צוויי אַלטע, אויסגעלאַטע-טע העמלער מיט אַ פאַר אויסגעטרעטענע פאַרמערזשעטע זאָקן, געבראַכטע פון דער היים, וואָרפן זיי זיך אָן אַף דער שטאָט מיט זייערע באדערפענישן. און שטאָט, ווי געפאַלן זי איז און באַפאַלן פון אייגענע אָרעמעלייט, טראַגט אַף זיך אַזעלכע פון דער פרעמד, אויסהאַלטנדיק זיי מיט וואָס נאָר מעגלעך. דער אָרעמסטער איד איז גרייט, אויב ער האָט נאָר, מיט דעם ביסן זיך צע-טיילן צוליב דער טוירע!

די יעשיווע ס—קער באַשטייט פון איין גרויסן צימער, אויסגעשטעלט מיט טיש און ביינק, אינגאַנצן ווי אַ בעסמערדעש. פונם צימער, בא דער זייט, עפנט זיך אַ טיר אין אַ קליין צימערל, עפעס ווי אַ מין קאַנצעליאַריע אַזוינע, וואו עס פלעגט זיצן דער גרינדער פון דער יעשיווע רעב ג... נאָך זיין טויט איז זי געבליבן ליידיק, נאָר וואָס, אַמאָל דער איידעם זיינער, אַ איד אַ סוף-כער, צו וועלכן די פירונג איז איבערגעגאַנגען ביערושע, קומט אַמאָל אַריין אַהינצו, ווען ער קומט קימאַט אַלע פרימאַרגן אין דער יעשיווע דאַוונען. איינ-געטיילט זענען די יעשיווע-באַכורים אין צוויי קיטעס, אַ קלענערע און אַ הער-כערע, וואָס לערנען בא צוויי באַזונדערע מעלאַמדיס, אַיטלעכע קיטע בא איר באַזונדערן טיש. פון דער עלטערער קיטע דער מעלאַמעד—ער איז דער הויפט-ראַש-יעשיווע, און פון דער קלענערער איז אַ אונטער-ראַש-יעשיווע, ער זאָגט אַלע אינדערפרי נאָכן דאַוונען אַ שיאור געמאַרע מיט טויספעס און מעפאָר-שים, אַלפי פּשאַט, זיצנדיק בא זיין טיש, אַרומגערינגלט פון זיינע טאלמידים, און בעשאַס-מאַיסע טאַקע טוט ער אַ פּראַוו דעם, יענעם פון זיינע צוהערער, צי האָבן זיי געמאַכט דאָס „לייענען“, וואָס ער האָט נעכטן אָף היינט פאַר-געבן, און צי פאַרשטייט דער, יענער, וואָס מע רעדט דאָ צו אים. איז ער נישט צופרידן מיט איינעם, מוסערט ער אים אויס און איז אים מעכאַבער-אַמאָל מיט אַ פאַטש.—נאָ!—זאָגט ער,—זאָלסט וויסן, אַז אַהער קומט מען לער-נען. געוויינטלעך, קומען-אַן צו אים, צו זיין טיש, די נייע, פּריש-אַנגעקומענע באַכורים. דער גרעסערער ראַש-יעשיווע זאָגט זיין שיאור ארום האָלן טאַג, ווייזנדיק גרויסע כאַריפעס—עס פליען פון אים צו די טאַלמידים, פון די טאַל-מידים ווידער צו אים קלאַץ-קאַשעס, ברעכנדיק אַ מויעך. עס דונערט מיט הילכנדיקע, שטאַרקע קוילעס, עס בליצט מיט פייערדיקע שפיצלעך, פינגער, גראַבע, און הענט אַרבעטן מיט אַ דריי באַ איטלעכן רעכטן קוועטש, בא יעדן סיכלדיקן אויסדרינגעניש. נאָך דעם שיאור זענען די עלטערע באַכורים פרייע מענטשן. ווער עס וויל, מעג זיך אויסלערנען דעם שיאור וואו אים איז נוי-טיק. די קלענערע אָבער זענען שוין נישט אַזוי פריי... זיי גרייטן-צו דאָס לייענען מיינסטנס אין דער יעשיווע, און דער רעבע זייערער קומט עפטערס אַריין אַכטונג געבן וואָס זיי טוען. קומט ער אָן גראַד, ווען כעוורע, מיד-ווערנדיק פון קנייטשן די געמאַרע, טוט אַביסל אַ שטיף, זאָגט ער זיי מוסער, אופווייזנדיק פון יענע און יענע מוסער-ספאָרים ווי גרויס די אַוויירע פון ביטל-טוירע איז, און צוליגנדיק אויך זיינס, אַז אידישע קינדער האָבן נישט קיין רעכט צו שטיפן. וואָס איז אָף זיי אַזוי די סימכע...? נאָר אָבער איין כאַכמע וועאיין מוסער אַקעגן יונגע באַכורימלעך, וואָס זענען נעבעך באַסאַר-וועדאָם, פלייש און בלוט, און ווי פאַרויסט דאָס לעבן זייערס איז, גלוסט זיך פאַרט באַ עפעס אַ געלעגנהייט כאַטש אַ וויללע טון אַ לעב, כאַטש אַביסל עטעמען פריי. און די בעסטע געלעגנהייט פאַר די כעוורעלייט צו אַרבעטן מאַסיס איז דער אָנהייב זמאַן, איידער די „שיאורים“ אין דער יעשיווע הויבן זיך אָן, און די מוירע פאַר דעם רעבנס האַשגאַכע אָף זיי איז דענסטמאַל נישטאַ.

ס'איז די ערשטע וואָך נאָך סוקעס — דער אָנהויב „זמאָן“ באַ קליין און גרויס פון אידישע קינדער אומעטום. אין דער ס—קער יעשווע ווימלט פון נייע, פריש אָנגעקומענע באַכורים, אויך פון אַלטע צוריקגעקומענע, וואָס זענען אַוועק אהיים אָף יאָנטעו, און פון באַכורים אַלטגעזעסענע, וואָס רירן זיך נישט פונם אָרט, און דאָ איז זייער שטענדיקע היים אַצינד איז אין דער יעשווע דער גרויסער יאָרד, ס'איז אַ פאָדערונג אָף „טעג“ — יעדער באַכער, הייסט עס, זוכט ריישיס כאַכמע זיך באַשטעלן אַ באַשטימטן טאָג אין וואָך אָף צו עסן באַ יעדן פון די באַלעבאטיים. ס'איז אַ לויפעניש, אַ זוכעניש, אַ ראַנגלעניש, אַ טומלעניש וועגן די באַשטעלונגען, און נישט אלעמען דינט דאָס מאַזל אָנצוטערעפן די ערטער, וואו מע קען באַקומען טעג, און נאָך אזוי פיל, וויפל אין דער וואָך זענען טעג דאָ. אַז וואויל איז דעם באַכער, וואָס האָט זיינע זיבן טעג אין וואָך! גליקלעך איז אויך דער, וואָס ס'איז ווייניקער מיט אַ פאָר טעג זיין וואָך! און אַז אַך און וויי איז יענעם שלימאָזל, וואָס קימאָט טאָמיד איז אָן טעג זיין וואָך!...

פעסט, משטיינסגעזאָגט, אָפן יאָרד, ווי די געוויסע סאָכרים, קאָפיטאָליסטן, שטייען די אַלטגעזעסענע יעשווע-באַכורים. מיט „טעג“, מיט נאָך אַנדערע האַכנאָסעס, יעשווע-באַכערישע פאָרדינסטלעך, זענען זיי, הייסט עס, מער ווייניקער פאָרזאָרגט, קענען אין זינען האָבן אַנדערע, פריש-אָנגעקומענע, אָפן געבן זיי זייער צייט, זייער טירכע, פירן זיי אָף אַ וועג מיט זייערע טויר וועס און אַמאָל טאָקע בעיאָדראָמע, מיט דער האַנט — אין באַק, אין רוקן, ווי עס לאָזט זיך, זאָלן זיי וויסן ווער עלטער איז!

ריישיס, הייסט עס באַ כעוורעלייט, באַדארף מען די נייע באַכורים, ווי נייגעבוירענע, אַ נאָמען געבן. זאָלן זיי פון איצט-אָן פאָרגעסן ווי זיי האָבן אַמאָל געהייסן אין דער היים. פאָרגעסן זאָלן זיי זייערע כעפציעס און אַלע פריערדיקע גיינג זייערע דאָרט. דערצו איז אַ מיטל דער שנעל, וואָס דער מאַלעך גיט דעם קינד אין דער נאָז באַם געבוירן-ווערן, און פון אַלטגעזעסענע מיסאָסקימס אַ שנעל שטעלן זיך אין די אויגן טרערן, אַזוי שטאַרק איז ער. איטלעכער פון די ניי-אָנגעקומענע הויבט-אָן בעכין צו הייסן אָף דעם נאָמען פון זיין שטאָט: לעבעוויצער, קאָידענאָווער, סטאַראַבאָנער, סלאָנימער, באַקער מענדיק נאָך דערצו אויך אַ צונעמעניש, ווי אַשטייגער: סיפּעק, לעמעשקע, צעפל, טרעמפאָטש אַכעדוימע. איטלעכער ווי אים פאַסט, און ווי ער פאָרדינט זיך באַ כעוורעלייט, קלאַל-טוער.

מיילע, אַ נאָמען, דאָס איז פון די קלייניקייטן. מע גיט עס אומזיסט. אָבער „טעג“, נאָראיען אַ פריץ טעג צו עסן — דאָס איז שוין אַ אייטעק. מיט ברויט האַנדלט מען שוין אָף דער בערזע. עס שמעקט שוין מיט אַ פאָרדינסטל. — „הערסטו, באַכער“ — זאָגט כעוורע — „עסן קענסטו, „טעג“ ווילסטו און אַ פריץ ביסטו, ווייז-זשע די מאַטבייע, וועט מען דיר אָנווייזן „טעג!“ אַדער עס ווערט געמאַכט אזא קאָמבינאַציע, אַזא דריידל: „דער באַברויסקער טראַכט אוועקצור-לאָזן זיך אין דער מירער יעשווע, עס פעלט אים דערצו עטלעכע גראָשן. גיין וועט ער, עס פארשטייט זיך, צופוס, גיב-זשע אים, באַכער, פאָרווינטע נעשאָמע,

ווי דו הייסט הינט, גיב אים צושטייער אף הויצאָעס, אונז מעקלעריי, וועט ער דיר איבערגעבן זיינע טעג. שאַבעס, זיי וויסן, האָט ער שוין פאר- קויפט!" — עס ווערן אויך אָפגעמאַכט כילופים — מע בייט אויס צווישן זיך די באלעבאטיס, אָפשאַצנדיק זייער ווערט לויט די טעג, גוטע צי שלעכטע, וואָס מע עסט בא זיי. פאר אַ גוטן באלעבאָס גיט מען אוועק אנדערע צוויי, נאָך מיט אַ באָרעך שעפטאָראני אויך דערצו.

עס איז דאָ אסאָקיס מיט „ביינק" — אף צו שלאָפן. אסאָקיס מיט קויפן און איבערגעבן כאַנאָקעס אָף טיש און אָף ביינק. וואָס מער אַ באַנק איז נענטער צום אויוון, אַלץ מער ווערט. באַם אויוון איז פרימא, דאָ צו ליגן בא- דארף מען האָבן זכוס-אָוועס, און אפן אויוון — דאָ איז פאָשעט דער גאניידן. נישט אזוי גרינג אָבער קומט עס אָן אופצוהויבן זיך אף אזא הויכער מאַד- רייגע!

עס ווערט נישט געמאַכט קיין אסאָקיס אף דעם יאָריד נאָר מיט אַ פאָר פון די יעשווע-באָכערעשע פאַרנאָסעס, נעמלעך: מיט דעם „מיניען" און מיט דעם „בייטל". מיניען הייסט — עטלעכע, אָדער טאקע גאנצע צען באַ- כורים, ווי עס קומט אויס, גיין דאוונען פרי און פארנאכט צו עמעצן אין הויז אף דער צייט נאָר, ווען ער איז אַ אָוול, זיצט שיווע, אָדער אַ גאנץ יאָר, פאר אַ געוויסע באלוינונג, וואָס זיי באקומען. „בייטל" הייסט — צוזא- מען מיטן אונטער-ראַש-יעשווע גיין צוויי טעג אין וואָך, דאָנערשטיק און פרייטיק, איבער די הייזער, צונויפנעמען אין בייטל אַריין די נעדאָוועס אף דער יעשווע, וועלכע מע גיט דאָרט, ווי אַ כאָק, אַלע וואָך, און דערפאר בא- קומט דער באַכער, כּוץ דעם קאָוועד פונם אַרומגיין מיט אַ רעבן איבער די הייזער, טאקע כאַי (זוי) גראָשן אויך. אף די ביידע שיינע בעקאָוועדיקע פארנאָסעס האָבן דאָס רעכט נאָר עכטע, אויסגעריבענע אַלטגעזעסענע, אָדער די בעסטע, גאָר די וואוילע יעשווע-באָכורים. ניי-אָנגעקומענע, פריצן ווערן דערצו נישט צוגעלאָזט.

פאר דעם ניי-אָנגעקומענעם נעפעש איז די יעשווע עפעס אַ נייע וועלט — אַ יענע וועלט! ער ליידט, נעבעך, כיבעט האַקיייווער — קלעפ פון הינטן, פון פאַרנט, אַ ציפ, אַ ריט פון אַלע זייטן. ער ליידט פון מאלאכע-כאבאָלע — כעוורעלייט, קונדייסיים, וואָס מאַכן אים אַ „באָרעכאבע" מיט ווערטלעך, שפילן אים אָפ אַ „קאבאָלעס-פאַנים". פריער קלאַמערשט מיט גוטע ריידעלעך, קלאַ- מערשט מיט ראכמאַנעס, דערנאָך גייט עס איבער אין כויעק-מאַכן, פון כויע- זעק — אין אַ שטופ, פון אַ שטופ — אין אַ קלאַפ, אַ זעץ, אַלץ הינטן-אַרום, הינטן-אַרום ביז עס דערגרייכט לעסאָף צו פאַנפעס און פליענדיקע אים פון הינטן נאָסע שמאַטעס. ער פילט דעם טאַם פון גענעס. האָט נישט קיין רו, נישט קיין „טעג", נישט קיין נאַכט — נישט קיין עסן, נישט קיין נאכטלעגער, צעברעכט זיך די ביינער אף אַ הארטער באַנק, גייט אַראָפ פונם לייב, רייבט זיך, וואַלגערט זיך און ליידט זיך אָן גענוג גילגולים ביז ער רייבט זיך אויס, „לייטערט" זיך אויס, ווערט אַ נייע בריע, אַ „שפירט", געקניפט און גע- בונדן מיטן פעקל כעוורעלייט, איין קניפל, איין נעשאַמע מיט זיי. די יעס-ר

רים און די צייט פונם אויסלייטערן זיך איז נישט בא אלע ניי-אָנגעקומענע
נעפאשעס גלייך. אָפּגעפיינטע, בא זיך געהויבענע מענטשלעך — זיי האָבן זייער
ערלעך אויסקומעניש מיט דער פולער מאַס. זייער פּיין איז גרעסער און דויער-
ערט ליינגער ווי בא יענע, וואָס מאַכן זיך נישט וויסנדיק, און שלינגען די
באליידיקונגען שטיל, שוויגנדיק, אראָפּ. שטאַלצע, מעיוכאַסיס, האָט כעוורע
פיינט. אַ זעלנער, זאָגט מען, שמעקט פּוּלווער מיט אדע גלייך!

געוויינטלעך יארידעוועט זיך אָנהויב זמאַן אין דער יעשווע אַמשטארקסטן
אָונט-צייט, דענסטמאָל ווען די נייע און אַלטע באַכורים קומען זיך צונויף
דאָרט פונם לויפעניש, יאָגעניש זייערן דעם גאַנצן טאָג, איטלעכער פאַרטאָן אין
זיינע געשעפטן. עס שטייען דאָרט פּעקלעכווייס באַכורים איינמאָל אין אזא
אָונט, האָבן צו טון און שמועסן צווישן זיך. אַ טייל גיבן-איבער איינע די
אנדערע ווי זיי האַלטן מיט די „טעג“. איינער האָט אַ האַפּענונג צו האָבן,
אימירצעשעם, אלע טעג, דעם פעלט נאָך לעסאַטע צוויי טעג, יענעם דריי.
דערפאר האָט אים גאָט צוגעשיקט אַ פרייטיק מיט אַ שאַבעס, וואָס מע מעג
אים מעקאנע זיין. ער קאָכט פיש, רייבט כריין פרייטיק אין קיך, און די קעכ-
נע, זייער אַ גוטע, אַ וואוילע אידענע, גיט אים מיט-זיך אַ פרישיגעבאקענע
בולקע. ווידער אַ טייל שמועסן וועגן דער „מעסעכטע“, וואָס מע וועט דאָס
יאָר לערנען, זענען צופרידן, און יענע וואָלטן געוואָלט אַ אנדערע. נאָך אַ טייל
האַמפּערן זיך, מוטשען איינער דעם אנדערן מיט די פינגער, שרייענדיק מיט אַ
געמאַרעניגן. כעוורעלייט פירן דאָס רעדל, מישן זיך אומעטום אריין, זאָגן
זייערע מיינונגען, גיבן אַרויס פּסאַקים און טוען וואָס זיי ווילן. אין אַ וויי-
קעלע דאָרט אין דער טונקלעניש ליגט אויסגעצויגן, ווי אַ מעלעך, איינער אף
דער באַנק און טראכט זיך אפּאַנים אזוי איינצושלאָפּן.

— „פּיפּעק!“ — לאָזט זיך הערן עמעצנס אַ געשריי, וואָס קומט צו און
שטופט יענעם אראָפּ פון דער באַנק — פּיפּעק, אראָפּ, אראָפּ! אף דעם אָרט
האָב איך אַ כאַזאַקע.

— אַ געשריי אַביסל! אף די ציין, אף די ציין, „גערגעלע!“ דעם מאָז-
רערס אָרט איז עס דאָך.

— איך האָב עס בא אים אָפּגעהאַנדלט, אַ מיטוואָך, מיינעם אַ טאָג, אים
אָפּגעטראַטן האָב דערפאר איך!

— וואו מאָזירער, דער מאָזירער וואו?

— דער מאָזירער? — מיטש זיך אריין עמעצער פון דער זייט — ער נעכ-

טיקט וואו ער „טאַגט“, וואו ער עסט שאַבעס.

— פּיפּעק!

— גערגעלע!

עס פליען פעטש. פון איין צאד אַ פאַטש, פונם אַנדערן אַ פאַטש. עס מישן
זיך באַלד אריין כעוורעלייט, די רעכטע רעדלפירער. זיי מאכן אַ פּשאַרע —
אַ קניפּ דעם, אַ פּלעם יענעם. ביידן געהערט נישט די באַנק. פון דיין אָפּמאָך,
גערגעלע, מיט דעם מאָזירער, זאָגט כעוורע, ווייסן מיר נישט, גיט-ושע אים,
כעוורע, וויפל אין אים גייט אריין!

— פי! — מאַכט איינער פון די באַכורים מיט אַ ערנסטער מינע, שטארק פארקרימענדיק זיך.

— קוקט אָן דעם ק—ער, דעם יאָכסן, דעם שיינעם נעפעש! — האָט זיך צעשריגן דער עלטסטער פון די רעדלפירער, דער „פינסקער“, אַ באַכער אַ קורצער, מיט אַ מויל אף שרויפן און געלע שיטערע ברייטע ציין לאַפעטעס— עס געפעלט אים נישט, דעם יאָכסן! אַ קאַטאַוועס אזא „טאַכשיטל“, ערשט אָנגעקומען, פונם איי ערשט ארויסגעקראַכן, און זאָגט שוין דייעס, שוין זיך אַריינגעכאַפט אין דעם „מיניען“! ... וואַרט נאָר וואַרט, „טאַכשיט“, עס וועט דיר דאָס באַקעם אויספאַלן! ... היי, כעוורע, גיט אים נאָר, דעם „טאַכשיט“, דעם ק—ער, אַ קאַפּוליער אָנצוהערעניש. — — — און טאַקע ווי ער רעדט פליט פון אים מיט אַ גערויש אַ פייכטע שמאַטע.

ווינטערדיקע פאַרנאַכטן אין דער יעשווע.

די זון האָט, נאָך איר מאַרעשכויִרעדיקער קורצער רייזע, זיך געזעצט אין אַלערליי קאַלירן־שפילנדיקע, איר אַפן וועג זיך גראַבלעך אויסציענדיקע וואַלקנס. די לעצטע שטראַלן אירע רייסן זיך אַריין אינעווייניק אין דער יעשווע דורך די דיק־פאַרפּוירענע פענצטער און פלאַטערן אַקעגן אַף דער וואַנט מיט דעם גאַנצן אָפּגעשטעמפלטן אָפּגלאַנץ פון צווייפערטלידקע און פון פּראָסט מיט עפעס מינע געצאַצקעטע, פאַרמאַלטע שויבן. אין דרויסן ברענט, סמאַליעט דער פּראָסט. אינעווייניק אין שטוב איז קאַלט־טונקל. די פאַנאַנדערעגאַנגענע באַ־כורים הייבן ערשט אָן איינציקווייס זיך צונויפקומען, איטלעכער רייבנדיק די הענט און מאַכנדיק אַ־א! אין אויוון הייצט זיך. צוויי באַכורים — פון די פאַר־בליבענע, איינער עפעס אַ שלימאַזל, גאָר אָן אַ „טאַג“, און דער אַנדערער פונם „טאַג“ האָט מיט זיך געבראַכט אַף וועטשערע עטלעכע קאַרטאַפּל, זיצן אַף די קני באַם אָפּענעם טירל, אַקעגן דעם פייער, אַכטונג געבנדיק איטלעכער צו זיין זידנדיקן טעפל, וואו עס יאָגט זיך אַ גרויפּ נאָך אַ גרויפּ, אַרום־אַראָפּ מיט אַ רוגזע, א טיאַכקען: טיאַך, טיאַך, טיאַך! דאָס פייער קנאַקט, באַלויכט זייערע פענימער און פון די, וואָס אַרום זיי. אַ שטאַרק זיך־צעפלאַקערנ־דיקע שייט־האַלץ שטעקט אַרויס פונם אויוון דעם אוילעם לאַנגע פלאַם־פייער־דיקע צינגלעך, אויסשיסנדיק האַפּערדיק, האַרט באַם טירד, מיט גליענדע קוילן, און אויסבלאָזנדיק לעסאָף פּיפּ־פּ—אַ טקיע גדוילע! עס ווערט וואַרעם, דער אוילעם האָט האַנאַע, פאַרבריינגט די צייט מיט מאַיסעס, מיט זאָגענישן, מיט גלייכווערטלעך, די באַכורים פון די טעפלעך נעמען זיך צום עסן, — שטייט אוף, אידן! — ווערט אַ געזאָגער־ריי—קרישמע, אידן, אין א גוטער שאַ! די קויהאַנים גייען אַריין עסן טרומע, זופן זייער קרופניק! ... און די באַכורים זופן, אַרבעטן געשמאַק, באַגלייטן איטלעכס לעפל פונם טעפל צום מויל מיט אַ שיר פון די לעפּצן, אָנמאַכנדיק אַף די צוקוקער אַ וואַלפישן אַפּעטיט. מע קראַצט זיך, מע באַלעקט זיך פאַר גרויס כיישעק.

11. טרייף-פאָסל-ביכלעך.

שמוליק זעט זיין זון אַרומפירנדיק זיך מיט די שילער און האָט האַנאַע, טראַכטנדיק באַ זיך: דאָס זענען אַוואַדע יעשיווע-באַכורים, מיט וועלכע ער לערנט צוזאַמען אין בעסמערדעש, זיי האָבן זיכער אָנגעשמעקט אין אים, ווי גוט ער קען די געמאַרע, און איטלעכער האַלט פאַר אַ קאָוועד צו זיין מיט אים כאַווער. דאָס איז געווען שמוליקס איינציקע טרייסט אין זיין ביטערער לאַגע, פאַרשטעלנדיק זיך אַלץ, ווי דער שטייגער זיינער איז טאַמיד, דאָס גרויסע גליק, וואָס דערוואַרטעט אים שפעטער, אימירצעשעם. עס דאַכט זיך אים, דער זון איז אַ ראָו ערגעץ באַ אידן, ער זיצט מיט ברייטקייט אַפן ביינקל, דאָיאַנים מיט דעם שאַמעס אַרום אים, די טיר באַ אים אין שטוב מאַכט זיך נישט צו פונם אוילעם מענטשן, וואָס גייען צו אים, דער מיט אַ דיךטורע, דער מיט אַ שאַילע, דער אַזוי, יענער אַזוי, אַלע בענטשן זיך מיט אים און זאָגן: אַז וואויל איז אייך, רעב שמועל, וואָס איר האָט זויכע געווען באַ גאַט צו האָבן אַזאַ זון.

און ווי שמוליק טרייסט זיך דאָ אַזוי מיט גוטע האַפענונגען אַף שפעטער, מיטאַמאָל קומען אים צו די אויגן עפעס ביכלעך, ניט קיין קאַשערע, וואָס מויר שעלע האָט, נישט-וויסנדיק, זיי אין שטוב פאַרגעסן. דערווענדיק זיי, איז אים פינצטער געוואָרן אין די אויגן! געוואַלד, ריבוינע-שעל-אוילעם, מוישעלע זיי-נער, פאַר וועלכן ער האָט זיך אַזוי מאַקרוו געווען, אַף וועלכן ער האָט דעם לעצטן גראַשן רעבע-געלט אויסגעגעבן, צו לערנען אים טורע—סטייטש, ער, מוישעלע, זאָל אַזוי פאַרפירט ווערן, אַריינקוקן אין די טרייף-פאָסלען! דאָס גאַנצע לעבן זיינס איז ער ווי אַ הונט אַרומגעלאָפן איבער די גאַסן, זוכנדיק דאָס שטיקל ברויט, שוואַרצנדיק זיך דאָס פאַנים, און די גאַנצע האַפענונג זיינע איז געווען דער זון, ער וועט עס אים שפעטער אַנטאָן קאָוועד, צוטיילן גליק און גרויס נאַכעס—היינט אַז דער זון זיינער איז אַראָפּ פונם רעכטן וועג, איז דאָך אויס אַלע האַפענונגען, וואָס-זשע טויג אים אַצינד גאָר דאָס לעבן, זיין הינטיש לעבן? כאַרעו געוואָרן איז זיין וועלט מיט אַלע גוטע זאַכן, וועלכע ער האָט זיך פאַרגעשטעלט אַף שפעטער; אונטערגעגאַנגען איז דער ליכטיקער שטערן פון טרייסט, וואָס האָט אים געשיינט, געפינקלט פונדערווייטנס—וויסט און פינצטער איז אים!

שמוליק איז שטאַרק אָנגעלאָדן און וואַרט, אַז מוישעלע וועט קומען, וועט ער אויסלאָזן צו אים דעם גאַנצן צאָרן.

מוישעלע איז געקומען—און מיט אים צוגלייך ריווקין [זיין כאַווערן].

— אַהיים לאַמיר פאַרן, קיין גלופסק!—טוט שמוליק אַגעשריי אַף מויר-שעלע, רויט ווערנדיק פאַר קאַס ווי אַ אינדיק.

מוישעלע בלייבט שטיין צעמישט, נישט צו פאַרשטיין וואָס דאָס געשריי באַטייט.

— קיין גלופסק!—שרייט שמוליק, ציטערנדיק מיט אַלע אייוורים.

מוישעלע רוקט זיך אָפּ אין דער זייט אָן לאַשן פאַר גרויס וואונדער, אַ

שרעק, און ריווקין ענטפערט אָפּ אַנשטאַט אים:

— רעב שמועל, קיין גלופסק וועט אייער זון ניט פאָרן!... דאָ, אין דעם
אַרט פון טוירע, וועט ער בלייבן און מע וועט אים געבן אַלע זיינע באַדער-
פעניש.

— און מע וועט אים געבן אַפיקאַרטישע ביכלעך— מאַכט שמוליק מיט
גאַל, שאַקלענדיק מיטן קאַפּ, — אַפיקאַרטישע ביכלעך, האָ, וועט מען אים געבן,
אַראַפּירן אים פונם וועג!...
— טאַטע, וואָס רעדסטו?!...!

— שטום! מיך נאָרן מיינסטו? אָ, ניין! איך האָב, נישקאַשע, געפונען די
ביכלעך, דייענע ביכלעך, האָב געזעען, געזעען...
— וואָס געזעען?— פרעגט אים ריווקין.

— געזעען, אַז דאָס זענען אַפיקאַרטישע ביכלעך.
— איר האָט אַ טאַעס, רעב שמועל! אַ גראַמאַטיקע אַ אידישע אי אַ רר-
סישע און אַ געאַגראַפיע האָט איר געזעען!

— צירוואָס? אים צירוואָס טויגן אַזוינע ביכלעך?
— סטייטש, צו וואָס?! אידיש, לאַשן-קוידעש, הייסט עס, מוז ער קע-
נען, ער איז דאָך אַ איד. רוסיש מוז ער אויך, דאָס איז דאָך די לאַנדס-
שפראַך, וואו ער זיצט, און קענען די וועלט-באַשרייבונג מוז ער אויך, ער איז
דאָך אויך עפעס אַ מענטש. איר פאַרשטייט, רעב שמועל, דאָס אַלצדינג איז
אַ מוז!

— נאָט אייך אַ מוז! אַ נייער „מוז“, וואָס שטייט ניט אין די צען געבאַט.
מיר, אין גלופסק, האָבן עס ניט געהערט. די גלופסקער לעבן, באַרעכאַשעם,
אָן דעם געבאַט אויך. האָבן עס ניט געקענט אַמאָל, קענען עס ניט היינט און
זענען פונדעסטוועגן קאַשערע אידן, פיינע מענטשן און שיינע סאַכרים לעכאַל-
האַדייעס. קומט איצט מוישעלע מיינער און מאַכט עס אַף זיך פאַר אַ הייליק
געבאַט!

— יאָ, דאָס מוז ער אויך צוליב דעם— זאָגט ריווקין מיט אַ שמייעלע
אַף די ליפּן— אויך צוליב דעם מוז ער עס, קעדיי אַריינצוטרעטן אין אונזער
בעסמערעש— אין דער ראַבינער-שול.

— אוי, אַז אָך און וויי צו אַזאַ בעסמערעש, אַז אָך און וויי צו מיינ זון,
וואָס פאַרלאָזט אונזער בעסמערעש און גייט אַריין אין זייערן, לעהאַודל!...
וואַרף אַוועק דייענע גיינג, מוישע, און קום צוריק קיין גלופסק!.

טייטש-ווערטער

- אגאדעטע** — טאלמאדישע מאיסע אָדער לעגענדע.
- אווואידאס פערעך** — שטאַק שווערע אַרבעט.
- אַכרען שעל פייסעך** — לעצטער טאָג פייטעך.
- אל המנוחה ואל הנחלה** — צו דער רוי און צו היים.
- אל יאבד ישראל** — דאָס אידישע פּאָלק וועט גיט פארלאָרן גיין.
- אַמור אייש** — פייער-זייל.
- אם כאָכאָם ווענאָון** — אַ קלוג און פאר-שטאַנדיק פּאָלק.
- אראם נאהאראים** — מעסאַפּאָטאַמיע. נא-האַראים — 2 טייכן (טיגר און איפראט), וואָס פליסן אינם דאָזיקן לאַנד).
- אַרבעקאַנפעס** — לייבצודעק, טאַלעטקאָטן.
- אַרבע קויסעס** — פיר קויסעס וויין, וואָס ס'איז א מיצווע צו טרינקען באַם סיידער די ער-שטע נעכט פייטעך.
- אַריכעס יאַמים** — לאַנגע יאָרן.
- אַרי שבחבורה** — בוכשטעבלעך : דער לייב פון דער כעוורע, דער עלצטער.
- „אשר יצר“** — א טפילע בא די הענט וואָשן נאָך די נעקיעס.
- „אשרי יושבי ביתך“** — אַ פּאָסוק פון טילים. בוכשטעבלעך : „וואויל איז צו די, וואָס זיצן אין דיין (גאָט) הויז“. ווערט איראַגיש אָנ-געווענדט צו שטובזיצער.
- „אַב הרחמים“** — (גאָט דערבאַרעמדיקער) — אַ טפילע.
- אַדן האַגאָדל** — דער גרויסער האַר, גרוי-סער פּאַרעץ.
- „אגיל ואשמח“** — בוכשטעבלעך : איך וועל זיך פרייען. אין טעקסט — קנאַקנדיק.
- אַגי** — אַן אַרימאַן.
- אַפער וועאייפער** — שטויב און אַש.
- אַשאַמנו** — בוכשטעבלעך : מיר האָבן גע-זינדיקט.
- אובעלוי יידיים** — קיינער זאָל גיט וויסן.
- אין טעקסט — דאָסזעלבע, וואָס „מאַסן בעסי-סער“ (זע).
- „איזקער“** — אַ טפילע צום אַנדייגן פון א געשטאַרבענעם.
- איטער** — פארבליבענער שטאַף פון א בא-שטעלונג בא א באלמעלאָכע.
- אימאַך שמוי** — אויסגעמעקט זאָל ווערן זיין (דעם טויבעס) נאַמען, א קלאַע.
- איש כאָסיד** — אַ זעמער שאַבעס-צונאַכטס.
- אייטעוו** — אַ גאָי. לויט דער ביבלישער לע-גענדע שטאַמען אירן פון יאַנקויוון, גאָים — פון אייסעוון.
- אייס צאַרע** — א שווערע צייט.
- אייש לעהאָווע** — פּלאַם-פייער.
- איישעס כאָיל** — בראַווע פרוי.
- אויילע יאַפע געווען** — גוט געראַטן, גוט געפאַסט זיך.
- אויילעם האָזע** — בוכשטעבלעך : די-וועלט, לעהייפּעך פון „אויילעם-האַבע“ — יענע-וועלט.
- אויילעם קעמינהאָגול** — די וועלט ווי זי פירט זיך.
- אויילעם קאָטן** — קליין וועלטל.
- באאוואונויסיינו האַראבים** — איבער די פיל זינד אונוזערע.
- באלבעכי** — דער וויינער, וואָס וויינט אסאך.
- באל-האַלוואָע** — דער, וואָס לייט אויס געלט אַף פּראַצענט.
- באל-טויקייע** — דער, וואָס בלאָזט שוי-פער אין שול.
- באל-לאָשן** — דער, וואָס פאַרמאַגט אַ גוטע שפּראַך, וואָס שרייבט גוט (שפּראַך-קענער).
- באל-קוירע** — דער, וואָס לייענט די טוירע (פארן אוילעם אין שול).
- באלעביטאַכנס** — די, וואָס האָפּן, פארלאָזן זיך אַף גאָט.
- באַלקאַרכאָ** — מיט גוואַלד.
- באַסקאַל** — אַ קאָל פונם הימל.
- בארמיצווע ווערן** — אַלט ווערן 13 יאָר (ווען מע הייבט אָן לייגן טפילן).
- באָדוק ומנוסע** — אויסגעפאַרשט און אויס-געפראווט.
- באָרוך-הו** — געלויבט איז ער (גאָט).

בעפארעסיע — עפנטלעך, פאר אלעמען אין די אויגן.

בעשאט כעווע — בעשאט מע פרייט זיך.
בעשאט האדכאק — אין א נויט.
גבורי הדור — העלדן פונם דאָר.

גויזער טאַנעס זיין — דערקערן אַ טאָג צום פּאַסטן בעשאט אַ פּאַלקס-אומגליק.

גוימל בענטשן — אַ דאַנק-בראַכע נאָך דעם, ווי מע איז ניצל געוואָרן פון אַ געפאַר.

גם זו לטובה — דאָס איז אויך צום גוטן.
גראַסטעציר — גרויסוויזיר, עלצטער מי-ניסטער אין טערקיי.

דוואָרים בטיילים — פּוסטע רייד (פּוסטע זאַכן).

דיווריי כאַל — וואַכדיקע רייד.

האַגאָדל וועהאַנוירע — גאַר אַ גרויסער. בוכשטעבלעך: דער גרויסער און דער פּאַרכטיקער.

האַכנאַע — אונטערטעניקייט.

המאשכיסים וועהאַמקאטרייגים — די פּאַרדארבער און די ביידע אַנרעדער.

האַמסובין בעקאַן — די, וואָס געפינען זיך דאָ (זיינען דאָ אַנגעלענט).

„האַמעלעך“ — אַ יאָמים-נוראַמדיקע טפּי-לע. דאָס ערשטע וואָרט — „האַמעלעך“ — זינגט דער כאַזן צעצויגן, איבערכאַזערנדיק פּיל מאָל דעם ערשטן טראָף.

האַסבאַרעס — דערקלערונגען, פּאַרטיי-טשונגען.

האַפּטאַקעס — איבערייטן, פּאַסטן האַפּטאַ-קעס — פּאַסטן איבער אַ טאָג, אָדער איבער צוויי, דריי טעג.

האַקאַפּע — באָרג.

האַקאַדוויש-באַרוך-הו — (גאָט) דער היי-ליקער געלויבט איז ער.

האַקל-באַקל — אלץ מיט אַנאַנדער.

ה' ילחם לכם — בוכשטעבלעך: גאָט וועט מילכאַמע האַלטן פון אייערטוועגן. ווערט דאָ באַ-נוצט אינם זיין; גאָט וועט אייך געבן ברויט, אַ וואָרטשפּיל (מיטן וואָרט ילחם — מילכאַמע האַלטן, וואָס קלינגט צום וואָרט לחם — ברויט).

היסמאַנעס — אַ שטעלע, געהויבענער פּאַסטן.

היסנאַצאַלעס — פּאַרענטפּערן זיך.

היסקאַרוועס — דערבענטערונג.

באַרוך הו ובאַרוך שמוי — געלויבט איז ער (גאָט) און געלויבט איז זיין נאָמען.

באַרוך שעפּטאַראַני — געלויבט איז [דער אויבערשטער] וואָס איך בין [דערפון] פּאַטער גע-וואָרן.

ביאור — פייערע אָף טאַנאַך פון מויער מענדלסאָנס טאַלמידים (ר' שלוימע דובנאָ און אַנ-דערע), וועלכן די אָרטאָדאָקסאלע ראַבאָנים האָבן אַריינגעוואָרפן אין כּיידעם.

בימיי — אין די צייטן, אין די טעג.

בינימעס — איינגענעמען.

בוריע — באַשעפּער (גאָט).

ביין מינכע לעמאירעו — צווישן מינכע (פּאַרנאָכטיקע טפּילע) און מאַירעו (אַפּדערנאַכטיקע טפּילע); צווישן טאָג און נאַכט.

בכיר — דאָס בעסטע.

במהרה יבוא אלינו — אינגיכן זאָל ער קומען צו אונז (עליאָהו האַנאָויר).

בנפשו יביא לחמו — שטעלט איין דאָס לעבן פּאַרן שטיקל ברויט. ווערט באַנוצט ביכלאל בענויגייע צו מענטשן, וואָס פּאַרדינען שווער זייער שטיקל ברויט.

בראַכע וועהאַצלאַכע — בענטשונג און גליק (אין די געשעפטן).

בעגילופן — אופגעלייגט-שיקערלעך.

בעהאַרכאַווע — ברייטלעך.

בעזיל-האַזאַל — גאַר וואָלורל.

בעטוירעס אייצע — אַלס אייצע.

בעיאד ראַמע — מיט אַ הויכער האַנט, מיט טקיפּעס.

בעכאַיאָו — פּאַר זיין לעבן.

בעכאַציי כינאַם — פּאַר האַלב אומויסט.

בעמאַילע — אין הויכן גראַד.

בעגייפּיקועלעך — קעלבעלעך, וואָס מע געפינט אין בויך פון אַ געקוילעטער בעהיימע (פון „בן-בקיעה“ — אַ קינד פון אַ געשפּאַלטענער בע-היימע).

בניי באַיס — שטוב-מענטשן.

בניי מעלאַכים — קייזערלעכע קינדער.

בעסדן צעדעק — גערעכטפּערטיק געריכט.

עפּאַשטעס — פּאַשעט.

היצטארקעסן — בארערפענישן.

„המבריל“ — א זעמער שאַבעס-צונאַכטס.

„המציא“ — אַ בראַכע אפן ברויט פארן עסן.

העטער — דערלויבעניש.

העטער איסקע — דערלויבעניש צו גיבן געלט אף פראָצענט. לויטן דין פון דער טויער איז פאַרווערט נעמען פראָצענט. שפעטער האָט מען דערלויבט צו נעמען א געוויסן פראָצענט.

הרים וגבעות — בערג און הויכענישן. צו-זאָגן הרים וגבעות — צוזאָגן הויכע בערג (זייער אַסאך).

וד"ל — ראָשעטייוועס פון „ודי לחימא [ברמיזא]“: פאַר אַ קלוגן איז גענוג אַ וואונק.

ויתן לך — „און ער [גאָט] וועט דיר געבן.“ אַ זעמער שאַבעס-צונאַכטס.

ורחמיו על כל מעשיו — זיין (גאָטס) ראַכמאַנעס אף אלע זיינע באַשעפענישן.

וואַיהי היום — געווען איז אַ טאָג.

וועהאמוסער — און דאָס איבעריקע.

זה חליפתי, זה תמורתי, זה כפרתי —

אַ פאַסעק, וואָס מע זאָגט בעאייס קאַפאַרעס שלאָגן. די טייטש: מיין פאַרבייט זאָל עס זיין.

זויהאר — מיטלאַטערלעכער קאַבאַלע-סייפער.

זכוס אָוועס — זכוס פון די עלטערן.

זמאן — (צייט). אַ האַלביאַריקער קורס אין כייִדער אָרער יעשווע (פון איינע גרויסע יאָר-טווייזע ביז די צווייטע).

זרוע — (אָרעם); אַ פליגעלע פון אן אָף, וואָס ליגט אף דער קארע פייטעך באם סיידער.

זנה — ראָשעטייוועס פון די דריי וויי-בערשע מיצוועס: ח ל ה — נעמען קאַלע, נ ד ה — גיין אין מיקווע, ה ד ל ק ה — ליכט בענטשן.

טאכנונים — געבעט-לאָשן.

טאַנע — געלערנטער אף אַראַמיש.

טאַרבוס — רערעכערעך, אָפשיי.

טאַרגעם — איבערזעצונג אף אַ פרעמרע שפראַך. געוויינטלעך מיינט מען דערמיט די אַראַ-מעאישע איבערזעצונג פון דער טויער, דעם „תרגום אונקלוס“, ווערט דאָ באַנוצט אין אַ „אי-בערגעטראַגענער“ טייטש: טאַם א א ר מ פ א ר - ש ט ע נ ד ל ע כ ן איינען.

טיטוס האָראָשע — טיטוס דער ראָשע, דער רוימישער קייסער טיטוס, וואָס האָט באַרעו געמאַכט דעם צווייטן בייסאָמיקדעש.

טישבורעס — באַראַכצאָלן.

טויגער — דער טערק.

טכיעס האַמיסים — ווידעראופלעבונג פון געשטאַרבנע.

טקיע גדוילע — אַ לאַנגער שויפער-בלאָז.

יאָם האַדין — דער טאָג פון געריכט (יאָנקיפער).

ידיעה ובחירה — דאָס וויסן (גאָט ווייסט דעם מענטשנס מאַסיים אפירער) און דער אויס-וואַל (דער פרייער ווילן פונם מענטשן). אידישע מיטלאַטערלעכע פאַרמולירונג פון דער פראָבלעם פון פרייען ווילן.

יויוול — בוכשטעבלעך: האַלבער יאָרהונ-דערט, 50 יאָר. „איבערגעטראָגענע“ טייטש — אַ לאַנגע צייט.

יויצע לעכאַל האַדייעס — יויצע זיין נאָך אַלעמענס מיינונג.

יעמוד עם כל הנערים — זאָל ער זיך שטעלן מיט אַלע יונגען צוזאַמען.

יעפייפע — אַ שיינע הייט (אַ פרוי), ווערט מערסטנטײל באַנוצט איראַניש אף אַ מיעסער פרוי. יערושאַלמים — יערושאַלאַים-אידן.

כאי (ח"י) — אכצן (ח—8, י—10).

כאַמוררים — גראָבע קעפ. בוכשטעבלעך: אייוולען.

כאַראַמעס — שוואַרעס.

כאַריפוס — אן איינפאַל; שאַרפּקייט.

כאַרויסעס — צעשטויסענע ניס און עפל מיט וויין, וואָס ליגט אף דער קאַרע פייטעך צום סיידער.

כילופים — בייטענישן.

כילעל-האַשעם — דאָס פאַרשוועכן [גאָטס] נאָמען.

כעדווע — פרייד.

כעט — זינד.

כערעם יהויושוע בין נון — אויסערט שווערער כייִרעם. (יהויושוע בין נון האָט לויט דער ביבלישער לעגענדע אָנגעווענדעט זייער אַ שווערן כייִרעם).

כצאָס — האַלב, האַלבגאַכט.

אַפּריכטן „כצאָס“ — האַלבע נאַכט זאָגן ספּילע און קלאָגן אפן כורבן בייסאָמיקדעש.

ככה יעשה לאיש — „אזוי ווערט געטאָן מיט אַ מענטשן“ (וואָס איז גרויס געוואָרן און מע טיילט אים אָפּ קאָווער).
כל ישראל אחים — אַלע אידן זיינען ברידער.

כרחם אב על בנים — ווי א פאָטער האָט ראַכמאַנעס אָפּ די קינדער.

„לא יעלה ולא יבוא“ — ס'זאָל זיך נישט טרעפן, נישט געדאַכטן זאָל עס.

לב יודע מרת גיטל — בוכשטעבלעך: דאָס האַרץ פילט (קאָן) גיטלען. דאָ די טייטש: איר קאָנט מיך גוט.

די פּראָווע „לב יודע מרת גיטל“ איז אַ פּאָלקס-טימלעכע סטיליזאַציע (אינם נוסעך פון טעווע דעם מילכינסט טייטשווערטער) פונם פּאָסוק: „לב יודע מרת נפשו“ — דאָס האַרץ ווייסט די פּאַר-ביטערטיקייט פון דער געשעאַמע, וואו ס'איז אויס-גענוצט דער וואָרטשפּיל מיטן וואָרט „מרת“, וואָס האָט אָפּ העברייאיש צוויי טייטשן: 1) פּאַרבי-טערטיקייט, 2) הערן (מרת גיטל).

לחם משנה — אין טעקסט: צוויי כאַ-לעס, וואָס ווערן דערלאַנגט שאַבעס און יאָנטעווע צום טיש.

„לכה דודי“ — אַ זעמער פּרייטיק-צו-נאַכטס באַם דאָרונען.

לעדלעכאָ — האַלטן אין איין גיין און גיין, וואָנדערן. בוכשטעבלעך: גיי דיר. **לעשעם שאַמאַים** — פון גאַטס וועגן.

מאַטן בעסייסער — א באהאַלטענע, פאַר-באַרגענע נעדראָווע, וואָס מע גיט א בעקאָוועדיקן אָרימאָן, קעדיי אים נישט מעוואַיעש שטעלן.

מאַיכל מעלאַכים — קייסערשער מאַיכל.

מאַיסע סאַטן — דעם שערס א שפיצל. **מאַ יאַקאָר** — ווי טייער.

מאַלאַסוי — „זיין ערע“. טיטל, וועלכן מע באַנוצט ריינדיק אָדער שרייבנדיק צו א בעקאָ-וועדיקן מענטשן.

מאַמזער בען האַנידע — אַ זירל-וואָרט. די טייטש: גנישט קיין „קאָשער“ קינד פון א מר-טער, וואָס האָט נישט מעקאַיעם געווען די ווייבערשע מיצווע פון גיין אין מיקווע צו דער צייט.

מאַ נישטאַנע — פאַרוואָס (בוכשטעבלעך: וואָס האָט זיך געענדערט).

מאַנהאָגים — פירערס.

מאַנהאָגיי האָיר — די פירער פון דער שטאַט.

מאַקעס רעצען — מערדערישע קלעפּ.

מאַנע יאַפע — א היפשע סומע, בוכשטעב-לעך: א שיינע מאַטבייע.

מאַקעס מענוכע — רר-אַרט.

מאַ אַני ומאַ חיי — וואָס פאַר א ווערט האָבן מיר און אונזער לעבן.

מאַ טרבו — א פּרימאַרגן-טפּילע.

מאַ נאַמר ומאַ נדבר — וואָס זאָלן מיר זאָגן און וואָס זאָלן מיר רעדן.

מאַהרש"א — א פּילפּל-פּירעש אָפּן טאַלמוד און זיינע ערשטע מעפאַרשיים.

מוכן ומזומען — גרייש און פאַרטיק.

מיגו — ברייער.

מינכע — פאַרנאַכטיקע טפּילע.

מיסינאַי — פונם באַרג סינאַי. די טוירע איז געגעבן געוואָרן די אידן לויט דער מסוירע אָפּן באַרג סינאַי. אָפּ אַ זאָך, וואָס איז נישט פעסטגע-שטעלט איינמאַל פאַר אלעמאַל אָפּ אייביק, זאָגט מען: „ס'איז נישט מיסינאַי“.

מיקאַמע וועקאַמע טאַימים — צוליב אַסאַך טאַימים.

מייליק-יוישער — פאַרטיידיקער.

מעאַראס האַמאַכפּילע — צווייגאַנדיקע הייל (וואו עס געפינען זיך, לויט דער מסוירע, די קוואַרים פון די אַוועס).

מעורב עם הבריות — דער, וואָס איז ארויסגעמישט צווישן מענטשן, ד. ה. ער קאָן גרינג הייזן מיט אַלעמען.

מעוואַלבל — צעטומלט.

מעזוינעס — שפּיז.

מעטופאַלים מיט קינדער — באַפאַלן מיט קינדער.

מעכאַבל — א שער (בוכשטעבלעך: פאַר-דאַרבער).

מעכאַפּער זיין — פאַרגעבן, מויכל זיין.

„מעלעך-עליוין“ — א יאַמים-גויראַימ-דיקע טפּילע.

מעמונע — דער, וואָס האָט צו שאַפּן (איבער א באַשטימטן איניען).

מעסיקעס — זיסקייט.

מעסכטע — איין סיפער (אָפּהאַנדלונג) פון טאַלמור.
מעקאַבל בעאַווע זיין — אָנעמען פאַר ליב.

מקוראָווים — גאַענטע מענטשן.
מעשולאַכאַסן — אָנשיקענישן.
נעמאַנע — פּאַלקסטימלעכע אויסשפראך פונם וואָרט „עמונע“ — גלויבן.

נעסעך — גאַישער וויין.
נעשאַמע יעסירע — צוגעגעבענע נעשאַ-מע. לויט דער לעגענדע באקומט אַ איר אום שאַ-בעס נאָך איין נעשאַמע, אַ שאַבעסדיקע, וואָס ווערט פון אים אָפּגעטון אינדערוואָכן.
נויסע־כײן זײן — געפּעלן ווערן.

נעכיס דאַרגע — אַ מענטש פון אַ נירע-קער גראַד. (בוכשטעבלעך: נירעיקער מיט אַ שטאַפּל).

סאַנע איסראַעל — אידישע פּיינט.
סאַנע ציען — פּיינט פון ציען. אַ רייד-אַרט, וואָס ווענדט אָפּ צווישן שמועס אַ קלאַלע פון זיך אָף אידישע פּיינט.
סאָף קאַל האדורעס — דער סאָף פון די צייטן.

עבירה גוררת עבירה — איין אַווייער שלעפּט-נאָך די צווייטע.
עוזר דלים, הוישיע נא — (דער וואָס העלפט אָרעמעלייט—העלף אונז), אַ זעמערל סיב-כעס-טויער באַ די האַקאַפּעס.

עווען-טאָו — אַ איירלשטיין.
על התורה ועל העבודה — באַ טויער לערנען און באַ געשעפּט-אַרבעט. בוכשטעבלעך: באַ טויער לערנען און באַ גאָט דינען. עבודה איז די טייטש אי דינסט, אי אַרבעט).
על נטילת ידים — אַ בראַכע בעשאס די הענט וואָשן.

פאַרנעסי כאַדאַשים — די ראַשי-האַקאַ-האַל, —לעטצע פון דער אידישער קעהילע. פּלעגן אויספילן זייער אַמט אין דער ריי, יעדער כוידעש און אַנדערער.

פאַרוש — אַ מענטש, וואָס איז אַ ריסיג-טון פון דער וועלט, זיצט טאַמיד און לערנט אין דינסט גאָט.
פאַשע-איסראַעל — אַ זינדיקער.

פילפל — פאַררייטע קייעס און קרומע אויסרינגענישן. דער הייפּעך פון פּש אַ ט: פּאַ-שעטער זיין פון ווערטער.

פיסכוין־פע — אַ אָפּן מויל, — אַ גרונט צו טאינען, און אַזעס צו טאינען.
פּיאַני האָיר — וואָרט - שפּיל: פּני-האָיר — פּאַרנעמסטע לייט פון שטאַט, פּיאַני האָיר — די שטאַט-שיקורים.
פּוילאים — אַרבעטער.

פּני האָיר — פּאַרנעמסטע לייט פונם שטאַט.
פּערעק מישנאַיעס — אַ קאַפיטל מישנאַ-יעס.

מישנאַיעס — דער עלטסטער קערן פונם טאַלמור, וואָס איז צונויפגעשטעלט געוואָרן, ווער-ליק די מעסירע גיט איבער, דורך ר' יעהוראַ האַ-נאַסי.

פּשאַרע — אויסגלייך.
פּעטער אישמאַעל — דער טערק.

צאן קדשים (ציון קאַדאַשים) — היילי-קע שאַף-1) אַנגענומען אין פּאַלקבאַצייכענונג פון כּיידער-קינדווארג, 2) איראָנישע באַצייכענונג פון דער אידישער מאַסע, וואָס גייט אין שפּאַן באַ די באלעטיוועס.

צאינה וראינה — טייטש-כומעש. אידישע איבערזעצונג פון דער טויער איבערגעפּלאַכטן מיט קאַלערליי לעגענדעס און מאַיסעס גענומען פון טאַל-מוד, מערדעש און דער שפּעטערדיקער ליטעראַטור. צונויפגעשטעלט טכילעס 17-טן י"ה דורך ר' יאַנ-קעוו יאַנאווער.

צוירער — אַ ביזער גאָי, אַ מערדער.
צעלעם עלויקים — גאָטס געשטאַלט. אָף אַ מענטשן, וואָס איז אַראָפּ פונם „גלייכן“ וועג און איז אוועק פון אידישקייט, זאָגט מען, אז דער „צעלעם עלויקים“ איז פון אים אַראָפּ.

קאַבאַלעס פּאַנים — באַגעגעניש.
קאַדיש — אַ טפּילע נאָך אַ געשטאַרבּענעם; אויך — אַ זון (וואָס זאָגט „קאַדיש“ נאָך די על-טערנס טויט).

קאַכאַווע — אַזוי איז טאַקע געווען.
קאַדוּיש — (הייליק) — אַ וואָרט פון אַ טפּילע „קדוּשע“).
קאַל-טוּו — אַלדאַס גוטס.
קאַלנידרע — אַ יאַנקיפּערדיקע טפּילע.
קאַלשקן — אַוואַדע שוין.

קאסעו וועכאָסעם — אָנגעשריבן און גע-
כאָמעט.

קאָשער וועיאָשער — גוט און פיין.

קיטע — גרופע.

קיסע האַקאָוועד — גאָטס שטול. בוכ-
שטעבלעך; ערע-שטול.

קי צווע — נעדראַווע-שטיצע, וואָס ווערט
ארויסגעגעבן אין א באשטימטער סומע און אין אַ
באשטימטער צייט.

„קוימעמוס“ — איראָנישע באַצייכענונג
פון באַנקראַט, אָנוועץ.

קויסל האַמאַראַווי — די מאָרעוודיקע
וואַנט פֿונם בייס-האַמיקדעש, וואָס איז פֿאַרבליבן
נאָכן כורבן.

קויעד-האַדמייען — איינבילדונג - קראַפט,
פאנטאַזיע.

קויעך האַרשאַע — פולמאָכט.

קלאַם — בוכשטעבלעך; געמישן. טורראס
מוישע פֿאַרווערט זייען צוזאַמען, געמישטער-
הייט, פֿאַרשיידענע טוראָעס, גרינסן און פֿרוכטן.

קנפיע — קאָמפּאַניע.

קנעסעס איסראַעל — פֿאַלק איסראַעל.

קסאָו קאָסעו וועכאָסעם — געשריבע-
נער און געכאָממעטער אָפּמאַך.

קעהאַי לישנע — מיט דעם לאָשן.

קעפי — ווערליק.

קעפי האַמדובער — ווערליק סע איז אָפּ-
גערעדט.

קעפי האַשליש-צעטל — לויטן אָפּמאַך.
שליש-צעטל — אַ אונטערגעשריבענער אָפּמאַך
צווישן צוויי פּערזאָן, וואָס מע לייגט איין באַ א
דריטער פּערזאָן (דער שאַליש).

קצינים — האַרן, פֿאַרנעמע לייט.

קרישמע — אַ טפּילע.

ראַכמאַנע ליצלן — גאָט באַהיט.

ראַשע (רש"י) — א פּירעש צו טאנאך
און געמאַרע. ווערט אזוי אָנגערופן נאָך די איני-
ציאלן פֿונם אונטאַר (ר' שלמה יצחקי).

רפּינן בחיי — דער מעכאַבער פֿונם ערשטן
אירישן מוסע-סייפּער (XI י"ה) — „חובת הלבבות“
„די פליכטן פֿונם האַרצן“.

רוגוע — געבייזער.

רייש-סכאָכמע — פּריער פּאַר אלץ.

רצו עבדיך את אבניה ואת עפרה

יחוננו — עס באַגערן דינע קנעכט אירע (ציוניס)
שטיינער, און דעם שטויב אירן טוען זיי לייט-
זעליקן (ליבן).

שאַטנעז — געוועב פֿון געמישטע פּעדים;
וואָל מיט ליינ.

שאַלשעלעס — אַ געדרייטער טראָפּ.

„שאַלעם-אלייכעם“ — אַ זעמער פּרייטיק
צונאָכטס (פּריד אָף אייך“).

שאַפּל — נידעריק, געמיין, שלעכט.

שאַר-יעראַקעס — איבעריקע (אנד.) גרינסן.
„שהחינו“ — אַ בראַכע אָף א ניי-צייטי-
קער פּערע (פּרוכט).

שולכען-אַרעך — זאַמלונג פֿון אידישע
רעליגיעזע דינים.

שושאַן האַברע — שושאן די קרוינ-
שטאָט (פֿון פֿאַראַס ומאַדאַ“).

שוואַך — (שבח) — לויב.

„שיווע“ — בוכשטעבלעך; זיבן, די טייטש
דערפֿון: זיבן קלאַג-טעג נאָכן טויט פֿון אַ לייב-
נאָענטן מענטשן. אַט די טעג איז דער מינהעג
צו זיצן אָף דער ערד און ארומגיין אין טרויער.

שיער — אַ לעקציע (פֿון טאַלמור).

שיראים — איבערגעבליבענע רעשטלעך
שפּייז פֿונם טיש.

שוּפּער שעל מאַשיעך — דער שוּפּער
פֿון מאַשיעכן.

שכר ועונש — באַלוינונג און שטראַף.

של ראש — (טפּילין שעל ראַש) — איינע
פֿון די טפּילין, וואָס מע טוט זי אָן אפֿן קאָפּ.

שולש סעודות (שאַלעשידעס) — די
דריי שאַבעסדיקע סודעס, אויך — די דריטע שאַ-
בעסדיקע סודע.

שמורעניק — אַ פּרומער איד, וואָס עסט
אום פּייסעך שמורע-מאַצע.

שקר החן והבל היופי — פֿאַלש איז
דער כּיין, פּוסט איז די שיינקייט.

„תּוּכחות“ — קאָפּיטלעך, אין דער טוירע,
וואו עס ווערן אויסגערעכנט שטראַף פֿאַר די זינד.

אופּרופן באַם ליינענע אָט די קאָפּיטלעך
פלעג מען פּראַסטאַקעס און פֿאַר קיין אויפֿן ניט
קיין „שינע אירן“.

„תּוּספּוֹת“ — אַ פּירעש אָף טאַלמור.

אינהאלט

זייט	בערעכדיקע טקופע	מענדעלעס ווערק
3		פארוואָרט
5		מענדעלע און זיין צייט (אריינפיר)
		I. פון ליטע און רייסן קיין אוקראַינע (17—29)
17	40—20-ער יאָרן	1. די אַנטדעקונג פון וואָלין (גענומען פון די כראַניקעס)
22	40-ער "	2. אין די טעג פונם גרויסן הונגער
25	" "	3. ליפע דער קאַלאָניסט
		II. פייזאַזשן פון אידישע שטעט און שטעטלעך (30—50)
30	ערשטע העלפט	1. אַ שטעטל, וואָס פירט אן איבערווייניקסטן האַנדל מיט זיך אַליין (קאַפּוליע)
34	XIX י"ה	2. א שטוב פון א שיינעם באלעבאַס
36	"	3. סון קאַבצאַנסק קיין גלופסק
38	70—50-ער יאָרן	4. אַ וואָלינער שטאַט: גלופסק-באַרדיטשעוו
42		5. א זומערדיקער אָונט אין קאַבצאַנסק
44		6. ערעוו-שאַבעס אין גלופסקער באַד
45		7. אַ גלופסקער איר אין זיינע בגאָדים
47		8. אַ שאַבעסדיקע פּאַנאָראַמע
49		9. גלופסקער ווייבער
		III. פון יענער זייט שטעטל: אַרענדאַרן, קרעטשמעס (51—55)
51	40-ער יאָרן	1. דער אַרענדאַר פון דער מיל.
53	70—50-ער יאָרן	2. די קרעטשמע
		IV. אידן און קריסטן. עקאָנאָמישע באַ- ציאָונגען (56—61)
56	40—30-ער יאָרן	1. די אַרומרינגונג פון שטעטל
56	"	2. דער שלייער-אַרטיקל
58	80-ער יאָרן	3. קאַבצאַנסקער סאָכרים און די גאַישע באַלמע- לאַכעס
		V. גלופסקער מיסכער (62—67)
62	צווייטע העלפט	1. נאָכברעג און אַנבאַט אין א אידישער שטאַט
62	XIX י"ה.	2. גלופסקער מוראַשקעס

מענדעלעס ווערק בערעכדיקע : זייט
 טקופע

63 50—40 ע יאָרן (ווינשפינגערל)
 64 " " "

3. רעפּאָעל דער קאָמיסיאָנער
 4. רעב אָשער, דער געהויבענער מעקלער

VI. באַלמעלאַכישער גראַד (68—78)

68 מיט XIX י"ה. (שלויםע רעב כאַימס)
 69 " "
 71 " "
 73 " "
 75 " "
 77 " "
 77 " "

1. לייזער דער שניידער
 2. דאָס שניידער-אינגל
 3. אייזיק דער שמיד
 4. הערצל קיילעס דער סטאַלער
 5. באַלמעלאַכעס
 6. די פּויליס בעשאַס דער אַרבעט
 7. באַם קוואַל פּון פּאַלקסליד

VII. געהויבענע באַלעבאַטיס. שיינע

אידין, איידעלע אידן. (79—91)

79 50—30 ע יאָרן (שלויםע רעב כאַימס)
 83 (מיין לעבן)
 84 (אַלטע מאַיסע)
 87 " "
 89 (ווינשפינגערל)

1. א יוסטער באַלעבאַס אין דער ליטע
 2. רעב יריבעס, דעם סלוצקער גווירס הויף
 3. בינאַמין דער מענטש
 4. רעב יאַנקעוו, דער פּריצישער באַלאַהלוואַץ
 5. רעב אַוואָהאַם פּון די געהויבענע מעקאַבלים

VIII. קאַבצאַנים (92—96)

92 70—50 ע יאָרן (פּישקע דער קרומער)
 94 " " "

1. די בעטלערישע פּאַרנאַסע
 2. דער העקדעש

IX. קאָהאַד. קאָהאַלשע אינאַנים. סאַ-

ציאַלע סטירעס (97—106)

97 70—50 ע יאָרן (קליין מענטשעלע)
 98 " "
 99 (די טאַקסע)
 100 " "
 102 " "
 103 " "
 105 " "

1. איסער וואַרגער (דער גאַנצער קאָלועלאַך אין שטאָט)
 2. איסער וואַרגערס א געשעפטל
 3. אַן אַסיפע מעקויען פלייש
 4. ווי אזוי מע נעמט די טאַקסע
 5. פּאַרוואָס אידן מוזן האָבן א טאַקסע
 6. אַמכאָ און באַלעטויוועס
 7. דער צוואַמענשלוס

X. רעכטלעכע לאַגע, — גזירעס אף אידן

(107—121)

107 1842 (שלויםע ר' כאַימס)
 109 1850—1 " "
 113 50—40 יאָרן (ווינשפינגערל)
 118 70-ער יאָרן (דער פּריזיוו)

1. די בעהאַלע פּון שקאַלעס
 2. די גזירע פּון קליידער
 3. אין די צייטן פּון די קאַפּאַרע-הינדלעך (די כאַפּערס)
 4. באַ דער פּריסטוטטווע

מענדעלעס ווערק בעערעכדיקע זייט
טקופע

XI. די טאטעס פון דער האסקאָלע
(122—132)

122	40—50 יאָרן	ווינשפינגערל	1. ווי דער מאַלעך פון פאַרנאָסע האָט אַראָפּגע-פירט אין פונם וועג
123			2. טאָט-אַקציוניקעס
126			3. די, וואָס ציען די כאַיונע אַרום דעם אַקציו
127			4. די געהויבענע אַקציוניקעס
128			5. די אַקציוניקעס און די שטייגער-רעוואָלוציע
130			6. די האַסקאָלע-מאַגייפּע

XII. די שטורעם-צייט (133—142)

133	80 יאָרן	(צוריק אהיים)	1. אַ מין מילכאָמע
135		(אין א שטורעם-צייט)	2. אין יענע שווערע טעג
137		"	3. נאָך א נאכלע אין ערעץ-איסראָעל
140		"	4. באַם באַלעבאָס פון די קאָלאָניעס

XIII. יאָנטויוויים. מינהאַגים. איינגלויב-בענישן (143—161)

143		שלויע ר' כאימס	1. שאַבעס
146		"	2. ערעו-פייטעך
147	IXX י"ה	"	3. יאָמם-ניוראָים
150		ווינשפינגערל	4. דער קאַבצאַנסקער באַלבעכי
151		שלויע ר' כאימס	5. רעב נאָכעם רויזעווער פאָרט שטאַרבן קיין ערעץ-איסראָעל
153		קליין מענטשעלע + שלוימע ר' כאימס	6. וואָס הייסט אן אווירע
155	40 יאָרן		7. דער באַלשעם
158			8. יאָכנע-סאָסיע מיט אירע מאַסיס

XIV. מאן און ווייב. עלטערן און קינד-דער (162—167)

162	XIX י"ה	ווינשפינגערל	1. דאָס הויזגעזינד
164		קליין מענטשעלע	2. די שאַפּעלע לאגע פון דער פרוי
166		ווינשפינגערל	3. צעשטערטער שאַלעם-ביים

VX. פון כיידער ביז דער יעשווע (168—190)

168	40—70 יאָרן	קליין מענטשעלע	1. דער כיידער. באהעלפערס
170		פישקע דער קרומער	2. דער טאָכטיט
171		קליין מענטשעלע	3. די טאַלמור-טוירע
173		ווינשפינגערל	טאַלמור-טוירע-אינגל
175		שלויע ר' כאימס	5. אַ שטוב-מעלאַמער
177		"	6. שלוימעלעס גאָט
179		"	7. אינם אוילעם האדימען
179		"	דאָס לערנען אין קלויז
181		מיין לעבן	9. דער טאָכלעס
183		"	10. די יעשווע
184		ווינשפינגערל	11. טרייף-פאָסל-ביכלעך

